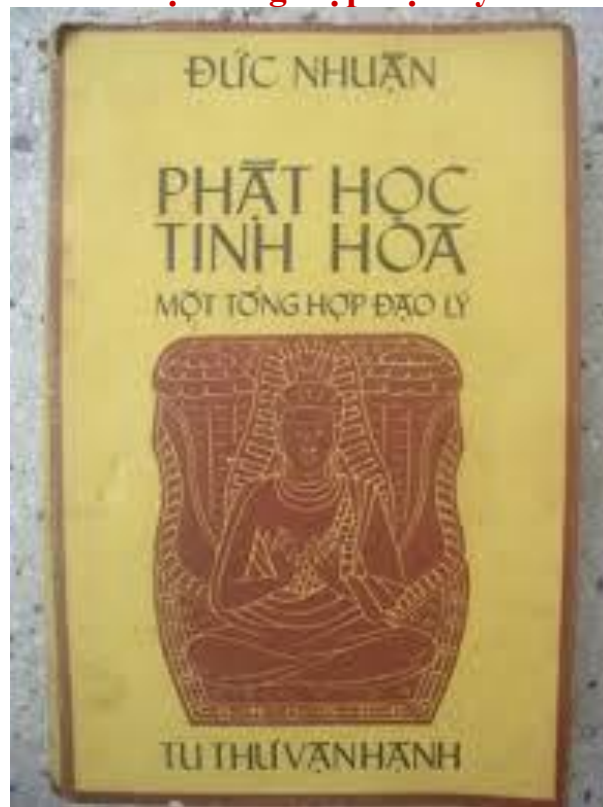

PHẬT HỌC TINH HOA

Một Tổng Hợp Đạo Lý

HT.Đức Nhuận

Vạn Hạnh, Saigon Việt Nam xuất bản lần đầu năm 1961,
Viện Triết Lý Việt Nam và Triết Học Thế Giới
California xuất bản năm 1999

Nguồn

<http://thuvienhoasen.org>

Chuyển sang ebook 26-7-2009

Người thực hiện : Nam Thiên – namthien@gmail.com

[Link Audio Tại Website http://www.phatphaponline.org](http://www.phatphaponline.org)

Mục Lục

Phần Mở Đầu - Tìm Hiểu Đạo Phật

Chương I - Đạo Phật Là Gì?
Phần Thứ Nhất - Lịch Sử Khái Luận
Chương I - Nguyên Lý Sáng Lập Đạo Phật
Chương II - Đức Phật Thích Ca Mâu Ni
Chương III - Lịch Sử Truyền Bá
Phần thứ Hai - Triết Học Đại Quan
Chương I - Đạo Phật Là Tôn Giáo Hay Triết Học?
Chương II - Vũ Trụ Quan
Phần Thứ Ba - Thực Chất Đạo Phật
Chương Một - Đạo Phật, Nguồn Văn Hóa Sinh Động...
Chương Hai - Sức mạnh của Đạo Phật thể hiện trong ba đức tính: Đại Bi-Đại-Trí-Đại Hùng, một đạo có ảnh hưởng lớn đã thấm sâu vào Đời sống dân tộc Việt.
Chương Ba - Những Đóng Góp To Lớn Của Đạo Phật Cho Dân Tộc Và Nhân Loại
Kết Luận

---o0o---

Phần Mở Đầu - Tìm Hiểu Đạo Phật

---o0o---

*Sao trăng có thể rơi
Núi đá có thể lở
Biển đại dương có thể cạn
Lời nói của đức Phật trăm kiếp ngàn đời vẫn như thật*

- Kinh Dược Sư

*“Hỡi chư Tăng, tựa như nước của bể cả chỉ thấm nhuần một hương vị:
Hương vị mặn của muối. Đạo lý của ta cũng chỉ thấm nhuần một hương vị:
Hương vị của Đạo Giải Thoát.”*

- Cullavagga IX

---o0o---

Chương I - Đạo Phật Là Gì?

Để hiểu Đạo Phật là gì? Ta hãy gạt mọi thiên kiến chỉ cần tìm sâu vào nguồn giáo lý cao đẹp ấy, một nền giáo lý xây dựng trên sự thật để tìm hiểu

sự thật, do đức giáo chủ Thích Ca Mâu Ni sáng lập. Với giòng thời gian biến chuyển; từ khi đạo Phật truyền bá trên trái đất, theo lẽ tuần hoàn, tất nhiên không thể tránh khỏi hưng... suy... Do đó, ta có thể căn cứ trên quan điểm lịch sử để nhận xét: về mặt hình thức (dĩ nhiên) đạo Phật chịu ảnh hưởng hoàn cảnh ở những nơi mà đạo Phật đã truyền vào; tuy nhiên, trên tinh chỉ của đạo thì trước sau duy nhất: đạo Phật là *đạo Phật*, dù trải mấy nghìn năm mưa nắng, nhưng tinh hoa vẫn là tinh hoa của đạo, “từ bi”, “trí tuệ” và là chân lý chiếu sáng trần gian, u tối, khác nào ánh nắng vàng thái dương chiếu tỏa khắp chân trời, quét sạch mọi tối tăm, đau khổ, mang vui tươi, xán lạn, tin tưởng, hy vọng cho muôn loài. Ở đây, trươc hết, ta hãy hiểu thế nào là “Phật”.

Định Nghĩa:

Phật:- Đấng Sáng Suốt hoàn toàn, giàu lòng từ bi, đức vị tha; nếu nói đủ phải xưng là Phật Đà (Buddha), gồm có ba nghĩa chánh;

1. Đức Phật trước kia cũng là một Người, nhưng khác với người thường, vì Ngài cũng từ con người mê mờ đã thoát ra ngoài sự mê mờ (giác ngộ) nên không còn bị ràng buộc bởi nhân duyên phiền não sinh tử (giải thoát). Nhưng sao gọi là Phật? “Phật” chỉ là danh từ chung để tôn kính đối với những bậc đã Đại giác Ngộ = Người Phật: Manussabuddha, là người cảm đuốc soi sáng cho cuộc đời. Đức Phật dạy: *“Tất cả chúng sinh đều có Phật tính và sẽ thành Phật trong mai sau, vì lý “Pháp Thân Bình Đẳng”*.

2. Đức Phật, từ chỗ tu chứng để tự giác và giác tha, và do đó, Ngài hiểu rằng chúng sinh với Phật cùng chung một bản thể, không hơn không kém. Đức Phật thường khuyên chúng ta: *“Hãy bỏ tất cả để sẽ được tất cả”*. Ngài lại dạy: *“Ta chỉ là vị Phật đã thành, có nhiệm vụ khai thị Phật tính (Buddhata) cố hữu của các người. Kẻ nào phát huy được Phật tính ấy tức sẽ thành Phật”*.

3. “Phúc đức” và “trí tuệ” của đức Phật đều hoàn toàn viên mãn. Địa vị đức Phật là địa vị độc tôn: Vô Thượng Chính Đẳng Chính Giác-Anuttara Samyak Sambodhi. Vậy ta có thể khái quát cả ba nghĩa ấy như sau: Đức Phật là đấng Giác Ngộ đã thấu triệt nguồn gốc vũ trụ và con người nguyên nhân do đâu phát sinh, và đã dứt bỏ hết mọi mê mờ; Phúc, Trí trang nghiêm muôn hạnh đầy đủ. Và vì thế người đời tôn xưng đức Phật là một vị Thánh độc tôn trên các thánh.

Đức Phật là hiện thân của ánh sáng chân lý.

Giáo - Những lời giáo huấn do chính đức Phật giác ngộ và thuyết minh, Nguồn giáo lý viên dung ấy gồm đủ công năng, phương pháp từ lý thuyết

đến thực hành, một đạo học vạn năng, có mục đích truyền dạy và hướng dẫn chúng sinh trên đường về thực tại: Cứu Cánh Giải Thoát.

Đạo Phật là kho tàng tinh thần vô giá, một sự thật hiển nhiên. Chúng ta không thể bỏ qua. Nếu tự đặt mình vào địa vị khách quan để tìm hiểu sự thật (chân lý), lại càng không nên hời hợt với công việc của mình, và phải tận lực dày công nghiên cứu lắm mới mong có kết quả toàn mỹ. Vì lẽ, đạo Phật có cả tám vạn bốn nghìn pháp môn vi diệu, chứa đầy nhựa sống. Nguồn giáo lý gồm hai phương diện; “Tình cảm” và “lý trí”. Chúng ta đừng tìm hiểu đâu xa. Chân lý ở quanh bên ta, nhưng thực ra, ta còn phải biết tin vâng theo lời Phật dạy, biết hướng về *lẽ phải*, để nhận chân sự vật một cách đúng đắn.

“Các kinh điển đạo Phật dồi dào ngoài sức tưởng tượng: đó là những cơ sở văn chương đứng bậc nhất trên hoàn cầu về hết thảy phương diện triết lý, thi ca và số lượng...”

Như ta đã thấy và biết, hiện nay trên thế giới chưa một triết gia, khoa học, tôn giáo, chủ nghĩa nào đã phát minh và để lại cho nhân loại một kho tàng văn hoá “đại tạng kinh điển” to lớn như là đạo Phật-*Hết thảy thế gian pháp đều là Phật pháp.1*

Nói tóm, giáo lý đạo Phật là Như Thật và là Nguồn Sống của hết thảy chúng sanh.

---o0o---

Những Nét Chính Của Đạo Phật

- *Về Không Gian*, đứng về phương diện Bản thể luận mà xét: từ khi có vũ trụ và con người cũng là lúc đạo Phật bắt đầu xuất hiện. Nói theo từ ngữ Phật học thì, đạo Phật là *bản lai diện mục* của vũ trụ vạn hữu và là đạo của Ánh Sáng và Tình Thương, nên nói rằng: khi có chúng sanh là có đạo Phật.

- *Về Thời Gian*, một trong các vị Phật ra đời là đức Thích Ca Mâu Ni, cách nay trên hai mươi lăm thế kỷ, sau khi thành đạo bên gốc Bồ Đề, lần đầu tiên đức Phật thuyết pháp tại vườn hoa Lộc Uyển (Ấn Độ); sự hình thành đạo Phật cũng bắt nguồn từ đó, rồi lan tỏa khắp thế giới với những thuyết lý thâm sâu, bao gồm trong mọi lãnh vực: tư tưởng, văn chương, luân lý, nghệ thuật và khoa học... Không một môn học nào mà đức Phật lại không diễn đạt một cách tinh tường, quán triệt, là những phương pháp hướng dẫn con người, chúng sanh tiến tới Giác Ngộ và Giải Thoát. Nên cũng nói: Đạo Phật là đạo của mọi người, của muôn loài, với những giáo lý thực tiễn:

1. Mở Rộng Cõi Lòng ...

2. Đưa Sinh Linh Tới Ánh Sáng Chân lý.

3. Xây Dựng Một Xã Hội Người Văn Minh. Giác ngộ và Giải Thoát

---o0o---

1. Mở Rộng Cõi Lòng

Tất cả hiện tượng trong vũ trụ đều có những mối tương quan mật thiết với nhau. Sở dĩ có sự riêng biệt là do sự mê chấp của từng cá thể, gọi theo danh từ Phật Học là “Chấp Ngã”. Bằng vào “vô ngã, Pháp”, đạo Phật khuyên ta mở rộng hai tay ôm vũ trụ vào lòng, và đừng bao giờ con người khép kín tâm tư lại. Hãy sẵn sàng đón lấy nhân đạo và từ bi. Quên đi những cái “ta” ích kỷ, nhỏ hẹp để được yêu vũ trụ rộng lớn. Vì chính cái ta gọi là “ta” nó không hoàn toàn là một thực thể; thế rồi lại cứ nhận lầm cái *“ta giả tạo” kia là thực, mà không nhận được cái “ta chân thực”* trong pháp giới bao la, thì chúng sanh tránh sao không làm trái với luật tương quan nhân quả giữa sự vật. Cũng vì thế mà mọi khổ đau dồn dập bị gây nhiều ác nhân thêm. Thật là điều đáng tiếc! Nhưng làm thế nào có thể quên đi cái *“ta bé nhỏ”* để hòa điệu với cái *“ta rộng lớn”* của toàn thể vũ trụ vô biên? Một quan niệm chính xác, theo đạo Phật: *“Cái “ta” cần phải diệt trừ để nhập vào bản thể chung cùng rộng lớn mà nó chỉ là một phần tử. Chúng ta là một bộ phận trong toàn thể nhịp nhàng. Nguyên nhân của đau khổ không phải vì sống ở trên đời này, mà chính là vì một sự nhận thức nông cạn, lầm lạc của ta đối với đời sống. Chúng ta cần phải cởi bỏ mọi tư tưởng của một cái “ta” và, có vậy ta mới trực nhận được mọi niềm vui sướng tràn ngập tâm hồn rộng lớn vô biên. Một hạnh phúc vĩnh cửu chỉ sống mạnh trong một tâm hồn giải thoát. Và những tâm hồn giải thoát chỉ có thể thực hiện, một khi cá nhân chịu nhường bước... Thân người được khỏe mạnh là nhờ ở sự quân bình của “lục phủ ngũ tạng”. Tất cả những gì hiện hữu trong vũ trụ, khi đã được điều hòa, được quân bình, thì ta có thể nói rằng đó là một cảnh giới tuyệt đối. Một bản ngã đứng tách riêng ra ngoài vũ trụ tức là làm cho vũ trụ mất quân bình. Một bộ phận của thân thể đau, làm mất sự quân bình của toàn thân, mất sự quân bình thì không có sức khỏe. Ngộ nhân một cái “ta” riêng biệt, tức là tạo một ung nhọt trong thân thể vũ trụ.*2

Bởi nhận định như vậy, nên việc khuyên người *Mở Rộng Cõi lòng*, nhận toàn thể là mình, đây là công việc trước tiên của đạo Phật.

---o0o---

2. Đưa Sinh Linh Tới ánh Sáng Chân Lý

Con người là hơn cả, vì có thể thực hiện được tất cả sự tốt đẹp. Kinh Hoa Nghiêm³-Y vào lời dạy ấy, đạo Phật không những đã hướng dẫn con người biết nhận chân giá trị mình mà còn giúp cho sự tìm hiểu nguồn gốc vũ trụ vạn hữu, không ngoài định luật “*Lý Nhân Duyên Sinh*”. Tất cả hiện tượng trong thế gian, dù hữu hình hay vô hình, tâm hoặc cảnh, đều do nhân duyên nhân quả kết hợp tạo thành, và chỉ là phản ảnh mê lầm của tâm thức biến hiện. Do đó, Đạo Phật phủ nhận những thuyết lý cho rằng “Tâm có trước vật” phái Duy Tâm, hay “Vật có trước Tâm”, phái Duy Vật. Theo đạo Phật thì, Tâm và Vật đồng thời cùng xuất hiện một lượt. Hễ có Tâm là có Vật, và ngược lại... Vì Tâm – là - tâm - của - vật và Vật – là - vật - của - tâm, ta không thể xé đôi sự vật để nói; Vật khác với Tâm, hay Tâm khác với Vật.

Ta hãy dừng lại nơi đây, và đặt ra những nghi vấn, rồi tìm câu trả lời cho những nghi vấn ấy, như chúng ta nói: “Tâm có trước Vật” thì tâm ấy do đâu mà có? nương vào đâu? và phát sinh bằng những điều kiện gì? - Còn nói: “Vật có trước Tâm” lại càng vô lý, Bởi lẽ “Vật” (vật chất = matière) thuộc loại vô tri, như khoáng vật, thực vật..., và “Tâm” (tinh thần = Spirituel) thuộc tâm linh nên nó phải nương vào vật giới để tồn tại và phát triển nhưng không hoàn toàn lệ thuộc vào vật chất mà, trái lại, nó có thể điều động, chỉ huy tất cả. Ta hãy lấy một thí dụ để chứng minh cho sự kiện này: Trong viên đá lửa vốn sẵn có tính lửa nên khi ta bật thấy lửa phát hiện. Cũng thế, đạo Phật chủ trương “*Lý nhân duyên Sinh*”, không thiên Tâm, không ngã Vật.

...Ở đời, chẳng có chi là đơn độc cả, Mặt trời mọc, hoa nở, chim ca, tất cả đều ảnh hưởng mật thiết đến sự “sống”, bằng trực tiếp hoặc gián tiếp, đó chẳng qua do Cái Này làm nhân làm duyên cho Cái Kia để phát sinh Hiện tượng giới. Sở dĩ vạn vật trong vũ trụ có là do các yếu tố nhân duyên nhân quả nối tiếp nhau, trùng trùng duyên khởi, từ vô thủy đến vô chung. *Sự thật là vật gì hiện hữu trong cõi đời cũng “duyên” với nhau cả. Từ nguyên tử nhỏ nhiệm đến các tinh tú xa xăm, đều có sự tương quan, liên lạc với nhau.* Chính đức Phật đã dạy như vậy.

Đối với thực tại, không luận bản thể hay hiện tượng, đức Phật biết thế nào nói đúng như thế, Ba đời các đức Phật cũng đều nói như thế (*Như tam thế chư Phật, thuyết pháp chi nghi thức; ngã kim, diệt như thị, thuyết vô phân biệt pháp*) - Kinh Pháp Hoa, phẩm phương tiện⁴ -Chẳng hạn, đức Phật nói: trong vũ trụ có rất nhiều thái dương hệ (thế giới) hay trong một bát nước có vô số vi trùng, thì ngày nay các khoa học gia, chế ra kính viễn vọng (télescope) hay kính hiển vi điện tử (microscope électronique), người ta biết rằng mỗi tinh thể là một thế giới, hay trong một bát nước có rất nhiều vi trùng, Thật quả như lời đức Phật dạy. Ngài còn cho chúng ta biết thêm rằng:

vũ trụ vạn hữu là chuyển biến vô thường, Điều này khoa học hiện đại cũng đã chứng minh: trong một hạt bụi rất nhỏ có vô số nguyên tử, quay chung quanh nhau, khác nào những hành tinh đi vòng quanh mặt trời vậy. Đứng về phương diện “người” mà nói thì, Phật là đáng đã thành tựu một nhân cách tối cao, sau khi thể nhập với toàn thể vũ trụ (S’identifier avec l’infini). Đức Phật chỉ là vị giáo chủ siêu việt có những đặc điểm siêu việt hơn các vị giáo chủ khác mà thôi, Thật ra, đức Phật không kiêu hãnh tự cho mình là “đáng tạo hóa” sinh ra muôn vật và cha cả muôn loài. Trong kinh Tăng Nhất A Hàm (Anguttara-Nikàya) có chép câu chuyện: Một hôm, đức Phật đang trên đường đi hóa đạo tại Buddhagaya (Béranès) thì gặp một người Bà La Môn chặn lại và hỏi:

- Ngài có phải là một vị trời?
- Này Bà La Môn! Ta không phải là một vị trời, Đức Phật đáp.
- Vậy Ngài có phải là quỷ yYaksa? Là thần Gandharva?
- Ta không phải là quỷ Yaksa, không phải là thần Gandharva.
- Ngài có phải là người không?
- Ta là người nhưng không phải người-thường.
- Vậy Ngài là gì?
- Này Bà La Môn! nên biết: Ta chỉ là một đức Phật (Buddha), một Đấng Giác Ngộ.

Thật là minh bạch. Đức Phật không nhận mình là trời, là quỷ Yaksa, là Thần Gandharva, mà Ngài chỉ nhận mình là một Đấng Giác Ngộ (Buddha). Đặc biệt hơn, sau khi giác đạo, đức Phật long trọng tuyên bố với thế gian: *“Ta là Phật đã thành. Các người là Phật sẽ thành”* (Kinh Phạm Võng) Tất cả đều có Phật tính, nếu chúng sanh biết y theo giáo lý của đức Phật để tiến tu nhất định cũng sẽ thành Phật và như vậy, cho ta thấy, giá trị tinh thần *nhân bản toàn diện* của đạo Phật là, trình bày *sự thật* về những mối tương quan giữa sự vật hiện hữu trong cuộc đời, để giúp con người có được chính kiến (hiểu biết chân chánh) hòng tạo lập cuộc sống mình và chuyển đổi hoàn cảnh chung quanh: để ánh sáng đạo mãi mãi ngời sáng làm đuốc soi đường cho những ai còn lầm Lạc, bờ ngõ chưa biết đến...

Đạo Phật quả là một “đạo” đã xây dựng trên căn bản của *“Tư Bi”* và *“Trí Tuệ”*, là *Nguồn Sống Cho Hết thảy...*

---o0o---

3. Xây Dựng Một Xã Hội Người Văn Minh Giác Ngộ Và Giải Thoát

Đạo Phật là Nguồn Sống của mọi sự sống ở đời, và khi ta đã nhận chân được “lẽ sống” ấy và thực hành theo thì đấy, có thể nói, đạo Phật là *căn*

bản tinh thần của một xã hội người văn minh, Giác Ngộ và Giải Thoát. Vẫn biết: nói suông chưa đủ, còn phải làm. Nhưng sự làm phần lớn do nơi con người quyết định. Mọi vấn đề đều do con người sáng tạo. *Ngay cả đến ý niệm về một Thượng Đế siêu hình cũng là do trí tưởng tượng của con người sáng tạo, mà có.* Con người là chủ động hết thảy... mà chìa khóa mở cửa ngõ Niết Bàn (Nirvana) vẫn sẵn có nơi con người. Bởi thế đạo Phật luôn luôn lấy việc *Giáo Dục Con Người Toàn Diện* làm bổn phận chính cần làm và phải làm trong mọi thời đại, không phân màu da, tiếng nói chủng tộc. Nhưng trên nguyên tắc xây dựng một *Xã Hội Người Văn Minh, Giác Ngộ và Giải Thoát*, ta cần phải thực thi những nguyên tắc nào?

Về Phương Diện Luân Lý: - Giá trị đích thực của nền luân lý chân chính và sự hiểu biết và tôn trọng *phẩm giá, nhân cách* của tha nhân cũng như tự thể... Luân lý là một quán lệ, một thói cư xử theo *lẽ phải*. Mà lẽ phải là phần cốt yếu của đạo *làm người*. Hãy tỏ ra mình có đức hạnh, can đảm và hết lòng. Cố gắng thương yêu mọi loài. Con người chỉ xứng với danh nghĩa của nó chừng nào làm chủ được ý nghĩ, lời nói và hành động mình cả về nội giới và ngoại giới. Chinh phục được ngoại giới là một công trình to lớn, nhưng điều đáng ca ngợi hơn hết vẫn là sự điều ngự được chính mình. Do đó, về phương diện luân lý, đạo Phật đặt trọng tâm vào sự Thiện Ác, vào Tội Phúc Báo Ứng Phân Minh và vào luật Nhân Quả, vì biết rằng: *Làm lành đượ sung sướng. Làm ác chịu khổ sở. Nhân nào quả ấy. Hành động của chúng ta hiện nay ra sao thì kết quả trong ngày mai cũng lại y như thế.* Một hành động *tốt* hoặc *xấu* của cá nhân sẽ có ảnh hưởng đến toàn thể không ít... Người có đạo đức luân lý là một con người hoàn toàn sung sướng nhất trên đời, khác nào như bông hoa nở đẹp, làm thơm cho cuộc thế. Pascal nói: *“Luân Lý là cuốn sách tốt nhất của ta. Một cuốn sách mà ta cần phải tra cứu luôn”*. Luân lý rất cần cho xã hội con người. Sự sụp đổ về mặt luân lý sẽ là một tai họa lớn cho con người và cuộc đời.

Với nhận định trên và dựa vào thực tại, đạo Phật luôn luôn khuyên con người thực hành hạnh Từ, Bi, Hỷ, Xả 5, để làm đẹp cho chính con người và cho cuộc sống. Phẩm hạnh nào, tương lai ấy.

Về khả năng Trí Thức: - Sự hiểu biết của con người là hơn các loài hữu tình khác. Trí tuệ con người quả là vầng hào quang làm sáng đẹp cho cuộc đời. Đạo Phật không chỉ thừa nhận khả năng trí thức con người mà còn vạch ra những phương thức để giúp con người biết cách sử dụng tài năng mình trong công cuộc tìm hiểu chân lý. Đối với cảnh vật hiện hữu như trực tiếp với ban ngày thì ta biết sáng, ban đêm biết tối... đó là lối nhận thức thông thường. Đối với các pháp thuộc hệ siêu nhiên, đạo Phật quả là ánh sáng mặt trời chiếu soi vào khu rừng âm u tào tạp của *nhiên giới, tâm giới* và *siêu việt giới*. Tuy nhiên, có điều ta nên nhớ: Kinh điển đạo Phật chỉ là *ngón tay chỉ*

mặt trăng (chân lý), là *chiếc bè đưa người qua sông mê, tới bến giác*; chứ *kinh điển không là chân lý*. Đó đó, đạo Phật khuyên con người nên lấy lý trí tìm hiểu, phán đoán sự vật mà không nên áp dụng tình cảm trong việc tìm hiểu, phán đoán sự vật một cách vội vã, sai lầm. Câu chuyện đức Phật giáo hóa những người *Kâlâmâ*, khi những người này mang tâm trạng phân vân bối rối trước một gã ba “chân lý”, được ghi lại trong tập *Anguttara Nikàya*, đã nói lên cái tinh thần của Đạo *Như Thật* (đạo Phật): *“Đừng tin tưởng một điều gì vì phong văn. Đừng tin tưởng điều gì vì vin vào một tập quán lưu truyền. Đừng tin tưởng điều gì vì có được nhiều người nói đi nhắc lại. Đừng tin tưởng điều gì dù là bút tích của thánh nhân. Đừng tin tưởng điều gì dù thói quen từ lâu khiến ta nhận là điều ấy đúng. Đừng tin tưởng điều gì do ta tưởng tượng ra lại nghĩ rằng một vị tối linh đã khai thị cho ta. Đừng tin tưởng bất cứ một điều gì chỉ vin vào uy tín của các thầy dạy các người. Nhưng chỉ tin tưởng cái gì mà chính các người đã từng trải, kinh nghiệm và nhận là đúng, có lợi cho mình và cho kẻ khác, chỉ có cái đó mới là đích tối hậu thăng hoa cho con người và cuộc đời. Các người hãy lấy đó làm chỉ chuẩn”*. Đó là lời dạy chí tình mà đức Phật đã thân tặng con người trong cõi đời này, Trí thức con người cao viễn chừng nào thì cuộc sống con người càng văn minh, tiến bộ chừng ấy. Thật vậy, dù là vật vô giá trị nhưng khi trí thức con người để ý tới thì nó cũng trở nên có giá trị, và ngược lại. Trí tuệ con người quyết định cuộc sống con người.

Về Giá Trị Thực Hành: - Bằng vào sự thật và phương pháp mà đức Phật đã chứng ngộ và thực hành rồi lấy đó làm tiêu chuẩn cho mọi sinh hoạt trần giới, đạo Phật khuyên con người thực hành hai đặc điểm: *1. Vì lòng thương yêu rộng lớn, nguyện cứu khổ hết thảy chúng sanh - Lòng Từ Bi. 2. Thức nhận, mọi sự vật hiện hữu cuộc đời là biến đổi vô thường và “chúng” có những Tính, Tướng, Thế, Dụng khác nhau; nhưng điều bình đẳng trong cùng một Phật tính - Trí Sáng Suốt.*

Với nhận thức ấy, đạo Phật quả đã đề cao giá trị con người lên tột đỉnh cao sang, đó là *giá trị bình đẳng giữa Phật và chúng sinh* - một sự bình đẳng triệt để và cứu cánh là, tất cả chúng sinh đều có Phật tính và sẽ thành Phật trong mai sau, nếu chúng sanh biết giác ngộ. Đạo Phật đã đặt *Con Người* vào thế chủ động, để tự cứu và cứu người, cứu đời, một cuộc dân thân có ý nghĩa.

Giáo lý đạo Phật dạy cho con người nhận rõ thực chất của mỗi công việc làm mà thí dụ dưới đây là một bằng chứng. Hai người cùng thi hành một việc nghĩa, một người chỉ biết làm với bản phận và hết lòng: người kia, trái lại, họ làm là cốt để thỏa mãn lòng ham danh, vụ lợi. Tuy là cùng một việc mà hai ý nghĩa khác nhau. *Ta hãy hy sinh thân thể mình cho những lý tưởng cao thượng, những hành động chân chánh chính và những sự nghiệp lớn*

la06. Chỉ khi nào người ta thực hành theo tiếng gọi của lương tâm, của lòng thương yêu và trí sáng suốt mới thật là thể hiện tinh thần Từ Bi, Trí tuệ của đạo Như Thật. Cho nên, mọi giá trị thực hành trong đạo Phật là, nhằm mục đích *Chân hóa* (tôn trọng sự thật: Lẽ phải); *Thiện hóa* (con người, theo đạo Phật là luôn luôn đổi mới tâm hồn và cải tạo hoàn cảnh, nếp sống mình và làm hiển lộ sự trong ánh sáng trong mọi ý nghĩ, lời nói, việc làm, biết hướng về nẻo Thiện: đó là con đường dẫn đến chính đạo); Mỹ hóa (để làm đẹp cho chính tự thân và cho cuộc sống). Do đó, nhiệm vụ trước tiên và sau cùng của đạo Phật là *Xây dựng cõi Niết Bàn hạnh phúc trên trần thế*. Vậy Niết Bàn là gì? - Niết Bàn (Phạm ngữ: Nirvāna) là một trạng thái tâm linh hoàn toàn tĩnh (trong sáng), biểu thị sự an vui, tự tại, giải thoát và chỉ thể hiện sau khi con người đã trừ diệt hết *Tham* (mọi ham muốn bất chính) *Sân* (oán hờn, giận dữ, ganh ghét), *Si* (mê chấp ngã tướng, pháp tướng...). Niết Bàn là lý tưởng cao đẹp nhất của chúng sanh. Nó không phải ở ngoài thực tại cuộc đời này. Nói cách khác, Niết Bàn chỉ là trạng thái tâm hồn của con người, một khi đã hoàn toàn giác ngộ, thoát khỏi những mê muội, đau khổ, không còn bị ràng buộc bởi phiền não nhiễm ứ, đồng thời thể nhập với toàn thể vũ trụ không gian vô biên... thời gian vô tận..., và vượt ra ngoài cảnh sinh diệt tương đối. Đó là đứng về phương diện *giải thoát tâm linh* mà nói. Còn đứng về phương diện *nhập thế hóa đạo* thì, đạo Phật đề ra các pháp môn thông dụng như: “*Tứ Nhiếp Pháp*”⁷ “*Lục hòa*”⁸ là những pháp môn thiết yếu nhằm xây dựng:

- Một đời sống kiểu mẫu: PHẬT.
- Một gia đình kiểu mẫu: TĂNG
- Một xã hội kiểu mẫu: NHÂN BẢN
- Một nhân loại kiểu mẫu: TỊNH ĐỘ
- Một lý tưởng tối cao: PHẬT ĐÀ

Trên bước đường dẫn đến lý tưởng “Phật”, con người, nếu muốn thành công viên mãn, cần phải *học, hiểu* và *tin* giáo lý do đức Phật đã thực chứng giác ngộ thuyết giải rồi nương theo đó, để làm tiêu diệt lần những bản ngã nhỏ bé, ích kỷ, để phát hiện những tình thương cao rộng và để vui sống với hoàn cảnh... chung quanh “*Chẳng có hạnh phúc nào có thể so sánh được với sự yên tĩnh tĩnh của tâm trí*” (Digha-Nikāya). Thật vậy, hạnh phúc và văn minh nói chung, có thể nói như phát xuất từ trái tim trong, khối óc sáng nơi mỗi con người chúng ta. Khi con người đã biết thương yêu, bao bọc và giúp đỡ lẫn nhau thì công cuộc *Xây Dựng Một Xã Hội Người Văn Minh, Giác Ngộ và Giải Thoát* sẽ không còn xa vời nữa. Nếu mọi người biết áp dụng đạo Phật trong cuộc sống hằng ngày, thiết tưởng *Cảnh Niết Bàn Chân Hạnh Phúc* sẽ hiện ra ở ngay thế giới này, chứ chẳng cần phải tìm ở một nơi nào xa lạ? Ngoài đạo Phật, chúng ta tìm đâu có những kết quả tốt đẹp ấy.

Đạo Phật, Nguồn Sống Vô Tận.

Đạo Phật tượng trưng cho lý tưởng sống cao siêu và rất thực tiễn của con người. Nói tắt, nguồn giáo lý ấy bao gồm trong một chữ “Pháp”⁹, Chữ này có nghĩa là “vạn sự vạn vật” (tức Nhất thiết Pháp). Và, do đây mà, mọi lý luận, mọi quan niệm về *Lẽ Sống, Cách sống, Lối sống và Mọi sự sống trên đời*, đạo Phật đều trình bày một cách chính xác, từ đại thể tới chi tiết của từng sự vật, hiện tượng – “*Pháp Nhĩ Như Thị*”, muôn vạn sự vật bản lai là như thế đó - Cũng như nói rằng đạo tức là đời, vì đạo cần phải gắn kết với cuộc đời để tồn tại và triển khai. Hay nói cách khác, đạo Phật là *Nguồn Sống Của Mọi Sự Sống*... Ta có thể hình dung “đạo” qua những từ ngữ, như “*Thường*” (chân thường, vĩnh viễn); “*Lạc*” (an vui, giải thoát); “*Ngã*” (tự chủ, tự do, tự tại); “*Tịnh*” (Trong sạch, sáng suốt, hoàn toàn): hoặc như *Ánh đạo vàng rực rỡ*, như bông Sen nở giữa đầm mà hương thơm thì tỏa khắp mọi nơi. Giáo lý đạo Phật là dạy cho con người, biết sống đúng tinh thần “từ bi, vị tha” để làm đẹp cho chính mình và cho cuộc đời.

Điều này lịch sử đã chứng minh.

Đạo Phật, không phải “cố cựu” cũng không phải “cách tân” mà chỉ là những phương thuốc điều trị mọi tâm bệnh, thân bệnh của con người, chúng sanh, nghĩa là, tùy trình độ, căn cơ mà hóa độ. *Bất cứ làm công việc gì hãy có lợi cho mình, cho người, đấy là đạo Phật.*

Với tinh thần tích cực ấy, đạo Phật không phải là phản tiến hóa, đi ngược trào lưu, làm hèn yếu con người như một số người đã nhìn đạo Phật dưới nhiều danh từ phản hóa sai lầm, bỏ ngoài cả thời đại suy đồi và phái tiêu cực. Không. Bằng vào tuệ giác, đạo Phật đã nhìn đời một cách toàn triệt, nên quan niệm của đạo Phật có hai điều:

- *Đức Phật là cầm đuốc dẫn đường, là bậc đạo sư muôn thuở.*

- *Giáo lý đạo Phật là dạy cho con người quán đạt chân lý để tự thân giải thoát khổ đau, mê tối.*

Nói tóm, đạo Phật có đủ phương thức giải thoát cho con người, chúng sinh, hết mọi mê tối, khổ đau, và cuộc sống an vui, tự tại - *một đạo tôn trọng lý trí của người và quyền sống của hết thảy*. Do đây, đạo Phật truyền bá tới đâu cũng được quần chúng hoan nghênh, tin tưởng và phụng sự, khác nào như vầng thái dương chiếu tự trên cao, không một nơi nào lại không có ánh sáng. Đạo Phật là chân lý. Vì “*đạo Phật là tất cả*” - Vô cùng thu về một điểm = Phật (chân lý). “*Tất cả là đạo Phật*” - một điểm tỏa rộng khắp pháp giới bao

la = Giáo (Phương pháp đạt tới chân lý). Đây là *Tinh Hoa* trong toàn bộ giáo lý đạo Phật.

Xin thân tặng những ai muốn tìm hiểu **ĐẠO PHẬT LÀ GÌ?**

---o0o---

Phần Thứ Nhất - Lịch Sử Khái Luận

Lịch sử là ghi chép những hình ảnh, sự kiện và tư tưởng của từng thời đại; đón tìm một tia sáng bất diệt cho tương lai. Mỗi trang sử là một bài thơ hùng tráng, lẫm liệt, đôi khi lại là thất bại khổ đau..., có sức làm rung động tim óc con người không ít...Tg.

---o0o---

Chương I - Nguyên Lý Sáng Lập Đạo Phật

...Đời sống quốc gia dân tộc với hoàn cảnh địa lý và ảnh hưởng khí hậu, thiên nhiên, đã tạo dựng cho Ấn Độ có một lịch sử khác với các quốc gia, dân tộc trên thế giới. Đó là sự cố đặc biệt của xứ Ấn Độ xưa và nay. Nơi có những rừng núi thâm u, tục gọi là lục địa xanh (Pays bleus), đã ảnh hưởng nhiều tới luồng tư tưởng *nhân bản, tiến bộ và giải thoát* sớm được xuất hiện. Thật vậy, bất cứ tôn giáo, học thuyết, chủ nghĩa nào, khi mới sinh khởi, đều là phản ánh (không nhiều thì ít) của hoàn cảnh, khí hậu, địa dư, xã hội, chủng tộc mà tạo dựng cả. Nếu người ta xét nó ngoài hoàn cảnh thực tại lẽ dĩ nhiên không thể thấu hiểu nổi. Văn hóa đạo Phật cũng do nhân duyên hội ngộ như thế mà nảy mầm và thúc đẩy, tiến hóa...

*** Hình Thế Địa Dư**

Địa lý xứ Ấn Độ mang một dấu tích đặc biệt, phía tây có nguyên Béloutchistan và các dãy núi thuộc phía tây bắc; phía tây bắc có rặng núi *Himalayas* cao vút, gồm hai dãy chạy song song nối liền và kéo dài tới tận biên giới Miến Điện với nhiều nhánh tua tủa. Ấn Độ có 3.500 km núi chạy dài từ tây sang đông và 800 km chạy từ bắc xuống nam; đây là chửa kể phía duyên hải miền tây hoàn toàn là các núi đá lởm chờm. Rặng núi *Himalayas* sừng sững cao ngất trời phương bắc đã ngăn chặn các làn gió từ trung ương Á Châu thổi tới và giữ lại các làn gió lưu tích sự ẩm ướt của gió mùa. Phần lớn các băng tuyết của núi này đã tạo ra các giòng thủy lưu nuôi sống vùng bình nguyên Ấn Hà. Các đường thông thương với vùng Thượng Huyền đều nằm ở phía tây bắc Ấn Độ. Cả vùng tây và bắc Ấn Độ đều có các núi cao và

cao nguyên. Mùa đông cực rét. Mùa hè, băng tuyết tan. Sông ngòi đều có thủy lưu chảy xiết. Về phía nam có gió mùa đem mưa từ Ấn Độ Dương vào lục địa. Vì vậy, Ấn Độ như có các biên giới thiên nhiên để được sống yên bình, phát triển văn minh thành thị. Nếu không nhờ có năm nhánh sông *Jhelam, Chenab, Ravi, Béas và Satlédj* hợp lại với sông chính *Indus* thì cả vùng phía tây bắc Ấn Độ chỉ là sa mạc mà thôi. Vùng đất phì nhiêu nhất hiện nay của Ấn Độ là hai trung nguyên *Ấn Độ hạ và Hằng hạ*, vì nơi đây dân cư đông đúc, xóm làng trù phú. Mọi sinh hoạt đều bắt rễ từ đây rồi tỏa ra khắp nơi trong nước. Địa bàn *Dèkkan* và *Kashmir* là hai cực nam, bắc đã phân định hình thể địa dư bản xứ. Toàn cõi Ấn Độ có một diện tích rộng lớn là trên ba triệu km², bằng 3,4% diện tích đất của địa cầu (không phải 3,4% diện tích địa cầu), gồm có 3.268.090km² (Ấn Độ) 935.000km² (Hội Quốc), bằng hơn 7 lần diện tích nước Pháp hay bằng hơn cả Âu Châu, trừ nước Nga. Và Ấn Độ đứng hàng thứ hai về dân số (1984: 688.600.000 người), bằng 1/5 tổng số nhân loại, bằng 10 lần dân số nước Pháp¹⁰. Thủ đô hiện nay là *New Dehli*. Nói về địa thế Ấn Độ thật hùng vĩ, phía bắc có dãy núi *Himalayas* bao bọc, phía nam là một đại hải mênh mông bát ngát... như cuốn hút tất cả tinh hoa của trời đất tụ lại. Giòng sông thiêng *Gange* linh tú trong xanh lững lờ đổ nguồn về vịnh *Bengale* làm tươi mát cả một vùng đất rộng lớn. Và, hơn nữa; Ấn Độ được coi như là trung điểm của địa cầu. Sở dĩ nền văn hóa, văn minh vĩ đại của Ấn Độ có được vị thế độc tôn là do ảnh hưởng của *hoàn cảnh, khí hậu, thiên nhiên* mà có. Nền văn hóa, văn minh ấy có một sắc thái khác hẳn các tư trào văn hóa, văn minh hiện hữu trên thế giới (*xin sẽ bàn đến trong mục Văn Hóa ở dưới*). Một khu vực có những che chở thiên nhiên, có núi cao, biển rộng, sông dài... Đây cũng là *lẽ tất yếu* đã giúp Ấn Độ sớm nảy nở một nền văn hóa siêu đẳng: *Văn hóa Đạo Phật*.

* Hoàn Cảnh Xã Hội

Khi muốn biết trình độ tiến hóa của một dân tộc, người ta căn cứ vào từng giai đoạn và sự biến thiên của lịch sử dân tộc ấy, để thẩm định giá trị của nó. Sau thời đại thái cổ, xã hội Ấn Độ tuy đã thoát qua thời kỳ man dã, bán khai, tiến sang thời kỳ văn minh; nhưng... dân chúng nơi đây vẫn luôn luôn sống trong tình trạng đói khổ và bị áp bức, đời sống con người do đấy mà bị chi phối về mọi mặt.

- **Về Nhân Chủng**, Cách nay khoảng bốn, năm nghìn năm, những người đầu tiên (Adivâsis) ở bình nguyên Indus và ở rải rác trong xứ, gồm có các nhóm nhân chủng (groupes ethniques) *Négroïdes và Proto Australoides*. Các người *Négroïdes* thì sinh tụ ở các rặng núi *Cochin* và *Travancore*, có màu da

gần như đen, đầu dài hoặc trung bình, tóc quăn thành các xoáy tròn ốc dài. Còn các người *Proto-Australoïdes* thì ở miền trung (Ấn Độ) và một số ở rải rác về phía bắc Ấn Độ. Ngày nay nếu nói đến người bản xứ Ấn Độ là nhắc đến loại người đã chiến thắng được các người *Négroïdes*, tức là người *Proto-Australoïdes* "*Dravidiens*"¹¹. Về nguồn gốc người bản xứ Ấn Độ *Dravidiens* thì chúng ta rất ít biết chắc chắn lắm. Có nhiều giả thuyết đã được nêu lên. Rất hữu lý thì chúng ta phải nên chấp nhận nguồn gốc người *Dravidien* phát tích từ *Béloutchistan*. Ngày nay người ta còn thấy các người *Brahuis* ở vùng biên giới *Béloutchistan* còn nói một thổ ngữ *Dravidien*. Có thể họ đã ở Ấn Độ rồi sau này bị các người *Aryens* đẩy xuống phía nam Ấn Độ. Cũng có thể họ đã ở khắp Ấn Độ trước khi người *Aryens* vào đây. Có nhiều nhà bác học nhân chủng cho rằng các người *Paléo-Méditerranéens* là những người bản xứ Ấn Độ ngày nay. Nhưng cũng có người cho rằng họ hãy còn ở nam bán đảo *Dekkan* và là giống người căn bản cho Đông Nam Á, từ quần đảo *Andanans* tới quần đảo *Indonésiens*. Người *Dravidien* vốn sinh trưởng từ trước ở Ấn Độ, có nước da ngăm ngăm, tóc quăn, vóc người tầm thước. Người *Aryens* thì sáng nước da, cỡ người to lớn, mũi thẳng, khôn ngoan hơn đã đột nhập tại lưu vực Ấn Độ hạ; mãi về sau từ phía tây bắc vượt qua các thung lũng đồi theo núi Tuyết (Himalaya) vào khai lập ở lưu Ngũ Hà¹². Có một sự kiện mà chúng ta nên lưu ý là có vài bộ lạc mang huyết tố *Dravidien* lại nói thổ ngữ gốc *Aryen*, như trường hợp các người *Bhil* thuộc bộ lạc *Mounda*, hiện lưu cư tại miền cao nguyên *Dekkan*. Trước hết, ta nên để ý các giống người *Paléo-Méditerranéens* có một vị trí địa dư nhân chủng rất lớn cũng như khi ta nói đến nhân chủng *Négroïde* đây mới chỉ là đứng về phương diện nhân chủng mà xét, như vậy là đã ngoại trừ các yếu tố quốc gia, chính trị... Nói tóm, Ấn Độ gồm có 5 nhóm nhân chủng chính: đó là các người da đen Phi châu; như các người *Proto-Australoïdes*, thuộc giống Úc Châu. Ngoài hai loại người này còn có giống người *Paleo-Méditerranéens*, các người *Austro-Asiatiques* (Nam Á), các người *Armenoïdes* và *Alpins*... Về nhân số thì nước Cộng Hòa Ấn Độ hiện nay có khoảng trên sáu trăm triệu người.

- **Về Kinh Tế:** Ấn Độ là dải đất "phì nhiêu" rộng lớn rất thuận tiện cho sự trồng trọt, canh tác của người bản xứ. Về *Canh Nông* là nghề chính của các dân tộc chịu ảnh hưởng nền văn hóa thảo mộc đông phương, do đó mà người Ấn Độ rất cần cù, nhẫn nại. Nông sản chính là lúa gạo và lúa mì, nhưng theo lối canh tác cổ xưa, dụng cụ thô sơ, sự thu hoạch rất kém cỏi... nên dân Ấn Độ rất nghèo! Để bù vào sự thiếu hụt đó, các sản vật khác cũng giúp cho sự mưu sinh đỡ phải chật vật, như bông, đay, gai, mía, chè và các nghề chăn nuôi súc vật... Về *Kỹ Nghệ*, Ấn Độ có kỹ nghệ cổ truyền, như làm đồ gốm,

luyện kim, thuộc da, đan đồ dùng bằng tơ, dệt vải v.v... Có chì, kẽm, dầu hỏa và có nhiều mỏ than, sắt là những nguồn tài nguyên giàu có của quốc gia này. Về *Thương Mại*, các đường thông thương tiện lợi vẫn là phía tây bắc Ấn Độ với vùng Thượng Huyền. Ngay từ bản sơ, ta có thể xếp Ấn Độ đứng hàng thứ hai thứ ba trên hoàn cầu. Vì hầu hết các đô thị lớn đều tiện đường giao thương, có rất nhiều đường bộ và thủy thuận tiện cho sự xuất, nhập cảng như *Calcutta, Bombay, Karatchi, Madras* là nơi có những hải cảng quan trọng...

Đáng lý với hoàn cảnh thuận tiện ấy, dân chúng Ấn Độ không đến nỗi nghèo khổ suốt đời phải lao碌, bận bịu trong những kẻ mưu sinh vụn vặt, tầm thường mới phải, nhưng, tại sao dân chúng vẫn nghèo khổ, so với các quốc gia khác trên thế giới? Ta hãy nhìn vào hoàn cảnh xã hội sinh hoạt chính trị từng thời đại để tìm *nguyên nhân*

- Về Chính Trị: từ nghìn xưa, xã hội Ấn Độ có truyền thống là một xã hội đẳng cấp, nhất là sau cuộc di dân vĩ đại của những người *Aryens* thâm nhập và đồng hóa dân tộc này. Với mục đích chia để trị, họ đã phân định xã hội Ấn Độ thành bốn đẳng cấp cách biệt hẳn nhau. Bốn đẳng cấp ấy là:

1. *Brahmanes*, những thầy tu (giáo sĩ Bà La Môn) giữ việc lễ nghi cúng hiến;

2. *Ksatryas* (Sát Đế Lị), giống dõi những người quyền quí, nắm giữ chính quyền, cai trị dân chúng; 3. *Vaisyas* (Phệ xá), những người buôn bán, làm ruộng, suốt đời cày thuê làm mướn; 4. *Sudras* (Thủ Đà La), giống thổ dân ở những nơi rừng núi thâm u và làm tội mọi suốt đời... Dòng tình cảm đồng loại bị chia cắt. Sự tranh chấp giữa các đẳng cấp trong xã hội có khi ngấm ngầm, có khi bộc phát, làm cho bầu không khí nghẹt thở, khó chịu, mỗi ngày thêm căng thẳng, trầm trọng. Những người thiệt thòi nhất trong xã hội là hai lớp người *Vaisyas và Sudras*. Họ không có một tia hy vọng nào được giải phóng cả. Ngoài bốn đẳng cấp ấy, còn một hạng người man rợ - hạng người *Parias* đời sống của họ khổ hơn con vật, không bao giờ biết có ánh sáng mặt trời! Thật là cảnh địa ngục ở trần gian. Tại sao cùng là một kiếp người lại sự chênh lệch đến thế?!

Và... còn biết bao sự đau khổ dày vò thể xác lẫn tâm hồn, họ đành phải nhận chịu một phần do ảnh hưởng xã hội để chế phong kiến cổ thời và một phần chính do tư tưởng Bà La Môn giáo gây ra... Điều này ta không lấy làm lạ. Khi dòng Bà La Môn đã tạo được lực lượng tôn giáo, lẽ tất nhiên họ sẽ tìm

đủ mọi cách giữ gìn địa vị của mình, và muốn mãi mãi duy trì chế độ đẳng cấp, nên đã vin vào những thần thuyết mơ hồ, thiếu căn cứ, đặt ra một bộ luật có tính cách nửa chính trị, nửa tôn giáo, bộ luật *Manou*, có những điều: *cấm chỉ sự hôn phối giữa những người thuộc đẳng cấp khác nhau*. Đạo đức, tôn giáo lúc này chỉ còn là hình thức, đời sống hỗn độn, con người không có tự do, thiếu sinh khí, không biết gì là hứng thú sống còn! Suốt đời họ phải nai lưng ra làm việc để kiếm miếng ăn manh áo mặc cũng không đủ, lại còn phải đóng góp đủ thứ sưu cao thuế nặng để cung phụng cho bọn cai trị mình thụ hưởng một cách phi lý. Cuộc sống của họ thật cơ cực, vất vả, thiếu thốn... Một chế độ đẳng cấp (*systeme des castes*) bất bình đẳng đương nhiên không thể đứng vững được. Chỉ có những hạng người bạc nhược, thụ động, ích kỷ mới chịu thu hình trong một hoàn cảnh đã rồi. Những người có tâm hồn thức giác, biết nhìn xa, trông rộng, có chí khí sắt đá, chỉ chờ cơ hội là cuộc cách mạng tương lai bộc phát. Phong trào “phản kháng” mỗi ngày thêm tỏ rõ, mãnh liệt...!!13

- **Về Văn Hóa:** Ngay từ buổi *rang đông*, Ấn Độ đã sớm có một nền văn minh, những ngôn ngữ, văn tự (Phạm văn = Sanskrit và Pali) riêng, đại biểu xứng đáng cho nền Văn Hóa Nhân Bản Toàn Diện: đó là sự ưa sống trầm hùng, đượm sắc thái *Tự do, giải thoát*. Người Ấn Độ rất thông minh và giàu tình cảm. Đứng về phương diện quốc gia thì, văn minh Ấn Độ có rất nhiều nhân chủng tạo dựng. Đại loại người ta chia ra làm hai. Đó là văn minh bắc Ấn, thuộc nền văn minh của người da trắng *Aryens*, và văn minh nam Ấn, thuộc người da màu. Văn minh da màu có trước văn minh da trắng. Nền văn minh này còn gọi là văn minh tiền *Aryenne* (Civilisation pré-Aryenne). Nhưng đứng về thời gian mà nói, nền văn minh tiền Aryenne được gọi là *nền văn minh bán xứ*.

Để tránh ngộ nhận ta gọi là *văn minh Dravidienne (Civilisation Dravidienne)*. Văn minh *Dravidienne* chịu ảnh hưởng của các nền văn minh khác. Nói thế tức có nghĩa nền văn minh *nhân chủng Dravidienne* là một sự tổng hợp khá bền chặt giữa các mối liên lạc của các vùng Địa Trung Hải và Cận Đông. Văn minh bán xứ Ấn Độ cũng rất huy hoàng không kém các vùng khác, trái lại còn có nhiều điểm ưu thắng hơn. Người Aryens đã không đóng góp gì vào nền văn minh thành thị nguyên thủy Ấn Độ, hay nói khác là nền văn minh tiền Aryenne, tức là nền văn minh tây bắc Ấn Độ, vùng sông Indus. Văn minh này có các biên giới thiên nhiên che chở. Phía bắc có rặng núi Himalayas; tây nam có biển Oman; đông nam có vịnh Bengale.

Do đó Ấn Độ là vùng đặc thù của phần đất thuộc văn minh Âu - Á (Eurasie). Ấn Độ có cửa ngõ gần như duy nhất để tiếp xúc với vùng Âu Á ở tại phía bắc. Nơi đây các dân cư Ấn Độ và các vùng lân cận giao tiếp theo hai ngã đường. Ngã thứ nhất bằng con sông Caboul, qua Khaïber. Ngã thứ hai bằng các thung lũng của hai con sông Kouran và Gounal, qua Waziristan. Khaïber là cửa ngõ đưa vào bắc Pendjab. Waziristan là đại lộ vào vùng trung Pendjab. Ta có thể nói được là vùng tây bắc, vùng sông Indus, chính là cuống họng đưa chất dinh dưỡng hay độc tố vào nội địa Ấn Độ; người *Aryens* vào khoảng giữa đô thị thiên niên kỷ, người *Macédoniens* do đại đế *Alexandre le Grand* năm 326 và năm 180 TTL; người *Greco Bactriane*; người *Indo - Scythes* vào khoảng thời đại *Jésus - Christ*; người Hung Nô (Huns) vào khoảng 450 TTL; người Turco - Afghans từ năm 1.000 TL, người *Grands Moghols* từ 1526 TL, đều qua ngã tây bắc để vào Ấn Độ. Bất luận vào thời đại nào, dù văn minh phé hưng ra sao, Ấn Độ vẫn mang đặc tính thế giới sử là nhờ vào các cửa ngõ ở phía tây bắc Ấn. Các cửa ngõ này đã quyết định cường độ văn minh bình nguyên Ấn Hằng nhiều nhất và có tính cách trực tiếp, rồi từ đó ảnh hưởng lan dần xuống cao nguyên Dekkan ở phía nam Ấn Độ.

Nền văn minh Ấn Độ có vẻ trầm lặng nhưng oai hùng hơn các vùng khác; tuy cùng mang một đặc tính “*định cư, nông nghiệp, thành thị*”. Cái đặc tính trầm lặng này của Ấn Độ ngày nay vẫn còn.

Nền văn minh cổ nhất và có tính cách ngoạn mục mới được khai quật gần đây, nằm trong vùng tây bắc Ấn Độ, thuộc Khaipur ở Pendjab.

Địa danh này mang tên *Kot Diji*. *Kot Diji* hợp với *Mohenjo-daro* và *Harappa*, thành địa danh văn minh tối cổ của Ấn Độ. *Kot Diji* đứng vào hàng cổ nhất.

Ta có thể nói là từ năm nghìn năm nay, bình nguyên sông *Indus* là nơi đặc địa cho các nền văn minh đầu tiên của Ấn Độ khai mở. Nghệ thuật, thủ công nghệ và cả hệ thống chữ viết nữa đã đạt tới mức vô cùng sáng sủa. Tiếng Hindia thuộc dòng những tiếng *Indo Européenne*, cùng một nguồn gốc ngữ tộc với tiếng Phạm, nghĩa là của những dân tộc có tổ tiên là người Ấn Âu. Người Ấn Độ bản xứ là hậu duệ của giống dân da sậm có liên lạc huyết thông (xa hay gần) với nhân chủng *Négroïdes* và *Proto-Australoïdes*... Như vậy ta có thể kết luận tiếng *Phạm* đứng hàng đầu trong loại *Indo-Européenne*.

Ba khu vực có giống người gây thành xã hội trên thế giới:

1. Lưu vực giữa hai con sông Dương Tử và Hoàng Hà.
2. Đồng bằng sông Nile.
3. Đồng bằng sông Hằng.

Ba khu vực có ba luồng từ tưởng khác nhau và là căn bản của nhân loại. Từ đồng bằng sông Dương Tử thuộc một thứ tiếng khác hẳn, loại tiếng liên âm của những người phi châu, còn hầu hết loại đa âm đều thuộc dòng *Indo-Européene*, trừ những dụng ngữ hằng ngày để sống, từ khu vực khác nhau, còn những ngữ thuật (termes savants) để biểu lộ tư tưởng lúc đầu (thời thượng cổ) phần lớn loại đa âm đều mượn ở Phạm văn.

Các học giả chia làm tám ngành của Indo-Européenne

1. *Nghành Aryenne hay indo - iranienne gồm các tiếng Ấn, Ba Tư và Phạm, Arabe v.v...*
2. *Nghành Arménien, một phần nước Nga.*
3. *Hi Lạp (cổ và kim), Ionien, Attique, Dorien v. .v..*
4. *Albanie, giáp giới Nga và Trung Đông.*
5. *Nghành Italique, gồm Ý, La Mã, La Tinh v.v..*
6. *Nghành Celtique, phần nhiều là từ - ngữ, gồm Pháp, một phần Anh, Bồ.*
7. *Nghành Germanique. gồm Ái Nhĩ Lan. Scandinave, các tiếng Đức, Phổ, Anh và Anglo- Saxon*
8. *Nghành Balto-Slave. Lithuanie. Nga. Ba Lan. Tiệp. Bulgarie, các dân tộc Nam Tư (sevbo- croate).*

Văn minh Phạm còn có một công trình lớn là đầu tiên dùng chữ số như chữ số ngày nay ta viết, nhớ lại con số của người Trung Hoa hay La Mã không thể nào đặt con tính được, chữ Ai Cập cũng vậy, Phạm văn đầu tiên đã dùng số hệ (Système numérique) nhân mười như ngày nay, và nghĩ ra con số “không” (Zéro), trong chữ số, ta có thể nhờ đó mới có toán học. Tiếng Phạm thuộc trong những loại đa âm hiện có trên thế giới nhưng tiếng phổ thông mà ngày nay dân chúng Ấn Độ bắt-buộc-phải-dùng-để-thống-nhất-ngôn-ngữ là tiếng Hindi, có gốc từ chữ Phạm và ngôn ngữ Ấn Âu hơn là những tiếng địa phương có gốc từ tiếng *Moundari* và *dravidien*¹⁴, còn về lối chữ cổ Ấn độ như ta biết theo lối tượng hình, giống lối chấp A.B.C... Ngày nay đại đa số các nước tiên tiến đều dùng lối chữ trên, và cả các việc ấn loát, tốc ký và điện tín cũng dựa vào lối viết ấy. một dân tộc có quá trình tiến hóa như Ấn Độ, lẽ dĩ nhiên những tư tưởng về tôn giáo, triết học cũng sớm được nảy mầm, giờ đây ta hãy đi vào lĩnh vực ấy để tìm hiểu...

Tư tưởng siêu nhiên:

Thời đại hồng hoang, bất cứ dân tộc nào, xã hội loài người cũng sùng bái thiên nhiên. Ngoài tư trào tôn giáo, họ chưa có ý thức về triết học hoặc luân lý. Nhân đứng trước bầu trời mặt đất rộng lớn, với cảnh tượng kỳ lạ như sấm chớp, trăng sao núi sông... họ sinh lòng tin ngưỡng tôn giáo, triết học và mê tín ở Ấn Độ cũng như hầu hết các dân tộc khác ở trên thế giới khi ý thức con người vừa chớm nở, đều không vượt ra ngoài ra công lệ ấy. Những *bài ca* tán tụng tôn giáo do đó mà làm ra, mục đích là để cầu phúc, tiêu tai, sau lâu trở thành những lời sấm bí truyền, nhằm giải thích sự linh ứng của thần và sự tể tự, cầu đảo của người ta, đây là nguyên nhân chính để tạo lập ra bộ thánh kinh Véda. Véda là một bộ thánh kinh cổ nhất của xứ Ấn Độ. (Véda, dịch là “*minh trí: trí sáng*” nghĩa là kinh này làm cho sáng suốt, tỏ rõ sự thật) kinh điển *Véda* gồm có 4 loại chính:

1. *Rig-Véda* chép những bài ca tán tụng tôn giáo;
2. *Sama-véda*, chép những bài văn tế, giải thích các lối nghi thức quan hệ;
3. *Yajur-Véda*, chép những văn chú thuật tướng truyền,
4. *Atharva-Véda*, chép những lời giải đáp về các bí quyết, ma thuật v.v.. .

Kể từ khi người Aryens xâm chiếm dùng bắc Ấn Độ thì lịch sử thánh kinh cũng bắt đầu được kiến lập.

Ngay từ buổi ban sơ, người Aryens đã nghĩ đến sự bỏ củ thay mới, và tạo lập một lý thuyết có tính chất kỳ thị và trực lợi làm nền tảng cho các bộ máy hành chính sau này. Đó là thứ lý thuyết lãnh đạo chỉ huy tổng quát tất cả cơ cấu của xã hội, *một thứ hiến pháp bất thành văn*: thứ hiến pháp được xây dựng trên căn bản của bộ thánh kinh Phệ Đà (Véda) về sau, thánh kinh cũng được sáng tác thêm. Các thần cũ chỉ còn là một bóng mờ đối với những vị mới được tân chế các bộ thánh kinh Véda nhường chỗ cho các bộ mới ra đời. Đó là các bộ: *Tế Nghi Thư* (Brahmana) *Sâm Lâm Thư* (Aranyaka) và *Áo Nghĩ Thư* (U panishad). Vào thời kỳ Tế Nghi Thư thì có Tào vật chủ Prajapati, và thời kỳ Áo Nghĩ Thư có thần *Atman*. Hệ thống kinh điển thần học và xã hội học được giải thích mỗi lúc thêm khó hiểu, và do đó mới có nhiều nguồn tự do tưởng giải thích thánh kinh¹⁵.

Sau thời đại Véda tư tưởng Ấn Độ bắt đầu chuyển biến, Triết học do đây được mạnh nha. Con người không còn tin vào thần thoại nữa. Muốn hiểu vũ trụ con người đã vận dụng đến trí năng mình để khảo sát nó và, bắt nguồn từ đây, các phái triết học tiếp nhau ra đời. Trong những phái triết học, hoặc dung hợp nhau, nhưng... tất cả đều là hướng tìm cái nguồn gốc của vũ trụ. Có phái cho rằng “Phạm Thiên” (Brahma) là căn bản của vũ trụ, vạn hữu. Nhưng phái khác lại cho rằng “Đất” là gốc của vạn hữu; phái lại cho rằng “Nước” là gốc; phái cho rằng “Lửa” là gốc; phái cho rằng “Gió” là gốc

v.v... Tiến bộ một nấc nữa, người ta bỏ vật chất (đất, nước, gió, lửa...) mà hướng về chỗ trừu tượng, nên có những phái lập ra “Thời Gian Luận”, “Phương Hướng Luận”, “Không Gian Luận” v.v... rồi nào Chủ Quan, Khách Quan, Trừu Tượng, Cụ Thể, Nhất Nguyên, Đa Nguyên, Chủ Động, Chủ Tĩnh... bao nhiêu tư tưởng khởi xướng trở thành một thời đại hết sức hỗn độn!

Có thể nói thời kỳ này các tư tưởng gia Ấn Độ sinh hoạt rất náo nhiệt. Kinh Phật ghi số mục có chín mươi hệ phái thần học, triết học khác nhau, nhưng nổi bật nhất, vẫn là sáu triết phái, đó là.

1. Phái **Ajita Kesakambali**, chủ trương “Duy Vật Luận” con người là do các yếu tố vật chất kết hợp tạo thành, không có quả dị thực các nghiệp thiện ác, không có sự kết sinh tương tục trong đời mai sau, con người chết là hết, thuyết này có tính cách chống lại thần cách siêu hình của Bà La Môn giáo, không nhận có Thượng Đế (Brahma) sáng tạo vũ trụ và loài người, và lấy sự hưởng thụ vật chất làm mục đích cứu cánh cuộc đời.

2. Phái **Pakudha Kaccayana** thì chủ trương thuyết “Vạn Vật Thường Tồn” vạn sự vạn vật ở đời chẳng qua là do các yếu tố nhân duyên tạo thành vậy ta không nên quan tâm tới chúng, vì nếu không, chỉ nhận lấy sự đắng cay phiền não vô ích.

3. Phái **Purana Kasspa**, chủ trương “Ngẫu Nhiên Thuyết”, cho rằng vạn vật có ở đời, chỉ là ngẫu nhiên. Không tin có luật nhân quả. Phủ nhận đạo đức chẳng phải tôn thời, sùng bái gì cả. Nói khác, đạo đức là không tương, cần phải phá bỏ, vì mọi liên hệ cuộc đời là ngẫu nhiên. .

4. Phái **Makkhali Gosala** lại chủ trương “Tự Nhiên Thuyết”, con người sinh ra đời là bởi tự nhiên. Mọi sự họa phúc, vui hay khổ cùng là tự nhiên, nó không bị ảnh hưởng bất cứ một nguyên nhân nào chi phối cả.

5. Phái **Sanjaya Belathiputta** chủ trương “Hoài Nghi Thuyết”, ngụ biện rằng chân lý không phải là không biến đổi, việc trước mắt ta vừa thấy đó, ví dụ các hoa chẳng hạn, thoạt nhìn tưởng là nó vẫn y nguyên nhưng sự thực thì, nó đã biến đổi từng chớp mắt, từ màu hồng thắm chuyển sang màu hồng lợt đối với sự vật cũng thế, ta không thể không hoài nghi về sự hiện hữu của chúng.

6. Phái **Nigantha Nataputta**, chủ trương thuyết “Tương Đối”, nghĩa là không có cái gì tuyệt đối cả. mọi con người sinh ra đời, lớn lên, làm việc... rồi chết! vậy bất cứ giải quyết vấn đề gì, ta cũng nên chú ý đến các yếu tố tâm lý ngã - tha, để khỏi bị va chạm làm bản kiếp sống con người trên cõi đời này, như: không gây ra các tội lỗi, phát triển lòng từ, và điều cần yếu là biết luyện thân khắc khổ để cầu giải thoát... Kiếp sống này chẳng ra gì (vì là tương đối). Thôi thì mong để một khi chết yên vui ở kiếp sau...

Tiếp sau đó, còn có những học phái khác lần lượt ra đời. Đó là sáu học phái:

1. *Nyaya*

2. *Vaisésika*

3. *Samkhya*

4. *Yoga*

5. *Mimansa và*

6. *Védanta*

Tư tưởng của sáu học phái này chịu ảnh hưởng, hoặc trực tiếp, hoặc gián tiếp, của ba thời kỳ *Rig-Véda, Bràhmana và Upànishad*, phần nội dung của nó chỉ là khai triển điều (đã có) trong các thánh thư. Đôi khi cũng có phát triển những điều mới lạ nhưng là để chứng minh cho những thuyết lý của các thánh thư được sáng tỏ mà thôi.

Kiểm điểm lại, ta thấy, tư tưởng Ấn Độ đã tuần tự phát triển một cách nhịp nhàng. Thoạt đầu, con người còn sùng bái ánh sáng thiên nhiên, về sau, *sấm, chớp, gió, mưa*, cũng được coi là có thần linh chi phối, cai quản. Đó là từ *Độc Thần Giáo* (monothéisme) chuyển qua thời kỳ *Đa Thần Giáo* (Polythéisme). Rồi từ Đa Thần Giáo đi đến *Phiếm Thần Giáo* (Panthéisme) về sau tư tưởng càng ngày thêm sáng đạt, người ta lại nảy ra những nghi ngờ và tự hỏi: *Căn bản của vũ trụ là gì? -Nhân sinh do đâu mà có? Giá trị của cuộc sống ra sao?* Những câu hỏi hóc búa ấy là những roi đòn đánh vào tâm thức con người, bắt phải suy nghĩ. Do đó, tư tưởng triết học mỗi ngày khai triển càng rộng, sâu thêm, nhằm giải đáp những mối băn khoăn, thắc mắc của con người, về siêu hình cũng như về thực tại cuộc sống, (*xin xem vấn đề này ở phần Luật Thuyết ở dưới*)

Nói tóm, ở Ấn Độ xưa, trước đời đức Phật ra đời, về tư tưởng, tôn giáo, triết thuyết cũng như về mặt chính trị, kinh tế và xã hội thật là vô cùng phức tạp, thêm vào đó, nạn kỳ thị tôn giáo cũng trầm trọng không kém. Phía tây Ấn Độ là địa bàn hoạt động của Bà La Môn giáo (Brahmanisme). Phía đông thì thuộc *Kỳ Na Giáo* (Jahisme). Hai tôn giáo này tranh giành ảnh hưởng với nhau, và chi phối hoàn toàn đời sống con người, không những về mặt tinh thần mà cả về phương diện vật chất nữa, có thể nói đây là một thời đại loạn của sứ Ấn Độ con người không còn biết tinh tưởng, bám víu vào đâu nữa cả?

Giữa lúc hoàng cảnh bế tắc ấy. đức Phật xuất hiện như một mặt trời sáng rõ buổi sớm mai làm mất đi những bóng tối của đêm đen dày đặc, đang che phủ cuộc đời. Ngài là cứu tinh không chỉ dành riêng cho xứ Ấn Độ thời ấy, mà là

của nhân loại chúng sinh. Thật vậy đức Phật ngày đầu tiên xưng thuyết *Nhân Bản*, lấy Con Người làm cứu cánh để giải quyết hết mọi vất vả bết tắc của thời đại cả về nhân giới, tâm giới và siêu giới. Giáo lý của đạo Phật là Như Thật (chân lý), là ánh sáng của trí tuệ và là niềm tin cho con người, ở bất cứ thời gian, hoàn cảnh và nơi đâu...

Đây là những đặc điểm **Nguyên Lý Sáng Lập Đạo Phật**.

---o0o---

Chương II - Đức Phật Thích Ca Mâu Ni

Sự xuất hiện đức Phật THÍCH CA MẬU NI trong thế giới loài người là một vinh hiển cho con người và cuộc đời. Ngài là kết tinh của muôn ngàn hương hoa “từ bi” và “trí tuệ”, là hiện thân của chân lý, một điểm lành cho hết thảy chúng sinh trong tam thiên đại thiên thế giới. “Nếu cõi đời không đau khổ, tối tăm, đức Phật đã chẳng xuất hiện ở đời”. Ngài ra đời, vì mục đích trọng đại là Khai thị ngộ nhập Phật tri kiến¹⁶ cho chúng sinh, nên dù chúng ta có là Phật tử hay không, thiết tưởng cũng cần biết sơ lược về lịch sử, những diễn biến lớn của cuộc đời Ngài, là đức Phật THÍCH CA MẬU NI, vị giáo chủ khai sáng đạo Phật.

Ở đây, ta hãy tìm hiểu những nét chính của lịch sử ấy:

NIÊN ĐẠI ĐẢN SINH

Có nhiều thuyết khác nhau¹⁷. Theo thuyết phổ thông hiện nay, đức Phật đản sinh, thành đạo, Niết Bàn nhằm ngày trăng tròn tháng Vesak của sứ Ấn Độ, tức là ngày 15 tháng 4 âm lịch năm 623 trước Jésus Christ ra đời. Như vậy, tính từ khi đức Phật đản sinh đến nay là 2.595–1971, nhưng cuộc đại hội nghị Phật giáo thế giới kỳ II tại Tokyo (Nhật Bản) năm 1952, đã quyết định lấy năm đức Phật Niết Bàn làm ngày kỷ niệm “Phật lịch” thống nhất cho toàn thế giới=2.515–1971.

Và, từ ngày ấy đến nay, trong lịch sử nhân loại, đã trải qua bao nhiêu biến cố hưng suy, nhưng với đạo Phật vẫn tồn tại và triển khai, vẫn sống và vẫn sáng.

THÂN THỂ VÀ NƠI SINH THÁI TỬ

Thái tử Siddhartha (Sĩ Đạt Ta)¹⁸, thuộc giai cấp Satriya (Sát Đế Lị) giòng Cakya (Thích Ca), một đại quý tộc ở Ấn Độ, con hoàng đế Suddhodana (Tịnh Phạn) và hoàng hậu Mâyâdevi (Tịnh Diệu). Sử chép, khi gần ngày sinh thái tử, hoàng hậu phải trở về kinh đô Devadaha nước Koli

(Câu li)—theo cổ tục đàn bà có mang phải về quê cha mẹ mình đẻ sinh—và đản sinh thái tử ở vườn hoa Lumbini (Lâm Tì Ni), bên gốc cây Asaka (Vô ưu), nay là xã Ruminidhehi, thuộc quận Aouth, phía tây nam của xứ Népal và phía đông Papti. Toàn cõi Ấn Độ chia làm nhiều tiểu quốc... Kinh thành chính nhà vua lúc bấy giờ có tên là Kapilavastu (Ca Tì La Vệ), nơi phát sinh đấng Đại từ bi phụ của hết thầy chúng sinh trong cõi tam thiên đại thiên thế giới.

Đản sinh thái tử được 7 ngày thì hoàng hậu Mâyâdevi tạ thế. Sau nhờ bà dì là Mahâprajâpati (Ma Ha Ba Xà Ba Đề)¹⁹ trông nom, nuôi dưỡng thái tử cho đến khi trưởng thành.

Năm 1806, người ta tìm ra được một trụ đá của vua Asoka có khắc hàng chữ: “*Chỗ này là vườn Lumbini (Lâm Tì Ni), nơi đấng Phật đản sinh*”.

HÌNH TƯỢNG VÀ TƯ CHẤT

Thái tử có 32 tướng quý, 80 vẻ đẹp. Nhà tiên tri Asita (A Tư Đà) khi xem tướng thái tử, có nói: “Nếu thái tử ở tại gia sẽ là một vị vua trên hết các vị vua chúa trong hoàn cầu, ngự trị cả năm châu; nhưng chữ vạn nổi ở trên ngực là điềm báo trước thái tử sẽ xuất gia thành Phật, làm chủ cả tam giới, dặt đường chỉ nẻo cứu độ cho hết thầy chúng sinh”.

Năm thái tử lên 7 tuổi, vua cha mời các đạo sĩ trú danh thời bấy giờ vào dạy: Như học văn ông Visvamistra (Tì Sa Mật Đà La) và học võ ông Ksantidiva (San Đề Đề Bà), không bao lâu thái tử trở nên bậc văn võ toàn tài, tinh thông, và sở trường hơn hết là các môn nghị luận, triết lý, văn chương... Thái tử là vị thiếu niên bác học đương thời!

Năm 16 tuổi, thái tử vâng lệnh vua cha kết hôn với công nương Yasôddhara (Da Du Đà La)²⁰ và sinh hạ được một người con trai là Rahula (La Hầu La).

LÝ DO XUẤT GIA

Hiện trạng xã hội Ấn Độ lúc bấy giờ luôn luôn sống trong tình trạng báo động, nghi ngờ, áp bức, bất công do giai cấp Bà La Môn giáo gây ra, nền luân lý cổ truyền gần như sụp đổ. Thái tử đau buồn nỗi đau nhân thế. Vốn là người giàu tư tưởng, khi tuổi mới lon là tuổi hay thắc mắc, hoài nghi tất cả. Hơn nữa, thái tử là một thanh niên thông minh tuyệt vời, ưa tìm hiểu mọi việc. Nên, sau khi du ngoạn bốn cửa thành, thái tử đã cảm nhận bao nỗi thống khổ của trần gian: già, đau, sống, chết; bốn cảnh buồn tê tái ấy là những duyên có đã thúc giục chí xuất gia của Ngài mà không một sức mạnh nào có thể ngăn cản được. Không một con đường đầy hoa nào dẫn ta đến vinh quang mà không có sự thử thách. Mọi phán đoán đã định, người chí khí cao cả ấy nhất quyết từ giã hoàng gia, cắt ngang sợi dây tình ái với công

nuơng Yasôddhara và Rahula, vượt thành, xuất gia²¹, tu đạo giải thoát, hòng đưa muôn loài từ đau khổ, mê mờ tới hạnh phúc và ánh sáng chân lý.

Năm 29 tuổi,²² lúc đương đêm, thái tử cùng với tên hầu cận Chandaka (Xa Nặc) trung thành giong ruồi lên đường đến bờ sông Anoma, thì trời vừa hừng sáng, thái tử dừng lại nơi đây, đưa lưỡi kiếm lên ngang đầu xén mớ tóc của mình, cởi tấm áo cẩm bào vứt đi, khoác trên vai mảng y vàng của bậc xuất trần; rồi quay lại bảo Chandaka: “*Chính vì đêm tối ta mới đi tìm ánh sáng*”.

Qua bao nhiêu tháng năm, thái tử đã đi khắp đó đây tìm học ở các đấng tiên hiền, đạo sĩ trú danh. Nhưng triết lý của vị nào cũng không được siêu thoát, nên thái tử đành bỏ đi nơi khác.

SÁU NĂM TU KHỔ HẠNH

Rồi từ đây thái tử dẫn thân trên con đường thiên lý, đến một khu rừng, gần làng Ouroubilva (cũng gọi là Dukarakrya, có nghĩa là Khổ Hạnh Lâm), nơi có con sông Nairanjani (Lilani), bên tháp núi Râdjagriha (Vương Xá), cảnh trí hữu tình, thái tử cùng 5 người Bhadravarglyas, đệ tử của ông Rudraka tu ở đây 6 năm. Trong bọn năm người²³ có Kaundinya (Kiều Trần Như) là hơn cả.

Bồ tát²⁴ tu ép xác cho đến nổi gầy gò ốm yếu, có đôi khi tưởng đến sắp chạy theo tử thần. Mà nào có hiệu quả gì đâu? ngài nghĩ: “*Thân thể có cường tráng thì tinh thần mới sáng khoái. Quá sướng hay quá khổ đều không phải lối tu chân chính*²⁵. Con đường dẫn đến giải thoát là *Phải tránh xa hai thái cực ấy*”.

Có một hôm, nàng Sujatâ, con gái của Nadica, vợ của trưởng giả Senani, thấy Bồ tát sức đã kiệt mới khuấy sữa với mật ong, đựng trong một cái bát bằng vàng dâng cúng, Bồ tát ăn xong bát sữa thấy người khỏe lại như thường. Năm đệ tử của Rudraka bỏ theo Bồ tát, thấy thế lấy làm bất bình, lánh đi sang thành Béranès, ẩn tu trong rừng Mragadâ (Lộc Uyển)²⁶.

Bồ tát lúc này một mình một bóng đến xứ Goya, trái nệm cỏ bên một gốc cây Bodhi (Bồ đề)²⁷, ngồi thiền định ở đó và tự thệ nguyện lớn: “*Nếu ta ngồi đây mà không tìm ra đạo lý nhiệm mầu, không tìm ra lẽ huyền bí của vũ trụ vạn pháp thì dù thịt nát, xương tan, ta quyết không rời bỏ chỗ ngồi này*”.

Suốt trong 49 ngày suy tưởng, đến ngày cuối cùng khi vầng sao mai hiện lên lộng lẫy giữa bầu trời xanh thẳm, Bồ tát thấy thân tâm trở nên vắng lặng và sáng suốt, bao nhiêu căn bã mê mờ và phiền não đều khoảnh khắc rũ sạch, *giải quyết một lần* những lẽ huyền bí của vạn pháp về vũ trụ, con người, về quan niệm sống chết, cả về tâm lý lẫn vật thể. Hàng triệu triệu điểm lành quyện lại bên gốc cây “bồ đề”, trái đất như chuyển mình, mây ngừng bay,

gió ngừng thổi, tất cả như nghiêng mình kính cẩn tôn Ngài lên ngôi Đại Giác.

Ngài đã thành Phật với danh hiệu THÍCH CA MÂU NI (Cakyamuni). Năm ấy ngài 35 tuổi.

Công hạnh tu chứng của đức Phật, đánh dấu một quá trình cao cả: qua bao nhiêu chặng đường gai góc nhưng rất huy hoàng của một đấng toàn giác.

Ngài đã thành công viên mãn!

45 NĂM THUYẾT PHÁP ĐỘ SINH

Trong năm thời thuyết giáo, hơn 45 năm ròng, lần đầu tiên, đức Phật đặt chân trên giải đất Béranès, bên bờ sông Nairanjanà, nơi rừng Mrigadâva, giáo hóa cho năm người đệ tử thuở xưa cùng tu với Ngài ở đây, mà lịch sử gọi là “Chuyển Pháp Luân=Dhammacakkharasutta”, cho tới khi giảng kinh Pháp Hoa, kinh Đại Niết Bàn.

Kinh Ariyapariyesana Suttam XXVI chép:

“Này các tỳ khuru, ta, kẻ đi tìm cái gì chí thiện, tìm cầu vô thượng tối thắng đạo lộ, hướng đến tịch mịch, tuần tự du hành tại nước Magadha và đến tụ lạc Urueyela. Tại đây, ta thấy có một địa điểm khả ái, một khóm rừng thoải mái, có con sông trong sáng (Neranjara) chảy gần, với một chỗ lội qua dễ dàng khả ái, và chung quanh có làng mạc bao bọc, dễ dàng đi khát thực. Này các tỳ khuru, rồi ta tự nghĩ: “Thật là một địa điểm khả ái, một khóm rừng thoải mái, có con sông trong sáng chảy gần, với một chỗ lội qua dễ dàng khả ái, và chung quanh có làng mạc bao bọc dễ dàng khi khát thực. Thật là một chỗ vừa đủ cho một Thiện nam tử tha thiết tinh cần có thể tinh tiến. Và này các tỳ khuru, ta ngồi xuống tại chỗ ấy và nghĩ: “Thật là vừa đủ để tinh tiến”.

Rồi này các tỳ khuru, ta tự mình bị sinh, sau khi biết rõ sự nguy hại của cái bị sinh, tìm cầu cái không sinh, vô thượng an ổn khỏi các khổ ách, Niết Bàn, và đã chứng được cái không sinh vô thượng an ổn khỏi các khổ ách, Niết Bàn; tự mình bị già, sau khi biết rõ sự nguy hại của cái bị già, tìm cầu cái không già, vô thượng an ổn khỏi các khổ ách, Niết Bàn, và đã chứng được cái không già, vô thượng an ổn khỏi các khổ ách Niết Bàn; tự mình bị bệnh, sau khi biết rõ sự nguy hại của cái bị bệnh, tìm cầu cái không bệnh, vô thượng an ổn khỏi các khổ ách, Niết Bàn, và đã chứng được cái không già, vô thượng an ổn khỏi các khổ ách, Niết Bàn; tự mình bị chết, sau khi biết rõ sự nguy hại của cái bị chết, tìm cầu cái không chết, vô thượng an ổn khỏi các khổ ách Niết Bàn, và đã chứng được cái không chết, vô thượng an ổn khỏi các khổ ách, Niết Bàn; tự mình bị sầu, sau khi biết rõ sự nguy hại của cái bị sầu, tìm cầu cái không sầu, vô thượng an ổn khỏi các khổ ách, Niết Bàn, và đã chứng được cái vô sầu, vô thượng an ổn khỏi các khổ ách, Niết Bàn; tự mình bị ô nhiễm, sau khi biết rõ sự nguy hại của cái bị ô nhiễm, tìm cầu cái

không bị ô nhiễm, vô thượng an ổn khỏi các khổ ách, Niết Bàn, và đã chứng được cái không bị ô nhiễm, vô thượng an ổn khỏi các khổ ách, Niết Bàn. Và tri và kiến khởi lên nơi ta. Sự giải thoát của ta không bị dao động. Nay là đời sống cuối cùng của ta, không còn sự tái sinh nữa’.

“Này các tỳ khuru, rồi ta suy nghĩ như sau: “Pháp này do ta chứng được, thật là sâu kín, khó thấy, khó chứng, tịch tịnh, cao thượng, siêu lý luận, vi diệu, chỉ người trí mới hiểu thấu. Còn quần chúng thì phần nhiều ưa ái dục, khoái ái dục, ham thích ái dục. Đối với quần chúng ưa ái dục, khoái ái dục, ham thích ái dục, thật khó mà thấy được định lý. Idapaccayatà Paticcasamuppàda (Y tính duyên khởi pháp); thật khó mà thấy được định lý tất cả hành là tịch tịnh, tất cả sinh được trừ bỏ, ái được đoạn tận, ly dục, ái diệt. Niết Bàn. Nếu nay ta thuyết pháp mà các người khác không hiểu ta, thời như vậy thật khổ não cho ta, như vậy thật bức mình cho ta! “Này các tỳ khuru, rồi các bài kệ bất khả tự nghĩ, từ trước chưa từng được nghe, được khởi lên nơi ta:

“Sao ta nói chính pháp,
được chứng ngộ khó khăn?
Những ai còn tham sân,
Khó chứng ngộ pháp này.
Được ngược dòng thâm diệu,
Khó thấy, thật tế nhị,
Kẻ ái nhiễm vô minh,
Không thấy được pháp này”

Rồi này các tỳ khuru, với những suy tư như vậy, tâm của ta hướng về vô vi thụ động, không muốn thuyết pháp. Này các tỳ khuru, lúc bấy giờ Phạm Thiên Sahampati khi biết được tâm tư của ta với tâm tư của mình, liền suy nghĩ: “Than ôi, thế giới đã tiêu diệt, thế giới sẽ bị hoại vong, nếu tâm của Như Lai, bậc A La Hán, Chính Đẳng Giác hướng về vô vi thụ động, không muốn thuyết pháp”. Rồi này các tỳ khuru, Phạm Thiên Sahampati, như một nhà lực sĩ duỗi thẳng cánh Tay đã co lại, hay co lại cánh tay duỗi thẳng; cũng vậy, vị ấy biến mất từ thế giới Phạm Thiên và hiện ra trước mắt ta. Này các tỳ khuru, rồi Phạm Thiên Sahampati đắp thượng y một bên vai, chấp tay hướng vái ta và bạch rằng: “Bạch Thế Tôn hãy thuyết pháp! Bạch Thế Tôn hãy thuyết pháp! Có những chúng sinh ít nhiễm bụi trần sẽ bị nguy hại, nếu không được nghe Chính Pháp. (Nếu được nghe), những vị này có thể thâm hiểu Chính Pháp”. Sau khi nói vậy, lại nói thêm như sau (lược dẫn):

... “Xưa, tại Magadha
Bạc thanh tịnh chứng ngộ
Như đứng trên núi cao
Nhìn xuống đám quần sanh

Hãy đi khắp thế giới
Bạch Thế Tôn Chánh Giác
Hãy thuyết vi diệu pháp
Người nghe sẽ thấu hiểu”.

“Này các tỳ khuru, sau khi biết được lời Phạn Thiên yêu cầu, vì lòng từ bi đối với chúng sinh, với Phật nhãn ta nhìn quanh thế giới. Này các tỳ khuru, với Phật nhãn ta thấy có hạng chúng sinh ít nhiễm bụi đời nhiều nhiễm bụi đời, có hạng lợi căn động căn, có hạng thiện tính ác tính, có hạng dễ dạy khó dạy, và một ít thấy sự nguy hiểm phải tái sinh thế giới khác và sự nguy hiểm có những hành động lỗi lầm. Như trong hồ sen xanh, hồ sen hồng hay hồ sen trắng có một số hoa sen xanh, sen hồng hay sen trắng sinh ra dưới nước không bị nước đầm ướt. Cũng vậy, này các tỳ khuru, với Phật nhãn, ta thấy có hạng chúng sinh ít nhiễm bụi đời, nhiều nhiễm bụi đời, có hạng lợi căn, có hạng độn căn, có hạng thiện tính ác tính, có hạng dễ dạy khó dạy, và một số ít thấy sự nguy hiểm phải tái sinh thế giới khác và sự nguy hiểm có những hành động lỗi lầm...”

“Này các tỳ khuru, rồi ta tự suy nghĩ: “Ta sẽ thuyết pháp cho ai đầu tiên, ai sẽ mau hiểu Chính Pháp này?” Này các tỳ khuru, rồi ta tự suy nghĩ: “Nay có Alàra Kālāma là bậc tri thức, đa văn, sáng suốt đã từ lâu ít nhiễm bụi đời. Ta hãy thuyết pháp đầu tiên cho Alàra Kālāma, vị này sẽ mau hiểu Chính pháp này! “Này các tỳ khuru, rồi chư thiên đến ta và nói như sau: “Bạch Thế Tôn, Alàra Kālāma đã mệnh chung bảy ngày rồi”. Rồi tri kiến khởi lên nơi ta: “Alàra Kālāma đã mệnh chung bảy ngày rồi”. Này các tỳ khuru, ta nghĩ: “Thật là một thiệt hại lớn cho Alàra Kālāma: Nếu nghe Pháp này, Alàra Kālāma sẽ mau thâm hiểu! “Rồi này các tỳ khuru, ta lại nghĩ: “Ta sẽ thuyết pháp cho ai đầu tiên? Ai sẽ mau hiểu Chính Pháp này?” rồi này các tỳ khuru, ta lại nghĩ: “Nay có Uddhaka Rāmaputta là bậc tri thức, đa văn, sáng suốt, đã từ lâu sống ít nhiễm bụi đời, ta hãy thuyết pháp đầu tiên cho uddaka Rāmaputta. Vị này sẽ mau hiểu Chính Pháp này”. Rồi chư Thiên đến ta và nói như sau: “Bạch Thế Tôn, Uddaka Rāmaputta đã mệnh chung ngày hôm qua!” Rồi tri kiến khởi lên nơi ta: “Uddaka Rāmaputta đã mệnh chung ngày hôm qua!” Này các tỳ khuru, ta nghĩ: “Thật là một thiệt hại lớn cho Uddaka Rāmaputta. Nếu nghe Pháp này, Uddaka Rāmaputta sẽ mau thâm hiểu”. Này các tỳ khuru, rồi ta suy nghĩ: “Ta sẽ thuyết pháp cho ai đầu tiên? Ai sẽ mau hiểu Chính Pháp này?”. Rồi này các tỳ khuru, ta lại nghĩ: “Nay nhóm năm vị tỳ khuru ở tại đâu?” Này các tỳ khuru, với thiên nhãn thanh tịnh siêu nhân, ta thấy nhóm năm vị tỳ khuru hiện ở Bārānaī, tại Isipatana, vườn Lộc Uyển. Rồi này các tỳ khuru, sau khi ở tại Uruvelā lâu cho đến khi mãn ý, ta lên đường đi đến Bārānaī.

“Này các tỳ khuru, rồi ta tuần tự đi đến Bārānasī, Isipatana, vườn Lộc Uyển, đi đến chỗ nhóm năm vị tỳ khuru ở. Này các tỳ khuru, nhóm năm vị tỳ khuru khi thấy ta đang xa đi đến, đã cùng nhau thỏa thuận như sau: “Này các Hiền giả, nay Sa môn Gotama đang đi đến; vị này sống trong sự sung túc, đã từ bỏ tinh cần, đã trở lui đời sống đầy đủ vật chất, chúng ta chớ có đĩnh lễ, chớ có đứng dậy. Hãy đặt một chỗ ngồi, và nếu vị ấy muốn, vị ấy sẽ ngồi”. Này các tỳ khuru, nhưng khi ta đi đến gần, năm vị tỳ khuru ấy không thể giữ đúng điều đã thỏa thuận với nhau. Có người đến đón ta và cầm lấy y bát. Có người sắp đặt chỗ ngồi. Có người đem nước rửa chân đến. Nhưng các vị ấy gọi ta bằng tên với danh từ Hiền giả (Avuso). Này các tỳ khuru, khi nghe nói vậy, ta nói với nhóm năm vị tỳ khuru: “Này các tỳ khuru, chớ có gọi ta bằng tên và dùng danh từ Hiền giả. Này các tỳ khuru, Như Lai là bậc A La Hán, Chính Đẳng Giác. Hãy lắng tai, pháp bất tử đã chứng được. Ta giảng dạy, ta thuyết pháp. Sống đúng theo lời khuyên giáo, các người không bao lâu, sau khi tự tri, tự chứng, tự đạt ngay trong hiện tại, mục đích vô thượng của Phạm hạnh mà các Thiện nam tử xuất gia từ bỏ gia đình, sống không gia đình, các người sẽ an trụ”. Này các tỳ khuru, khi nghe nói vậy, nhóm năm vị tỳ khuru nói với ta: “Hiền giả Gotama, với nếp sống này, Hiền giả đã không chứng được Pháp siêu nhân, tri kiến đặc thù xứng đáng bậc Thánh; thì nay làm sao hiền giả, với nếp sống sung túc, với sự từ bỏ tinh cần, với sự trở lui đời sống vật chất đầy đủ, lại có thể chứng được Pháp siêu nhân, tri kiến đặc thù xứng đáng bậc Thánh”. Này các tỳ khuru, khi nghe nói vậy ta nói với nhóm năm vị tỳ khuru, Như Lai sống không sung túc, không từ bỏ tinh cần, không trở lui đời sống vật chất đầy đủ. Này các tỳ khuru, Như Lai là bậc A La Hán, Chính Đẳng Giác. Này các tỳ khuru, hãy lắng tai nghe Pháp bất tử đã chứng được. Ta giảng dạy, ta thuyết pháp..., và ta đã làm cho năm vị tỳ khuru chấp nhận”.!²⁸ Đức Phật đã chu du khắp nước Ấn Độ, từ cực bắc, dưới chân núi Himalaya, đến cực nam, bên ven sông Gange, nơi hang cùng ngõ hẻm, ở đâu có ánh sáng mặt trời là có dấu chân Ngài ở đó.²⁹

Hơn 300 hội nói pháp, Ngài đã thân nhận số đông đệ tử xin vào giáo hội, không phân biệt giàu, nghèo, sang, hèn, thanh niên, già cả, nam hay nữ, người trí thức hay kẻ ngu si, tất cả... đều được đức Phật đưa vào Chính Pháp và coi như nhau, khác nào như cơn gió lốc thổi dồn các thứ lá lại một chỗ, đức Phật thuyết pháp cho hết thảy.

Với đức hy sinh, với lý tưởng cao cả, và với lòng thương vô biên của đức Phật, hàng vô lượng chúng sinh trên khắp hành tinh, đã tìm được lẽ sống cao đẹp cho mình, ngay trong cuộc đời đầy tội lỗi, xấu xa, ác độc...

Trải qua bao sương tuyết cuộc đời, đức Phật đã thắng trong mọi hoàn cảnh vẻ vang, vô cùng cao đẹp; đã tô đậm nét son trên trang sử nhân loại, tuyệt nhiên không vương chút bạo tàn, với đức hiếu sinh và lòng từ bi quảng đại,

đã xoay lại bất công muôn chế độ tàn bạo, phi nhân tính, để lại cho hậu thế một gương sáng lừng lẫy vô cùng!

Và nét son rất tươi ấy, tươi mãi, đã mở đầu cho cuộc đời cao rộng đầy hương hoa trong một Kỷ nguyên Công Bằng, Tự Do và Chính Nghĩa.

ĐỨC PHẬT NIẾT BÀN

Năm 543 trước kỷ nguyên TL, bảy giờ đức Phật đã 80 tuổi, khi chí nguyện ước muốn đã thành, một hôm, ngài cho triệu tập các đệ tử từ khắp bốn phương lại mà di chúc những lời tối hậu:

“Này các con, hãy tôn kính tịnh giới, tịnh giới còn, đạo Ta còn. Những kinh luật, Ta đã dạy từ khi Ta thành Phật tới giờ, sẽ là nơi nương tựa, che chở cho các con. Những giáo pháp của Ta có những lợi ích, các con hãy cố gắng học và làm theo. Ở núi rừng, nơi bùn lầy nước đọng, bên bờ sông, dưới gốc cây, trong tĩnh thất, hoặc bất cứ nơi nào trầm lặng, các con hãy tưởng nhớ giáo pháp của ta. Đừng sao nhãng, vì một đời luống qua, không làm gì..., chỉ kết liễu trong ân hận hối quá!”.

Và – “Các con, hãy vì lòng từ bi rộng lớn, đi gieo rắc hạnh phúc cho đời, Đừng đi trùng nhau trên một ngã đường. Các con, hãy truyền đạo mâu nhiệm cho đời hiểu thế nào là cuộc sống cao cả, trong sạch, hoàn toàn và gương mẫu”.

Những lời vàng ngọc của đức Phật truyền dạy làm rung động đến tận cùng tâm thức của những người đệ tử mến yêu, cần phải suy nghĩ.

Trên đường đức Phật chỉ bày, mỗi bước đi lên là mỗi bước tới gần ánh sáng chân lý.

Sau khi đã dạy bảo các đệ tử mọi lẽ, Ngài liền từ giã thành Sravasti (nay là thành Sateth Maheth) mà sang thành Kusinagarâ giữa hai cây Sala (tục gọi là cây bông vải: mộc miên), trong một khu rừng ở mé núi Hiranyavati và tịch diệt ở đây

---o0o---

Chương III - Lịch Sử Truyền Bá

Ánh sáng Chính Pháp bắt đầu chiếu khắp nhân gian, cách nay hơn 2.500 năm, do đức **THÍCH CA MÂU NI** thành lập Phật giáo ở Ấn Độ, sau một thời gian tìm được “*bên gốc cây Bodhi*”.

45 năm giáo hóa, lần đầu tiên, đức Phật hóa độ cho năm vị Tỳ kheo (Bhikku) rồi lên đến 1,250 vị, lập thành một đoàn truyền giáo, Đức Phật và

các đệ tử vân du khắp đây đó, đi đến đâu là được dân chúng hoan nghênh đến đây, dòng người tin tưởng theo sau...

Còn cuộc cách mạng nào đẹp hơn thế nữa! Đức Phật không dùng uy quyền thế lực, Ngài chỉ cảm hóa mọi người bằng giáo lý mâu... Không ai bảo ai, họ tự động kéo đến với đức Phật và tất cả đều được Ngài hóa độ. Bốn giai cấp ở Ấn Độ đồng thời phải sụp đổ một lượt, Ngài đã phá tan những thành kiến sai lầm về vũ trụ nhân sinh, về quan niệm cuộc sống, về đạo đức, luân lý, về chính trị, nhất là đã gây một quá trình tiến triển giữa chúng sinh cõi Sa bà (Sabaloka), lấy Ấn Độ làm trung điểm. Uy danh đức Phật mỗi ngày thêm lừng lẫy, bọn ngoại đạo (Bà La Môn giáo) sinh lòng ghen ghét tìm đủ cách để chống đối nhưng đã hoàn toàn thất bại. *Ánh sáng đạo vàng* của đức Phật mỗi ngày thêm tỏa sáng và lan rộng từ những miền heo hút lạnh lẽo xa xôi tới các nước văn minh tân tiến đều đã thấm nhuần, không ít thì nhiều, nguồn giáo lý Giác Ngộ và Giải Thoát.

---o0o---

Nguồn Giáo Lý Nhân Bản Đạo Phật

Sau khi thành đạo, đức Phật thấy việc trước hết, *nói theo từ ngữ bây giờ*, là thực thi một cuộc cách mạng xã hội toàn diện. Ngài thấy các hệ tư tưởng cũng như sự hiện diện của các giáo phái, các thế lực chính trị đương thời đã không giải quyết được gì cho con người và xã hội. Mà muốn cải tiến xã hội điều căn bản là giáo hóa các vị lãnh đạo tinh thần, để các vị này ý thức trách nhiệm mình và chuyển hóa xã hội: Đức Phật đã độ cho giới tu sĩ, trong số có năm vị pháp hữu đồng tu với Ngài xưa kia tại rừng *Mrigadàyà* mà *Kaundinya* (Kiều Trần Như) làm huấn sư, để khai đạo. Sau ba tháng an cư tại *Béranès*, số đệ tử mỗi lúc một đông, đức Phật đã giáo dưỡng được số đông đệ tử tu chứng thánh quả A La Hán (Arahat), trong đó có *Ananda*. Một mặt, nhằm vào trung điểm của cơn lốc xã hội để cảm hóa và điều ngự: các vị đạo trưởng thời danh được đức Phật dang tay tế độ, như: ba anh em ông *Kasyapa* (Ca Diếp) rồi đến hai ông *Sariputra* (Xá Lợi Phất) và *Maudagalyàyana* (Mục Kiền Liên). Sau giới tu sĩ là giới cầm quyền, vua *Bimbisara* (Tần Bà Sa La) của vương quốc *Magadha* (Ma Kiệt Đà) và vua *Pasenadi* nước *Kosala* đều được đức Phật âu yếm hóa độ. Sau hết là giới tài phiệt, thương nhân và thường dân cũng được đức Phật hóa độ một cách bình đẳng.

Đạo của đức Phật phát huy tại rừng vắng rồi truyền về các thủ phủ, kinh thành, và cũng chính tự nơi đây tỏa đi khắp nơi khắp chốn. Từ đô thị đạo Phật đã truyền đến thôn dã, do các tăng sĩ sứ giả truyền đạo nhiệt tâm hoằng pháp và do sự hưởng ứng của mọi lớp người ở Ấn Độ, từ vua chúa đến thương gia, tỷ phú v.v... rồi đến các giai cấp thường dân đều nhất tâm qui hướng đấng giáo chủ siêu việt của thời đại: **Đức Phật Thích Ca Mâu Ni**.

Công cuộc hóa đạo mà đức Phật chú ý là, tìm một giải pháp hữu hiệu để *hóa giải* các mối ưu tư của tâm thức con người và các bế tắc của xã hội. Đức Phật đã bắt mạch cho thuốc rất đúng, đã vạch định một chương trình hành động hợp lý, đáp ứng được hoàn cảnh ngưỡng vọng của mọi tầng lớp xã hội. Đức Phật đã thẳng thắn chỉ trích những tệ đoan xấu xa trong xã hội. Đó là sự hành hạ cực hình thân xác một cách phi lý, vì người ta nghĩ rằng cuộc sống này là tạm bợ, điều quan hệ là sau khi chết được nhập vào một thực thể siêu hình đại ngã của *Brahama = Phạm Thiên*, (linh hồn của vũ trụ). Đức Phật cũng không quên những hạng người vô lý tưởng, buông trôi kiếp sống trong giòng luân lưu lãng bạc, để kéo họ về thực tế cuộc đời.

Đây là những yêu tắc chỉ đạo nhằm xây dựng một xã hội nhân bản văn minh và tiến bộ. Sự phân phối các hàng tăng sĩ đi muôn nơi giáo hóa là đức Phật đã trực tiếp khai sinh ra một cách thức hoằng pháp mới: đó là việc đưa các sứ giả đạo pháp đi vào cuộc đời để trực kiến trực giải các thắc mắc của quần chúng, để giúp mọi người, mỗi người sớm được “*chuyên mê khai ngộ*”.

Sự nghiệp vĩ đại của đức Phật là sự khai phá rừng lý thuyết âm u tào tạp sẵn có và đã mở ra một *hướng đi* hợp với lý trí, tình cảm, hành động và khả năng của mỗi người và xã hội loài người.

Ý thức “*trung đạo = Majjhimapatipada*” của đức Phật là một ý thức mới mà từ trước chưa hề có³⁰. Thuyết trung Đạo dạy con người ý thức được cái “*khổ*” (Dukhha) rồi tự mình chiến thắng nó một cách vinh quang, theo sự diễn biến cụ thể của luận lý biện chứng, là sự quan sát và truy nguyên cái Khổ để tìm cách thoát khổ.

Theo thuật ngữ chuyên môn trong giới Phật học thì, những điều ta vừa diễn tả trên, có tên gọi “*Tứ Diệu Đế: Catuani yasacca*” hay là bốn *chân lý căn bản*: Khổ, Tập, Diệt, Đạo. Tập làm nhân cho Khổ. Đạo làm nhân cho Diệt. Muốn đạt đến phần nhì của chương trình giải thoát khổ cảnh là Diệt, Đạo thì phải trải qua phần đầu của chương trình là *Khổ, Tập*.

Chân lý thứ nhất: SỰ KHỔ (Dukhha). - Cội nguồn của khổ gồm có hai: phần căn bản là các yếu tố nội tại (tức thân ngũ uẩn)³¹ và phần phụ là hoàn cảnh chung quanh mà con người (có thể) cố gắng (sẽ) vượt qua được. Phần căn bản của Khổ là *sinh, già, ốm, chết*. Phần phụ gồm những điều, như: ta phải thân cận, liên hệ với những kẻ mà mình không muốn thân cận; phải xa cách những người mình yêu mến; bất mãn vì điều mình ao ước mà không được. Sự khổ vốn sẵn có lại làm phát sinh cái khổ phiền não, gọi là *khổ khổ*. Mọi loại khổ phiền não khác như thời tiết: nóng, lạnh, dịch lệ, bão lụt, động đất, chiến tranh... làm cho mất sự vui sướng, gọi là *hoại khổ*. Khi con người mang theo trong mình cái tính cách vô ngã, vô thường, dòi dối, hợp tan... gọi là *hành khổ*. Tất cả nỗi khổ nào ấy là kết quả tích lũy của cái Nghiệp (karma) luân hồi.

Chân lý thứ hai: NGUYÊN NHÂN SỰ KHỔ (Dukkhasamudaya). Căn nguyên của sự khổ, mà đầu mối tạo ra mọi khổ ở đời là *Vô minh, Tham, Sân, Si, Vọng động*. Chính đây là nguyên nhân của sự sa lầy trong sự ngừng đọng ý thức tiến hóa trên chiều hướng giải thoát.

Chân lý thứ ba: SỰ DIỆT KHỔ (Dukkhanirodha hay Nirvāna). – Là sự giải thoát khỏi hết khổ hết mọi hệ lụy khổ đau, bất luận nguyên nhân gần hay xa nào có thể gây ra sự khổ, làm xao động cuộc sống chân hạnh phúc, và để được mình ra khỏi giòng thác lũ sinh tử. *Ái dục và những gì liên quan đến ái dục phải cương quyết loại bỏ*.

Chân lý thứ tư: CON ĐƯỜNG DIỆT KHỔ (Dukkhanirodhagāminipatipadā). Đó là con đường đưa đến sự giải thoát vĩnh viễn kiếp thân đau khổ, gồm có tám nhánh, cũng gọi là Bát Chính Đạo (Āryastāṅgamārganāmāni): *Chính kiến, chính tư duy, chính ngữ, chính nghiệp, chính mệnh, chính tinh tiến, chính niệm và chính định*.

Chính Kiến (Samyadrstih). - Sự thấy biết chân chính; trái lại là tà kiến, hiểu biết sai lầm. *Chính Tư Duy* (Samyaksamkalpah), suy nghĩ chân chính là sự suy nghĩ dựa trên lý trí để là thăng hoa cuộc sống, giải thoát mọi khổ đau. *Chính Ngữ* (Samyagāh), lời nói chân chính, từ hòa, không đặt điều, xu nịnh, dèm pha, độc ác, là để tránh những gì không đúng như thật, có dụng ý gây đau khổ cho tha nhân và có tính cách diệt mầm mống giải thoát, mầm mống tiến hóa chung, đều không được nói. *Chính Nghiệp* (Samyakkarnantah), là hành động một cách minh chính để không gây ra sự tổn thương, làm đau khổ cho kẻ khác, hoặc cho chính bản thân. *Chính Tinh Tiến* (Samyagvāhāmah), khai trừ khỏi tâm thức những ý nghĩ xấu, những hành động xấu, luôn luôn

ngĩ, nói, và làm những việc tốt lành. *Chính Mệnh* (Samyagàjivàh), sự mưu sinh một cách chính đáng, không gây phiền nhiễu hoặc vi phạm đến quyền lợi của những người khác, với ý định cạnh tranh bất chính, trong những mưu mô gây trợ duyên cho các điều kiện sát hại sinh linh, như: nghề bán khí giới, thuốc nổ, làm đồ tể v.v... *Chính Niệm* (Samyaksmtih), là sự phản tỉnh, sự nuôi dưỡng thường xuyên một ý thức tốt đẹp, nỗ lực tiêu diệt khổ đau. *Chính Định* (Samyaksamàdhih) sự lắng đọng tâm tư để được yên tĩnh, trong sáng; nhằm tập trung các sức mạnh vĩ đại bắt nguồn từ vô thức, hay từ tiềm thức để đưa vào ý thức và làm bùng nổ các năng khiếu siêu việt, sáng tạo, hòng cởi mở các vòng dây sinh tử, khổ đau triền miên, tức là **GIẢI THOÁT**.

Ta thấy “Bát Chính Đạo” bắt đầu bằng *Chính Kiến*, *Chính Tư Duy* để kết thúc bằng *Chính Định*, Như vậy là yếu tố tinh thần quyết định đầu tiên. Ta cũng nên nhớ rằng đây là một sự mới mẻ mà từ trước ở Ấn Độ, chưa có. Các giáo phái đương thời, kể cả các nguồn tư tưởng cổ sơ chỉ mới chú trọng đến các vấn đề đạo đức, thúc liễm thân tâm, phần lớn gần như toàn vẹn thuộc về vật chất, hoặc có khuynh hướng vật chất mà thôi, các gian đoạn *Phệ Đà*, *Phạm Thư* và *Áo Nghĩa Thư* chỉ là những sự mua chuộc, đe dọa và cưỡng bức con người, bắt con người phải phục tùng vào một *Đấng Vô Hình*, qua các hình thức thuần túy duy vật, như tu ép xác, hoặc cúng tế các thần thánh bằng những lễ vật cụ thể. Đạo đức của xã hội đương thời là tận tụy lễ bái, phục vụ thần linh. Đạo Phật, trái lại, bắt nguồn từ ý thức trước, ý thức đi trước hành động, thanh lọc ý thức là thanh lọc hành động. Đạo đức, theo quan niệm đạo Phật, là trọng *đức thanh khiết* để đừng dòn ép con người sa ngã vào vòng danh, lợi và những tham vọng thấp hèn. Nói thế không có nghĩa đạo Phật bỏ quên các yếu tố vật chất phục vụ nhân sinh; nhưng không đặt nặng phần vật chất hơn tinh thần để con người phải nô lệ vì nó.

Chính vì vậy mà ta thấy đạo Phật là trung tâm phát huy đầu tiên ở Ấn Độ một tinh thần mới, một *nghệ thuật sống rất cao đẹp*, mang một yếu tính giáo dục thanh nhã, dưới hình thức các dụ ngôn bóng bẩy đầy hiệu năng. Kinh Bách Dụ là kho tàng của loại này. Duyệt xét lại kho tàng văn hóa cổ Ấn Độ chúng ta thấy - trừ đạo Phật - các kinh điển của các pháp gia, đạo giáo đều chỉ ghi chép một cách trực tả mà thôi. Đó là một sự nghèo nàn về kỹ thuật khai hóa.

Bát Chính Đạo đã mở ra cho ta con đường “Trung Đạo” rất rộng rãi làm mờ át các con đường nhỏ hẹp của các đạo giáo hiện hữu. Nó mang tính cách toàn diện và phổ cập tính. Do đó, *Bát Chính Đạo* vừa giải quyết được các vấn đề thuộc cá nhân lẫn cộng đồng xã hội. Chính vì vậy mà đức Phật, lần

chuyển pháp luân đầu tiên, được các bậc thạc đức đương thời có trực giác cho rằng *Bát Chánh Đạo* là một giải pháp thực tế hữu hiệu nhất để cải hóa con người, xây dựng xã hội.

Đạo Phật gạt bỏ những gì là cực đoan, tẻ đoan, trục lợi, ích kỷ. Hay nói cách khác, về mặt *hình nhi hạ*, đạo Phật xây dựng Một xã hội người văn minh, giác ngộ và giải thoát bằng con đường *Bát Chánh Đạo*, nhằm đưa con người vượt lên cao để không còn đắm chìm vào vật chất và khỏi là tù nhân cho xã hội, và bị cuốn theo các sự tranh chấp thấp hèn, chỉ gây ra đau khổ mà thôi; về mặt *hình nhi thượng*, triết lý đạo Phật là nguồn giải thích, cắt nghĩa hiện tượng siêu hình xuất thế một cách sáng bén. Đó là hệ thống “Thập Nhị Nhân Duyên = Dvādasāṅgah pratyasamutpādah”³².

Thập Nhị Nhân Duyên là: Vô Minh, Hành, Thức, Danh Sắc, Lục Nhập, Xúc, Thu, Ái, Thủ, Hữu, Sinh, Lão Tử. Nếu đi từ trên xuống dưới thì ta thấy *Thập Nhị Nhân Duyên* sẽ là kết thúc bằng cái chết. Đó là hậu quả của *Nghiệp* (Karma). Mà khởi điểm của *Nghiệp* là *Vô Minh* (Avidyā), nên phải kết thúc bằng cái chết. Nhưng nếu đi ngược lại từ dưới lên trên, tức là muốn thoát Sinh thì phải cắt đứt *Hữu, Thủ, Ái...* để tiến lên đến đỉnh chót cây thang Thập Nhị Nhân Duyên là thoát khỏi Vô Minh (giải thoát) tức đã đạt được trạng thái Chân Lý, không còn bị vướng mắc vào vòng nghiệp quả tương đối vay, trả, lặn hụp trong giòng thác lũ sinh tử.

Thập Nhị Nhân Duyên là một hệ thống luân lý có thể tính ngược hay xuôi, có thể tính toàn chuỗi hay phần lẻ (từng đoạn) để tùy nghi áp dụng vào mỗi trường hợp; nó có thể giải thích được các sự vụ *về tâm linh, tình cảm, lý trí, hành động, hữu hình hay vô hình* của mỗi cá nhân hay đoàn thể, đã tiến hóa hoặc chưa tiến hóa, và ngay cả hoàn cảnh thụt lùi nhanh hoặc chậm nữa. Các bài toán thuộc về cá nhân, gia đình xã hội về *kinh tế, chính trị, khoa học* v.v... đều có thể giải thích qua công thức *Thập Nhị Nhân Duyên*.

Đặc biệt là vào thời đại thánh kinh *Áo Nghĩa Thư* của Ấn Độ, tình trạng tâm linh con người rất đen tối, sự xáo trộn về trật tự gia đình, xã hội, tín ngưỡng, đã bộc phát một cách mãnh liệt ở ngay nội tâm và ngoại giới, gây ra một chuỗi dây chuyền tác hưởng lẫn nhau. Con người lúc ấy chỉ còn là nạn nhân của các thánh kinh và các đạo giáo... Chính vì sự (có thể) áp dụng được một cách rộng rãi “Pháp”³³ của đức Phật mà người Ấn Độ thời thượng - *từ các vị tổ sư ngoại đạo, vua chúa, phú gia đến bình dân - đều ngưỡng mộ, tin theo và thực hành*.

Thập Nhị Nhân Duyên bác bỏ các yếu tố thần quyền can thiệp vào các sự việc ở trần gian, đặt các vị thần linh bình đẳng với con người, trên phương tiện luân lý và nhân quả biện chứng.

Như trên, cho ta thấy, pháp của đức Phật hẳn nhiên đã là Nguồn Sống của mọi sự sống, và là *Tình Thương, Ánh Sáng và Niềm Tin* là nở hao cuộc đời...

- Một Nguồn Giáo Lý Nhân Bản Toàn Diện.

---o0o---

Kết Tập Kinh Điển

Sau khi đức Phật niết bàn (Nirvana) được vài tuần³⁴, các bậc trưởng lão A La Hán; chừng độ 500 vị tự động hội họp nhau lại ở xứ *Magadha* (Ấn Độ); đồng thời suy tôn đức *Ma Ha Ca Diếp* (Maha Kasyapa) làm *Thượng thủ*. Ngài *Upali* là bậc trưởng lão uyên thâm giới luật thì trùng tuyên *Luật Tạng* mà khi xưa đức Phật chế ra để răn dạy hàng thất chúng đệ tử³⁵. Còn ngài *Ananda*, bậc đa văn đệ nhất và là người hầu cận (thị giả) đức Phật suốt 25 năm, có nhiệm vụ thuyết trình về *Kinh Tạng*. Tôn giả *Purna* lĩnh trách nhiệm trùng tụng về *Luận Tạng*. Kỳ kết tập này kéo dài đúng 7 tháng thì hoàn thành. Tuy nhiên, thuở ấy vẫn chưa chép Tam Tạng, chỉ mới có tính cách ôn lại những lời vàng của đức Phật.

Cuộc đại hội được mệnh danh là: “**Đại Hội Kết Tập Kỳ Nhất**”.

Cách Phật nhập diệt khoảng 100 năm, tăng chúng thành *Vesàli* và *Vajji* (Ấn Độ), vì có sự bất đồng ý kiến về những điều trong Luật Tạng; đây là nguyên nhân chính cho sự phân phái sau này:

Trong kinh Đại Niết Bàn chép, đức Phật cho phép: “*Nếu chư tăng đồng ý cùng nhau, là thấy điều nào ít quan trọng, mặc dầu Như Lai đã chế định, nhưng sau chư tăng xét rằng không có thể thụ trì được nữa thì được phép sửa chữa*”. Căn cứ vào điều dạy này, một nhóm các thầy tỳ khưu do Đại đức Vajjiputra đứng đầu trong nhóm, căn bản:

1. Không được trữ thức ăn từ ngày này qua ngày khác.
2. Phải ăn đúng ngo.
3. Ăn rồi, đã đứng dậy, không được ngồi lại ăn nữa.

4. Khi đi qua các làng mạc, có người dâng cúng các thứ vật dụng, nếu ăn rồi không được nhận mà có nhận, phải đem cho kẻ khó.
5. Quá trưa, thì không dùng gì cả, dù là sữa hay mật ong cũng vậy.
6. Không được uống rượu.
7. Chăn, màn phải có kích thước nhất định, không được hẹp quá hay rộng quá.
8. Đã xuất gia, không được đàm thoại đến những việc thế tục.
9. Khi ban bố điều gì, phải được sự thỏa thuận của toàn thể Tăng mới được thi hành.
10. Không được trữ tiền bạc.³⁶

Nhưng, một nhóm khác, do các Ngài Đại đức *Yasas, Acarya, Sabbakami và Revata* lãnh đạo gồm 1.200 vị hiện diện, trong đó có 700 bậc trưởng lão xuất sắc cùng họp nhau ở thành *Vaisali* để nghị định về mười điều của nhóm *Vajjiputra* đã cải cách, và tất cả các vị này đều không chấp thuận. Vì, kỳ Đại Hội Kết Tập lần thứ nhất có đầy đủ các vị thánh tăng, đã quyết định: “*Tuy đức Thế Tôn đã di huấn, song cũng chẳng nên sửa đổi cho sai điều luật của Ngài đã truyền răn*”.

Mặc cho sự phản đối, nhưng ngài *Vajjiputra* vẫn một mực thi hành những điều luật do nhóm đã tu chỉnh. Đàng khác, ngài Yasas thì nhất quyết giữ theo mười điều luật đã được các vị thánh tăng nghị quyết, nên mới có sự chia ra hai phái:

1. Phái do đại đức Yasas giữ giới luật như cũ, gọi là phái *Nguyên thủy hay Thượng tọa bộ* (Thevavadins).
2. Phái đại đức *Vajjiputra* giữ theo mười điều luật do Đại chúng đã tu chỉnh, tức là phái Tiên thủ, nên cũng gọi là *Đại chúng bộ* (Mahasanghikas).

Thế là từ đây đạo Phật chia ra hai phái rõ rệt: Hai phái này làm cội rễ cho hai mươi bộ phái³⁷ sau này thành lập.

Như ta đã hiểu kỳ Đại Hội Kết Tập thứ nhất tại *Rājagriha* và lần thứ nhì tại *Vesāli*, chỉ mới trùng tụng Phật ngôn, chứ chưa chép thành kinh điển gì cả. Kết quả “**Đại Hội Kết Tập Kỳ II**” chỉ mới giải quyết những nghi vấn trong giới luật mà thôi.

Thuở đạo Phật được 218 năm, *Asoka* (A Dục), vị vua anh hùng trị vì toàn cõi Ấn Độ, đã làm cho đạo Phật sáng tỏ! Sự nghiệp của hoàng đế *Asoka* có ba việc lớn đáng kể:

1.Lập đại hội kết tập Tam Tạng Thánh Điển.

2.Tạo Phật Tháp.

3.Ký hiệp ước 5 năm ở Cận Đông để truyền bá Chính Pháp.

Trong Đại Tạng Luật có ghi: “*Khi bọn ngoại đạo thấy chư tăng được nhà vua kính trọng, bọn họ lại giả dối len lỏi vào hàng ngũ Giáo Hội Tăng Già để âm mưu gây rối nội bộ, phá hoại Phật giáo, làm giảm uy tín các vị chân tu thực học...*”

Việc xảy ra đến tai hoàng đế *Asoka*, Vua ra chiếu truyền cho mở cuộc khảo hạch về giáo lý nếu vị Tỳ khưu nào đáp không thông, phải trục xuất khỏi giáo hội. Qua một thời kỳ chọn lọc, trong giáo hội chỉ còn lại những cao tăng tài đức. Đồng thời, hoàng đế *Asoka* còn cho triệu tập các vị đại đức lại để kết tập kinh điển một lần nữa tại thành *Pataliputra*, tức *Bihar* và *Patna* ngày nay, do ngài *Moggaliputratisa*, là bậc chứng ngộ đệ nhất, thuộc lòng Tam Tạng, được bầu làm chủ tịch. Hội thánh kỳ này gọi là “**Đại Hội Kết Tập Kỳ III**”

Truyền rằng với kỳ kết tập này gồm có 1.000 vị đại trưởng lão chọn lọc và kéo dài trong vòng 9 tháng. Về ngôn ngữ thì vẫn dùng tiếng *Magadha* (Pali) như hai kỳ kết tập lần trước. Nhưng có phần kết quả rục rờ và rất long trọng.

Trải qua ba thời kỳ ấy, nghĩa là cách 433 năm sau Phật nhập diệt, vua *Kaniska*, noi gương hoàng đế *Asoka*, lập hội kết tập Tam Tạng tại *Malayajanapada* (Tích Lan) cho chư tăng hợp nhất, nhưng không kết quả. Chư tăng giữa hai phái vẫn duy trì theo truyền thống riêng. Vua *Kaniska* liền cho phép phái Bắc hội tại thành *Purusapuri*, dùng tiếng bắc Phạm (Sanskrit) để kết tập, cho nên mới có Tam Tạng bằng tiếng *Sanskrit*. Còn phái Nam thì vẫn giữ như xưa là dùng tiếng *Pali* để kết tập. Kỳ kết tập này gọi là “**Đại Hội Kết Tập Kỳ IV**”.

Cách hai nghìn bốn trăm mười bốn năm (2.414) sau Phật niết bàn, *Myanmar* (Miến Điện) cũng triệu tập một đại hội kết tập kinh điển, nên kỳ kết tập một đại hội kết tập kinh điển, nên kỳ kết tập này gọi là “**Đại Hội Kết Tập Kỳ V**”.

Và, cách Phật nhập diệt 2.498 năm, tại Miến Điện, một **Đại Hội Kết Tập Kỳ VI** được long trọng khai mạc ngày 21.5.1954 đến ngày 25.5.1956 tại thạch động *Maha Pasana Guha*, cách kinh đô *Rangoon* mười hai cây số. Kỳ kết tập này cả thấy có 2.500 vị tỳ khưu của hầu hết các quốc gia Phật giáo tham

dự, như: *Myanmar, Sri Lanka, India, Thailand, Laos, Kampuchia, Tibet, Chine, Japan, Việt Nam* v.v..., đặt dưới sự chủ tọa của đức Tăng thống Phật giáo Myanmar.

Thể thức kết tập theo như kỳ nhất, ngoài vị chủ tọa có hai vị Thượng tọa “vấn đáp” tất cả tiết mục trong các Kinh, Luật, Luận.

“Một vị Sư đọc từng điều luật hoặc pháp môn, trong khi ấy những vị khác cầm bản thảo đã kiểm duyệt rồi, vị chất vấn đứng lên hỏi; vị phúc đáp phải trả lời ngay khi đó. Các vị thượng tọa này thuộc nằm lòng và thông hiểu từng chi tiết ba tạng Kinh, Luật, Luận, không thể tưởng tượng được”³⁸.

Đại Hội Kết Tập kỳ này được mệnh danh là “**Kỳ kết tập thứ VI của lịch sử truyền bá Phật giáo**”³⁹, và chắc chắn sẽ còn có những kỳ Đại Hội Kết Tập khác nữa. (Được biết, kỳ kết tập này do chứng thư số 56 (1950) của chính phủ Miến Điện, và chư tăng Phật giáo Miến Điện cùng hợp lực tổ chức, sự tốn phí trên 3.500 triệu bạc Việt Nam).

Đó là một công trình đáng ghi nhớ cho toàn thể Phật giáo Thế giới vậy.

---o0o---

Ba Tạng Thánh Giáo

Trong 5 thời thuyết giáo⁴⁰ hơn 45 năm trường nói pháp, đức Phật đã để lại những gì? Sự thật như ta đã thấy: khi Phật ở đời chỉ là tùy bệnh cho thuốc, tùy cơ nói pháp chứ không dùng đến kinh sách. Đức Phật dạy: “*Ta nói pháp 45 năm, nhưng thực ra chưa từng viết một chữ*”⁴¹, vì tránh sự hiểu lầm cho chúng sinh, vì e rằng: chúng sinh phần nhiều hay cố chấp trong những lời nói, câu văn, mà phải xa đạo! Đức Phật chỉ trực tiếp giáo hóa, chứ (tuyệt nhiên) không dùng đến văn tự biên chép gì cả. Mãi về sau, khi đức Phật nhập diệt rồi, vì sợ thất truyền... nên các đệ tử mới họp nhau lại để ghi chép những lời vàng giáo huấn của Phật làm thành Ba Tạng Thánh Giáo (cũng gọi là *Nhất Thiết Kinh* hay *Đại Tạng Kinh*). Nghĩa là, tổng quát cả toàn bộ giáo điển đạo Phật, trong đó gồm có hai thể văn: Pali và Sanskrit (Phạm).

“Các kinh điển thuộc văn hệ Pali, khi truyền bá qua Nam phương, lấy đảo Tích Lan làm trung tâm điểm, và qua Miến Điện, Thái Lan, Ai Lao v.v... gọi là Nam Phương Phật Giáo.

“Kinh điển thuộc văn hệ chữ Phạm, thì truyền bá qua Bắc phương, lấy trung Ấn Độ (hiện nay là lãnh thổ Népal), Tây Tạng, và các nước ở Ấn Độ, Trung Hoa làm trung tâm điểm, rồi truyền lần đến các nước Cao Li, Nhật Bản, Việt Nam, v.v... gọi là Bắc Phương Phật Giáo.

“Sở dĩ gọi Nam Phương Phật Giáo, Bắc Phương Phật Giáo, là theo địa lý mà nói, chứ không có ý nghĩa là vạch chia Nam Phương là Tiểu Thừa, Bắc Phương là Đại Thừa. Chẳng qua là Phật giáo ở Bắc phương phần nhiều đi về lối tung hoành phát triển, mà Nam phương đi về lối nguyên thủy của Phật giáo - tức là Phật giáo lúc ban đầu. Cũng vì trong các thời kỳ kết tập, dùng lời nói, câu văn không giống nhau, và lối truyền bá ra các nơi khác nhau, nên đối với kinh điển kết tập của hai bên hoặc cũng có chỗ dị đồng – tuy chỗ nghĩa lý cốt yếu thì vẫn in nhau” – Trích Phật Giáo Khái Luận, bản dịch của Thích Mật Thể, trang 11 – 12.

Như chúng ta biết: Đạo Phật là một đạo Giác Ngộ, mà giáo lý của đạo Phật là **NHU THẬT**.

Phần tinh ba của giáo lý ấy được xây dựng trên hai tiêu chuẩn: Từ Bi và Trí Tuệ - một nguồn Đạo uyên thâm, rất sống và rất sáng, do đức Giáo chủ Thích Ca Mâu Ni thuyết giảng, cách nay trên hai thiên niên kỷ.

Những lời vàng ngọc giáo huấn của đức Phật sau này được các đệ tử ghi chép thành Ba Tạng Thánh Điển:

2.KINH (Sutram), là chép những lời thuyết pháp của đức Phật về những giáo lý căn bản, như: Tứ Diệu Đế, Chân Như, Niết Bàn, Phật Tính, luật Nhân Quả, Luân Hồi, Nghiệp Báo... của chúng sinh trong ba cõi sáu đường, cùng những sự tu chứng của chư Phật, Bồ Tát ở quá khứ, hiện tại và vị lai, tức thuyết minh về nguyên lý Phật học, gồm Giáo, Lý, Hành, Quả⁴², đúng chân lý, khế hợp với căn cơ, trình độ của mọi lớp người và mọi trào lưu tư tưởng thời đại.

2.LUẬT (Vingayah), là trình bày những nghi thức, phương pháp, giới luật do đức Phật chế định, nhằm hướng dẫn sự tu trì cho các đệ tử y vào đó mà thực hành. Mà căn bản của giới luật là:

- Chăm dứt mọi việc ác,
- Nguyện làm các việc lành,
- Trong sạch ý nghĩ, lời nói và hành động.

Luật Thiện Kiến ghi: “*Luật Tạng được coi như sinh mệnh của Phật Pháp*”.

3.LUẬN (Abhidharma, hay Prajna paramita), là những tác phẩm văn chương nghị luận do các Bồ tát, Thánh tăng trú tác, biện giải mọi lẽ chính tà, chân vọng, là những đạo lý nghiên cứu về sự vật, nêu rõ *Tính, Tướng*⁴³ của các Pháp, cốt làm hiển lộ nghĩa lý sâu xa màu nhiệm của Kinh và Luật.

Kho tàng Luận học rất lớn, do sự đóng góp của các triết gia, học giả Phật tử, qua từng thời đại, khiến cho Tạng Luận vốn dĩ đã giàu có đồ sộ lại càng thêm phong phú, sáng, đẹp.

Và, dưới đây, ta hãy tìm về nguồn gốc Đại Tạng Kinh căn bản được ghi chép bằng Phạm ngữ, văn thể Pali và Sanskrit.

Kinh Tạng Pali (Suttapitaka) gồm có:

1. Luật Tạng Vinayapitakam:

- Parajika (Patimokha): Cắt Bản Giới.
- Pacithiya (Suttavibhanga): Tiểu Giới (3 quyển).
- Parivara: Phương Pháp Yết Ma và Truyền Giới.
- Mahavagga: Đại Phẩm.
- Cullagga: Tiểu Phẩm.

2. Kinh Tạng Suttapitaka:

- Digha Nikàya: Trường A Hàm.
- Majjhima Nikàyà: Trung A Hàm.
- Samyutta Nikàya: Tạp A Hàm.
- Ànguttara Nikàya: Tăng Nhất A Hàm.
- Khudhaka Nikàya: Tiểu A Hàm.

Trong Khudhaka Nikàya có 15 quyển nhỏ:

- **Kệ và văn tuyển**

- Niddesa: Nghĩa Thích.
- Sutta Nipàta: Kinh Tập.
- Therègàthà: Trường Lão Kệ.
- Theragatha: Trường Lão Ni Kệ.
- Udàna: Tụ Thuyết.
- Dhammapada: Pháp Cú Kinh.
- Khuddakapàtha: Tiểu Bộ Kinh.
- Itivuttaka: Như Thị Ngữ.

- **Loại truyện toàn thân**

- Nimànavatthu: Thiên Cung sự.
- Peta vatthu: Ngã Quỷ Sự.
- Jàtaka: Bản Sinh.
- Apadàna: Thí Dụ.
- Patisambhidàmagga: Vô Ngại Giải Đạo.
- Cariyàtaka: Sở Hành Tạng.
- Budhavamsa: Phật Sự.

3. **Luận Tạng** Abhidhammapitaka:

- Dhammasangani: Pháp Tụ.
- Vibhang: Phân Biệt.
- Dhàtukatha: Giới Thuyết.

- Puggalapannatti: Nhân Thi Thiết.
- Kathàvathu: Biện Giải.
- Yamaka: Song Luận.
- Patthàna: Phát Thú.

Ngoài Tam Tạng (Tripitaka) còn có các thánh điển trọng yếu:

- Dipavamsa: Đảo Sử (..?.)
- Mahāvamsa: Đại Sử.
- Cūlavamsa: Tiểu Sử.
- Visuddhimgga: Thanh Tịnh Đạo Luận.
- Milindapanha: Na Tiên Kinh.
- Abhihammatthasangaha: A Tì Đạt Ma Nghĩa Luận.

Tam Tạng Sanskrit gồm có:

1. **Kinh Tạng** Sùtrapitakam:

- Sad dharmapundarikam: Diệu Pháp Liên Hoa.
- Avatamsaka: Hoa Nghiêm.
- Prajānapàramitā: Bát Nhã.
- Lalikavistara: Đại Phương Quảng Phật Hoa Nghiêm.
- Suramgama: Lăng Nghiêm.
- Lankàvatàra: Lăng Già.
- Gandavjuhattathagathagunajnana: Viên Giác.
- Maharatnakuta: Đại Bảo Tích.

- Samàdhiraja: Tam Muội.
- Da'sabhumis'varà: Vô Lượng Thọ.
- Vajirasuci: Kim Cương.
- Mahaparinibbana: Đại Niết Bàn v.v...

2. **Luật Tạng** Vinayapitakam:

- Pràtimoksa: Đại Giới Bản.
- Bodhisatvacaryànirdesa: Bồ Tát Giới v.v...

3. **Luận Tạng** Abhidhammapitakam:

- Prajnāparamitacastra: Bát Nhã.
- Mahāyānasamparigraha: Nhiếp Đại Thừa.
- Madhyamikacastra: Tam Luận Tông.
- Yogacaryābhūmicastra: Du Già Sư Địa.
- Da'sabhūmikasūtrasāstra: Tập Địa Kinh.
- Abhidharmakosa: Câu Xá.
- Satyasiddhi: Thành Thật.
- Vaibhasika: Tỳ Bà Sa.
- Abhidharmahridaya: A Tỳ Đàm.
- Dharmaskanda: Pháp Uẩn Túc.
- Ālambanapariksēcastra: Quán Sở Duyên Duyên.
- Mahayanas'raddhoipada: Đại Thừa Khởi Tín.
- Vijnāptimutratasid dhi: Thành Duy Thức v.v...⁴⁴

Kinh điển đạo Phật như ta được biết – *ngoài Tạng nguyên bản ghi chép bằng hai thể văn Pali và Sanskrit* -, hiện nay các quốc gia, như: Trung Hoa, Nhật Bản, Tây Tạng, Tích Lan, Miến Điện, Thái Lan, Đức, Anh, Pháp, Mỹ, Liên Bang Nga, v.v... cũng đã phiên dịch ra ngôn ngữ của mỗi quốc gia (hoặc dịch trọn Tạng hay chỉ mới dịch từng phần...).

Tại nước Việt Nam ta, đạo Phật truyền bá đến nay đã có trên dưới XX thế kỷ thế mà cho tới ngày nay nước ta vẫn chưa có tạng kinh bằng tiếng Việt!

Chúng tôi đốt hương cầu nguyện Đạo Phật Việt (sẽ) sớm có một Đại Tạng Kinh bằng ngôn ngữ nước mình để góp mặt với các quốc gia Phật giáo trên thế giới, và cũng là để xây dựng nền văn hóa dân tộc mỗi ngày thêm sáng, đẹp.

Riêng *Luận Tạng* (Abhihamma pitaka) được rất nhiều học giới nghiên cứu và thịnh hành nhất vào thế kỷ thứ II, III T.L, và qua nhiều thế hệ tiếp nối, các học giả, văn nghệ sĩ, triết gia Phật giáo đã đóng góp phần mình cho Luận Tạng mỗi ngày thêm to lớn, khác nào sa mạc Sahara, tuy khô khan nhưng... đã làm cho con người đời phải choáng ngợp, kính nể vì cái mênh mông của nó. Những vị đại luận sư như các ngài: *Asvaghosa* (Mã Minh), *Vasubandhu* (Thế Thân), *Nāgārjuna* (Long Thọ), *Asanga* (Vô Trước)... là những bậc thánh thời danh, vì chính tên tuổi, tác phẩm của các ngài đã được các triết gia Tây phương đặc biệt lưu tâm nghiên cứu.

Phần tinh ba của đạo pháp đều chứa đựng trong Ba Đại Tạng Kinh, một nền văn hóa *Nhân Bản Giác Ngộ Giải Thoát* đã hướng dẫn cho một phần ba nhân loại sống an lành, và biết thương yêu nhau hơn.

---o0o---

MƯỜI HAI BỘ KINH

Trong Ba Tạng Kinh Điển của đạo Phật theo thể tài chia làm mười hai bộ. Người Trung Hoa thường gọi Thập Nhị Phần Giáo.

1. *Tu Đa La* (*Suṣtram*: Kinh). “Khế Kinh”: Đức Phật thuyết pháp dùng lối văn trường thiên cho dễ hiểu mà gọn, ta thường gọi là tản văn hay văn xuôi, không có sự cầu kỳ hoa mỹ như những lối văn từ phú... nhưng rất hợp thời, hợp lý, hợp cơ.
2. *Kỳ Dạ* (*Geyam*: Ứng Tụng, cũng gọi là Mỹ Âm Kinh): tổng luận, chú thích những ý nghĩa của văn trường hàng (văn chính cú). Lối văn

- thuộc văn từ phú, văn biên ngẫu, có tính cách văn chương, vì đức Phật muốn cho Chính Pháp được truyền bá sâu rộng thì phải dùng mọi thể văn, giúp cho đệ tử dễ ghi nhớ.
3. *Hòa Già La Na* (*Vyākāraṇam*: Thụ ký): Những lời truyền dạy do đức Phật thụ ký, chứng nhận cho các vị Bồ tát, các bậc Thanh văn, đệ tử mai sau thành Phật; và thuyết lý những việc sẽ xảy ra...
 4. *Già Đà* (*Gātham*: Cũng gọi là Ký Chú Kinh hay Phúng Tụng): Nghĩa là không thuật lại văn trường hàng, mà chỉ là từng bài kệ, tức là lời văn thi ca để nói riêng cho mỗi bộ kinh.
 5. *Ưu Đà La* (*Udānam*: Tán Thán Kinh, cũng gọi là Tự Thuyết): Những kinh do đức Phật dùng trí tuệ xem xét căn cơ chúng sinh rồi tự nói ra các Pháp, không phải đợi có người thưa thỉnh, yêu cầu mới nói.
 6. *Ni Đà Na* (*Nidāna*: Quảng Thuyết Kinh cũng gọi là Nhân Duyên): Những kinh văn nói về nhân duyên khi đức Phật thuyết pháp và người nghe pháp, hoặc nói rõ những nơi có nhân duyên mà Ngài đến hóa độ. Những kinh văn do đức Phật dạy về “lý căn hội duyên”, khởi điểm của vũ trụ vạn hữu, thuyết lý Nhân Duyên Sinh.
 7. *A Ba Đà Na* (*Avadanam*: Diển Thuyết Giải Ngộ Kinh, cũng gọi là Thí Dụ): Những pháp của Phật nói rất màu nhiệm, người căn cơ thấp kém khó có thể lĩnh hội, nên đức Phật cần phải lấy sự vật hiện hữu làm tỉ dụ, chứng minh cho đạo lý cao siêu để chúng sinh dễ hiểu. Những lời ví dụ tượng trưng bất ngát trong các kinh điển đạo Phật.
 8. *Y Đế Mục Đa Gia* (*Itivṛttakam*: Như Thị Pháp Hiện Kinh cũng gọi là Bản Sự): Những thuyết giáo của đức Phật nói về sự tu nhân chứng quả của các vị Bồ tát, đệ tử trong các đời quá khứ, vị lai.
 9. *Xà Đà Gia* (*Jatakam*: Đản Sinh Kinh hay gọi là Bản Sinh): Lời đức Phật nhắc lại những công hạnh tu chứng ở đời quá khứ của các đức Phật, Bồ tát.
 10. *Tỳ Phật Lược* (*Vaipulyam*: Quảng Đại Kinh, cũng gọi là Phương Quảng): Những Kinh, cũng gọi là Phương Quảng): Những kinh điển thuộc Đại Thừa Phương Quảng, với nghĩa lý rộng lớn cao thượng và thâm thúy.
 11. *A Phù Đà Đạt Ma* (*Addhutadharmah*: Hy Pháp, cũng gọi là Vị Tăng Hữu): Những kinh điển nói về thần lực của chư Phật thị hiện, cùng những việc bất khả tư nghị trong những nơi nói pháp và những cảnh giới kỳ diệu, hy hữu mà trí người phàm không thể hiểu.
 12. *Ưu Ba Đề Xá* (*Upad'sah*: Cận Sự Thỉnh Vấn Kinh cũng gọi là Luận Nghị): Những lời văn có tính cách vấn đáp và biện luận cho rõ các lẽ tà, chính, nghĩa là, giữa đức Phật và các đệ tử đàm luận đạo lý bằng cách tranh luận, giải thích từng giảng mục.

Tuy chia ra 12 phần giáo, 3 loại trên là thể tài chính của các Kinh; còn 9 loại sau chẳng qua theo các điều kiện chép ở trong Kinh, lập ra.

Trong 12 phần giáo nói trên không phải Kinh nào cũng có đủ cả, có Kinh chỉ có 5, 6 phần, ấy là tùy theo cơ duyên mà đức Phật nói pháp có sai khác. Nhưng trong tất cả Kinh, không nhiều thì ít, đều có ghi chép mọi kinh nghiệm về giáo lý cũng như công hạnh tu chứng của các đức Phật và đệ tử...

---o0o---

ĐẠI THỪA, TIỂU THỪA.

Đạo Phật bao giờ cũng chủ trương chỉ có pháp Nhất Thừa.

Trong kinh Pháp Hoa (Saddhama – pudarikam) ghi:

“Khắp mười phương các đức Phật, chỉ có pháp Nhất Thừa (Ekayànam), không hai, cũng không ba; trừ khi đức Phật phương tiện nói: “Thập phương Phật độ trung, duy hữu nhất Phật thừa, vô nhị diệt vô tam, trừ Phật phương tiện thuyết.”

Đức Phật ra đời thuyết pháp ý chính là dạy cho chúng sinh Pháp **NHẤT THỪA**. Nhưng vì căn cơ của chúng sinh có cao, thấp bởi tư tưởng không đồng: nên giáo lý của Phật cũng theo đó chia ra Đại Thừa, Tiểu Thừa.

Kinh Lăng Già (Lankavatàra sutra) chép:

“Đại Thừa và Tiểu Thừa đều tùy tâm lượng chúng sinh mà đặt tên vậy”.

Chữ Thừa (Thặng): nghĩa là cỗ xe để chuyên chở người ta từ nơi này qua nơi khác. Giáo lý Phật Đà có đủ công năng, phương pháp dắt đường chỉ lối và chuyên chở chúng sinh từ bến mê mờ lầm lạc tiến lên bờ giác, không còn bị đắm chìm trong biển luân hồi sinh tử. Và, vì sự tu chứng có khác nhau, nên đức Phật đã phương tiện đặt ra năm thừa để hóa độ chúng sinh. Những gì gọi là Năm Thừa?

1.Nhân Thừa

2.Thiên Thừa

3.Thanh Văn Thừa

4. Duyên Giác Thừa

5. Bồ Tát Thừa.

Như trên đã nói, đây chẳng qua vì căn tính chúng sinh không đồng, nên đức Phật mới phương tiện nói Pháp năm thừa để tùy cơ hóa độ chứ thực ra duy chỉ có **NHẤT PHẬT THỪA**.

Nói về Tiểu Thừa (Hirayana) là những hàng đệ tử tu theo lối “tự lợi”, mong cầu sự giải thoát trong phạm vi các nhân, ví như cỗ xe nhỏ, sức vận tải được ít... và như vậy, chưa thể phá trừ được “*pháp chấp*” (chấp vạn vật là thực tại tuy có sai khác nhưng “pháp thể thường có”) nên chỉ mới trừ được “*ngã chấp*” (cái chấp có “ta”), bởi giới luật và cách tu của Tiểu Thừa giáo hãy còn nệ vào hình thức (phạm vi tu trì) nên sự tu chứng cũng rất hạn hẹp, cùng tột là chứng thành quả A La Hán; trái lại, những người tu theo pháp môn Đại Thừa (mahayana) thì lại căn cứ vào *sự hiểu, làm, và thể chứng*. Tuy cũng căn cứ vào giới luật tu trì, nhưng đó chỉ là phương tiện nhằm đạt đạo quả: tối cao Phật Đà. Khi đã giác ngộ, không còn câu nệ ở hình thức nữa, mà chỉ trực giác sự vật bằng những điều mình đã chứng ngộ sự thật, đồng thời giác ngộ mọi người, họ có tâm lượng rộng lớn bao trùm cả thái hư, nên thường lấy việc “lợi tha” làm nhiệm vụ chính (như đức Phật **THÍCH CA** tu khổ hạnh để tìm chân lý, thấy chân lý, Phật không cần tu nữa mà chỉ cần trực tiếp giáo hóa chúng sinh), bởi họ không còn “*chấp ngã*”, “*chấp pháp*”. *Quyển Đại Thừa giáo* (chưa hoàn toàn là Đại Thừa) thì nói rằng “*Vạn vật sinh ra đều bởi Tâm⁴⁵, vạn tượng trong vũ trụ đều do Tâm phát hiện*”. Nên lối kiến giải là “Ngoài Tâm không Pháp, ngoài Pháp không Tâm”.

Giáo pháp Đại Thừa chủ trương thuyết “*không phải có, không phải không*” không phải hai (Advaya) tức là không Nhất Nguyên, không Nhị Nguyên như triết học thuần lý chủ trương, cũng không như cái “*có*” của Tiểu Thừa quan niệm, lại không như cái “*không*” của Quyển Giáo Đại Thừa. Đó mới thực đúng với chân lý của các pháp, vì đã vượt ra ngoài những gì khuôn khổ nhất, cũng ví như cỗ xe lớn, sức chuyên chở được rất nhiều... Luật pháp này rộng rãi hơn, không câu nệ, cố chấp, hẹp hòi...

Như trên, cho ta thấy, một bên trọng hình thức, một bên trọng tinh thần, thể tất nhiên tư tưởng không đồng, vì một có rất dễ hiểu là: các bậc Trưởng Lão và Đại Chúng Bộ, do sự bất đồng về 10 điều luật, đã mở màn cho cuộc phân chia thành hai phái: Đại Thừa - Tiểu Thừa. Cuộc phân chia này xảy ra ngay giữa thời kỳ Đại Hội Kết Tập Kinh Tạng kỳ II...

Nói về *giáo nghĩa*, Đại Thừa và Tiểu Thừa đều có *Kinh, Luật, Luận*.

Những kinh điển của Đại Thừa cũng gọi là Bồ Tát Tạng (Bodhisattavapitakam). Kinh như: *HOA NGHIÊM, BÁT NHÃ, PHÁP HOA* v.v... Luật có *PHẠM VĨNG, ĐẠI THỪA GIỚI KINH*... Luận với những bộ *A TỲ ĐẠT MA, KHỞI TÍN, ĐẠI TRÍ ĐỘ, THÀNH DUY THỨC* và *NHÂN MINH*...

- Những kinh điển về Tiểu Thừa gọi là Thanh Văn Tạng (Sràvakapitakam). Kinh như: *TRƯỜNG A HÀM, TẶNG NHẤT A HÀM*... Luật: *TỨ PHẦN, THẬP TỤNG*... Luận có: *CÂU XÁ* và *THÀNH THẬT*...

Sở dĩ có sự phân chia Đại Thừa, Tiểu Thừa là do tâm lượng chúng sinh có sai khác, nên giáo lý của Phật cũng *tùy duyên* chia ra có rộng hẹp, cao thấp... nên sự tu chứng cũng do đây mà có sự khác biệt. Tuy nhiên, chân lý thì đồng nhất bất biến. Tiểu Thừa cùng cực chỉ đạt đến quả vị **A La Hán**. Còn Đại Thừa thì tu lên mãi cho đến bao giờ chứng ngộ quả vị tối cao: **PHẬT ĐÀ**.

Trong kinh điển đạo Phật có chỗ gọi Nhị Thừa giáo tức chỉ cho *Thanh Văn* và *Duyên Giác*. Song Thanh Văn lại chia làm 4 quả vị:

- Tư Đà Hoàn (Srotāpanna)
- Tu Đà Hàm (Sakrdāgami)
- A Na Hàm (Arigami)
- A La Hán (Arahat)

Duyên Giác duy chỉ có một quả vị: *Thanh Văn* hay là *Tích Chi Phật*.

- Những người thực hành “*Tam Quy*”⁴⁶, *Ngũ Giới*⁴⁷, gọi là *Nhân Thừa*.
- Những người tu theo pháp “*Thập Thiện*”⁴⁸, gọi là *Thiên Thừa*.
- Những người trực tiếp hay gián tiếp nghe Phật thuyết pháp, hoặc học theo giáo lý “*Tứ Diệu Đế*”⁴⁹ mà tu hành chứng ngộ, gọi là *Thanh Văn* (Srāvaka).
- Những người tự mình có đủ trí tuệ hoặc nương nơi giáo pháp xét biết tự thân tâm mình cho đến sự vật trong vũ trụ không cái gì không do nhân duyên sinh, theo phép quán “*Thập Nhị Nhân Duyên*”⁵⁰ tu hành chứng ngộ, gọi là *Duyên Giác* (Pratyekabuddhi).

- Những người thực hành hạnh Bồ Tát (Bodhisattva) cũng phải nương vào *Tứ Diệu Đế* làm quan điểm chính, đồng thời tu các pháp môn “*Lục Độ⁵¹ Vạn Hạnh⁵²*” để chứng quả vị tối cao: *Phật Đà* (Buddha).

(*Nhân, Thiên, Thanh Văn, Duyên Giác và Bồ Tát*, gọi chung là năm thừa).

Đức Phật nói pháp năm thừa chẳng qua tùy theo tâm trí chúng sinh có cao thấp khác nhau, kỳ thực đều qui về một Phật Thừa cả.

Như vậy, dù có chia giáo này giáo khác nhưng vẫn qui về một giáo duy nhất, cũng như nước trăm sông đều chảy về biển cả - *Nhất Vị Thanh Tịnh*.

---o0o---

ÁNH SÁNG CHÍNH PHÁP TRUYỀN ĐI CÁC NGÃ...

Ngược dòng lịch sử, ta nhận thấy sau mấy kỳ Đại Hội Kết Tập Kinh Điển, đạo Phật đã chia ra hai phái: *Đại Thừa Phật Giáo và Tiểu Thừa Phật Giáo*.

Đạo Phật truyền ra ngoại quốc do hai ngã Nam phương và Bắc phương.

Nam phương truyền Phật giáo Tiểu Thừa:

a. Những người truyền bá Phật giáo thuộc nam Ấn Độ là nơi Tiểu Thừa Phật Giáo.

b. Các dân tộc chịu ảnh hưởng Tiểu Thừa như Sri Lanka, Myanmar, Kampuchia, Lào quốc v.v...

Bắc phương Phật giáo truyền bá Đại Thừa:

a. Những người truyền giáo thuộc bắc Ấn Độ, nơi phát xuất Đại Thừa Phật Giáo.

b. Các dân tộc sớm được thấm nhuần Đại Thừa Phật Giáo như Trung Hoa, Tây Tạng, Mông Cổ, Nhật Bản, Việt Nam v.v...

Dù sao, với điều này ta cũng không thể chối cãi: “*Phật giáo là một tôn giáo⁵³ đứng trên tất cả quốc gia, dân tộc và ngay cả thế giới hệ. Đó là điều mà hết thầy học giả đông, tây đều công nhận. Do đó, sự truyền bá của Phật giáo bắt đầu từ Á châu rồi tràn qua Âu châu, Mỹ châu, Úc châu, gần khắp*

toàn thế giới. Tựu trung, người ta lấy Á châu làm bản đồ của Phật giáo. Phật giáo đồ Á châu, trong hơn hai nghìn năm truyền bá, từ sinh hoạt cá nhân, đến tổ chức xã hội đều chịu ảnh hưởng của Phật giáo. Ngoài ra, Phật giáo ở Á châu tuy phát triển, nhưng lại có một màu sắc khác. Học giả Âu Mỹ đối với Phật giáo chỉ có thái độ nghiên cứu học thuyết, sự tín ngưỡng hầu còn là một vấn đề do dự, so với truyền bá Chính Pháp ở các nước Á Tê Á thì rất kém...”⁵⁴

Suốt dọc dài lịch sử, cách nay ba trăm năm, đạo Phật đã thâm nhập sâu rộng hơn ở các nước tiên bộ Tây phương: hiện nay ở Đức, Anh, Pháp, Mỹ... đều có Hội Nghiên Cứu Đạo Phật, đã thu phục (gần như hầu hết) giới thượng lưu trí thức mà từ trước, họ thường thờ ơ nhìn đạo Phật với cặp mắt lạnh lùng thì; ngày nay, lại tìm hiểu một cách say sưa thích thú. Một người Mỹ, Myriam M. Salanave, trong khi nghiên cứu đạo Phật, đã hết lời xưng tụng: *“Đạo Phật trải mấy nghìn năm lịch sử, không lúc nào ngừng phát triển, vì đạo Phật không những đi song đôi với khoa học, là vì đạo Phật lấy Chân Như làm căn bản, nên không bị các thế tướng điên đảo phá hủy”*.

Gần đây, nơi phát tích đạo Phật đã vươn lên một cách mạnh mẽ: Năm 1950, gần 500 đại biểu thuộc 26 quốc gia Phật giáo qui tụ về thủ đô Sri Lanka (Ceylon) để thành lập *Hội Liên Hữu Phật giáo Thế Giới* (World Fellowship of Buddhists). *Đó là một điểm son ghi đậm nét trong trang lịch sử truyền bá Phật giáo thế giới.*

Và dưới đây là nguyên văn *Lời mở đầu* bản Hiến Chương thành lập Hội Phật Giáo Thế Giới:

“Chúng tôi, đại biểu của nhiều nước và của một số đông tổ chức rải rác khắp hoàn cầu, quyết định trong tinh thần thống nhất và kết hợp lực lượng, thành lập HỘI PHẬT GIÁO THẾ GIỚI, với chí nguyện là: hết sức tuân hành Phật Pháp để trở nên những tấm gương huy hoàng của lòng tín ngưỡng linh hoạt, sẽ làm những gì chúng tôi có thể làm để tuyên dương, giáo lý vô thượng của đức PHẬT THÍCH CA MÂU NI, tức là đạo TỪ BI HỖ XẢ có năng lực giải thoát toàn thế giới, bằng cách cảm hóa và hướng dẫn tất cả dân tộc và chính phủ của họ về nẻo sống đạo đức của người Phật tử, là con đường duy nhất của bất cứ thời đại nào, hầu tạo dựng cho nhân loại một cảnh thái bình, một nguồn hạnh phúc vô biên. Vì vậy hôm nay, ngày 8 tháng Asadha, Phật lịch năm 2494, nhằm ngày 6 tháng 6 dương lịch, năm 1950, chúng tôi lập quyết nghị, tự thảo và tự ban hành bản HIẾN CHƯƠNG này”.

Sau đó vài tháng, Hội đã liên tục phát hành khắp các quốc gia Phật giáo trên thế giới hai tờ báo: *News letter* và *The Buddhist World*, nội dung với những tin tức và giáo lý phổ thông.

- Năm 1952, ở Nhật Bản cũng triệu tập một đại hội nghị kỳ II để thảo luận về những điều quan trọng: Phát triển đạo Phật ở các nước hội viên và toàn thế giới, theo một thể thức chung, do đại hội ấn định.

- Năm 1954, một đại hội thứ III của Phật giáo thế giới được long trọng khai mạc cùng lúc với Đại Hội Kết Tập Tam Tạng kỳ VI ở kinh thành hoa lệ Myanmar.

- Năm 1956, tại Kathmandu, thủ đô nước Népal, cũng mở Đại Hội Phật Giáo Thế Giới lần thứ IV, với mục đích thảo luận các vấn đề triết lý, văn chương, nghệ thuật và khoa học...⁵⁵

- Năm 1958, Đại Hội Phật Giáo Thế Giới kỳ V diễn ra tại Bangkok, thủ đô nước Thailand. Mục đích của đại hội là khai triển Phật giáo tại các quốc gia trên thế giới. (Kỳ đại hội này không có đại biểu Đạo Phật Việt Nam tham dự).

- Năm 1961, Hội Phật Giáo Thế Giới lại họp đại hội lần thứ VI tại Kampuchia, gồm 180 đại biểu của 33 quốc gia Phật giáo trên thế giới tham dự, dưới sự điều khiển của U Chan Thoon, trưởng phái đoàn Phật Giáo Myanmar. Hội nghị cũng đã biểu quyết nhiều vấn đề quan trọng: (1) Xây dựng Học việc Phật giáo liên Á Châu. (2) Khuyến cáo các việc thành lập một phong trào Thanh niên Phật tử ở khắp thế giới. (3) Phục quyết về ngày Phật Đản mà Đại Hội Phật Giáo Thế Giới tại Nhật Bản, năm 1952, đã ấn định (hằng năm) lấy ngày Phật Niết bàn, nhằm ngày trăng tròn tháng 5 dương lịch là ngày cử hành Phật Đản trên toàn thế giới. (4) Gửi thông điệp cho Liên Hợp Quốc phản đối việc thí nghiệm nguyên tử, và yêu cầu các cường quốc trên thế giới hoàn thành đình chỉ mọi cuộc thí nghiệm nguyên tử.

Đặc biệt, Hội nghị kỳ này, ngoài các nước Á châu còn có các quốc gia xa xôi như *Hoa Kỳ, Anh, Pháp, Hòa Lan, Sweden* và nhiều quốc gia Tây phương tham dự.

- Năm 1964, Đại Hội Phật Giáo Thế Giới kỳ VII họp tại Sarnath (Ấn Độ) với sự tham gia của trên 120 đại biểu thuộc 26 quốc gia. Đại Hội tổ chức tại Sarnath, nơi xưa kia đức Phật đã thuyết pháp.

Các quốc gia có đại biểu tham dự đại hội là: Úc, Myanmar, Tích Lan, Đài Loan, Tiệp Khắc, Anh, Đức, Pháp, Hương Cảng, Ấn Độ, Nhật Bản, Đại Hàn, Đại Mã Lai, Mông Cổ, Népal, Hồi Quốc, Phi Luật Tân, Thụy Điển, Thái Lan, Hoa Kỳ, Nga, Bỉ, Gia Nã Đại, Phần Lan, Hòa Lan, Trung Hoa Quốc Gia, Việt Nam. Tham dự đại hội còn có sự hiện diện của đức Đạt Lai Lạt Ma (Tây Tạng), tổng thống Ấn Độ, triết gia *Radakrishnan*, đã đọc diễn văn khai mạc đại hội⁵⁶. Sau đó, đại hội đã thảo luận và biểu quyết những phần chính được tóm lược như sau:

1.... Việc đối xử với Phật giáo ở Tây Tạng, Việt Nam và các nước khác.

2.Sinh hoạt phát triển văn hóa đạo Phật.

3.Hợp tác chặt chẽ giữa hai tông phái Tiêu Thừa và Đại Thừa.

Ngoài ra, được biết nhân dịp đại hội này, hàng vạn du khách từ nhiều nước đã đến Sarnath chiêm lễ thánh tích nơi đây.

“Phật giáo tồn tại và phát triển xuyên suốt chiều dài hơn 2500, vượt qua những thành trì thiên kiến, đã sống trong lòng mọi quốc gia, chủng tộc. Và ngày nay, nơi đây, mặc dầu đã chậm chân hơn 1000 năm, trải bao thử thách của tiến bộ tri thức, *Phật giáo đã tự khẳng định mình, vươn lên là một tôn giáo của vũ trụ một cách vẻ vang... Thật sự là một môn triết học, tâm lý học mang hình thức tôn giáo, đạo Phật chỉ ra những định luật khách quan mà không cần mang tội lỗi ra dọa ai...* với đường lối hỷ xả, ngoài giáo luật và bất bạo động, với những phương pháp “hàng phục kỳ tâm” rất tỷ mỉ, Phật giáo đã làm hơn những lời hô hào khuyến thiện suông, về cả phương diện thế gian và xuất thế gian, nghĩa là đời sống nội tâm và cách ứng xử giữa con người (Ethik und Sammlung) đều được phân tích chỉ dẫn tường tận. Trong một thế giới càng ngày càng chật hẹp, điều đó thật sự là một bảo bối của thời đại mới mà Đạo Pháp (Dharma) tặng cho chúng ta vậy⁵⁷ .

Tin tưởng sự bành trướng của đạo Phật, chắc chắn trong tương lai sẽ còn có những đại hội tương tự được diễn ra tại các quốc gia khác nữa⁵⁸ .

Chúng ta hãy hy vọng và chờ đợi.

Phần Thứ Hai - Triết Học Đại Quan

Chương I - Đạo Phật Là Tôn Giáo Hay Triết Học?

Câu hỏi đặt ra tất nhiên là phải tìm hiểu. Trước khi giải đáp ta nên xét qua ý nghĩa của hai danh từ *tôn giáo*, *triết học*.

1. Thế nào là tôn giáo?
2. Thế nào là triết học?

---o0o---

1. Tôn Giáo

Chữ tôn giáo hiểu theo Tây phương, gọi là Religion, có nghĩa chú ý hay tôn kính. Nhưng theo định nghĩa thứ hai của Đông phương thì, Tôn: Gốc, sinh ra ngành ngọn; Giáo: Dạy, tu sửa những điều đã có; là cái thước xếp đặt có phương pháp, qui củ... Tôn giáo là sự biểu lộ của tư tưởng quần chúng đối với thần linh, là biểu tượng của văn hóa.

Theo sự nhận xét chung của các học gia xưa và nay: “Khi nói đến tôn giáo tức là chỉ cho những đoàn thể có ít nhiều tổ chức về hình thức lễ nghi, có tính cách biểu thị sự liên lạc giữa người và thần linh, bao trùm một nghĩa sợ sệt và tôn kính. Ngoài ra lại còn giải thích chữ tôn giáo với những giáo điều...”

---o0o---

2. Triết Học

Là một bộ môn khoa học nghiên cứu về nguyên nhân và nguyên lý của vũ trụ vạn vật. Năng bản của triết học gồm có: *Tâm lý học*, *Thẩm mỹ học*, *Siêu hình học*, *Luận lý học*, *Luân lý học*; với phương pháp áp diễn có: *Qui nạp*, *Suy diễn*, *Tổng hợp*.

Triết học, hiểu theo quan niệm cổ điển Trung hoa, chữ *Triết*: gốc ở chữ *Chiết*, có nghĩa là chia chẻ, và chữ *Khẩu*: miệng nói; chữ *Học* là bắt chước, làm theo. Triết học là môn học luận lý có tính cách chia chẻ, phân tích làm cho sáng tỏ từng vấn đề, tức là “cách vật trí tri” = *ngành học nhằm nghiên cứu những vấn đề về vũ trụ vạn vật*; phù hợp với chữ *Philosophie*, quan điểm của Tây Phương. Ở Ấn Độ, triết học lại có một định nghĩa khác: *Minh tri*, *minh giác*. Tất cả tư tưởng triết học đều bắt nguồn từ kinh *Védas*, sản phẩm của nhóm dân chủng *Aryens*; *Véda* có nghĩa là *khoa học*, *thiên liêng*

và thánh trí. Mục đích của nó tương tự như ở Phật học là: đưa người ra khỏi cái vô minh (avidyà) để đến cõi giác: *giải thoát* (apavargah). Đây là triết học. Như trên đã hiểu thế nào là *tôn giáo*, *triết học*; bây giờ trở lại vấn đề của nó, khi bạn hỏi: *Đạo Phật có phải là tôn giáo hay là triết học?* Tôi khẳng định: Đạo Phật là Tất Cả⁵⁹. Vì tất cả đều có trong đạo Phật, bởi đạo Phật không phải hẳn là một tôn giáo, song cũng không chỉ là một triết học, khoa học...; mặc dầu kinh điển đạo Phật hàm tàng những lý giải về cách tu tiến, về siêu hình và về sự chứng ngộ; nhưng cách nói đúng nhất: *Đạo Phật là Đạo Phật*.

---o0o---

Đạo Phật Không Hẳn Là Một Tôn Giáo.

Đạo Phật có tính cách tôn giáo, là bắt nguồn từ sau khi đức Thế Tôn tịch diệt rồi, các đệ tử cảm thấy như mất hẳn một nương tựa lớn, và một phần, do sự tôn kính, nhớ tưởng mới tạc hình tượng đức Phật ở các giảng đường, tịnh xá để ngày đêm chiêm ngưỡng, lễ bái gọi là “*sự tử như sự sinh*”, coi đức Phật như còn hiện sống ở đời⁶⁰. Do đó mà đạo Phật mang một hình thức tôn giáo, dù đạo Phật có những tổ chức *Giáo Hội Tăng Già* thì đó cũng chỉ là phương tiện giúp con người sớm đạt đến đích: *Giác Ngộ* và *Giải Thoát*. Thật ra, đạo Phật không phải là một tôn giáo, vì một lẽ rất dễ hiểu là, tất cả chùa chiền, Tăng Ni, những sự tướng hiện có ở trần gian, cho đến hầu hết các kinh điển ghi chép bằng nhiều loại ngôn ngữ khác nhau, đều chỉ như những tia nắng buổi ban mai, so với vàng thái dương lộng lẫy sáng rực là đạo Phật. Những lời dạy của đức Phật chứa đựng trong Ba Đại Tạng Kinh cũng chỉ là “*những chiếc lá trong rừng cây lớn*”. Sự hiểu biết của đức Phật thì thật to lớn mênh mông! Giáo lý của ngài là tổng hợp hết mọi khuôn nếp sống và quán triệt những gì là tinh hoa cao đẹp nhất của con người và của vạn hữu. Lời dạy của Ngài là *sự thật* (chân lý), về vũ trụ và về con người, về quan niệm sống, chết, về sự nhân quả, tội phúc... Vì hiểu rõ như thế, nên đối với cõi đời bị đắm chìm trong vòng mê luân khổ ải, đạo Phật, bằng mọi cách, quyết mang lại *Ánh Sáng* (những tư tưởng đúng), *Niềm tin* (phấn khởi mà vui sống) và *An Lành* (không còn lo âu, phiền não...) cho mọi người mọi giới.

Nói tóm, đạo Phật là *Lẽ Sống*, *Cách Sống*, *Đường Lối Sống* vẹn toàn của tất cả chúng sanh.

---o0o---

Nhưng, Đạo Phật Cũng Không Chỉ Là Triết Học

Đạo Phật là giáo lý do đấng Giác Ngộ dạy cho con người có thêm nghị lực để *tự giác ngộ và giải thoát* mọi ràng buộc khổ đau mê chấp của cuộc đời. Hay nói cách khác, đạo Phật vì con người và chúng sanh mà xuất hiện. Ta chỉ nên quan niệm đạo Phật như một “Đạo” – *Đạo của Ánh Sáng và Tình Thương* –, có mục đích “cứu khổ giải mê” là phương thuốc thần diệu (đã được bắt mạch) để chữa những tâm bệnh mê mờ, đau khổ cho chúng sanh mà- *đức Phật là vị Vương y* – giáo lý của Ngài là những thần dược tùy mỗi bệnh nhân sử dụng nó.

Đạo Phật không phải chỉ đóng khuôn trong một phạm vi. Nếu ta chỉ nghiên cứu về một mặt nào đó rồi vội kết luận đạo Phật hoàn toàn có tính cách một tôn giáo, một triết học, một khoa học, luân lý thì đó là nhận xét hầy còn phiến diện.

Để hiểu vấn đề một cách khái quát, trong kinh Thí Dụ, có một giai thoại, tôi xin trích dẫn câu chuyện dưới đây để làm bằng chứng:

Một hôm, năm người mù rủ nhau đi chơi, gặp một con voi, và khi trở về ai nấy đều kể cho nhau nghe về nhận thức của riêng mình. Câu chuyện được ghi lại: “Người thứ nhất sờ tai, bảo nó giống như quạt lúa. Người thứ hai sờ vòi thì bảo nó như chiếc loa. Người thứ ba sờ lưng, bảo voi như bức tường. Người thứ tư sờ chân lại bảo nó giống cái cột nhà. Người thứ năm sờ đuôi bảo nó như cái chổi. Thật ra, voi không như *những cái* mà người ta đã hiểu và đặt tên cho nó – dù có đặt cho nó tên gì đi nữa thì “*voi vẫn chỉ là voi*” – Cũng thế người chủ trương về phương diện tình cảm sẽ nghĩ đạo Phật là tôn giáo, kẻ chuộng *tự do tư tưởng* lại bảo đạo Phật là Triết Học... *Kỳ thực, đạo Phật không chỉ là tôn Giáo, triết học, khoa, luân lý. Mà đạo Phật là tất cả...* Những điều ta thấy, biết về đạo Phật “chỉ như giọt nước, so với bể lớn mênh mông trong suốt là đạo Phật” mà thôi.

---o0o---

Hãy Trả Lại Chân Tinh Thần Đạo Phật

Đạo Phật là Con Đường Sáng hướng dẫn cho nhân loại, chúng sinh trong những đêm tối dày đặc của cuộc đời. Đạo Phật không riêng của ngành học nào, mà bao trùm tất cả = tôn giáo, đạo học, luân lý, triết học, và khoa học...; không một môn học nào đức Phật lại không nói đến. Điều này đã có ghi trong các kinh điển.

Ta không nên nhìn đạo Phật với cặp mắt ngỡ ngàng, với sự hiểu biết nông cạn, rồi định giá trị đạo Phật qua những hình tướng, sự kiện có tính cách vô

thường, biến ảo; đạo Phật không chỉ nằm gọn trong các kho tàng Kinh Luật, Luận – Đạo Phật là chân lý. Nhưng có điều ta nên nhớ: “giáo pháp của đức Phật ví như chiếc bè, đưa người qua sông; Chính Pháp còn phải bỏ đi, hướng nữa là phi pháp = Tri ngã thuyết pháp, như phiệt dụ giả; pháp thượng ung xá, hà hưởng phi pháp” – Kinh Kim Cương. Giáo Pháp của đức Phật là những chiếc bè (thuyền Từ) để chở người thoát ra ngoài bể khổ sinh tử; khi đã tới bến, ta cần phải bỏ bè lại. Kinh Alaggadūpamasuttam XXIII chép: “Chư tỳ khuru, ta sẽ giảng pháp cho các người, ví như chiếc bè để vượt đũa qua không phải để nắm giữ lấy. Hãy nghe ta, khéo suy nghiệm, ta sẽ giảng”. Thừa vâng, bạch Thế Tôn”. Những tỳ khuru ấy vâng đáp Thế Tôn, Thế Tôn thuyết giảng như sau: “Này các Tỳ khuru, ví như có người đang đi trên con đường lớn dài, đến một vũng nước rộng, bờ bên này nguy hiểm và hãi hùng, bờ bên kia an ổn và không kinh hãi, nhưng không có thuyền để vượt qua hay không có cầu bắc qua từ bờ này đến bờ kia. Rồi tự suy nghĩ: “Đây là vũng nước rộng bờ bên này nguy hiểm và hãi hùng, bờ bên kia an ổn và không kinh hãi, nhưng không có thuyền để vượt qua hay không có cầu bắc qua từ bờ này đến bờ kia. Nay hãy thu góp cỏ, cây, nhánh, lá, cột lại thành chiếc bè, và dựa trên chiếc bè này, tinh tiến dùng tay chân, có thể vượt qua bờ bên kia một cách an toàn”. Chư tỳ khuru, rồi người ấy thu góp cỏ, cây, nhánh, lá, cột lại thành chiếc bè, và nhờ chiếc bè này, tinh tiến dùng tay chân vượt qua bờ bên kia một cách an toàn. Khi qua bờ bên kia rồi, lại suy nghĩ: “Chiếc bè này lợi ích nhiều cho ta, nhờ chiếc bè này, ta tinh tiến dùng tay chân đã vượt qua bờ bên kia một cách an toàn. Nay ta hãy đội chiếc bè này trên đầu hay vác nó trên vai, và đi đến chỗ nào ta muốn”. Chư Tỳ Khuru, các người nghĩ thế nào? Chư Tỳ Khuru “Nếu người ấy làm như vậy thì có làm đúng với sở dụng của chiếc bè!”. Ở đây, chư tỳ khuru, người ấy sau khi vượt qua bờ bên kia, có thể suy nghĩ: “Chiếc bè này lợi ích nhiều cho ta. Nhờ chiếc bè này, ta tin tiến dùng tay chân đã đủ vượt qua bờ bên kia một cách an toàn. Nay ta hãy kéo chiếc bè này lên trên bờ đất khô, nhận chìm xuống nước”. Chư tỳ Khuru, làm như vậy, người kia làm đúng sở dụng chiếc bè ấy. “Cũng vậy, này chư Tỳ Khuru, ta thuyết pháp như chiếc bè để vượt qua, không phải để nắm giữ lấy. Chư tỳ Khuru, các người cần biết ví dụ cái bè, Chính pháp còn phải bỏ đi hướng nữa là phi pháp”⁶¹. Người liễu đạo rồi thì cần phải quên hết...⁶² để chỉ thấy mình nhập một với tất cả, hay nói khác, tất cả là mình.

Đức Phật thường đả phá những gì là hình thức. Mà tôn giáo lại hay sinh ra hình thức. Đức Phật cũng không muốn đạo Ngài là một triết học, bởi triết học chỉ quanh quẩn trong những phương diện tìm hiểu, lý giải hơn là thực hành, thực chứng. “Triết lý là cái nghệ thuật đặt vấn đề hơn là trả lời những vấn đề đã được đặt ra”⁶³. Đạo Phật thì khác hẳn.

Ta thử tìm hiểu câu chuyện đàm đạo giữa đức Phật và đệ tử dưới đây, để nhìn đạo Phật có là tôn giáo, triết học ... hay chỉ là “Đạo diệt khổ”⁶⁴.

Kinh Tập A Hàm (Samvuttanikaya) chép:

Một hôm, đức Phật nhân đi ngang qua rừng simsapa (xứ Kosambi), Ngài dừng lại hái một ít lá “Simsapa” cầm trên tay và nói với chúng đệ tử: “Các người nghĩ sao?” – “Bạch đức Thế Tôn, một thầy đáp, những chiếc lá Ngài cầm trong tay thì ít mà lá ở rừng lại quá nhiều” Cũng như thế đó, các Thầy Tỳ khuru, những gì ta biết như lá trong rừng, nhưng những điều ta đem ra dạy các thầy chỉ như lá trong lòng bàn tay. Tại sao ta không đem tất cả ra dạy các thầy? Bởi vì những cái đó, dù ta biết, nó không giúp ích gì cho sự giải thoát của các thầy. Hỡi các tỳ khuru, các thầy đừng nên để tâm trí vào những tư tưởng sau đây: “Thế giới là hữu hạn, thế giới là vô cùng. Điều đó không quan trọng. Điều quan trọng là, ta dạy các Thầy về Sự Khổ, Nguồn Gốc Sự Khổ, Đạo Diệt Khổ, và Con Đường Đi Đến Diệt Khổ. Những điều đó có ích, vì (chắc chắn) sẽ đưa các Thầy đến cứu cánh của giác ngộ và giải thoát vậy”.

Và đức Phật còn dạy:

“Hỡi các tỳ khuru, các Thầy hãy là ngọn đuốc và nơi nương tựa cho chính mình. Các Thầy đừng phó thác vào một chốn dung thân nào khác”.

Các Thầy hãy cương quyết chủ định vào chân lý.

Hãy lấy chân lý làm ngọn đuốc và nơi nương tựa cho mình”.

Mahaparinibbanasutta-11-33-

Nệ vào Tôn giáo là cố chấp. Nệ vào triết học cũng là cố chấp. Mà đạo Phật thì chủ trương phá chấp triệt để – dù là chấp Ngã hay chấp Pháp. Đức Phật Thích Ca Mâu Ni, trong 45 năm thuyết Pháp, không từng biết một chữ. Ngài chỉ nói, nói để phá bỏ những gì cố chấp do tư tưởng con người bày đặt ra rồi lại ràng buộc chính con người. Vì nệ vào nó mà con người phải mang lấy khổ đau triền miên. Vậy, muốn giải thoát, con người phải rời bỏ vọng chấp. Lời nói của đức Phật phát xuất từ tâm thể từ bi, nhằm mục đích giác ngộ sự mê vọng, khổ đau tội lỗi cho chúng sanh. Như vậy ta không nên chỉ nhìn đạo Phật như một tôn giáo hay một triết học. Đạo Phật là tất cả. Đạo Phật là con đường tiến hóa của hết thầy chúng sanh...

—o0o—

Chương II - Vũ Trụ Quan

Quan niệm của tôn giáo

– Đạo Học

– Triết học

– Khoa học và của đạo Phật.

Từ khai thiên lập địa cho đến ngày nay, khi trí thức con người đã triển khai, nhân đứng trước vũ trụ rộng lớn, nào trăng sáng, núi cao, biển rộng, sông dài, mây bay, gió cuốn, hoa nở, chim ca... Tất cả hiện tượng ấy đã là những thắc mắc của con người muôn thuở.

– *Vũ trụ là gì?*

– *Con người do đâu mà có?*

Những câu hỏi ấy luôn luôn ám ảnh tâm thức ta nó bắt ta phải suy nghĩ, và đã có biết bao tư tưởng gia, đạo sĩ, triết nhân, đông cũng như tây, đã đề ra rất nhiều thì giờ, tâm lực, viết nên những bộ sách vĩ đại, nhằm giải đáp những thắc mắc của con người. Nhưng... tất cả chỉ là những mớ lý thuyết còn đọng lại trên trang giấy. Vì, triết lý tức là đặt vấn đề để rồi truy vấn những dự kiện của vấn đề; hơn là giải quyết vấn đề, nếu không muốn nói là không tương (!)

Vậy, muốn nghiên cứu khái quát về vấn đề quan trọng – *vấn đề tìm hiểu vũ trụ và con người* – rước hết ta nên du hành qua các địa hạt *tôn giáo, đạo học, triết học, khoa học*, và nhất là đạo Phật, để khách quan tìm hiểu, nhận định và so sánh những điểm dị đồng... rồi nhờ đó, ta có thể nắm vững vấn đề và giải quyết vấn đề một cách chính xác hơn .

Trong các lãnh vực Tôn Giáo, đạo học, triết học, khoa học... lẽ tất nhiên, mỗi bên có những lối đáp khác nhau. Điều cần là ta *nhìn, hiểu* nó với tâm trạng của kẻ lữ hành đang trên đường kiếm tìm chân lý sự thật cuộc đời này.

---o0o---

Tôn Giáo

Trên thế giới có rất nhiều tôn giáo. Nhưng, ở đây chỉ bàn sơ lược mấy đạo giáo, đại diện cho mỗi khuynh hướng khác nhau . Trước hết, ta tìm hiểu về Đa thần giáo, bởi vì tôn giáo này cũng có tính cách liên hệ mật thiết trong việc suy tìm một vũ trụ quan sinh động.

---o0o---

Đa Thần Giáo (Polythéisme)

Từ sơ sử thời đại, khi con người đã biết sống quây quần với nhau trong một khung cảnh bình thản, chất phác và hồn nhiên, nghĩa là con người còn sống trong trạng thái man rợ “ăn lông ở lỗ”; nhân đứng trước cảnh hùng vĩ của trời đất, nào trăng sáng, gió reo, sấm chớp, mưa táp bão bùng...

thì sinh ra khiếp sợ, vì tự cảm thấy mình bé nhỏ, so với vũ trụ bao la!... Tư tưởng tín ngưỡng thần linh bắt nguồn có từ đây. Con người trong thời phôi thai ấy, đầu óc họ hãy còn trống rỗng sự nhận thức rất thô sơ; chưa biết phải tìm phương thức nào để chống lại với thiên nhiên, với thú dữ... Do đó, họ đành chịu khuất phục. Bất cứ cái gì thuộc về thiên giới cũng mang một ý nghĩa thần linh sáng tạo và chi phối cả. *Núi, Sông, Cây, Cỏ, Đất, Nước* đều có thần linh cai quản. Họ đã thờ thần Sông, thần Núi, thần Thổ địa. Sự thờ cúng không ngoài việc cầu phúc tiêu tai; nếu chẳng may có sự rủi ro xảy đến, họ tin đã có thần linh che chở, độ trì. Tục lệ này hiện nay vẫn còn thịnh hành ở khắp dân gian. Ngoài ra, những ngày *Tết Trung Thu* (15 – 8 Âm) *tết Đoan Ngũ* (hay *Đoan Ngọ*), 5 – 5 Âm và các ngày *Sóc, Vọng, Hối, Huyền*, cũng được người ta duy trì một cách thần nhiên. Các tệ đoan khác, như xin quẻ, xem bói, đốt vàng mã vv... cũng đều chịu ảnh hưởng của *tín ngưỡng Đa thần giáo* cả. Đây phải chăng là do thành kiến xưa còn sót lại, hay tại tim óc người ta hãy còn đúc đặc bởi một tệ đoan ám ảnh. Những người theo lối tín ngưỡng này, phần đông là dân tộc thiểu số, miền rừng núi. Thấy sao tin vậy. Đây là trạng thái tâm lý của lớp người hãy còn mang nặng đầu óc tín ngưỡng thần thoại dị đoan. Nhưng, khi trí óc con người đã nảy nở, thì quan niệm về thần linh cũng được xét lại, theo một chiều hướng mới. Dưới đây ta hãy sơ lược xét về quan niệm ấy.

---o0o---

Nhất thần giáo (monothéisme)

Trình độ trí thức con người lúc này đã cách biệt hẳn trước nên sự tín ngưỡng cũng xoay chiều. Họ giảm lòng tin đối với các vị thần, để đặt niềm tin vào một vị Thượng Đế xa vời, do óc tưởng tượng của con người sáng tạo ra.

A. Bà La Môn Giáo (Brahmanisme)

Tôn giáo này thoát thai từ một tôn giáo tối cổ của Ấn Độ là *Rig Véda*, có cách đây khoảng bốn nghìn năm, do người *Aryen* chủ lập.

Căn cứ trong thánh thư *Védas* thì sự tín ngưỡng duy nhất của tôn giáo này là thờ thần BRAHMA = Phạm Thiên (linh hồn của vũ trụ), vị thần hằng có đời đời. Brahma là căn thể của vũ trụ, hết thảy vạn vật đều do Brahma sáng tạo. Vì Brahma là vô thủy vô chung. Đây là quan niệm lúc ban sơ, nhưng qua nhiều cải cách, và hiện nay, thánh thư mỗi ngày một tạo dựng thêm, do đó ý niệm của con người (ngày nay) về một “*đấng tối cao*” không còn giống như trước nữa. Trong bộ *Tế Nghi Thư* (Brahma na) cho rằng, đấng Chủ Tể sáng

tạo vũ trụ thế giới này là thần PRAJPATI. Và xét trên nguyên lý thì Prajapati với Brahma là một thể, đồng nhất tính.

Triết lý hình nhi thượng của thuyết “Prajapati” trong Thánh thư Brahmana, cho ta thấy: Prajapati từ chỗ vô hình biến thành hữu hình. Hay nói khác, từ trừu tượng trở thành hiện thực, nghĩa là từ cái *Không*, đi đến cái *Có* (trong cái không nó có một *động tính*; rồi từ cái *động tính* ấy nảy sinh *hiện thực* là thời gian và vạn vật) Nhưng trong bộ Áo Nghĩa Thư (Upanishad) lại thường đề cập đến thần ATMAN, vì Atman là *hiện thể* của thần tối cao Brahma. Atman là *hơi thở* là *sinh khí* có bàng bạc trong không gian và cả trong vật thể nữa. Con người là một tiểu linh tính nằm trong cái đại linh tính của Brahma. Thuyết lý này đã đưa Brahma lại gần với con người, đưa ngay vào trong con người, tức là đặt con người bình đẳng đáng Brahma. Những tín đồ tôn giáo này đều tin rằng: Vũ trụ *lúc ban sơ* – xin nhấn mạnh: *lúc ban sơ* – là do một vị (tức đã nhân cách hóa: Personification) sáng tạo ra. Về phương diện tu dưỡng thì thánh thư dạy con người phải xả *Ác* hành *Thiện*, để sau khi chết (sẽ) được thần đón về thiên cung, hưởng cuộc đời hạnh phúc, sống trong cảnh huy hoàng long lẫy; bằng ngược lại, nếu bình sinh không chịu tu phúc, không tin theo lời dạy của vị giáo chủ thì vẫn phải đày xuống hỏa ngục, chịu muôn nghìn thống khổ, và vĩnh kiếp khó mà thoát ra!...

B. Cơ Đốc Giáo (Christianisme)

Đạo này được thành lập đến nay đã gần XX thế kỷ, sau khi Jésus ra đời, và do sự cải cách một tôn giáo cổ Do Thái.

Chiếu theo “*Cựu Ước và Tân Ước*”, người ta tìm thấy ở giáo lý của giáo hội Cơ Đốc: “Thuở sơ khai, khi vũ trụ còn là một khoảng không mênh mông mờ mịt!... nhờ có trí tuệ, tài năng và quyền phép (sẵn có) của Chúa Trời; trong bảy ngày đêm Ngài đã tạo thành bầu trời, các vì tinh tú, trái đất, núi, sông, cây cỏ, người và vật; mà lần đầu tiên con người có mặt trên trái đất là ông Adam và bà Eva, kết cục hai người lấy nhau. Sau vì phạm trái cấm, nên bị chúa phạt, từ đây về sau con cháu đời đời bị buộc vào “*Tội Tổ Tông*”. Những người theo Cơ Đốc giáo đều tin tưởng ở ba ngôi:

+ *Đức Chúa Cha: Thượng đế (Điêu)*;

+ *Chúa Con (Jésus)*;

+ *Chúa Thánh Thần (Saint Esprit)*

Và, theo họ nhận định thì, “Thiên Chúa là đáng Tự hữu”. Nghĩa là, không có ai sanh ra Chúa cả. Vì, Chúa là đáng thiêng liêng vô hình vô ảnh, phép tắc vô cùng! Nếu ai biết thờ phục Chúa vâng lời Chúa, làm những điều nhân đức... đương nhiên được Chúa nhìn nhận ban phúc lành cho, và được Chúa đưa lên thiên đường; vĩnh viễn không bao giờ phải sa đọa địa ngục. Như

trên, cho ta thấy, lập luận của Cơ Đốc giáo về *nguyên lai vũ trụ* này là do bàn tay Thiên Chúa tạo dựng mà có...

C. Hồi Giáo (Islamisme)

Giáo chủ đạo Hồi là Mohammed (570 – 632), lúc thiếu thời ông sống cuộc đời bình thường như mọi người khác, chưa có dấu hiệu nào tỏ ra là người xuất chúng, hơn đời; sau trở nên một đại diện chủ nhờ cuộc kết hôn với một người góa phụ...

Ông đã bỏ ra mười lăm năm để tìm một con đường cải cách tôn giáo và xã hội cho dân Arabe. Năm 630 TL kể như đánh dấu năm đầu của kỷ nguyên Hồi giáo. Kinh *Coran* coi như một thánh kinh Thiên Chúa thu nhỏ, trong đó gần như y nguyên những tên Thánh, tên Đất. Kèm theo phần phụ lục lời dạy của đấng tiên tri Mohammed (cũng gọi là Muhamad) được dùng ở các quốc gia Hồi giáo như bộ luật hành chính, giảng luân lý vv... gồm 114 chương (surate).

Hồi giáo là một tổng hợp Do Thái giáo và Thiên Chúa giáo. Chính Mohammed cũng không giấu điều này, và tự xưng mình là đấng tiên tri và gọi các giáo chủ khác (như Jésus) cũng chỉ là đấng tiên tri như mình thôi.

“Hồi giáo thịnh hành ở Trung Á, Tây Á, Bắc Phi, Thổ Nhĩ Kỳ và miền Tây bắc Trung Hoa (Mahométisme Islamisme)”, HVTĐ.

Hơn 300 năm sau, Sa hoàng Piotr muốn thành lập cho nước Nga một tôn giáo, liền tổng hợp một lần nữa Hồi giáo và Thiên Chúa giáo, tự xưng là Chính thống giáo – Orthodoxie – để tránh phải mang cái tên có tính cách kỳ thị như Protestant: *kẻ chối bỏ* (Tin Lành) Evangéliques hay Judaïme Phản thế giáo (Do Thái giáo). Ông cho rằng mình đã chọn giữa hai thái cực: một đảng được lấy nhiều vợ mà kiêng có rượu (Hồi giáo) và đảng kia có nhiều rượu mà không có đàn bà (Thiên Chúa giáo).

Trong 5 điều răn của đạo Islam (tên mới tự xưng của tín đồ đạo Hồi ở VN) thì có hai điều giống như đạo Phật: 1. *Cấm uống rượu*, triệt để hơn PG. 2. *Bố thí*, không cần phải hô hào, huy động mà đó là một “luật”. Đối với tất cả tín đồ, có phương tiện sinh sống dư giả, thì đến mỗi cuối năm phải trích ít nhất một phần năm (1/5) số lợi tức trong năm đem ra phân phát cho người nghèo khó nhất của cộng đồng mình cư trú. Trong một trăm năm, Islam đã truyền bá đạo bằng bạo lực. Mohammed thua trận và chết năm 632.

Người Thiên Chúa giáo và Hồi giáo đã nuôi một mối hận thù khôn nguôi, khi mà tám đội viễn chinh Thập tự quân: Croisade liên tiếp đánh chiếm các nước Arabe từ thế kỷ XI tới thế kỷ XIII, rồi các nước Âu Châu đi xâm lược thuộc địa Arabe ở thế kỷ XIX.

Nói tóm lại, từ ngành ngôn ngữ học người ta biết rằng tiếng *Sanskrit* là nguồn gốc của các ngôn ngữ Âu Châu để rút ra kết luận người Aryen, một

bộ tộc thời cổ mà địa bàn sinh sống là phần lớn nước Ấn Độ, dưới chân rặng Caucase và rặng Hymalaya, là tổ của giống dân da trắng ngày nay.

Tiếng Do Thái, tiếng Arabe thuộc họ (Ấn Âu – Indoeuropéenne cùng phả hệ Indo européenne Sanskrit) Sémétic, gồm có tiếng Accadian, Ai Cập cổ, Aramaic v.v...

Đạo Bà La Môn: Ăn chay, thường cúng tế.

Đạo Do Thái: năng cúng tế, ăn chay, kiêng sát sinh, không được làm nghề bán thịt, nghề đồ tể.

Do Thái giáo Thái là tổ phụ Moise, Abraham, tổ của Jésus. Theo thứ tự niên đại, Bà La Môn giáo, Do Thái giáo, Thiên Chúa giáo, Hồi giáo, Chính Thống giáo, Anh Quốc giáo, (Anlicean), Tin Lành đều thờ chung một Thượng Đế (hay chúa Trời) nhưng danh xưng có khác: Bà La Môn: Brahma; Do Thái giáo: Jehovah; Thiên Chúa giáo: Dieu; Hồi giáo: Allah; Anh Quốc giáo; God.

Nhận xét chung của một số nhà Thần Học Arabe và Tây phương: giáo lý gần như giống nhau, chứng tỏ Đấng Cứu Thế chỉ có Một (đạo nào cũng thế) Và cũng của các nhà thần học ở cuối thế Kỷ XX: Tất cả các Tôn giáo lớn rồi ra sẽ như những mạch suối cùng chảy vào một biển lớn; chỉ một tôn giáo nào đó có đạo đức làm chuẩn mực, nghĩa là bao hàm những điểm chính của tất cả các “đạo” và giáo lý mang nội dung tư tưởng triết học hợp với con người thời đại hơn (Phật giáo)

Đứng về phương diện luân lý, tâm lý để nhận xét, thì các tôn giáo trên đây vẫn có sự lợi ích trong việc khuyên người, dạy người làm lành tránh dữ, những ảnh hưởng tốt cho xã hội hiện tại và mai sau. Tuy nhiên, đối với Bản Thể Luận, thuyết thần tạo – thần sinh ra vũ trụ, vạn vật đương còn mơ hồ và huyền bí lắm!

---o0o---

Đạo Học

Đạo Khổng (Confucianisme)

Những đạo học có danh tiếng ở Á Đông, truyền bá đi các nước lân cận, trước hết, ta phải kể đến đạo Khổng. Đức Khổng phu tử, vị hiền triết Trung Hoa, sinh năm 551 – 479 TTL, thời xuân thu. Chiến Quốc, dưới triều đại nhà Chu. Ngài đã từng nhiều tháng năm luân lạc... mà không một nơi nào trọng dụng, sau đành quay về nước Lỗ dạy học và soạn sách, học trò theo học có đến 3000 người. Trong việc soạn thảo sách, Ngài lấy “Quan Thư cổ xưa để chỉnh đốn lại làm bộ *kinh Thư*, lấy thi ca các đời trước đặt lại thành *kinh Thi*, san định *kinh Lễ*, *kinh Nhạc* và làm *kinh Xuân Thu* là lịch sử

nước Lỗ”. Người ta bảo Khổng tử chỉ là người “thuật nhi bất tác” Chính Ngài cũng thừa nhận điều đó.

Đạo Khổng thành lập không phải do Ngài – mà phần lớn. Ngài chỉ là người thu nhập những gì tinh túy nhất của Tiên Nho; rồi cải cách những tư tưởng ấy làm thành một triết lý, luân lý thực dụng cho xã hội nhân sinh. Khởi điểm của đạo Khổng là vấn đề quyết định sự tương quan giữa *thực tại* với *tư tưởng* để hòa đồng cái tiểu ngã người đời vào cái đại ngã của vũ trụ – *lý tưởng thái hóa*. Trước hết, Khổng Tử nhìn vũ trụ là một “Thể vô cùng” tức là trong mỗi vật hữu hạn đều có nằm sẵn cái thái cực vô hạn (lý thái cực), nó bàng bạc chu lưu khắp cả... “*Dịch hữu thái cực, thị sinh lưỡng nghi; lưỡng nghi sinh tứ tượng; tứ tượng sinh bát quái, biến hóa vô cùng.*”

– Lý thái cực (Impersonnel) mà cổ nhân đã bàn trong kinh Dịch, gồm 64 quẻ, 384 hào, do trí quan sát, kinh nghiệm tìm ra từ đời Phục Hy. Thần Nông để thuyết minh sự tương quan giữa vũ trụ và vạn vật trong trường thiên diễn vô cùng phức tạp... song qui định lại, gồm có ngũ hành tương sinh, tương khắc, tuần tự sinh thành ra “Bốn tượng”, Tám quẻ:

– Càn :trời.

– Khảm :nước, mặt trăng.

– Cấn :núi đá.

– Chấn :sấm.

– Tốn :gió, mưa.

– Ly :lửa, mặt trời.

– Khôn :đất.

– Đoài: *kim khí* và do sự phối hợp của Âm, Dương, (lưỡng nguyên) làm thành tượng hình bằng những nét gạch *liền* và *đứt* (tổng hợp). Mỗi quẻ tượng hình cho một trạng thái tương quan nối liền giữa Trời, Đất, Người.

“Dịch”, nghĩa là động, biến dịch, vì khởi thủy có sự vật là có động. Động, là lẽ Sống của vũ trụ. Với luận lý này, đạo Nho không có ý mong chiến thắng tạo hóa mà chỉ cốt *dịch hóa nó*, theo luật tiến hóa chung = “Ngô đạo nhất quan chi” (luận ngữ)

Trong những kinh sách Nho gia tuy có nói đến chữ “thiên”, song không hẳn có nghĩa chỉ Ông Trời = “Thiên đạo chi vị tính, xuất tính chi vị đạo” Nghĩa là, “*cái khuynh hướng tiềm tàng trong trời đất gọi là Tính, noi theo cái tính ấy mà hành động thì gọi là Đạo*”, Nhân tính với thiên tính là một. Thiên đạo là luật điều khiển sự tiến hóa của xã hội và con người...

Đạo Khổng xây nền móng trên một nhân sinh quan bắt đầu bằng chữ “Thành”. Sống trong một xã hội loạn ly, bất công, muốn cải tạo nó tất phải có một đường lối (chính trị) hợp thời, nên Khổng Tử đã đặt ra “Tam Cương, Ngũ Thường” để ổn định tình thế.

Ở sách Lễ Ký có ghi lời đức Khổng Tử so sánh trạng thái xã hội Trung Hoa gồm: – “*một xã hội đại đồng*” (Tam hoàng: *Phục Hy, Thần Nông Hoàng Đế*) và – “*một xã hội tiểu khang*” (ngũ đế *Vũ, Thang, Văn Vũ, Thánh Vương, Chu Công*). Ngài ra đời mang hoài bão cải hóa những đảo điên của thời đại “Xuân Thu” loạn lạc. Đứng về phương diện luân lý, đạo Khổng khuyên con người: *Tu thân, tề gia, trị quốc, bình thiên hạ*, vì thân có tu, gia mới tề, quốc mới trị, thiên hạ mới thái bình. Đó là những yếu lý nhằm ổn định cuộc sống xã hội con người muôn thuở.

---o0o---

Đạo Lão (Taoisme)

Người sáng lập Đạo là đức *Lão Tử* (Lao Tzu), tên Đam, sinh năm 604 TTL. Trong thời niên thiếu, Lão Tử chưa viết sách để truyền bá tư tưởng của mình; mãi về sau, Ngài mới viết cuốn *Đạo Đức Kinh* (gồm 81 chương có hơn ngàn lời), Học thuyết Lão Tử rõ ràng pha màu sắc yếm thế – *lý tưởng Đạo Lão là lý tưởng siêu nhiên* -nhìn cuộc đời như một cuộc bất đắc dĩ (...) Đối với uyên nguyên của sự vật chỉ (được) coi như một khối “*trinh vân*” mà Lão Tử mệnh danh là “*Đạo*”(*Bản thể*), nó vô hình, vô hạn, ở ngoài không – thời gian, muôn nghìn hiện tượng cũng do “*Đạo*” biến hóa ra. Bất kỳ vật gì trong trời đất điều có cái Đạo ấy ở trong và cùng với Đạo là một thể = “*Hữu vật hỗn thành, tiên thiên địa sanh*” (25).

Nếu có phải gọi *vật tiên thiên* ấy là “*Đạo*”, đó chỉ sự miễn cưỡng mà thôi. Theo Lão Tử thì, “*vật tiên thiên*” sinh ra vũ trụ vạn vật chỉ là một vật không tên = *Ngô bất tri kỳ danh, tự chi viết “Đạo”* (25).

Đạo Lão nhìn sự vật trong cõi đời chỉ như là tuồng ảo hóa, không khác giòng nước chảy từ nội giới ra ngoại giới, hết lớp này đến lớp kia “*liên miên bất tuyệt!*”. Có đầy rồi không đầy. Về phương diện tu dưỡng, đạo Lão khởi lập một thuyết gọi là “*Vô Vi*”, tức là *hành vi của vô ngã, của thân thể, căn bản tính*. Cái hành vi ấy gọi là Đức; có ý khuyên người ta trở về với đạo đức, với trạng thái thuở ban sơ cho tâm hồn được vắng lặng trong sạch, nghĩa là tách biệt giữa *ngã và vô ngã*, để sống cuộc sống thanh cao, có ý nghĩa hơn. Trên con đường tìm *sự thật*, đạo Lão đã hướng dẫn ta đến cái *Đẹp* và cái *Thực*, đó là đạo đức và chân lý.

---o0o---

Triết Học

Ở thời kỳ sơ khai, những tư tưởng lạ đã sớm lớn vồn trong đầu óc người ta, với bao cảnh tượng kỳ bí của thiên nhiên, muôn vật đổi dời; tất cả hiện tượng phơi bày ra ấy, chẳng biết có tự bao giờ.

– “*Tâm*” *u!* “*Vật*” *u!* hay “*Thiên nhiên*” *u!*

– *Nguồn gốc của vũ trụ là gì?*

Đây là những vấn đề đã làm chây rất nhiều mực của các bậc hiền triết xưa cũng như nay!

Ngay từ thượng cổ thời đại, các triết gia đã lần lượt xuất hiện và đã lập ra những hệ thống *tư tưởng triết học* không giống nhau; đã một thời làm mưa làm gió tại các lục địa Trung Hoa – Ấn Độ, Cận Đông và Địa Trung Hải. Khoảng bốn nghìn năm về trước, ở Đông phương, nhất là Ấn Độ, quan niệm về triết học đã có. Lịch sử triết học Ấn Độ, trước thời đức Phật, nguồn tư tưởng triết lý đã có hàm chứa trong các thánh thư *Védas*. Về sau càng được khai triển thêm qua các bộ thánh thư *Brahmana*, *Aranyaka*, *Upanishad*... Bộ *Brahmana* (Tế Nghi Thư) gồm những bài thánh ca tán dương công đức và sự nghiệp vĩ đại của thần chúa tế Brahma (nguyên lý sáng tạo vũ trụ), và ghi những truyện về thần thoại cùng chú giải các điển tích cao đẹp các bài thánh ca. Bộ *Aranyaka* (Sám Lâm Thư) là ghi chép những triết lý huyền nhiệm và các phép bí truyền của đạo... Bộ *Upanishad* (Áo Nghĩa Thư), nhằm giải thích những thánh ngữ và yếu chỉ của đạo. *Upanishad* còn có tên là thánh thư *Vedanta*, tức thu tóm những đoạn văn chính yếu trong hai bộ Tế Nghi Thư và Sám Lâm Thư. Bộ *Vedanta* được liệt vào loại “*thánh thư mặc khải*”.

Những thuyết lý về vũ trụ vạn vật của các hệ phái sau này mỗi ngày càng đi xa với bản chất nguyên thủy của nó. Chẳng hạn, trước kia người ta thừa nhận Brahma là nguồn gốc của vũ trụ, thì nay lại cho vũ trụ hình thành là do các yếu tố *Đất, Nước, Gió, Lửa, Không khí*... Phái khác nói: do các Tính Có – “*Đại Linh Tính*” phát sanh ra vật chất, ra tính cách, ra nghiệp lực,... rồi các tính ấy kết hợp tạo thành muôn vật, lần lần vượt lên chỗ trừu tượng; có những phái xướng ra *Không Gian Luận, Thời Gian Luận, Phương Hướng Luận*... bao nhiêu tư tưởng trào ra, làm hỗn loạn một thời!

Kế đó là đạo Phật ra đời, đã tổng hợp các luồng tư tưởng Ấn Độ, tạo thành một *triết lý sống* (philosophie de la vie), lấy *Con Người* (Nhân Bản) làm mực thước để giải quyết mọi cần đề về cả nội giới lẫn sự kiện khách quan thế giới bên ngoài. Con người là tất cả. Vì, có con người cho nên mọi vấn đề – *tức khuôn mẫu sống ở đời* – mới cần phải đặt ra. Con người là một tiểu vũ trụ nằm trong cái đại vũ trụ. Thế giới này càng mở rộng chừng nào là do tầm hiểu biết của con người, mà có. Và do vậy rõ ràng đạo Phật là một triết học siêu triết học. Vào khoảng đầu kỷ nguyên Tây Lịch, nền triết học Đông phương, *bắt nguồn từ tư tưởng đạo Phật*, đã thẩm nhập vào đại lục địa Trung Hoa, để cùng với các trào tư tưởng Không – Lão... tạo thành một nền

triết học đại đồng phồn thịnh, không chỉ dành riêng cho Ấn Độ -Trung Hoa mà còn cho cả Á Đông và toàn thể thế giới nữa.

Nhìn về phía trời Tây, triết học được bắt rễ từ Hy Lạp, chuyển dịch qua Đại Tây Dương và cho ta thấy, hai nguyên tắc chính để cắt nghĩa hiện tượng vũ trụ, tức vấn đề *nhận thức và hành động*. Sự hiểu biết của con người là do trí tuệ; rồi từ trí tuệ dẫn đến hành động (thực nghiệm). Nhưng, hàng động như thế nào đây lại là một việc khác (xin sẽ bàn ở phần khoa học).

Những triết gia Tây phương đầu tiên, ta phải kể đến *PYTHAGORE*, một nhà toán học kiêm triết học ở thế kỷ VI TTL, là người đã sáng tạo ra danh từ *Triết học* “Philosophie” Từ thế kỷ thứ VII đến thế kỷ thứ IV TTL là thời kỳ phôi thai của nền triết học Tây phương, những triết gia sau đây đã cùng nhau đi tìm nguyên nhân tối sơ của vũ trụ; với *THALÈS* (640 – 547) bảo là “Nước”, nhưng *HÉRACLITE* (576 – 480) lại nói là “Lửa” còn *ANAXIMÈNE* (480 TTL) thì cho là “Không khí”, phái triết học Tự Nhiên Luận thiên về việc quan sát, giải thích vũ trụ hiện tượng như *PYTHAGORE* (580 – 500), lấy những con số để hình dung vũ trụ. *ZÉNON* (IV TTL) nhìn nhận khởi thủy vũ trụ là do *Những Gì Im Lìm* “*Tĩnh*” nghĩa là không chuyển động, không biến đổi; những con số, những sự hoạt động đều chỉ là những bề ngoài không có trong thực tại.

EMPÉDOCLE (IV TTL) thì công nhận trong vũ trụ cả thảy có 6 yếu tố: trong đó có chất: *nước, lửa, đất, khí trời* và 2 lý trừu tượng là *tình yêu và ghen ghét*. *LEUCIPPE* và *DÉMOCRITE* (hai triết nhân này sinh đồng thời TTL V thế kỷ) với thuyết *Nguyên Tử Luận*, cho rằng vũ trụ là do những hạt nhỏ (nguyên tử) kết cấu thành...

Như trên, cho ta thấy, mỗi phái luận giải khác nhau, tựu trung chân lý chưa có một “thuyết” tương quan! Cái không khí hoài nghi đến cực độ đã bao trùm khắp cả... Lúc ấy nhà hiền triết *SOCRATE* (470 – 339 TTL) đứng ra cách mạng tư tưởng đương thời, đưa triết học Hy Lạp trở về con đường “*nội tình = connais toi toi meme*”. Nghĩa là, “*đưa triết học con đường thuần trí thức trở về con đường hành động, con đường chân lý, đạo đức, lấy Người làm đối tượng nghiên cứu...*” Tiếp nối sự nghiệp vĩ đại của *SOCRATE*, có *PLATON* (428 – 347 TTL) và *ARISTOTE* (384 -322 TTL), tuy mỗi người mỗi khuynh hướng, nhưng vẫn dung hợp với nhau trên cùng mục đích chung, đó là: đi tìm cái Chân và Thiện, tạo cho triết học Hy Lạp một thời long thịnh.

Vào thời trung cổ, triết học Tây phương như bị chìm ngập trong những kinh điển học qui, lấy tư tưởng *Sáng Thế* làm tâm điểm, thời kỳ của “*đức tin*” và tình cảm ru ngủ!... Nhưng qua thời cận đại *DESCARTES* (1596 -1656) đã nêu cao lý trí để phản động lại tình cảm ru ngủ thời xưa. Ông đã dùng “*phương pháp luận*” để chứng minh cho “*sự vật nào*” mà quan niệm rõ ràng,

đều là chân lý, Ông coi vũ trụ là một dây nhân quả vô cùng tận. Qua *DESCARTES*, người ta đều nhận thấy “Tâm, Vật song hành”, là khởi điểm cho hai phái luân lý do *HÉGEL* (1770 – 1831) và *HAMELIN* (1856 – 1907) dẫn đạo, và phái thực nghiệm do *Auguste COMTE* (1798 – 1857) và *SPENER* (1820 – 1903)...

Tới đây thì triết học đã đánh dấu một lối rẽ rõ rệt: Vấn đề *Duy Tâm và Duy Vật; Chủ Quan với Khách Quan v.v..*

Phái Duy Tâm cực đoan, có *BERKELY* (1685 – 1753), *Emmanuel KANT* (1724 – 1804), *HÉGEL* (1770 – 1831)... Nhà triết học Đức (Kant) là một trong những người thuộc phái quyết đoán tin tưởng vũ trụ cần phải có sự hiện diện của Trời, mọi vật mới an bài. Rồi suy diễn: tin có Trời, ta có thể hy vọng hưởng một cuộc đời bất diệt đầy hạnh phúc – Vì, Trời là chủ động chứ không thể là thụ động. Còn, *HÉGEL* lại cho rằng “*Tất cả những gì thực tại đều Duy Lý = Tout ce qui réel est rationnel*”. Những phái Duy Vật cực tả, như *DÉMOCRITE* (V TTL), *FEUERBACH* (1775 -1833), *MOLESCHOTT* (1820 – 1897), *Karl MARX* (1818 – 1883) và *ENGELS* (1820 – 1897)... với một phong trào tích cực phản siêu hình, theo phái này thì, sự hiện hữu của *Trời* trong vũ trụ là điều không bao giờ có được. Những yếu điểm của chủ nghĩa Duy Vật là đưa vật chất lên hàng vạn năng. Đây là nguyên nhân khởi thủy của mọi vận động vũ trụ và xã hội. Về phương diện nhận thức khách quan, phái này dùng Biện Chứng pháp (gọi là biện chứng pháp duy vật) làm công cụ khám phá của loài người; đồng thời kích động phong trào giai cấp đấu tranh làm lật đổ vận hành của lịch sử. Do đó, thuyết duy Vật chủ nghĩa thường lấy sự tranh đấu làm mục đích cho mọi lẽ sống.

Trên đây mới chỉ trình bày những nét đại cương của nền triết học Tây phương cũng đã hé mở cho ta thấy sự phân định thành những hệ thống *Duy Tâm, Duy Vật...* Nhưng từ thế kỷ XIX – XX. thì triết học thực nghiệm, chỉ còn lại siêu hình biện chứng pháp, luận lý.v.v..

Vấn đề tìm hiểu *vũ trụ và con người*, qua các Tôn giáo, đạo học, triết học – như đã trình bày – đây chỉ mới là những tia sáng. Rút lại, vấn đề đặt ra vẫn nguyên là một vấn đề nan giải.

**Tìm ở Tôn giáo – Tôn giáo bị thần thánh hóa.*

**Tìm ở Đạo học – Đạo học giải thích với những lý tưởng siêu hình, khó hiểu!*

**Tìm ở Triết học – Triết học có những hệ phái, và mỗi hệ phái giải thích một khác; hơn nữa, triết học đang trong vòng tìm kiếm, suy luận nên dễ bị ràng buộc trong những phạm trù học qui, càng khó hiểu hơn.*

Là những kẻ đi tìm đường, càng đi sâu vào khu rừng Tôn giáo, triết học ta càng lạc lối thêm! Vẫn biết, không phải hẳn đi tìm đường là tới đích, phải lượng sức mình, và phải có sự tuyền trách của lý trí, nếu không... (thưa bạn)

– hãy coi chừng! Trí xét đoán là mực thước cho tất cả. “*Phải làm như con ong hút mật, đừng làm theo con bướm giỡn hoa*”, Ta không thể ỷ lại hay nhắm mắt tin theo bất cứ cái gì, ngoài sự nhận thức khách quan, phù hợp với *lẽ phải*, tạo thành hạnh phúc cho mình và cho mọi người chung quanh. Giờ đây, chúng ta hãy du hành qua địa hạt *Khoa học* và *đạo Phật* để thử tìm ở đây lối thoát, một sự trả lời cho những nghi vấn kia.

---o0o---

Khoa Học

Lịch sử tiến hóa nhân loại, từ thế kỷ XVII, khoa học coi như toàn thắng về mọi phương diện; ngoài những phát minh kỹ thuật, khoa học cũng đã len lỏi sang hệ tư tưởng để giải thích vũ trụ, bằng những phương pháp màu nhiệm chắc chắn hơn, hoàn hảo hơn. Khởi nguyên tinh thần khoa học tiến bộ không phải trong giây lát hay một ngày tự giác ngộ nên. Một vài đặc tính của tư tưởng khoa học đã nảy mầm từ những thời kỳ xa xôi. Nói đến khoa học, người tiên phong tiêu biểu cho khoa học thực nghiệm là *Francis BACON* (1561 – 1626), ông đưa ra những nhận thức mới về sự vật là *nhận thức bằng cách xác định lý do*, qua “*Tam Biểu Luận*”: 1. *biểu có mặt* (table de présence), trong biểu có mặt, ta ghi những hiện tượng nào luôn luôn có mặt với nhau; 2. *biểu vắng mặt* (table d’absence), trong biểu vắng mặt, ta ghi những hiện tượng nào bao giờ cũng vắng mặt một lúc; 3. *biểu thứ tự* (table de degré), trong biểu thứ tự, ta ghi những hiện tượng nào cũng biến đổi một lúc. Đồng thời với Bacon, bên phía trời Tây, còn có DESCARTES (1596 – 1650) là người đã khai sáng cho một trào lưu tư tưởng mới – *Tư tưởng Khoa học* -; sau nhiều năm suy tưởng, ông đã lập được bốn qui tắc căn bản cho phương pháp khoa học ngày nay. Bốn qui tắc đó là:

1. *Trước hết phải chứng minh một sự vật nào đó, sau mới nhận nó là sự thật.*
2. *Hãy chia sự vật ra từng phần đơn giản, càng nhiều càng hay, để dễ dàng cho sự quan sát, giải quyết.*
3. *Sau khi đã xem xét, nghiên cứu từng vật đơn giản, phải thu thập lại cho thứ tự để tìm hiểu những sự vật khó hiểu hơn vốn tự nó không biểu thị (Qui tắc này cũng gọi là qui tắc tổng hợp).*
4. *Cuối cùng, kiểm điểm lại và tổng hợp những sự việc mà mình đã nhận định, để khỏi bỏ sót một vật gì. Qua 4 qui tắc trên, vai trò của Descartes nổi bật hẳn lên như một vầng sao sáng của bầu trời khoa học cận đại mà ngày nay người ta phải nhìn nhận ông như một cái mốc, đánh dấu bước rẽ của nhân loại, không chỉ về phương diện *nhận thức* mà cả về phương diện *hành động**

nữa. Sau, *Auguste COMTE* (1793 – 1857), đã dựa vào thực tại, để xướng thuyết “Thực Nghiệm Chủ Nghĩa”.

Và qua những biến đổi, kinh nghiệm từng giai đoạn, trí óc con người mỗi ngày thêm mở mang, đã giúp rất nhiều cho sự khám phá những kỳ bí của thiên nhiên, *NEWTON* (1642 – 1727) chỉ nhìn quả táo rơi mà khám phá ra luật *Vũ Trụ Hấp Dẫn Lực*, biết được: sự vận hành của hành tinh và sao chổi chung quanh mặt trời, xoay tròn của địa trục, sự lên xuống của nước thủy triều... Còn *MALUS* (1775 – 1812) đã tìm ra “*sự phân cực ánh sáng*”, và *De VERRIER* (1811 – 1877) thì tìm ra sao *Neptune* tức Hải Vương Tinh . Và trước đó nhiều thế kỷ, *ARCHMÈDE* (287 – 212 TTL) đã phát minh ra nguyên lý tỷ trọng của các vật thể. *Christophe COLOMB* (1451 -1506) và *Fernand de MAGELLAN* (1480 – 1521) là những người đã cương quyết đi vòng quanh thế giới để tìm hình thể trái đất. *VOLTA* (1775 – 1827) và *GALVANI* (1737 – 1798) nghiên cứu các hiện tượng thuộc về điện tử, tìm ra hai luồng điện dương cực và âm cực. *FRANKLIN* (1706 – 1790) giải thích về sấm sét. *LAMARCK* (1744 – 1829), *DARWIN* (1809 -1882) chủ trương sinh Vật Biến Hóa, nghĩa là mọi vật chuyển biến đổi dời. *LAVOISIER* (1743 – 179), nhà hóa học đầu tiên đã tuyên bố: “*Trong vũ trụ không có gì tự tạo, không có gì tự tiêu diệt*”, Phù hợp với định lý này, *Albert EINSTEIN* (1879 – 1955) đưa ra thuyết “*Tương Đối*” đã chứng minh: “*Vật chất là khí lực tụ lại cực điểm, mà khí lực là vật chất tan loãng ra cực điểm*”, Vật chất và khí lực theo *Einstein*, chỉ là hai trạng thái của một thực tại (*deux aspects d’une réalité*)...

Những nhà bác học trên đều đã xây dựng cho lâu đài khoa học mỗi ngày thêm vững chắc. Với vũ trụ, dưới con mắt nhận xét của khoa học, đã thừa nhận: Trong vũ trụ không phải chỉ riêng thế giới chúng ta ở, mà rất nhiều thế giới, mỗi thế giới là một bộ phận tinh hệ của vũ trụ. Mỗi tinh hệ gồm có nhiều hành tinh, vệ tinh quay chung quanh; mà mặt trời là trung tâm, gọi là *Thái Dương Hệ* (*systeme solaire*). Quay chung quanh mặt trời có 9 hành tinh: *Thủy Tinh* (*Mercur*), *Kim Tinh* (*Vénus*). *Địa Cầu* (*Terre*), *Hỏa Tinh* (*Mars*), *Mộc Tinh* (*Jupiter*), *Thổ Tinh* (*Saturne*), *Thiên Vương Tinh* (*Uranus*), *Hải Vương Tinh* (*Neptune*) và hành tinh thứ 9, ở cách xa mặt trời nhất đó là hành tinh *Pluton*. Trong khoảng không trung có hằng hà sa số hành tinh hệ lớn nhỏ, gồm cả thế giới gọi chung là vũ trụ.

Tới đây, ta đã có một khái niệm trong sự quan sát, tìm hiểu thiên nhiên. Nhưng, điều thắc mắc vẫn là cái *nguyên nhân tối sơ của vũ trụ vạn hữu?* - Theo khoa học giới giải thích: “*Ở thời kỳ hỗn mang, trong vũ trụ chỉ có toàn thuần tinh (Ether)*. Sau với những nguyên nhân không rõ, thuần tinh ấy kết thành những phần nhỏ rải rác, nhờ sức vận động và sức hấp dẫn, các phần tử nhỏ kết lại thành côi và côi “*nguyên tử*” trước còn rời rạc, sau kết thành

vân tinh và căn nguyên của mọi Thái Dương Hệ. Đó là thời kỳ cấu tạo mặt trời và các hành tinh, nhiệt độ của các vì sao ở thời kỳ này rất lớn – Với sự phóng tán không ngừng, nhiệt độ của các vì sao giảm bớt tạo nên thế quân bình khiến cho sự sống có thể phát khởi, ấy là thời kỳ đầu tiên có những sinh vật Địa cầu có thể ở được. Nhưng trong thời kỳ các nguyên tử vẫn không ngừng phóng tán ấy cùng với sự giảm tốc độ, các nguyên tử mất dần thế vững; bắt đầu một thời kỳ ly tán. Thế vững chắc của các nguyên tố nội nguyên tử càng giảm đi thì sự ly tán càng nhanh. Rồi đến một thời kỳ quá suy, các nguyên tử lại trở về thế thuần tinh như trước. Như vậy, ta có thể biết: địa cầu cấu tạo bởi nguyên tử thuần tinh rải rác. Nguyên tử ấy tự súc tích lấy năng lực. Mà vật chất là một hình thái phát tán thành nhiều thể khác nhau, như hơi nóng, ánh sáng, điện khí .v.v..

“Lịch sử vũ trụ có thể chia ra hai thời kỳ: Thời kỳ Ngưng Kết Năng Lực Thành Vật Chất, và thời kỳ Phát Tán Năng Lực ấy”.

Tiền bán thế kỷ XVII, một câu chuyện lịch sử, thuộc phạm vi khoa học và Tôn giáo, đã xảy ra như sau:

* Trời – GALILÉE (1564 – 1642), noi gương COPERNIC (1473 – 1543), ông đã đưa ra nhận xét: “Trời chỉ là khoảng không gian bao la vô cùng tận, trùm cả mặt trời, trái đất và nhiều hành tinh”. Thế là chỗ nào cũng có trời... Mà nói thế tức đã phản lại tinh thần tôn giáo; ông còn khẳng định: “Không có thần nào sáng tạo ra vũ trụ vạn vật cả”. Trước kia tôn giáo thần quyền thường bảo “Trời tròn, đất vuông và đứng yên một chỗ; ở dưới là địa ngục, ở trên là trời”. Ngày nay khoa học nhìn nhận; mặt trời là trung điểm của vũ trụ.

Ai đúng, ai sai? Đến nay ta mới rõ sự thật, thì ra oan cho Galilée vì muốn (Tự Do Tín Ngưỡng) vì muốn giác ngộ chỗ mê lầm của tôn giáo thần quyền mà suýt bị ghép tội tử hình – Việc này xảy ra dưới thời giáo hoàng Urbain VIII (1633) do tòa án La Mã xử, vì ông đã dám viết cuốn “Dialogues sur les grands systèmes du monde” mang một nội dung trái với Thánh kinh – Sau đó, buộc lòng ông phải tuyên bố trước công chúng: “Trái đất không quay”. Mà “Trời” là gì? – câu hỏi ấy đã làm không biết bao nhiêu người phải băn khoăn, thắc mắc...

* Đất. – Về trái đất, tôn giáo xưa thường nói: “Mặt đất hình phẳng”. Khoa học hiện đại xác tín: “Trái đất tròn = la terre est ronde”. Theo LAPLACE (1749 – 1827) thì, nguyên thủy của trái đất là một khối lửa (une masse de feu) do mặt trời văng ra, rồi nguội dần... chỗ nào lồi là núi, đồi, chỗ nào lõm là sông ngòi, hồ ao hay biển, cũng có chỗ bằng phẳng như sa mạc hay bình nguyên.

Và theo, LUCRÈCE (509 TTL), ông đã có những giả tưởng rất hữu lý: “Địa cầu hiện ta đang sinh sống không phải duy nhất trong thiên nhiên, chúng ta

phải tin rằng ở những miền khác của không gian, cũng có những địa cầu khác, những sinh vật khác, những giống người khác...”

Dựa vào thực tại, khoa học ngày nay đã phát minh những cái mới lạ, chế ra được cả phi thuyền liên hành tinh thể thám hiểm nguyệt cầu, làm sụp đổ hẳn một hệ thống tư tưởng thần quyền xưa cũ, đặt con người trước trách nhiệm của chính mình. Tuy nhiên, trên đường tìm chân lý, khoa học chưa phải là vạn năng, giải quyết được hết mọi khúc mắc của con người và cuộc đời này. Vì, “*Khoa học chỉ bàn đến những điều tổng quát = I I n’y a que de science du general*”.

Qua ngưỡng trang trên, ta đã hiểu sự cắt nghĩa “Vũ trụ vạn hữu” của các Tôn giáo, Đại học, Triết học, Khoa học xưa và nay. Giờ đây, chúng ta thử dạo bước vào địa hạt. ĐẠO PHẬT – *Mà bản đồ đã sẵn có trên hai nghìn năm trăm năm nay* – để thử tìm ở đây một tia sáng, làm chỉ chuẩn cho sự tìm hiểu về Vũ trụ và về con người.

Và kia – Con Đường Sáng đã hiện ra...

---o0o---

Vấn Đề nhận thức

Đứng trên quan niệm nhận thức, đạo Phật không hoàn toàn thuần túy là một triết học. Vì, *đạo Phật là tất cả*, hay nói khác, đạo Phật là triết học siêu triết học. Đạo Phật cũng có những lối nhận thức sự vật, bằng nhân giới trực quan, rất chính xác. Thật vậy, trước khi nghiên cứu vấn đề gì ta cũng nên đặt thành câu hỏi: *Tại sao?* rồi sau đó quyết tìm câu trả lời những nghi vấn mà mình đã đặt ra. Những vấn đề nào khi ta đã nhận xét được thấu đáo, nó biểu hiện ra một cách phân minh; và những ý tưởng để diễn tả sự vật cũng “*đến*” một cách dễ dàng; thì đó là một *Sự Thật* mà ta phải thừa nhận. Tất cả hiện tượng trong vũ trụ chỉ là *những con số cộng cộng* các yếu tố (nhân duyên) mà có. Đứng về phương diện không gian mà luận, thì vạn hữu là “*Vô Ngã = anattà*”, nó không có cái thật bề ngang; do cộng các điều kiện nhân duyên lại mà thành. Còn đứng về phương diện thời gian mà xét, vạn hữu là “*Vô thường = anicca*”, nó không có cái thật bề dọc; do cộng các trạng thái sinh – diệt lại mà có. Chứng minh cho lập luận trên đây, ta lấy một vật thể làm đối tượng để nghiên cứu, tìm hiểu sự vật. Cây viết hiện có trước mắt tôi là do hiệp thể của nhiều chất liệu, như: gỗ + sơn + mực và ý niệm của người thợ tạo ra cây viết *tròn* hoặc *lục lăng*, với, “*thiết ý*” là để dùng vào viết hay vẽ..., bởi có “*hiện tượng*” cây viết mà chứng minh được chung quanh cây viết là không gian: *vô ngã*. Rồi từ khi có hiện tượng cây viết cho

đến cây viết bị hủy hoại, nghĩa là từ sinh -diệt này qua sinh – diệt khác, gọi là thời gian: *vô thường*.

Tất cả sự vật hiện hữu trong vũ trụ đều bao gồm trong một chữ “Pháp = Dharmas”, Nói theo từ ngữ Phật Học, *Pháp* cũng gọi là “Nhất Thiết Pháp”, tức chỉ cho *Vạn Sự Vạn Vật* và là *Lẽ Sống, Cách Sống, Khuôn Mẫu Sống* của muôn loài vạn vật trong cõi đời này. Cái lẽ sống ấy cùng với trời, đất, muôn vật nhịp nhàng chung sống trong một *Nguồn Sống Vô Tận* (tức Hiện Tượng – Bản Lai Diện Mục là như thế đó; pháp nhĩ như thị là vathàbhùta). Với sự thật trên đây, đã giúp ta khám phá ra hiện tượng vũ trụ vạn hữu gồm có hai mặt đối đãi: “*Một Là Tá Cả*”, *toàn thể vũ trụ tạo thành một vật (nhất tức nhất thiết)*; “*Tất Cả Là Một*”, một vật ảnh hưởng đến toàn thể (nhất thiết tức nhất).

Để nhận thức sự việc không bị lệch lạc, sai lầm, đạo Phật đề ra ba phương pháp, cùng gọi là: Tam Lượng (ba phương pháp tỷ giáo, nhận thức sự vật đúng như thật). Hình thái nhận thức thứ nhất là *Hiện Lượng*, những sự vật hiện hành do ngũ giác và tri giác ta trực tiếp nhận thức một cách thấu đáo, nếu ta có quan niệm rõ rệt về một vật ấy. Tỉ dụ: phải nghe tiếng nó, phải ngửi mùi nó, v.v... Trước khi có cảm giác rồi, mới có tri giác, không có tri giác thì không có quan niệm, nghĩa là chưa thành hiện lượng. Hình thái nhận thức thứ hai là *Tỷ Lượng*, sự suy luận, đối chiếu bằng những phương pháp tỷ giáo, *lấy cá thể hiểu toàn thể* làm đối tượng so sánh, và chứng minh cho sự tìm hiểu sự thật, như dựa vào pháp Tam Chi Luận trong Nhân Minh Học để tỷ lượng trong việc xét đoán vũ trụ vạn hữu. Hình thái nhận thức thứ ba là *Thánh giáo Lượng*, căn cứ vào giáo lý Như thật do đức Phật dạy để mở mang trí tuệ (Prajnā), suy xét sự vật, phân định lẽ chính tà, thực hư. Đó là những yếu lý căn bản cho mọi phương pháp nhận thức. Ta có thể y cứ vào đây làm tiêu chuẩn để tỷ giáo, phán đoán, tìm hiểu chân lý. Áp dụng phương pháp *Tam Lượng* trong công cuộc tìm hiểu sự thật, cho ta thấy: “*Đạo Lý Duyên Khởi = paticcamuppāda*” của đạo Phật là cốt nghĩa trọn vẹn cái lý do vũ trụ vạn hữu thường hằng, luôn luôn sinh động (vô thường) nhưng không thực thể (vô ngã). Căn cứ vào Nhân Minh học (tức phương pháp Luận Lý học), ta tập luận:

- Tôn – Tất cả hiện tượng trong vũ trụ đều biến chuyển, vô thường.
- Nhân – Vì các nhân duyên yếu tố giả hợp tạo thành.
- Dụ – Như cái nhà, do các vật liệu “giả hợp” tạo thành rồi phải mục nát, hư hỏng.

Và, so với phép *Tam Đoạn Luận* (Syllogisme) trong triết học Tây phương:

- Đại Tiền Đề – Những vật gì do yếu tố nhân duyên giả hợp tạo thành, đều bị hủy diệt.

– Tiểu tiên Đề – Như cái nhà, do các vật liệu “giả hợp” tạo thành, tất phải mục nát, hư hỏng.

– Kết Luận – Vậy các hiện tượng trong vũ trụ phải biến chuyển, vô thường. Tới đây, xin tạm mượn câu chuyện “đàm thoại” giữa đức vua MILINDA và thánh giả NAGASENA được ghi lại trong cuốn “*Di Lan Đà Vấn Đạo = Milindapanha*” để chứng minh cho lý giải trên là sự thật.

– Thưa thánh giả, tên thực ngày là gì? – đức vua hỏi.

– Tâu hoàng thượng, bạn đồng đạo thường gọi tôi là *NĀGĀSENA*, nhưng đây chỉ là một cách để phân biệt một tiếng gọi, một lối nói cho tiện, hay nói khác, chỉ là một cái danh chứ thực ra, không có người *Nāgāsena*.

Đức vua thấy thánh giả trả lời một cách bỗ lũng (không trả lời thẳng câu hỏi), lấy làm thắc mắc, liền gạn hỏi:

– Thưa thánh giả nếu không có *người Nāgāsena*; thàng hoặc có kẻ đem đồ dâng cúng tỳ khưu (Bhikkh: tức chỉ thánh giả *Nāgāsena*) những thứ cần dùng, như thức ăn, áo mặc, đồ ngũ, thuốc men... thì lấy ai để nhận lãnh? – Và ai ăn dùng những vật ấy? – Ai bảo toàn luân thường đạo lý? – Ai ngồi tham thiền? – Ai hành đạo? Ai đăc quả? – Ai nhập niết bàn? Ai là kẻ sát sinh? Ai trộm cắp? – Ai tà dâm? – Ai phạm ngũ giới? Nếu thế thì không có thiện, không có ác, không ai làm thiện cũng không ai làm ác; những việc làm dù tốt hay xấu, cũng chẳng có quả báo? Thưa thánh giả, vậy thì không ai đánh giết; tỳ khưu và tỳ khưu ni ơi! các người không có ai là thầy, không ai là người giảng dạy, không ai là người truyền đạo pháp, nếu thánh giả nói rằng: “*Này các huynh, hoàng thượng gọi ta là *Nagasena* thì *Nagasena* là ai?*” thưa Thánh giả, xin ngài giảng cho. Hay là tóc trên đầu ngài là *Nagasena*?

– Hay là lông, móng, da, thịt, gân, xương, tủy, cật, tim, gan, lá lách, phổi, ruột, cuống ruột, đồ ăn chưa tiêu hóa, đồ ăn đã tiêu thành phân, đờm, rũi, mồ hôi, mỡ, nước mắt, nước miếng, nước tiểu. v.v...

– Không.

– Hình sắc kia có phải là *Nagasena* chăng?

– Không...

– Sự nhận biết vui buồn, sướng khổ, sự suy tưởng phải trái; sự toan tính hành động, trong lòng, có phải là *Nagasena*?

– Không.

– Thế không có chi là *Nagasena* cả, vậy *Nagasena* là gì?

– Không là gì hết, thưa hoàng thượng.

– Có lẽ nào *Nagasena* chỉ là một tiếng *không* thôi sao, trẫm e thánh giả nói dối.

Bấy giờ, thánh giả (luôn thể) trông thấy cái xe, liền hỏi đức vua MILINDA:

– Tâu hoàng thượng, chứ ngài tới đây đi bộ hay đi xe?

- Đi xe, thưa thánh giả.
- Hoàng thượng bảo đi xe, vậy tôi xin hỏi: Xe là gì? Có phải cây gọng là xe không?
- Không.
- Phải bánh xe là không?
- Không.
- Phải ổ máy của xe là xe không?
- Không.
- ...?
-

Hỏi mãi như thế, không có cái gì đức vua *Milinda* có thể chỉ được là xe. Thánh giả *Nagasena* liền kết luận: Cái xe của hòa thượng chỉ là một dấu hiệu, một tiếng gọi; tôi e hoàng thượng nói dối khi nói đi xe đến đây...

Ở đời, hễ cái gì có hình tướng, đều biến đổi, không thật. – “*Phàm cái gì có hình tướng đều là giả dối, có sinh phải có diệt*” -Kinh Kim Cương.

Cuộc đàm thoại trên đây đã chứng minh cho sự thật của *Đạo Lý Duyên Khởi, Vô Thường, Vô Ngã* trong đạo Phật. Một sự thật không ai có thể chối cãi. Thật vậy, tất cả sự vật hiện hữu trong thế gian này, hoặc đang băng hoại, hay sẽ thai sinh, là do sự kết hợp “vô thường” của một số tinh thể đơn thuần qua nhiều giai đoạn, và cứ thế tiếp tục mãi... “*Đạo Lý Duyên Khởi*” cho ta thấy: Sự vật không phải chỉ là những cá thể cố định, đơn điệu, độc lập; mà là những “phần tử” hòa hợp trong một khối chung của “toàn thể”. Những phần tử ấy có một xã hội tính, tức tính “*Nhân Duyên Sinh*”. Với tính *Nhân Duyên Sinh*, đạo Phật đánh dấu sự tương quan mật thiết giữa hết thảy... Vì biết rằng, hết thảy sự vật trong vũ trụ, hoặc trực tiếp, hoặc gián tiếp, ảnh hưởng lẫn nhau mà tạo thành.

---o0o---

Vũ Trụ Luận.

Trong Vũ Trụ Luận (Cosmogonie) gồm hai phần: Hình Nhi Thượng: Métaphysique, nghiên cứu Bản Thể Chân Như (Tathatà hay paramartha). Như Lai Tạng (Tathatagarbha); Hình Nhi Hạ: Physique, phân triết lý thực tiễn; những việc con người, vũ trụ.

1. Thế Giới Vô Biên, Chúng Sinh Vô Hạn Lượng. Nhưng Tất Cả..., Đều Do “Nghịch” Biến Hiện.

Trong vũ trụ có rất nhiều thái dương hệ, mỗi thái dương hệ là một thế giới, hợp nghìn thế giới thành một *Tiểu thiên thế giới*, hợp nghìn tiểu thiên thế giới thành một *Trung thiên thế giới*, và hợp nghìn trung thiên thế giới thành *Đại thiên thế giới*.

Mỗi thế giới có những Y Báo, Chính Báo khác nhau, nhưng không ngoài “*Nghiệp Cầm Duyên Khởi*”.

Nói đến “NGHIỆP” (Karma) tức nói đến sự sinh động biến hóa của vạn hữu (tous les êtres). Nhưng *Nghiệp* là gì? Và Vũ Trụ do Nhân duyên nào mà có? Nghiệp là *Vô Minh* (Avidya) duyên khởi và tự nó tác động, chứ không bị chi phối bởi một sức huyền nhiệm nào cả. Mà *Nghiệp* thì hoàn toàn động. Bởi có động mà vũ trụ vạn hữu mới tiến hóa, sinh tồn – động, hay nói Nghiệp cũng thế – xin *hiểu theo nghĩa rộng* – khi khởi thủy có thế giới, có các loài sinh vật là có *động*. Động là biến hóa *cần phải có* để duy trì trật tự trong vũ trụ và là *Lẽ Sống* của mỗi hành tinh hệ, gồm nhiều thế giới gọi chung là vũ trụ.

“...*Cứ tiến mãi qua 33 tầng trời: 56 cảnh giới Bồ Tát; vũ trụ tùy mỗi tầng mà rộng lớn gấp bội. Mỗi Phật sát là một cõi Phật, và mỗi cõi gồm có Tam thiên đại thiên thế giới 1 000 000 000. Từ cõi đức Phật Cakyamuni vượt qua mười ức vạn cõi Phật khác, còn có một cõi do đức Phật A Di Đà (Amitabha Buddha) làm giáo chủ. Mỗi cõi Phật sát đối với không gian, chỉ là một hạt bụi nhỏ khác. Các Phật sát đầy đầy hư không. Thật là bao la!*”

Chỉ mới đứng về mặt tương đối cuộc đời mà luận, ta cũng đã thấy: Vũ trụ rộng lớn, có muôn hình, muôn vẻ, nào *trăng, sao, trời, đất, núi, sông, cây cỏ, người và vật*. v.v... Tuy nhiên, sự nhận thức của con người (do ngũ quan và ý thức tạo thành) khác với sự nhận thức của các loài động vật “*nhìn*” và “*hiểu*” những cảnh vật ấy (cộng nghiệp trong biệt nghiệp). Nghĩa là, tùy mỗi Nghiệp lành hay dữ của chúng sinh mà sự *cảm ứng* khác nhau. Con người thuộc trong những loài động vật. Nhưng đời sống con người khác đời sống của loài muôn thú. Mỗi loài có một “*tính sống*” riêng biệt, như cá thì bơi lội dưới nước, chim bay bổng trên không, hổ báo thì sống ở trên cạn (mặt đất) và trong những miền rừng rú; hoàn cảnh khác nhau, nên sự sống cũng khác nhau. Theo quan niệm đạo Phật thì, vũ trụ (tự nó = chose en soi) đã biến chuyển bao lần, và còn biến chuyển mãi mãi. Đó chẳng qua là do “*Nghiệp thiện*” hay “*Nghiệp ác*” từ vô thủy kiếp đã tạo; mà “*y báo*” (chỉ cho tất cả sự tướng hiện hữu, dù lớn hay nhỏ, lớn như *thái dương hệ, sơn, hà, đại địa, thành quách lâu dài...*, nhỏ, như *hạt bụi, vi trần...*) “*chính báo*” (bỏ hết thủy sinh vật, trong đó có con người và vạn hữu, gọi chung là chúng sinh) làm nhân – *nguyên nhân chủ yếu* -, làm duyên – *nguyên nhân phụ thuộc* – để phát sinh *hiện tượng giới*. Tất cả y báo, chính báo cũng lại do Nghiệp cấu tạo mà thành. Nói theo *Đạo Lý Duyên Khởi* thì sự vật luôn luôn biến hóa vô cùng tận; đó không phải Vật Này sinh ra Vật Kia mà là Vật Này làm nhân, làm duyên sinh khởi ra Vật Kia. Hay nói cách khác:

“*Cái Này có thì Cái Kia có;*

Cái Này sinh thì Cái Kia sinh,

Cái Này không thì Cái Kia không.

Cái này diệt thì Cái Kia diệt.

Majjhimani Nikaya II – 63 –

Cũng như nói; Quá sinh ra cây, cây nở hoa, hoa kết thành quả.

Sự “Có, Không” “Còn, Mất” chỉ là sự thay đổi hình dạng mà thôi. Thực ra “Nó” không mất đi đâu cả. Ta hãy lấy một dự kiện để chứng minh cho Sự Thật kia:

Nước H₂O, khi nước sôi bốc thành hơi, hơi động lại vẫn là nước. Đó là một hình thức, chỉ là sự đổi thể của một chất liệu. Chúng ta nói: cái chết làm tiêu diệt một sinh vật mà không nói sản sinh ra một xác chết; có khác gì ta coi trọng cái hình thức (giả tướng) hơn chính sự sống, là phần tâm tưởng tinh anh.

Thực ra, đối với Bản Thể (Essence) của sự vật, nó không bị tiêu diệt, mà chỉ thay đổi qua nhiều trạng thái khác nhau, giữa... sự sống và sự chết, và cứ như thế tuần hoàn biến đổi mãi không thôi. Cho nên, ta không thể nói Cái nào có trước Cái Nào có sau. Vũ trụ là một cuộc đại hoạt động vô thủy vô chung (sans commencement ni fin). Từ nguyên tử nhỏ nhiệm đến các tinh tú xa xôi, đều nằm trong cái vòng luân lưu không bao giờ đứt quãng..., khác nào như những làn sóng ngoài biển cả. Ngược về trước ta ta không tìm thấy có thủy, ngó lại sau chẳng thấy có chung, thì làm sao có thể gọi được là *Nguyên Nhân Tối Sơ* (?). Mỗi thời đại hiện ra cùng vạn vật, rồi lại tan đi mà biến ra thể vô hình, vô sắc. Khi hiện ra gọi là SẮC khi biến đi gọi là KHÔNG... Do đó, đạo Phật cắt nghĩa sự biến chuyển của vũ trụ vạn pháp (nghĩa như chữ vạn vật) bằng hai chữ “Sắc” “Không”.

2. Sắc – Không

a) Sắc (Rupam hay Lak sana).

Chỉ cho tất cả vật thể trong vũ trụ có hình tướng mà ngũ quan ta cảm giác thấy, những ý tưởng, tâm tình đều thuộc phạm vi “sắc” cả. Cái gì thường còn mãi, mới gọi là “có”, như *Bản Thể* (Essence), *Chân Tâm* (L'Être infini), *Chân Như* (Réalitéultime) v.v..., những trạng thái luôn luôn sinh diệt, có rồi lại không, như những bọt nước trên mặt sóng biển... Đây không phải là có mà chỉ là “*giả có*”.

b) Không (Sunyatà):

Không, là trạng thái không hình sắc, âm thanh, không thể dùng giác quan mà tiếp xúc hay suy tưởng. Nhưng nó lại có sức *linh hoạt* như những luồng quang tuyến, tuy vô hình song có một năng lực biến chuyển một giây có thể chạy chu vi địa cầu tám lần. Nghĩa là, “*Chân Không Diệu Hữu*”, Cái “Không” này là *hoàn toàn không, vĩnh viễn không* (Chân Không) chứ không phải *không trống rỗng, không có gì* (ngoan không -Vide). Để hiểu Chân

Không một cách giản dị, ta hãy lấy một ống chứa đầy không khí bằng thủy tinh rồi cho hút hết không khí – *có chứa đựng trong ống thủy tinh ấy* – ra ngoài, thì trong đó ta tạm thấy “Chân Không”, như những luồng quang tuyến, dù có hiện ra hay biến đi, nhưng nó *vẫn là nó*. Nó chỉ đổi thể mà thôi (changement d'état). Trong kinh Bát Nhã (Prajñā paramitā) chép: “*Sắc tức thị không, không tức thị sắc, sắc bất dị không, không bất dị sắc... thị chư pháp không tướng, bất sinh bất diệt, bất cấu bất tịnh, bất tăng bất giảm...*” Các bậc tu hành, khi đã chứng được “bát nhã trí” (prajñā), nhìn thấy các pháp đều là không. Một trong những vị thiền sư đắc đạo của nước ta, ngài Từ Đạo Hạnh, triều đại nhà Lý, đã cảm thông được lẽ “có” “không” hiện ra trong vũ trụ vô biên, biểu thị qua những vần thơ tuyệt diệu dưới đây:

“*Có thì có tự mảy may*

“*Không thì cả thế gian này cũng không.*

“*Thử xem bóng nguyệt giòng sông.*

“*Ai hay không có, có không là gì?*”

Tùy Theo nhân duyên mà hiện ra *như là* có sinh. Cho nên gọi là tạm CÓ. Bởi không có tự tính, nên gọi là KHÔNG = Tòng duyên sinh cố, danh chi vi hữu. Vô tự tính cố, danh chi vi vô – Kinh Đại Bát Niết Bàn-

Sự đổi thể giống như *nước* đổi ra *hơi*, *hơi* lại về *nước*; như những luồng quang tuyến tuy bị tắt là do tại vì bóng hồng và máy hư (tùy duyên bất biến). Nhưng *điện tính* thì không bao giờ mất hẳn (bất biến tùy duyên), nó vẫn có đầy đầy trong khắp cả hư không giới (nghĩa chữ “*sắc bất dị không*”) nhưng khi đủ yếu tố nhân duyên, như dây, bóng... ta bật đèn là thấy có ánh sáng ngay (trước không, bây giờ có ánh sáng) (nghĩa chữ “*Không bất dị sắc*”). Do đó, cho ta thấy, vật chất chỉ như là những làn sóng nhấp nhô ngoài biển cả. Mà tinh thần cũng chỉ là những luồng ý niệm được tiếp nối từ quá khứ đến hiện tại và vị lai. Dưới con mắt Phật học, ta nhìn vũ trụ vạn hữu không ngoài hai định đề “*Sắc*”, “*Không*”, và nó còn phải liên quan mật thiết tiếp nối nhau theo luật nhân duyên nhân quả, và luôn luôn biến chuyển mà muôn vật được sinh sôi nảy nở, nhịp sống mới đều hòa; nếu vũ trụ bất động, vạn vật sẽ tự diệt.

Ở đây, ta có thể tượng trưng vũ trụ như một hình tròn, theo sự biến chuyển như sau:

Không Sắc

Vẫn biết vạn hữu (tous les êtres) do nhân duyên cấu tạo nên; nhưng cái gì là tượng trưng cho vũ trụ vô biên ấy? – Đạo Phật với thuyết “*Bản Thể Thật Tại Luận*”.

3. Bản Thể Thật Tại Luận Hay Câu “Nhất Thiết Duy Tâm Đạo”

Trong kinh Hoa Nghiêm (Avatamsakasutra) chép: “Vạn hữu trong vũ trụ đều do TÂM (Bản Thể) biểu hiện = “Nhất Thiết Duy Tâm Tạo”. Chữ TÂM ở đây không có nghĩa chỉ cõi lòng vui buồn, ganh ghét hay cái trí hiểu biết của con người. Cũng không phải như chữ *Tâm* theo định nghĩa hạn hẹp của triết học là: *Tinh thần chủ quan sinh ra vũ trụ khách quan*. Lại càng không nên hiểu theo triết lý của Hegel; Tâm là *ý niệm* hoặc *ý tưởng* tuyệt đối. Phần nhiều ta không chịu tìm hiểu, chỉ mãi loay hoay trong rừng rậm danh từ, không tìm ra được lối thoát, nên rất dễ bị lầm lạc. thật đáng tiếc! Chẳng hạn người ta thấy trong kinh Phật thường hay nói đến chữ “Tâm”, những người nông nổi vội kết luận cho đạo Phật là “Duy Tâm”.

Để hiểu chữ TÂM, theo đúng quan niệm đạo Phật, chữ TÂM (ở đây) có chia ra “*Chân Tâm* (Pêtreinfini), và *Vọng Tâm* (conscience inconnaissable). Ta nên nhớ: Căn bản của phiền não sinh tử là Vọng Tâm. Mà căn bản của Bồ Đề, Niết Bàn là Chân Tâm. Nhưng chữ Tâm – *chữ Tâm viết hoa* – xin hiểu nghĩa là *Bản Thể Của Vũ Trụ Vạn Hữu, tức Tâm Chân Như hay Thể Tinh chân Tâm* (les éléments essentiels de l’être infini).

Cũng xin nói thêm về chữ “Tâm” (Citta), hiểu theo danh từ Phật học, có nhiều tên khác nhau; tùy trường hợp, cũng gọi là Chân Tâm, Bồ Đề, Niết Bàn, Như Lai Tạng, Alaya Thức hay Pháp Thân, Chân Lý v.v...

Thật ra những danh từ trên đức Phật tạm đặt ra để chỉ cái “Bản Thể Tuyệt Đối” của vũ trụ, đó cũng chỉ là *phương tiện* để hướng dẫn con người đạt được Chân Lý. Trong kinh có câu: “*Nhân chỉ kiến nguyệt*”, nghĩa là nhờ có ngón tay chỉ mà ta biết được mặt trăng. Mặt trăng ở ngoài ngón tay người chỉ. Ngón tay là ám chỉ cho *lời nói, lý luận và danh từ*, còn mặt trăng mới đích là chân lý của Bản thể Vũ Trụ. Khoa học ngày nay thì nói đến những *Electron, Atome et Noyau* để cắt nghĩa *vật tiên thiên* đã tạo nên vũ trụ vạn vật... Đó, chẳng qua cũng chỉ tạm mượn cái tên *điện tử, nguyên tử* hay *hạch tử* để chỉ cái nguyên chất (có sẵn) trong vũ trụ mà thôi. Trong Đại Thừa Khởi Tính Luận, chép: *Đứng về phương diện Bản Thể, thì tất cả các pháp từ xưa tới nay, là các “tướng” như lời nói, chữ nghĩa, tư tưởng, tuyệt đối bình đẳng, không có thay đổi, không hư hoại, cùng chung một Bản Thể Sáng Suốt Của Nhất Tâm, nên gọi là Chân Như* = “Nhất thiết chư pháp, tòng bản dĩ lai, ly ngôn tuyệt tướng, ly danh tự tướng, ly tâm duyên tướng, tất cánh bình đẳng, vô hữu biên dị, bất khả phá hoại, duy thị nhất tâm, cố danh chân như”. Để hiểu chữ “Tâm” trong đạo Phật một cách sâu rộng hơn, kinh Lăng Nghiêm (Suramrama sutra) có ghi lại mẩu chuyện đối thoại giữa Đức Phật và đệ tử là Ananda, sau bảy lần gạn hỏi ý nghĩa chữ “Tâm”, đều bị đức Phật bác, cho là không đúng. Và dưới đây là mẩu chuyện lý thú đó:

1. – Ananda Chấp Tâm ở Nơi Thân - “Tâm không phải trong thân. Nếu bảo tâm ở trong thân, trước hết, ông phải lấy tim, gan, mật, phổi, lá lách..., sau

mới thấy cảnh vật bên ngoài”. Tại sao, ông không trông thấy? – *lời Đức Phật.*

2. – Ananda Cháp Tâm Ở Ngoài Thân – Đức Phật: “Tâm ở ngoài *thân*, thì *tâm* và *thân* ông không dính dấp nhau. Vì lẽ gì, mắt ông vừa trông thấy cảnh vật, *tâm* ông liền biết? Như vậy, *thân* và *tâm* đâu có tách rời nhau.

3. – Ananda Cháp Tâm Ở Trong Con Mắt – Đức Phật: Nếu *tâm* ở trong con mắt; tại sao, *tâm* ông lại không thấy được mắt ông. Cũng như người chết, con mắt còn đó, tại sao lại trông không thấy gì?

4. – Ananda Cháp Trở Lại, Tâm ở Trong Thân, ông nói: “Tôi mắt thấy tôi, mở mắt thấy sáng là *tâm* thấy cảnh vật bên ngoài. Như vậy, *tâm* ấy đúng ở trong *thân* tôi”. Đức Phật liền hỏi vặn lại Ananda: “Nếu ông nói rằng nhắm mắt thấy tôi, vậy cái tôi ấy có đối trước mắt ông hay không?”

5. – Ananda Cháp Tâm Tùy Chỗ Hòa Hợp Mà Có. Đức Phật: “Ông nói, *tâm* tùy chỗ hòa hợp có; nghĩa là, *tâm* ấy không có thực thể (tức không có) thì lấy gì làm hòa hợp? Nếu nói, nó từ trong *thân* hoặc từ hư không hiện ra, lẽ tất nhiên, nó phải thấy lục phủ, ngũ tạng bên trong và thấy hình thể con người bên ngoài. Còn nói, *tâm* ấy có nhiều thể (thành ra có nhiều *tâm*), biết cái nào là *tâm* của ông? tùy hòa hợp chỗ nào *tâm* liền ở chỗ đó, là sai”.

6. – Ananda Cháp Tâm Ở Khoảng giữa – Đức Phật dạy: “*tâm*” và “*cảnh*” là hai thể khác nhau, một bên có tri giác (*tâm*), một bên không có tri giác (*cảnh*), hai cái đối lập, riêng biệt nhau, thì lấy cái gì gọi được là giữa?

7. – Ananda Cháp Cái Không Trược Là Tâm – Đức Phật: Hễ cái gì có hình tướng, như núi, sông, trái đất thì gọi là “*giả có*”; còn cái gì không hình tướng, như lông rùa, sừng thỏ đều gọi là không, và đã không, thì có gì mà nói là “*trược*”?...

Đến Đây, Đức Phật giảng rõ thế nào là Thể Tính Chân Tâm để giúp cho chúng sanh sớm ngộ nhập “*Phật tri kiến*”, nhìn thấy các pháp là *không tướng*, con người và chúng sinh là do nhân duyên cấu tạo, nên nó “*vô ngã*”, và hết thảy sự vật hiện hữu trên cõi đời này đều “*vô thường*” chuyển biến. Muốn giải thoát những ràng buộc mê luân khổ đau, thì con người phải biết “*tu tâm, dưỡng tính*” để mình *không còn bị* làm nô lệ cho cái hình hài giả tạm, và sống một cuộc sống có ý nghĩa hơn, một cuộc sống vĩnh cửu, thanh tịnh, tự tại, như nhất...

Vòng tròn tượng trưng cho “*Tâm*” hay “*Bản Thể*” của vũ trụ vạn hữu.

Đường thẳng và cong biểu tượng

Sát na sinh diệt.

Vậy, *TÂM* ấy là *thể bản* nhiên thanh tịnh (Đại Ngã Thể) bao trùm khắp pháp giới – *xin hiểu nghĩa như chữ vũ trụ* – hư không giới, bao giờ nó cũng là một thể tồn tại, không sinh diệt, không thêm, không bớt, không sắc tướng, cũng không hẵn là hư không; vũ trụ vạn hữu đã từ vô lượng kiếp luân hồi...

Đến đây ta hãy lấy một thí dụ để chứng minh, như “*nước*” là *Bản Thể*, có tính chất thành *Sóng*. Mặc dầu là nó *tĩnh* nhưng vẫn có tính chất *động*. *Tĩnh* và *Động* là hai tính chất có ở trong nước. *Sóng*, chỉ cho Hiện Tượng “tinh thần và vật chất”.

Nước, chỉ *Bản Thể* “vô biên...”. Vậy, có *Sóng* là có *Nước*. Cũng như nói có Hiện Tượng là có *Bản Thể*.

4. – **Thể, Tướng, Dụng**

a. **Thể**

Bản Thể, chỉ cho vũ trụ bao la – “*Tâm Chân Như*” Ví như *nước mênh mông* trong đó có đầy đủ các yếu tố nhân duyên để “*cấu tạo*” vạn hữu, nếu ta thu hẹp lại thì nó chỉ là một con số không (0), nhưng trong đó vẫn hàm tàng hai tính chất “*Sắc*” (vật chất), “*Tâm*” (tinh thần). Đạo Phật quan niệm: *Tâm, hay Vật nhị nguyên đồng nhất thể*, nghĩa là, dù *Tâm* hay *Vật* đều có ở trong “*Bản Thể*”; không phải “*Tâm*” có trước “*Vật*”, như phái *Duy Tâm* chủ trương “tinh thần có trước, vật chất có sau. Hay nói ngược lại, “*Vật*” có trước “*Tâm*”, như phái *Duy Vật* chủ trương “vật chất sản sinh ra tinh thần”. Trong *Duy Thức Học* (Vijnānavāda) nói: “*Tâm* và *Vật* là hai cái “*đồng thời*” có ở trong *Bản Thể Chân Như*. Nếu không có *Tâm* thì không có *Vật*; mà không có *Vật* thì cũng không có *Tâm* = *Kiến, Tướng đồng thời nhi khởi, vô kiến tác vô tướng, vô tướng tác vô kiến*”.

Viên đá lửa sẵn có “*tính lửa*” hàm chứa bên trong, nên khi ta bật thấy lửa phát hiện. Cũng như “*tính ướt*” của nước vẫn sẵn có ở trong nước. *Bản Thể* của vũ trụ hiện hữu, như ta đã thấy, *nó không ngoài Hiện Tượng mà có Bản Thể. Hiện Tượng, tức Bản Thể*. To như Thái dương hệ, nhỏ như vi trần cũng đều do nơi *Bản Thể* vô biên diệu dụng kia mà biến hiện ra cả....

b. **Tướng**

Tướng Trạng, chỉ cho núi, sông, người và vật – *Hiện Tượng giới* – Ví như nước biển đem pha các màu xanh, đỏ, vàng, tím; tuy sắc tướng có khác, nhưng nó vẫn không ngoài thể chất “*Nước*”. Vũ trụ với thiên hình vạn trạng khác nhau về hình thái song đều chung một *Bản Thể*, không hai, không khác.

c. **Dụng**

Công dụng, tức chỉ cho sự sai biệt giữa *vật này* và *vật kia*: – *sinh diệt, vô thủy vô chung* – với sự áp dụng của “*Sắc*” hay “*Tâm*”, tùy theo trường hợp *thiện* và *ác* của “*Tướng*”, như màu xanh, màu vàng v.v... để dùng vào việc viết (hay vẽ) các vật xanh, vật vàng v.v...

5. Những Nguyên Nhân Cấu Thành Vũ Trụ Vạn Hữu.

Trong *Bản Thể Vũ Trụ* gồm sáu yếu tố công năng hoạt động làm căn bản, cũng gọi là “*Lục Đại Duyên Khởi*” (Māhāhutas les six éléments) tức: *Địa*

(Prthividhàtuh), *Thủy* (Abdhàtuh), *Hỏa* (Tejodhàtuh), *Phong* (Vàyudhàtuh), *Không* (Sùnyatà), *Thức* (Vijnàna), dung hòa lẫn nhau và tạo ra muôn loài vạn vật hiện hữu ở thế gian này.

Sáu công năng đó là:

- * Công Năng Rung Động : Gió
- * Công Năng Ép Nặng : Đất
- * Công Năng Ấm Nóng : Lửa
- * Công Năng Mịn Ướt : Nước
- * Không Gian : Hư Không
- * Linh Thức.

Tính chất của sáu công năng rất tinh tế không phải là hình thức thô sơ như những nguyên tử, điện tử còn có thể phân tích; đấng này tự nó, nó có đủ năng lực tiến hóa, phát triển. Đứng về quan niệm sai biệt, ta nhận thấy có sáu công năng khác nhau; nhưng đứng về phương diện tuyệt đối thì chỉ thấy (duy nhất) có một “Bản Thể” – *Bản Thể Bình Đẳng Như Nhất*.

Bản Thể – *xin nhắc lại* -cũng có chỗ gọi “Không Tướng” hay “Chân Không”, như trong Bát Nhã Tâm Kinh nói: “*Thị chư pháp không tướng, bất sinh bất diệt...*” Các pháp vốn không thật có. Mà đã không thật có thì làm gì còn có sinh diệt. Bởi không còn bị sinh diệt nên gọi là Chân Như (Tathatà). Vẫn biết trong Bản Thể Vũ Trụ chứa sẵn sáu yếu tố công năng, nhưng ta cần biết *cái nào hiện trước, cái nào hiện sau?* Vấn đề này, khoa học hiện đại hãy còn đương trong vòng tìm hiểu. Nhưng, đạo Phật đã có giải thích rõ trong Kinh Lăng Nghiêm (Suramrama-sùtra), quyển IV chép:

“Khoảng không gian vô cùng tận do nguồn linh thức quá mạnh làm rung động một lượt “*6 yếu tố công năng*” và cùng quay chuyển biến mà sinh ra “*phong đại*” (Vent) trước. Và do những luồng gió thổi “*quyện*” các yếu tố lại tạo thành “*không khí*” (Atmosphère), rồi đến “*địa đại*” (Minéral), và do sự cọ xát giữa hai áp lực *gió* và *không khí* tạo thành lửa “*hỏa đại*” hay “*điện lực*” (Electricité); hơi nóng *bốc lên* gặp khí lạnh *ép xuống* thành nước “*Thủy đại*” (Océan); Lửa *bốc lên*, nước *dội xuống* làm cho lắng đọng lại và nguội dần, chỗ nào bằng phẳng là *đất*, chỗ nào sụt xuống là *bể* hay *hồ ao*; nơi nào sức nước mạnh hơn mọc ra *cây cối...*”

Tất cả những thứ đó gọi chung là “*Khí thế gian*”.

Đức Phật còn cho ta biết: ở thế gian cả thảy có bốn loài sinh (Catvào yonayah) khác nhau. Bốn loài đó là:

- *Hóa Sinh* (Upapàdukàh), như con sứa do “*khí hóa*” của bọt nước, con đom đóm do củi mục sinh...
- *Thấp Sinh* (Sumsedajàh), những loài giun, dế từ nơi ẩm ướt...
- *Thai sinh* (jaràyujàh), những loài sinh bằng bào thai, như loài người ...
- *Noãn Sinh* (Andajàh), những giống sinh bằng trứng, như loài cá, chim v.v..

Những loài sinh trên đây đều mang trong tự thể cái hình hài giả tạm và cùng chịu chung một định luật; *Sinh, già, ốm, chết!*

Rồi cứ như thế hết sinh vật này đến sinh vật khác tiếp nối nhau sinh sản mãi, thì đây gọi là “*Tình Thế Gian*”

Vũ trụ vạn hữu đã do “nhân duyên nhân quả” cấu tạo, vậy ta biết được rằng giữa các hiện tượng có là do những mối dây quan hệ chằng chịt mật thiết với nhau mà không bao giờ bị đứt quãng; bởi vũ trụ là một khối duy nhất: “*Vạn Vật Đồng Nhất Thể*” Tức có nghĩa nói rằng trong vũ trụ gồm có tinh thần và vật chất vốn cùng một “*Bản Thể*” và cùng bất biến (éternel).

Thật thế, muôn vàn cảnh tượng biến hiện trên thế gian này, to như Thái dương hệ, nhỏ như vi trần cũng đều là hiện thân của *Bản Thể Vô Biên Tuyệt Đích*. Tuy nhiên, khi Hiện tượng giới đã hình thành thì nó bắt buộc phải theo một công lệ “*Thành, Trụ, Hoại, Không...*”

Mỗi thời kỳ có hai mươi tiểu kiếp bốn thời kỳ là tám mươi tiểu kiếp. Mỗi tiểu kiếp có 16.800.000 năm. 80 tiểu kiếp gọi là một đại kiếp, tính có 1.344.000.000 năm; trải qua bốn giai đoạn dài đặc ấy rồi trở lại vô cùng tận... Địa cầu được đứng vững là nhờ những dẫn lực của các hành tinh và các vòng “*phong luân*”, “*thủy luân*”, “*hỏa luân*” và “*không luân*”.

Thật ra, từ khi có con người và vạn vật trên địa cầu, đã có biết bao lần đổi dời, biết bao sự khủng hoảng về kinh tế, chính trị, về phong tục, đạo đức, về văn hóa, tôn giáo, và không kể xiết với những trang sử thịnh suy, bĩ thái, lớp này chết, lớp khác sinh, trái đất này tan làm nhân cho trái đất khác; trong vũ trụ có hàng triệu thế giới... biết bao nguồn sống của chúng sinh, mỗi nơi có khác nhau, không tìm thấy mỗi quá khứ từ đâu, không chứng nghiệm được những tương lai vô tận.

Vũ trụ và con người cứ như dòng sông chảy xiết ra biển “*Bản thể Vô Biên*”, mênh mông bát ngát không ngừng?! Nhưng, đó chỉ mới đứng về phương diện tương đối mà nói, còn về phương diện tuyệt đối thì, tất cả hiện tượng vạn vật *không sinh* mà cũng *không diệt*, cái *Bản thể Tuyệt Đích* thật ra cũng không thêm, không bớt. Mặc dầu hình tướng đổi dời song Bản Thể thì vẫn còn mãi (Pháp Nhĩ Như thị Dhardama). Nó khác nào chất “*cứng*” đổi ra “*lỏng*”, rồi “*lỏng*” biến thành “*hơi*”, dần dần biến trạng kết trở lại thành “*cứng*” (..)

Đến đây, ta lại cần nghiên cứu để hiểu mặt trời tại sao có chất lửa? – Trong Kinh Lăng Nghiêm chép: Mặt trời thuộc về “*hỏa đại*” (chất lửa) do nhân duyên kết cấu. Ta hãy lấy một ví dụ để chứng minh cho sự thật này: giữa lúc nắng về buổi trưa mùa hè, ta lấy một ít bông gòn để dưới một cái kính hiển vi thường (loupe) hay tối tân (microscope électronique) rồi đem kính ấy soi vào mặt trời lúc lâu thì thấy hốc khói và có lửa phát hiện. Như vậy là “*chất lửa*” vốn có khắp trong vũ trụ, cùng với các chất đất, nước, gió... Nói tới

đây, ta cũng không quên tìm hiểu mặt trăng? Đức Phật dạy: Mặt trăng thuộc “thủy đại” (chất nước) nên ánh sáng phản xạ của mặt trăng trong trẻo, mát mẽ. *Thực nghiệm*, – ta lấy một cái đĩa để dưới một cái kính “phương trụ” bằng thủy tinh (cristal) rồi soi vào giữa mặt trăng trong những đêm 15, 16 âm lịch thì ta sẽ thấy có nước nhỏ từng giọt xuống đĩa...

Nhân Sinh Quan

“Tất cả sự vật dù hữu hình hay vô hình, tâm hoặc cảnh, đều do nhân duyên kết hợp và chỉ là những ảnh tượng mê lầm của nghiệp thức biến hiện”

Với “*Vấn Đề Nhận Thức*” và “*Vũ Trụ Luận*” như đã trình bày ở những trang trên, đã giúp bạn có một chính kiến. Theo đạo Phật, vũ trụ vạn hữu biến hóa sinh thành do sự tổ hợp của nhiều nhân duyên...; và đã do nhân duyên tạo thành, tất nhiên, đạo Phật phủ nhận những định thuyết dưới đây:

1. *Vũ trụ bị chi phối bởi một “đấng Sáng Tạo”, con người cũng do đấng ấy bài định.*
2. *Hết thảy sự vật đều bởi “Tâm”, “Ý” làm chủ thể.*
3. *Vạn hữu do “vật chất” sinh thành, nên vạn hữu cũng hoàn toàn bị chi phối, thụ động.*

Đó là lập luận sự khởi đoan về vũ trụ vạn hữu do các thuyết *DUY THÂN*, *DUY TÂM*, *DUY VẬT* chủ trương.

Giờ đây ta thử tìm hiểu thuyết lý đạo Phật qua vấn đề *Nhân Sinh Quan*.

Xác định minh thuyết, đạo Phật lúc nào cũng lập luận duy nhất: Vũ trụ vạn hữu được thành lập là do sự kết hợp các yếu tố làm căn bản và cùng hỗ trợ, nhưng tất cả... đều ở trong “*Bản Thể*” vô cùng tận. Con người cũng không ngoài định lý ấy. Do đó, đạo Phật đề ra ba điểm chính cương là:

1. *Sự Cấu Tạo sắc thân Con Người.*
2. *Giải Quyết Vấn Đề Sống, Một Mục Đích...*
3. *Giá Trị Con Người.*

1- *Sự Cấu Tạo Sắc Thân Con Người*

Ngược dòng lịch sử, ta cần xét lại vấn đề con người bởi nguyên nhân nào đã cấu tạo nên? – theo thuyết “vũ trụ vạn hữu sinh khởi” thì: con người cũng là một hiện tượng trong các bản thể vô biên diệu dụng kia chuyển biến hình thành mà có.

Từ bao lâu nay con người đã quyên mình là một “*phần tử*” trong cái “*Toàn thể*” (bản thể vô biên) và chấp cái “*ta nhỏ bé*”, tự tách mình ra khỏi cái “*ta rộng lớn*” trong vũ trụ, lại dùng tâm trí nhận thức sai lầm các vật tượng, nhân đó sinh ra mê vọng điên đảo....

Để giải đáp sự sai lầm đó, đạo Phật với thuyết Mười Hai Nhân Duyên (*Dvādāsāṅgahpratityasamutpāda*) rất phổ thông và chính xác.

Những gì là mười hai nhân duyên?

Trong kinh A HÀM (agamas) chép: “Cái Này có, cho nên Cái Kia có. Cái Này sinh cho nên Cái Kia sinh”.

Số là:

VÔ MINH	duyên	hành
HÀNH	duyên	thức
THỨC	duyên	đanh sắc
DANH SẮC	duyên	lục nhập
LỤC NHẬP	duyên	xúc
XÚC	duyên	thụ
THỤ	duyên	Ái
ÁI	duyên	thủ
THỦ	duyên	hữu
HỮU	duyên	sinh
SINH	duyên	lão tử

Rồi khởi phiền muộn, buồn rầu, khóc than, đau đớn... tạo thành đại khổ.

Mười hai nhân duyên tiếp nối với nhau từ đời này qua đời khác như vòng bánh xe nhân quả tương quan.

(Mười Hai Nhân Duyên gồm):

1. VÔ MINH (Avidyà): *Mê muội, tối tăm*. Chỉ cho tất cả trạng thái quan niệm sai lầm của chúng sinh, không tự biết “vì sao mà có rồi vì đâu mà mất”. Nói cách khác, tất cả chúng ta đều do *VÔ MINH* ám phủ cả, ví như tấm gương sáng, chỉ một *máy bụi* cũng đủ làm giảm ánh sáng không ít.

Nói đến vô minh, ta không thể nói đến Chân Như, vì hai “cái” là một thể – *Vô minh nằm trong Chân Như* – bản thể chân như lúc khởi thủy ví như mặt nước phẳng, nhưng nay có sóng. Mặt nước đã sóng thì xao động, thể là sóng cũng là nước mà nước cũng là sóng. Cũng như nói, không có không gian thì không có hiện tượng. Đó là thuộc về *Hoặc*. Vì đã có hiện tượng nên phải chuyển biến với công năng, nghiệp lực, tinh thần hay vật chất đều theo một quan niệm *động* mà ảnh hưởng lẫn nhau. Sự vật biến hoá mãi là liên quan theo luật chuyển dịch của *hành nghiệp*.

2. HÀNH (samskara): *hành động, tác động*. Có hành động là (bắt nguồn) bởi tư tưởng phát sanh, do đó mỗi con người mang trong tự thể cái “nghiệp” – *nghiệp lành dữ, mình làm mình chịu* – và sự phát nguyên của nghiệp là do “nhất niệm mê mờ” vọng khởi mà có. Ta thấy rõ ràng “Nghiệp” như một sợi dây truyền cảm mà nhân quả thì cứ tiếp nối nhau bất tuyệt. Thi hào Nguyễn du đã cảm thông được chữ “Nghiệp” trong đạo phật một cách quán triệt. Tiên sinh viết.

... “*Đã mang lấy nghiệp vào thân*

Cũng đừng trách lẫn trời gần, trời xa”

Nói khác, nghiệp là do thân, khẩu, ý của chúng sanh gây ra để phải nhận lấy quả báo luân hồi.

Ghi chú, – Chữ “Nghiệp” (Karma). Nghĩa là tạo tác, hành động. “Ý” suy nghĩ, “miệng” nói “thân” hành động,... tức chỉ tất cả hành động cố ý của một sinh vật do ba nghiệp (thân, khẩu, ý) ảnh hưởng lẫn nhau rồi cảm thành vết tích, thành thói quen, tạo nên nguồn sống dực vọng di truyền, trong kinh thường gọi là “Dẫn Nghiệp” (tức dẫn lực của nghiệp) hay “Nghiệp thức”. Nói theo từ ngữ bây giờ thì gọi là Nguồn Sống. Tất cả hiện tượng trong vũ trụ – bao gồm các sinh vật và các cảnh vật thiên nhiên, như núi, sông, cây cỏ, đất đai, trăng, sao, nước, lửa, không khí. – đều do Nghiệp Thức tạo tác cả. Nghiệp chia ra “nghiệp chung” (cộng chung) và “Nghiệp riêng”(biệt nghiệp).

Nghiệp chung. Chỉ các loài sinh vật (trong đó có con người) hiện sống trên địa cầu, đều phải chịu chung các kiếp vận như nhau:

Àyuskasàyah: *Mệnh Trước* = kiếp người đau khổ.

Drstikasayah: *Kiến Trước* = nhận thức sai lầm.

Klésakasàyah: *Phiền Não Trước* = tâm địa xấu xa.

Sattvakasàyah: *Chúng Sinh Trước* = chúng sinh ác độc.

Kalpakasàyah: *Kiếp Trước* = cuộc sống ngắn ngủi.

Và còn biết bao nỗi khổ triền miên khác, như Sinh, Già, Ốm, Chết, về thiên tai “nước lụt”, động đất” lửa cháy, chiến tranh v.v..

Nghiệp riêng: Mỗi loài có những “tính sống” riêng biệt, hoàn cảnh riêng biệt. Như cá thì bơi dưới nước, chim bay trên không, con người và các loài muôn thú sống trên đất cạn và các nơi rừng rú... Tuy nhiên, con người, có những ưu điểm đặc biệt hơn các loài khác: con người tự làm chủ mình, làm chủ cuộc sống và hoán cải hoàn cảnh chung quanh, tùy nghiệp lành, nghiệp dữ do con người tự quyết định lấy.

Nhưng nghiệp do đâu mà có? Cái “Ngã” một hòa điệu tinh thần và vật chất do thân “ngũ uẩn” (Panchaskhandha) tức sự hoạt động của “thân” và “tâm”, lĩnh thụ bởi cảm xúc trong tâm và ngoài cảnh, phát sinh những cảm giác; và vì sự mê lầm tiềm tàng tự thân của mỗi vật tự phát động và không cần sự can thiệp của bất cứ năng lực nào.

Nghiệp là chủ động lực của mọi vấn đề. Mọi vấn đề cũng do Nghiệp phát sinh, tồn tại hay tiêu diệt.

“Không phải ở trên không trung, không phải ở giữa đại dương, không phải ở trong thâm sơn, cũng không phải ở một nơi nào người ta có thể tránh được nghiệp báo”. – Dhammapada, 127 –

Những hiện tượng thế giới đều do Nghiệp phát động mà cảm ứng. Ta có thân thể như bây giờ đều do đời trước tạo nghiệp mà sinh, rồi cứ luân hồi,

nhân quả nối tiếp từ quá khứ chạy suốt hiện tại sang vị lai... biến hiện thiên hình vạn trạng, tùy nghiệp thụ báo để phải chịu lấy vô lượng cực khổ, nếu con người mãi mê làm tạo nghiệp. Bởi vậy dưới *Hành có Thức*.

So với nhân quả trong ba đời thì Vô Minh – Hành là nghiệp nhân quá khứ và làm nhân làm duyên để kết sinh chịu quả trong đời hiện tại.

3. THỨC (Vijnanam): bởi sự *mê mờ* và *hành động* kết thành *Nghiệp Thức*; phân biệt sai lầm mà sinh ra vui buồn, thương tiếc... Nghiệp thức con người khác nào như luồng điện tản mát khắp nơi...; thân “Tứ Đại” Ví như dòng điện, khi đủ điều kiện nhân duyên, như, dây, bóng,...ta bật sẽ thấy điện phát ra ánh sáng. Còn ánh sáng ấy mạnh hoặc yếu cũng như màu nó xanh, hoặc đỏ là do bóng đèn to, nhỏ và tùy thuộc ở màu xanh hay màu đỏ; nhưng không ngoài *điện tính*... Cũng thế, muôn loài vạn vật hiện hữu trong thế gian là do nhân duyên giả hợp mà thành; con người sinh ra đời là bởi tinh huyết của người cha và người mẹ hòa hợp, kết đọng lại mà tạo nên cái “xác thân giả tạm”. Nhưng, như vậy, chưa đủ; con người còn phải có *suy nghĩ, cảm giác, lĩnh thụ* mới trở thành “con người hoàn toàn” – *con người sống động*.

Trong cuộc hành trình của con người: khi sống hay lúc chết đều do nhân quả hành vi tự thân tạo tác; con người đẹp hay xấu, ngu tối hoặc thông minh, sung sướng hay khổ sở, không do ai cầm đầu dẫn dắt và thưởng phạt cả! Mà chính là do tự thân gây “*Nghiệp*” “*nhân*” và “*duyên*” để rồi nhận lấy “quả báo” hoặc thiện hoặc ác...

Ta hãy lấy một ví dụ làm chứng minh:

(*Nghiệp*) – A và B (anh hay chị) cùng là con người. Nhưng con người A khác con người B về tâm trí, về nét mặt, về hình thể, tầm vóc cao, thấp, nam hoặc nữ, đẹp xấu, thiện và ác...

(*Nhân*) – A rất chăm học, B thì lười, biếng học...

(*Duyên*) – Cả A và B đều được cha mẹ thương yêu, nuôi nấng, cho ăn học, sắm quần áo, xe cộ và bút, mực, sách vở để không bị thua kém với chúng bạn...

(*Quả*) – A chịu khó học tập nên kết quả là *A biết chữ và thi đậu*. Còn B, trái lại... Ta không nên có thành kiến sai lầm cho rằng: Bộ óc là sản phẩm của tư tưởng, cũng đừng bao giờ quan niệm tinh thần (ý thức) có trước vật chất... Theo đạo Phật, những thuyết lý nào thiên một bên đều là sai lầm. Dù tinh thần hay vật chất thì cũng đều do các *yếu tố công năng từ Bản Thể sinh, rồi tồn tại và hủy diệt*. Con người phải đủ hai phần “tinh thần” (thân thức do Nghiệp của mỗi con người đã tạo) và “vật chất” (thân tứ đại giả hợp”, nếu lia một trong những “*chất ấy*” con người sẽ chết; nhưng không có nghĩa chết rồi là hết, mà chỉ là thay đổi hình tướng, *ví như điện*.

Sự thật (như trên) cho ta thấy: khi Hành Nghiệp đã kết quả thì tự thể nó phải ôm mang lấy. *Vô minh và hành động* (Nghiệp Lực) đi đến một nơi nào đó để nhận chịu một cái thân quả báo hoặc thiện, hoặc ác...

Nhìn chung vào pháp giới thì, con người chỉ là một chủng loại đã có một trình độ tiến triển tương đương. Cao hơn con người, là Phật, Bồ Tát. Thấp, là các loài hạ đẳng động vật. Do đó, đạo Phật chia ra mười pháp giới:

1 – Phật (Buddha): đấng Đại Trí, Đại Đức và Đại Hùng. Trong mười phương các quốc độ chỉ có đức Phật là trên hết. Đứng về phương diện con người mà nhận xét, ta thấy: “*Trí*” Phật là trí bát nhã (prajñā), sáng suốt bao la vô cùng tận. “*Đức*” của Phật là vô lượng vô biên, cao cả: *Vô Thượng*. “*Hùng*” hay là “*Lực*” của Phật tu chứng đến chỗ *Hoàn Toàn Trong, Hoàn toàn Sáng; diệt tận sinh tử, phiền não, nhiễm ô*. Đức Phật có đầy đủ ba đặc tính Trí – Đức – Hùng, do đó (mà) cứu độ cho hết thảy chúng sanh trong ba cõi... Nhờ vào ba “*đức*” ấy, tất cả chúng sanh sẽ chuyển hóa được tâm hồn xấu xa thành tốt đẹp, sáng láng... Đó là chính nghĩa:

– ĐẠI TRÍ

– ĐẠI ĐỨC

– ĐẠI HÙNG

Cho nên, cảnh giới của chư Phật là cảnh giới *Tự Tại Giải Thoát*, là *chân lý tuyệt đối*.

2 – Bồ Tát (Bodhisattava): Những vị giác ngộ sắp được như Phật, do tu “*Lục Độ, Vạn Hạnh*” mà chứng thánh quả.

3 – Duyên Giác (Pratyekabuddhi): ngôi vị này hãy còn kém so với Bồ Tát; tu quán pháp “*Mười Hai Nhân duyên*” mà được chứng quả.

4 – Thanh Văn (Śrāvaka): bậc giác ngộ ưa hưởng cảnh giới Niết Bàn (Nirvāna), gần tương đương với Duyên Giác, song trí tuệ có phần kém; tu theo phép “*Tứ Diệu Đế*”. Cùng tột của địa vị này là chứng thánh quả *A La Hán* (Arahat).

5 – Trời (Dévasura): Chư thiên ở các tầng trời trong các cõi *Dục Giới, Sắc Giới và Vô Sắc Giới*.

6 – Người (Manusya): Chỉ chung tất cả loài người ở trong một thế giới trung bình, không quá khổ như địa ngục, không vui sướng như ở thiên đường, và không ngu si như các loài muông, thú..., nên sự tu đạo cũng dễ dàng tiến ích.

7 – A Tu La (Asura): Những loài quỷ giống như loài người – *con người thoát xác* – rất tàn bạo, giận dữ, giết chóc và dâm dục...

8 – Địa Ngục (Narskanitaya): chúng sinh ở cõi đầy tội lỗi, tội tâm, đau khổ...

9 – Ngã Quỷ (Preta): những loài đói khát, đi lang thang khắp “*xó chợ đầu đường*” kiếm miếng ăn, manh áo mặc!!!

10 – Súc Sinh (Tiryagyoni): các loài súc vật v.v...

Tuy chia ra mười pháp giới chỉ là để đo trình độ tu chứng cao thấp của mỗi giới. Nếu xét theo quan niệm bình đẳng thì “*Bản Thể Nhất Như*”.

Với cặp mắt sáng ngời đốm vẽ từ bi, đức Phật đã *nhìn, thấy và hiểu rõ* chúng sinh, từ thúở nào vẫn luân hồi trong sáu ngã (trời, Người, A Tu La, Địa Ngục, Ngã quỷ, Súc sanh) mà chẳng biết lối thoát! Đức Phật đã lắng nghe và hiểu suốt tâm trạng nỗi vui, buồn, đau khổ của chúng sinh, nên Ngài thường khuyên các đệ tử, hãy luôn sống bên người, gần vật để sang sẻ và ban bố tình thương “*cho vui, cứu khổ*” đến tất cả muôn loài, và hãy sống nhập một (trọn vẹn) với bản thể vô biên tuyệt đích...

Trong mười pháp giới chỉ khác chỗ mê và ngộ.

* Mê là chúng sinh.

* Ngộ là Bồ Tát, Phật.

Nếu đứng về phương diện con người mà xét thì, đức Phật cũng là một Người, nhưng là một Siêu nhân, đã tu chứng giác ngộ thành Phật, một trong những vị Phật đã thành là đức Thích Ca Mâu Ni, còn chúng sinh thì vẫn cứ là chúng sinh, nếu không chịu tu tiến.

Đức Phật là đáng Giác Ngộ Viên Mãn, là Người đã đạt đến chỗ cao tột của nhân sinh, mà Bồ Tát Duyên Giác hay Thanh Văn, là những bậc còn phải dõ bước và còn phải tiến nữa, để đến chỗ tuyệt đối như Phật. Con người có thể tiến lên địa vị ấy, nếu biết hướng theo đường sáng do đức Phật đã vạch ra. Trái lại, không chịu tu hay không chịu làm phúc thì con người sẽ mãi đau khổ u tối, mặc cho nghiệp lực cuốn trôi, triền miên trong vòng mê luân sinh tử xoay vần, chẳng biết đến bao giờ là ngày chung kết!

Thức, một chi quả thứ nhất thuộc đời hiện tại.

4. DANH SẮC (Nàmarùpam): “*Danh*” là một danh từ trừu tượng như *Thụ, Tượng, Hành, Thức uẩn*, không có hình ảnh, chỉ là trạng thái chiều theo cảnh giới mà hiển hiện; “*Sắc*” tức hình tướng vật thể vô tri có trạng thái tự tiêu hoại do sức lạnh, nóng của thời tiết. Nhưng đây chủ yếu nói về sắc uẩn là do sự phối hợp của bốn Đại: *Đất* (Prthividhàtuh), *Nước* (Abdhàtuh), *Lửa* (Tejodhàtuh), *Gió* (Vàyadhàtuh)... tức chỉ cho tổng báo thân của loài hữu tình, từ khi còn trong thai trạng, và dần dần sinh trưởng... Vậy “*có Nghiệp Thức* là có sự luân chuyển, nên khi Tâm thức chuyển sự sống sang kiếp khác (con mình). Tâm (Danh) phải nương vào vật (Sắc) là tinh huyết cha mẹ, để sự sống được nảy nở, tồn tại”.

Con người là loài sinh mệnh có tư tưởng, trí tuệ, nhưng do những yếu tố nào kết hợp tạo thành? – Đạo Phật quan niệm con người cũng như các loài có cảm giác, thức tính đều do luật tiên hóa của vũ trụ với một trình độ nào... và do *Ngũ Uẩn* kết hợp thành thân.

Đức Phật dạy:

“... Nay các tỳ khuru, có ba sự hòa hợp mà một bào thai thành hình. Ở đây cha mẹ có giao hợp và người mẹ không có thể thụ thai, và hương ẩm (gandhabba) không hiện tiền, như vậy bào thai không thể thành hình. Ở đây cha và mẹ có giao hợp và người mẹ trong thời có thể thụ thai, nhưng hương ẩm (gandhabba) không hiện tiền, như vậy bào thai không thể thành hình. Và nay các tỳ khuru, khi nào cha mẹ có giao hợp và người mẹ trong thời có thể thụ thai, và hương ẩm có hiện tiền có ba sự hòa hợp như vậy, bào thai mới thành hình. Rồi nay các tỳ khuru, người mẹ trong chín hay mười tháng mang bào thai ấy, với sự lo âu lớn đối với gánh nặng ấy. Rồi nay các tỳ khuru, sau chín hay mười tháng, người mẹ sinh đẻ, với sự lo âu lớn đối với gánh nặng ấy. Khi đã sinh, người mẹ nuôi (hài nhi ấy) với máu của mình. Nay các tỳ khuru, trong luật của bậc thánh, sữa của người mẹ được xem là máu. Nay các tỳ khuru, đưa trẻ ấy, sau khi lớn lên, sau khi các căn đã thuần thục, chơi với những trò chơi dành cho các trẻ như chơi với cái cày nhỏ, chơi đánh khăng chơi nhảy lộn nhào, chơi chong chóng, chơi với đồ đồng bằng lá, chơi xe con, chơi cung nhỏ. Nay các tỳ khuru, đưa trẻ sau khi lớn lên, sau khi các căn được thuần thục, thụ hưởng đầy đủ năm món dục lạc, các sắc do nhãn nhận thức, sắc này khả ái, khả hỷ, khả lạc, khả ý, kích thích lòng dục, các tiếng do tai nhận thức... các hương do mũi nhận thức... các vị do lưỡi nhận thức... các xúc do thân cảm xúc, các xúc này là khả ái, khả hỷ, khả lạc, khả ý, kích thích lòng dục.

Khi nó thấy sắc với mắt, nó tham ái đối với hảo sắc, nó ghét bỏ đối với ó sắc, nó sống niệm không an trụ trên thân, với một tâm nhỏ mọn. Nó không như thật biết tâm giải thoát, tuệ giải thoát, chính nhờ chúng mà các ác bất thiện pháp của nó được trừ diệt một cách hoàn toàn. Như vậy, đối với thân sơ (thuận nghịch) nó cảm thụ, nào khởi lên lạc thụ, khổ thụ, hay bất khổ bất lạc thụ, nó tùy hỷ, hoan nghênh, tham trước thụ ấy. Vì tùy hỷ, hoan nghênh, tham trước, cảm thụ ấy, nên hoan hỷ sinh. Có tâm hoan hỷ đối với những cảm thụ ấy, tức là chấp thủ. Do duyên thủ, hữu sinh, do duyên hữu, sinh sinh khởi. Do duyên sinh, lão tử, sầu, bi, khổ, ưu, não, sinh. Như thế là sự tập khởi của toàn bộ khổ uẩn vậy. Khi nó nghe tiếng với tai.... (như trên)... khi nó ngửi hương với mũi...(như trên)...khi nó nếm vị với lưỡi...(như trên) khi nó cảm xúc với thân... (như trên) ... khi nó nhận thức pháp với ý, nó tham ái đối với hảo pháp, nó ghét bỏ đối với ó pháp. Nó sống niệm không an trụ trên thân, với một tâm nhỏ mọn. Nó không như thật biết đến tâm giải thoát, tuệ giải thoát, chính nhờ chúng mà các ác, bất thiện pháp của nó được trừ diệt một cách hoàn toàn. Như vậy đối diện với thân sơ (thuận, nghịch), nó cảm thụ nào khởi lên lạc thụ, khổ thụ, hay bất khổ lạc thụ, nó tùy hỷ, hoan nghênh, tham trước cảm thụ ấy, nên hoan hỷ sinh. Có tâm hoan hỷ đối với những cảm thụ ấy, tức là chấp thủ. Do duyên thủ, hữu sinh. Do duyên hữu,

sinh sinh khởi. Do duyên sinh, lão tử, sầu, bi, khổ, ưu, não sinh. Như vậy là sự tập khởi của toàn bộ khổ uẩn này.”

Danh sắc một chi quả thứ hai thuộc đời hiện đại.

5. LỤC NHẬP (Sadàyatanam): một khi “sự sống đã được nảy nở tồn tại (kết thai) thì 6 quang năng tức sáu căn thành hình (bào thai)”.

Trong khi *Danh* và *Sắc* kết hợp tạo nên thân thể con người – *một con người hoàn toàn sống động*.

6 quan năng là:

1- Mắt (Caksurindriyam): nhãn căn.

2- Tai (Srotrendriyam): nhĩ căn.

3- Mũi (Ghrànendriyam): tỷ căn.

4- Lưỡi (Jihvendriyam): thiệt căn.

5- Thân (Kày yendriyam): thân căn.

6- Ý (Manadriyam): ý căn.

Đối tượng và giao tiếp với 6 trần:

1- Sắc: Rùpam (những hiện tượng có hình sắc)

2- Thanh: Sabdah (các âm thanh)

3- Hương: Gandhah (mùi thơm)

4- Vị: Rusah (chất chua, cay...)

5- Xúc: Sprastavyam (sự va chạm giữa thân thể và vật cảnh)

6- Pháp: Drarmas (những tư tưởng về quá khứ, hiện tại, vị lai)

(... “do duyên thức sinh, và thức ấy có tên tùy theo duyên ấy. Do duyên mắt và các sắc, thức sinh; và thức ấy có tên là nhãn thức. Do duyên tai và tiếng, thức sinh; và thức ấy có tên là nhĩ thức. Do duyên mũi và các hương, thức sinh; và thức ấy có tên là tỷ thức. Do duyên lưỡi và các vị, thức sinh; và thức ấy có tên là thiệt thức. Do duyên thân và các xúc, thức sinh; và thức ấy gọi là thân thức. Do duyên ý và pháp, thức sinh; và thức ấy có tên là ý thức”)

– Mahatanhàsankhàya suttam XXXVIII – Ái Tập Đại Kinh, trang 259A.

Và vì có sự tương hợp của quan năng với cảnh trần nên liên hệ tới sự *xúc động* (xúc giác).

Lục Nhập, một chi quả thứ ba thuộc đời hiện tại.

6. XÚC (Sparsah): Cảm trạng. Sự tiếp xúc của 6 quan năng đối với cảnh vật.

Sau khi đứa bé đã sinh, độ 1, 2 tuổi, sáu căn non nớt va chạm với sáu trần tạo nên cảm xúc, như: đói nó biết tìm vú mẹ để bú, lạnh biết núp vào lòng mẹ, nhưng chỉ là làm theo tính bản năng chứ chưa nhận biết: vui, buồn, tốt, xấu, v.v... vì chưa đủ lý trí để phân biệt, nhận lĩnh, cảm thụ một cách rõ ràng.

Xúc, một chi quả thứ tư thuộc đời hiện tại.

7. THỤ (Vedanà): Cảm giác, lĩnh thụ. Khoảng từ 3, 4 tuổi đến 12, 13 tuổi là thời kỳ con người bước qua một giai đoạn khác. Con người đã biết nhận thức trước mọi cảnh: thuận, nghịch, những vật gì vừa ý muốn thì sinh lòng lĩnh thụ, trù mến. Vật, trái với ý muốn mình thì ghét, bỏ... Vì thế, có sự vui, buồn, yêu thương, ghen ghét, đam mê, giận dữ v.v..

Thụ, một chi quá thứ năm thuộc đời hiện tại.

(Nghiệp nhân *quá khứ* là Vô Minh và Hành do mình đã tạo đời này, nó kết thành 5 quả chín: Thức, Danh Sắc, Lục Nhập, Xúc và Thụ để báo đáp lại 2 nhân kia (Vô Minh, Hành), Nên 5 chi này cũng gọi là *quá hiện* tại).

8. ÁI (Trsnà): Tình yêu, do ý thức nhận được liền nảy sinh tư tưởng ưa thích (quen nết), Từ 14, 15 tuổi đến 18, 19 tuổi, thân thể con người mỗi ngày một nở nang, thường gọi là “tuổi dậy thì”, nên sự ham thích cũng rất bông bột, đã biết nhìn cái đẹp thiên nhiên, và yêu tha thiết những gì liên quan tới đời sống hàng ngày, nên sinh lòng đắm đuối trong năm món dục lạc gần như cuồng loạn; khoảng thời gian 7, 8 năm – từ 13 đến 19 tuổi – con người đã cảm thụ biết bao cảnh tốt, xấu, vui, buồn, thương yêu, ghét, muốn... tạo thành một tư tưởng hỗn tạp. Cái gì không hợp với mình thì chán, ghét, cái gì hợp thì yêu mến, chiều chuộng, vì thế, dưới Ái liên quan đến *Thú*.

Ái, một chi nhân thứ nhất thuộc đời hiện tại.

9. THÚ (Upādānam): Từ 20 tuổi trở đi, ái dục càng mạnh, sáu căn càng phóng túng chạy theo sáu trần. *Thú*, nghĩa là lấy, mong lấy, giữ lấy. Tôi thích cái hoa, khi được cái hoa thì tôi giữ lấy. Những cái gì đã yêu thích (lẽ tất nhiên) phải tìm lấy cho được. Trong các thứ lấy ấy cũng có việc *lành* việc *dữ* để thỏa nguyện vọng nhu cầu. Vì trong đời hiện tại đã gây nhân, hoạt động các việc *thiện* và *ác* nên đời sau phải chịu *quả báo*. Do đó, dưới *Thú* và *Hữu*.

Thú, một chi nhân thứ hai thuộc đời hiện tại.

10. HỮU (Bhavah): Bởi có Ái và *Thú* nên mới có *Hữu*. *Hữu* là có (cũng có nghĩa là cõi). Nhưng có cái gì? – Có nhân tất có quả: có *sinh*, *già*, *ốm*, *chết*..., tùy theo nhân quả, hành vi *thiện* hoặc *ác* của mỗi người đã gây nhân trong đời hiện tại, tất nhiên mai sau sẽ hái quả *tốt* hay *xấu*... Vì có ham muốn ắt phải nhận lấy quả báo mà kết sinh tương tục trong 3 cõi (*Dục giới* – Kāmadhātuh, *Sắc giới* – Rupadhātuh, *Vô sắc giới* – Arūdhātuh), 6 đường (*Trời*, *Người*, *A Tu La*, *Địa Ngục*, *Ngã Quỷ*, *Súc Sinh*). Bởi vậy dưới *Hữu* có *Sinh*.

Hữu, một chi nhân thứ ba và cũng là nhân cuối chót thuộc đời hiện tại.

(Trong khi ta đang mang nơi mình 5 chi: Thức, Danh Sắc, Lục Nhập, Xúc, Thụ, (quả hiện tại) đã lại tạo luôn cho 3 chi: Ái Thủ, Hữu (nhân hiện tại) -, để rồi một thời gian sau phải hái lấy quả báo: Sinh và Lão tử ở vị lai).

11. SINH (Jàtih): Sinh mệnh con người có hai phần (*tâm* và *sắc*): gồm sinh lực, thể chất và tinh thần, sống còn trong khoảng thời gian dài, ngắn... đều do Hành Nghiệp quyết định. Vì *Ái, Thủ, Hữu* mà *Sinh* vào kiếp khác (nhân quả về sau trong các cõi thụ sinh). Sinh, nghĩa là “*sống*”, chỉ cho máu chạy, tim đập, ý nghĩ, trí biết của mỗi sinh vật do đời trước gây nhân *lành* hay *dữ*, tất nhiên Nghiệp Thức của mỗi loài đã tạo ra nó sẽ phản ảnh lại:

– *Tư tưởng hành vi của con người “thiện” sẽ tạo cho xã hội những hoàn cảnh đẹp.*

– *Tư tưởng hành vi của con người “ác” sẽ tạo cho xã hội những ảnh hưởng xấu.*

Xã hội loài người tùy Nghiệp của mình đã tạo ra và luôn luôn chuyển biến, huân tập lấy *chủng tử* (Bija) (hạt giống của mỗi vật thể có công năng sinh khởi ra nghiệp quả) để khi gặp cơ duyên thuận tiện sẽ phát khởi hiện hành (những hình tướng hiện thực và hành động). Ví dụ. – A quen thân với B là do trước kia sẵn có nhân duyên với nhau. Nhưng ít lâu sau A không đủ hoàn cảnh sinh sống với B; nên A đã đi làm ăn nơi khác (nghĩa là, khi A chết sẽ thai sinh ở một kiếp nào khác...), Không bao lâu B cũng bị túng thiếu không thể ở quê hương được nữa; B lại không quen ai hơn A – hai người rất có thiện cảm, đã từng chung sống và giúp đỡ nhau khi trước -, do đó B quyết định tìm đến chỗ A để nhờ vả (nghĩa là, B đã chết khi nghiệp thức đi đầu thai sẽ tìm đến chỗ nào, nơi nào... mà mình đã gây nhân duyên hợp với tâm lý, tình cảm và tập quán của một quá trình sống...)

Trong vũ trụ có hằng hà sa số thế giới có những chủng loại *y báo, chính báo* khác nhau, nhưng cùng chịu chung một định luật: *Thành, Trụ, Hoại, Không*. Nghĩa là từ khi thế giới sơ thành tới khi tàn lụi (không còn là thế giới nữa); trong bốn thời kỳ dài đặc ấy tính có hằng bao nhiêu triệu triệu năm...

Gần đây, nhà bác học *William THOMPSON* (1824 – 1907) đã có những giả tưởng: “*Sinh vật đầu tiên có trên địa cầu là do những sinh vật khác từ một vài tinh tú chuyển sang...*”

Theo luật “*thành, trụ, hoại, không*” thì con người đã trải qua bao nhiêu hưng vong, thay đổi, lớp này chết lớp khác sinh, sinh sinh hóa hóa mãi như thế, bây giờ làm sao tìm được cái dấu tích mà ta gọi là “*con người nguyên thủy* – dù các nhà nhân chủng học có cố nghiên cứu, tìm tòi mấy đi nữa cũng chỉ chứng minh cho lớp người về một thời gian nào đó mà thôi. Hiểu được định lý ấy rồi, ta mới không lấy làm lạ về những sự xảy ra trong lịch sử, hay những điều phát minh mới lạ mà người ta cho là thần thánh, thực ra không mấy quan tâm. Và cũng chẳng có gì đáng làm cho ta phải ngạc nhiên kinh hoàng?!

Sinh, một chi quả thứ nhất thuộc về vị lai.

12. LÃO TỬ (Jaràmaranam): cuối cùng đưa đến sự già, chết, khi thân thể con người đã suy yếu: một ngày nào đó sức lực đã kiệt vì *già, ốm, tất nhiên con người phải chết*. Vì chết nên phải lo âu, đã lo âu tất sinh ra khổ não... và cứ thế theo công lệ nhân quả luân hồi do mình đã tạo. *Nhưng có điều ta nên nhớ*: Chết chỉ có nghĩa thay đổi hình tướng – từ hình tướng này chuyển sang một hình tướng khác – Thực ra, nghiệp thức con người chẳng mất đi đâu; khác nào như luồng điện sẽ qui về bản chất của nó – *người chết* – đến khi đủ nhân duyên, điện sẽ trở lại sáng – *con người tái sinh* -.

Sự *sống* và sự *chết* của người ta cũng như buổi hoàng hôn rồi dần lại tiếp buổi bình minh...

Vậy *sống* – *chết* là định luật tất nhiên. Có *sinh* phải có *diệt*. Tất cả hiện tượng trong trời đất cũng phải theo định luật ấy. Ta tạm lấy một ví dụ để chứng minh: *Anh A là người – Tất nhiên anh A phải có lúc chết – Vì, có sinh phải có diệt*.

Lão tử, một chi quả thứ hai thuộc đời vị lai.

Mười Hai Nhân Duyên theo định luật nhân quả *ba đời*: Vô Minh, Hành, *hai chi nhân thuộc quá khứ để chiêu cảm năm chi quả hiện tại*: Thức, Danh Sắc, Lục Nhập, Xúc, Thọ *rồi do năm chi quả này khởi niệm ra*: Ái, Thủ, Hữu *làm nhân ở đời hiện tại*. Và do ba nhân kia (*Ái, Thủ, Hữu*) *chiêu cảm mà có hai chi quả*: Sinh, Lão Tử *thuộc đời vị lai*.

Quả tạo ra *Nhân*, *Nhân* cảm thành *Quả*, ba đời nối tiếp nhau không bao giờ gián đoạn, như bánh xe xoay lăn, cho nên gọi là *luân hồi*. Để giải thích về luân hồi (Samsàra), trong kinh Milindapanhà có ghi cuộc đối thoại giữa đức vua Milinda và thánh giả Nagasena như sau:

– “Thưa đại vương, nếu có người thắp một ngọn đèn, ngọn đèn ấy có thể cháy suốt đêm được không?

– Bạch Ngài, ngọn đèn có thể cháy đến sáng.

– Vậy ngọn đèn lúc canh một có phải chính là ngọn đèn lúc canh hai?

– Bạch Ngài, không.

– Ngọn đèn lúc canh hai với ngọn đèn lúc canh ba có phải cũng là một không?

– Bạch Ngài cũng không phải.

– Vậy thì, canh một có một ngọn đèn, canh hai có một ngọn đèn khác, và canh ba, một ngọn đèn nữa không?

– Bạch Ngài không phải thế, ánh sáng suốt đêm chỉ là do một cây đèn tỏa ra mà thôi.

– Thưa đại vương, sự cảm giác bất biến ở một con người hay ở một chúng sinh khác cũng như thế. Con người phút này sinh thì con người phút khác diệt, nhưng con người ở phút sau không phải con người ở phút trước, nhưng cũng không phải khác với con người ở phút trước.” (phi nhất phi dị)

Mười Hai Nhân Duyên theo vòng tròn tượng trưng bằng bánh xe nhân quả tương quan, như đồ biểu trang bên:

Dưới hình thức 12 nhân duyên còn có bộ ba: Hoặc – Nghiệp – Khổ

Ví dụ: Anh B say rượu (Hoặc) ra đường gây chuyện đánh nhau với anh C (Nghiệp). Sau, anh C đem chuyện này trình nhà chức trách, anh B bị đòi hầu tòa về tội đánh người trái phép và bị xử phạt, ở tù, khổ sở (Khổ).

Sở dĩ chúng sinh vẫn mãi bị khổ đau, phiền não, sinh tử là do Vô Minh, mê tối, nên mới tạo Nghiệp vọng động (Hành, Thức) mà có *thân ngũ uẩn* (Danh, Sắc) rồi sáu căn (mắt, tai mũi, lưỡi, thân, ý) tiếp xúc với sáu trần (sắc, thanh, hương, vị, xúc, pháp) (Lục Nhập) sinh cảm giác, lĩnh thụ (Thụ) thì nảy sinh lòng ham muốn, ưa thích (Ái), rồi ham muốn chấp giữ, tạo thành thói quen (Thủ). Vì đã gây nhân tham ái phải nhận lấy quả báo (Hữu). Do có *Ái, Thủ, Hữu* sẽ phải sinh ra trong đời sau (Sinh) và tiếp tục nhận chịu những cảnh khổ, già và chết (Lão Tử).

Muốn thoát luân hồi sinh tử thì ta phải đi ngược lại mười hai nhân duyên. Nhưng làm thế nào để diệt. *Vô minh* và đoạn *Sinh tử*? – Không gây tội lỗi tức là diệt lòng *tham ái, sân hận, si mê* và tu theo *Giới, Định, Tuệ*. Vì biết rằng: tất cả sự vật đều do nhân duyên giả hợp tạo thành, nên không thực – đã không thực thì “tội lỗi mê vọng” cũng không có chỗ để tồn tại, tức *Vô Minh* hết; không khởi động *Ái, Thủ, Hữu*, thì trong cõi sinh tử đều đoạn. *Vô Minh* diệt thì *Hành* diệt cho đến *Lão Tử, ưu bi, khổ não* cũng bị diệt. Có như thế cuộc sống của con người (ở cõi đời này và đời sau) mới vơi được nguồn đau khổ, và được an lạc, tự tại, giải thoát.

Tìm hiểu thêm

Sự cấu tạo hình thể con người và vạn hữu, theo thuyết lý Mười Hai Nhân Duyên, ở đây, tôi lược dẫn một đoạn trong bộ Kinh *MAJJHIMA NIKAYA*, tập 1: *Ái Tập Đại Kinh* (Mahàtanhāsankhàyasuttam XXXVIII):

“...*Này các tỳ khuru, Ái lấy gì làm nhân duyên, lấy gì làm tập khởi, lấy gì làm sinh chủng, lấy gì làm nguyên nhân? Ái lấy thụ làm nhân duyên, lấy thụ làm tập khởi, lấy thụ làm sinh chủng, lấy thụ làm nguyên nhân. Này các tỳ khuru, Thụ lấy gì làm nhân duyên, lấy gì làm tập khởi, lấy gì làm sinh chủng, lấy gì làm nguyên nhân? Thụ lấy xúc làm nhân duyên, lấy xúc làm tập khởi, lấy xúc làm sinh chủng, lấy xúc làm nguyên nhân. Này các tỳ khuru, xúc lấy gì làm nhân duyên, lấy gì làm tập khởi, lấy gì làm sinh chủng, lấy gì làm nguyên nhân? Xúc lấy lục nhập làm nhân duyên, lấy lục nhập làm tập khởi, lấy lục nhập làm sinh chủng, lấy lục nhập làm nguyên nhân. Này các tỳ khuru, Danh sắc lấy gì làm nhân duyên, lấy gì làm tập khởi, lấy gì làm sinh chủng, lấy gì làm nguyên nhân? Danh sắc lấy thức làm nhân duyên, lấy thức làm tập khởi, lấy thức làm sinh chủng, lấy thức làm nguyên nhân. Này các tỳ khuru, thức lấy gì làm nhân duyên, lấy gì làm tập khởi, lấy gì làm sinh chủng,*

lấy gì làm nguyên nhân? Thức lấy hành làm nhân duyên, lấy hành làm tập khởi, lấy hành làm sinh chủng, lấy hành làm nguyên nhân. Nay các tỳ khuru, Hành lấy gì làm nhân duyên, lấy gì làm tập khởi, lấy gì làm sinh chủng, lấy gì làm nguyên nhân? Các Hành lấy vô minh làm nhân duyên, lấy vô minh làm tập khởi, lấy vô minh làm sinh chủng, lấy vô minh làm nguyên nhân. Như vậy, nay các tỳ khuru, vô minh duyên hành, Hành duyên thức, Thức duyên danh sắc, Danh Sắc duyên lục nhập, Lục nhập duyên xúc, Xúc duyên thụ, Thụ duyên ái, Ái duyên thủ, Thủ duyên hữu, Hữu duyên sinh, Sinh duyên Lão Tử, sầu, bi, khổ, ưu, não hiện hữu. Đó là sự tập khởi của toàn bộ khổ uẩn vậy.

Trước đã nói: “Sinh duyên lão tử” (do duyên sinh nên lão tử hiện khởi). Nay các tỳ khuru, sinh duyên lão tử có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, sinh duyên lão tử. Như vậy đối với chúng con, (nghĩa) ở đây là thế: “Sinh duyên lão tử”. – Trước đã nói, “Hữu duyên sinh”. Nay các tỳ khuru, hữu duyên sinh có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, hữu duyên sinh. Như vậy đối với chúng con, (nghĩa) ở đây là thế: “Hữu duyên sinh” – Trước đã nói, “Thủ duyên sinh”. Nay các tỳ khuru, thủ duyên hữu có phải vậy không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, thủ duyên hữu. Như vậy đối với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Thủ duyên hữu” – Trước đã nói, “Ái duyên thủ”. Nay các tỳ khuru, ái duyên thủ có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, ái duyên thủ. Như vậy đối với chúng con, (nghĩa) ở đây là thế: “Ái duyên thủ – Trước đã nói, “Thụ duyên ái”. Nay các tỳ khuru, thụ duyên ái có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, thụ duyên ái. Như vậy đối với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Thụ duyên ái” – Trước đã nói, “Xúc duyên thụ”. Nay các tỳ khuru, xúc duyên thụ có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, xúc duyên thụ. Như vậy đối với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Xúc duyên thụ” – Trước đã nói: “Lục nhập duyên xúc”. Nay các tỳ khuru, lục nhập duyên xúc phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, Lục nhập duyên xúc. Như vậy đối với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Lục nhập duyên xúc” – Trước đã nói: “Danh sắc duyên lục nhập”. Nay các tỳ khuru, danh sắc duyên lục nhập có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? Bạch Thế Tôn, danh sắc duyên lục nhập. Như vậy, đối với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Danh sắc duyên lục nhập” – Trước đã nói: “Thức duyên danh sắc”. Nay các tỳ khuru, thức duyên danh sắc có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, Thức duyên danh sắc. Như vậy đối với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Thức duyên danh sắc” – Trước đã nói: “Hành duyên thức”. Nay các tỳ khuru, hành duyên thức có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, hành duyên thức. Như vậy

đổi với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Hành duyên thức” – Trước đã nói: “*Vô minh duyên hành*”. *Này các tỳ khuru, vô minh duyên hành có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào?* – Bạch Thế Tôn, Vô minh duyên hành. Như vậy đổi với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Vô minh duyên hành”.

Lành thay, này các tỳ khuru. Các người nói như vậy và Ta cũng nói như vậy: “Cái này có tên cái kia có, cái này sinh nên cái kia sinh, như vô minh duyên hành, hành duyên thức, thức duyên danh sắc, danh sắc duyên lục nhập, lục nhập duyên xúc, xúc duyên thụ, thụ duyên ái, ái duyên thủ, thủ duyên hữu, hữu duyên sinh, sinh duyên lão tử, sầu, bi, khổ, ưu, não cùng sinh khởi. Như vậy là sự tập khởi của toàn bộ khổ uẩn này. Do vô minh đoạn diệt xả ly một cách hoàn toàn nên hành diệt. Do các hành diệt nên lục nhập diệt. Do lục nhập diệt nên xúc diệt. Do xúc diệt nên thụ diệt. Do thụ diệt nên ái diệt. Do ái diệt nên thủ diệt. Do thủ diệt nên hữu diệt. Do hữu diệt nên sinh diệt. Do sinh diệt nên lão tử, sầu, bi, khổ, ưu, não đều diệt. Như vậy là sự đoạn diệt của toàn bộ khổ uẩn này.

“Trước đã nói : “*Do sinh diệt nên lão tử diệt*”. *Này các tỳ khuru, do sinh diệt nên lão tử diệt có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào?*” – Bạch Thế Tôn, do sinh diệt nên lão tử diệt. Như vậy đổi với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Do sinh diệt nên lão tử diệt” – Trước đã nói: “*Do hữu diệt nên sinh diệt*”. *Này các tỳ khuru, do hữu diệt nên sinh diệt có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào?* – Bạch Thế Tôn, do hữu diệt nên sinh diệt. Như vậy đổi với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Do hữu diệt nên sinh diệt” – Trước đã nói: “*Do thủ diệt nên hữu diệt*”. *Này các tỳ khuru, do thủ diệt nên hữu diệt có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào?* – Bạch Thế Tôn, do thủ diệt nên hữu diệt. Như vậy đổi với chúng con (nghĩa) ở đây thế nào: “Do thủ diệt nên hữu diệt” – Trước đã nói: “*Do ái diệt nên thụ diệt*”. *Này các tỳ khuru, do ái diệt nên thụ diệt có phải không?. Hay ở đây (nghĩa) như thế nào?* – Bạch Thế Tôn, do ái diệt nên thụ diệt. Như vậy đổi với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Do ái diệt nên thụ diệt” – Trước đã nói, “*Do thụ diệt nên ái diệt*”. *Này các tỳ khuru, do thụ diệt nên ái diệt có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào?* – Bạch Thế Tôn, do thụ diệt nên ái diệt. Như vậy đổi với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Do thụ diệt nên ái diệt” Trước đã nói: “*Do xúc diệt nên thụ diệt*”. *Này các tỳ khuru, do xúc diệt nên thụ diệt có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào?* – Bạch Thế tôn, do xúc diệt nên thụ diệt. Như vậy đổi với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Do xúc diệt nên thụ diệt” – Trước đã nói: “*Do lục nhập diệt nên xúc diệt*”. *Này các tỳ khuru, do lục nhập diệt nên xúc diệt có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào?* – Bạch Thế tôn, do lục nhập diệt nên xúc diệt. Như vậy, đổi với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Do lục nhập diệt nên xúc diệt” – Trước đã

nói: “Do danh sắc diệt nên lục nhập diệt”. Nay các tỳ khuru, do danh sắc diệt nên lục nhập diệt có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, do danh sắc diệt nên lục nhập diệt. Như vậy đối với chúng (nghĩa) ở đây là thế: “Do danh sắc diệt nên lục nhập diệt”. – Trước đã nói. “Do thức diệt nên danh sắc diệt”. Nay các tỳ khuru, do thức diệt nên danh sắc diệt có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế tôn, do thức diệt nên danh sắc diệt. Như vậy đối với chúng con (nghĩa) ở đây là thế: “Do thức diệt nên danh sắc diệt”. – Trước đã nói: “Do hành diệt nên thức diệt”. Nay các tỳ khuru, do hành diệt nên danh sắc diệt có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, do hành diệt nên thức diệt. Như vậy đối với chúng con (nghĩa) ở đây là như thế : “Do hành diệt nên thức diệt”. – Trước đã nói: “Do do vô minh diệt nên hành diệt”. Nay các tỳ khuru, do vô minh diệt nên hành diệt có phải không? Hay ở đây (nghĩa) như thế nào? – Bạch Thế Tôn, do vô minh diệt nên hành diệt”. Lành thay này các tỳ khuru, các người nói như vậy Ta cũng nói như vậy: “Cái này không có nên cái kia không có; cái này diệt nên cái kia diệt, như vô minh diệt nên hành diệt, hành diệt nên thức diệt, thức diệt nên danh sắc diệt, danh sắc diệt nên lục nhập, lục nhập diệt nên xúc diệt, xúc diệt nên thụ diệt, thụ diệt nên ái diệt, ái diệt nên thủ diệt, thủ diệt nên hữu diệt, hữu diệt nên sinh diệt, sinh diệt nên lão tử, sầu bi khổ ưu não diệt. Như vậy là sự đoạn diệt của “toàn bộ khổ uẩn này”.

Này các tỳ khuru, các người biết như vậy, thấy như vậy, có còn chạy theo lời quá khứ, và suy nghĩ: “Ta có mặt trong thời quá khứ hay không có mặt trong thời quá khứ? Ta có mặt trong thời quá khứ như thế nào? Ta có mặt trong thời quá khứ, hình vóc như thế nào? Trước kia ta là gì và ta có mặt trong thời quá khứ?” – “Thưa không, bạch Thế tôn” – Nay các tỳ khuru, các người biết như vậy, thấy như vậy, có còn chạy theo thời vị lai hay ta không có mặt trong thời vị lai. Ta có mặt trong thời vị lai như thế nào “Ta có mặt trong thời vị lai, hình vóc như thế nào? Trước kia ta là gì và ta sẽ có mặt như thế nào trong thời vị lai?” – “Thưa không, bạch Thế Tôn” – Nay các tỳ khuru, các người biết như vậy, thấy như vậy, các người có nghi ngờ gì về mình trong thời hiện tại: “Ta có mặt hay không có mặt. Ta có mặt như thế nào? Ta có mặt hình vóc như thế nào? Hữu tình hay từ đâu đến? Và rồi sẽ đi về đâu?” – “Thưa không, bạch Thế Tôn.” – Nay các tỳ khuru, các người biết như vậy, thấy như vậy, các người có nói như sau: “Bậc Đạo Sư quá nặng nề đối với chúng ta. Chúng ta nói vì chúng ta tôn trọng bậc Đạo Sư” – “Thưa không, bạch Thế Tôn” – Nay các tỳ khuru, các người biết như vậy, thấy như vậy, các người có nói như sau: “Một Sa Môn nói với chúng tôi như vậy, và còn chúng tôi không nói như vậy (?)” – “Thưa không, bạch Thế Tôn” – Nay

các tỳ khuru, các người biết như vậy, thấy như vậy, các người có tìm một vị Đạo Sư khác không? – “Thưa không, bạch Thế Tôn.” “Này các tỳ khuru, các người biết như vậy, các người có trở lui lại cái giới cấm, ế tự (?) đàn tràng của các tục tử Sa Môn, Bà La Môn (và nghĩ rằng) chúng ta là căn bản không? – “Thưa không, bạch Thế Tôn” – Này các tỳ khuru, có phải các người chỉ nói những gì các người tự biết, tự thấy, tự ý thức được? – “Thưa vâng, bạch Thế Tôn” – Lành thay, này các tỳ khuru, các người đã được ta giới thiệu Chính Pháp, Pháp này tự chứng hiện tại, vượt ngoài thời gian, đến để mà thấy, có khả năng hướng thượng, được người trí tự thân giác hiểu. Này các tỳ khuru, Pháp này tự chứng hiện tại, vượt ngoài thời gian, đến để mà thấy, có khả năng hướng thượng, được người trí tự thân giác hiểu. “Tất cả những gì đã nói là do duyên này mà nói”.

2. Giải Quyết Vấn Đề Sống, Một Mục Đích ...

Dưới con mắt đạo Phật, ta thấy hai sự thật:

Thế Giới Là Vô Thường (anicca).

Chúng Sinh Là Vô Ngã (Anattà).

Theo nhận định trên, đó là biến tướng của Mười Hai Nhân Duyên (Dvādasāṅgahpratityasamutpādah) kết sinh tương tục, nên cuộc sống con người cũng chuyển dịch, biến hóa không ngừng, nếu con người không sớm giác ngộ cứ mãi sống triền miên trong mê vọng. Với tuổi thanh niên bông bột, can đảm, đầy dục vọng, nếu người ta chỉ nhìn hạnh phúc không ngoài cơm, áo, nhà ở, sắc đẹp, tiền tài, danh vọng, chơi bời cho phung phí, thu hẹp đời mình trong gang tấc, đến khi tuổi già sức kiệt, tinh thần uể oải, nhìn đời với cặp mắt yếm thế, bi quan, lãng mạn, buồn thảm... trông về trước, than ôi! “thời oanh liệt nay còn đâu?”; ngó lại sau, thấy toàn là đổ vỡ, sống không mục đích, không lý tưởng hướng dẫn, nên dễ bị cảnh vật cuốn lôi, thì nảy sinh tư tưởng tiêu cực hoài nghi..., chỉ còn chờ ngày xuôi tay, tắt hơi thở. Do đó, đã sinh ra quan niệm cho rằng con người chết rồi thì hết, nên lúc sinh thời, họ ăn chơi trác táng!. Ngược lại, có thuyết lại nói: Con người chết, nhưng “linh hồn” bất tử, và sẽ trở về chốn âm phủ. Ở đây người ta sẽ được gặp lại bà con thân quyến...

(Những quan niệm như trên đều là sai cả. Theo đạo Phật, thì đó gọi là “tà kiến” hay “biên kiến” vậy).

Nếu cuộc sống con người chỉ quan niệm trong bấy nhiêu sự kiện, ăn mặc, ở và chơi bời phóng đãng, thử hỏi còn có nghĩa lý gì?! Nhưng, về một phương diện khác, cho ta thấy, con người nếu biết *thực tỉnh*, biết phụng sự cho một lý tưởng cao đẹp, biết quay lại với mình – *một ý nghĩa chân thật người* -, sống nhịp với bản thể vũ trụ bao la... Nghĩa là, chỉ khi nào người ta có được một quan niệm rộng rãi mới nhìn ra cuộc sống cao đẹp thường ẩn trong lòng

sự vật và tràn đầy hy vọng vô biên ...thì đó mới thực sự được gọi là cuộc sống có ý nghĩa. Thật ra, cuộc sống con người không phải chỉ đóng khuôn trong bảy, tám chục năm hay trong một đời, một kiếp; mà là vô hạn – *Chết chỉ có nghĩa để lại sinh*. Trong cuộc tiến hóa mình làm mình chịu. Hễ có *nhân* là có *quả*. Chúng ta đừng bao giờ bỏ lỡ cơ hội tốt nào. Hãy phấn đấu không ngừng. Phấn đấu để thắng dục vọng, thực chứng sự, lý giải thoát. Để khỏi phụ một đời làm người vậy.

Với tinh thần vô ngã, vị tha, đạo Phật khuyên con người đừng bao giờ trốn tránh cuộc đời để tìm nguồn phúc lợi cho riêng mình. Vì như vậy chỉ là ích kỷ, tạo cho mình một cuộc sống lẽ loi... Đừng tìm chân lý ở đâu xa lạ. Chân lý ở ngay chung quanh ta. Tất cả sự sống, cách sống, lẽ sống, khuôn mẫu sống vẫn tiềm ẩn trong cuộc đời và đều bắt nguồn từ con người = *Con người là sáng tạo. Tất cả... đều do con người đặt định mà có*. Cho nên cuộc sống con người có được tốt đẹp hay không trách nhiệm trước sau vẫn do con người tự quyết định lấy.

Để điều hòa cuộc sống, điều kiện trước hết là cải hóa con người, là sự quân bình hóa giữa hai phương diện “vật chất” và “tinh thần”. Có vậy, cuộc sống của con người mới hoàn hảo và tiến ích.

Về Sự Sống Vật Chất

Những sản vật thiên nhiên là cái kho vô tận sẵn có cho con người khai thác, phát triển nguồn lợi để cung phụng đời sống được dồi dào, tốt đẹp hơn. Thuở xưa, khi loài người còn sống từng bộ lạc, năm mười người qui tụ ở một khu rừng, trên một mảnh đất hoang vu, họ sinh kế bằng những nghề chài lưới, đốn củi, săn thú, hái đã có hoa quả, chim muông, rét lấy lá cây che thân. Khi không muốn ở khu rừng này họ chuyển đi nơi khác. Sự sống thật giản dị. Về sau, loài người ngày càng sinh sản nhiều, thấy không thể sống đơn độc cô quạnh, họ rủ nhau về những miền đồng bằng và lập thành từng làng, có gia đình riêng. Cuộc sống hàng ngày càng thêm phức tạp: mỗi người đã biết dành dụm, giữ gìn của cải của mình; từ chế độ du mục chuyển sang chế độ tập quyền. Họ thấy cần phải thay đổi nghề nghiệp, lối sống như làm ruộng, trồng dâu, nuôi tằm, kéo kén để lấy tơ v.v.. Tùy thời tiến hóa, ngày nay nhân loại đã tổ chức thành xã hội có qui củ, lớn mạnh. Và như ta thấy, *những thiết dụng cần cho đời sống hàng ngày của con người: không ngoài giải quyết vấn đề cơm, áo, nhà ở cùng những nhu cầu của một xã hội văn minh*.

Con người muốn đạt được những mục tiêu, trước hết, mỗi người phải biết hạn chế lòng tham, tình ích kỷ hẹp hòi – *chúng tôi chưa muốn dùng hai chữ trù diệt, vì e rằng có quá lý tưởng chăng* – chỉ biết nghĩ đến quyền lợi cho mình, cho đoàn thể mình, bỏ quên quyền lợi của tha nhân, của tập thể khác,

do đó (mà) mọi mâu thuẫn phát sinh khiến cho cuộc đời đã rối loạn lại càng loạn thêm và chẳng bao giờ xã hội loài người được yên cả.

... Tất cả sự vật hiện hữu trên cõi đời này đều quan hệ lẫn nhau, một người nghèo khó có ảnh hưởng đến kẻ giàu sang: làm cho mọi người an vui tức là mình được sung sướng. Với quan niệm rộng rãi ấy, đạo Phật khuyên con người đừng bao giờ *chấp giữ* một cái gì gọi theo từ ngữ Phật học là, “chấp ngã và chấp pháp”. Tại sao ta lại chấp “cái này” là của tôi, “cái kia” thuộc về tôi? Vì *chấp* mà phát sinh lòng *tham lam, giận dữ, si mê*. Sự thật thì tất cả sự vật hiện hữu ở đời đều *huyễn hóa, vô thường, vô ngã*. Khi ta đã hiểu như thế rồi, thì tự nhiên lòng mình thanh thản, chẳng còn chấp có mình, chấp có người. Ta thấy ta và vũ trụ vạn hữu đều hòa nhập trong cùng một. Nguồn *Sông Bản Thế Vô Biên* và rất tương quan mật thiết với nhau, do đó con người sẵn sàng “cho” – *xin hiểu chữ cho theo nghĩa rộng* – và cho với cả tâm lòng thành kính, tức là ta biết cách hành động hữu ích cho người, cho đời với hoài bão hàn găng những vết thương đau rữa nát của xã hội người. Vậy “Cho” không có nghĩa là “thí bỏ cho kẻ khó” bằng đồng tiền, chén cơm, manh quần, tấm áo rồi khinh miệt, hắt hủ họ. “Cho” chỉ có nghĩa là san sẻ, giúp đỡ lẫn nhau – trong lúc mình có mà tha nhân không có – Người nào chẳng có lúc thiếu thốn (!). Vì giúp người tức là mình làm cho mình vậy. Và mọi người trong xã hội loài người lúc ấy sẽ kết tụ toàn bằng những tinh hoa: *khôn, sáng, thật, vui, đẹp*, và với lòng *yêu thương* rộng mở, con người ngắm nhìn vũ trụ thiên nhiên là kho tài nguyên vô tận tha hồ dùng vào công cuộc phát triển đã sống, để tiến hóa không ngừng...

Về Sự Sống Tinh Thần

Cuộc sống về vật chất tuy đã ổn định, song về mặt tinh thần con người cũng cần phải có thì cuộc sống mới thật hoàn hảo. Mà muốn vậy, con người phải siêng năng trau dồi học thức để mở mang trí tuệ, phát triển tài năng; để sống khác với loài muôn thú. Nếu không cuộc sống con người sẽ quá ư mộc mạc chẳng còn có nghĩa lý gì! Cây giác ngộ chỉ mọc ở đám đất đau khổ. Tinh thần được triển khai là do trí tuệ, một động lực vốn là kết quả của sự suy tư mà có. Các ngành văn chương, nghệ thuật, khoa học, triết học, đạo đức học là những môn bổ ích cho tinh thần, giúp cuộc sống con người thêm tốt đẹp và có ý nghĩa hơn. Con người muốn làm chủ cuộc sống thì tự thân phải biết rèn luyện tâm thức sao cho mỗi ngày thêm mở mang, phát đạt. Hãy tỏ ra mình là người – *một nhân phẩm cao thượng* -, có đầy đủ đức tính: *thành thật, lịch sự, đức hạnh, tài năng, can đảm và hết lòng*... “Học” chỉ là tri thức; điều cần yếu phải có “Hạnh” mới gọi được là “chân thức”. Học vắn mà không lương tâm, không đức hạnh thì cái học ấy có khác gì bông hoa tuy có sắc mà thiếu hương thơm. *Học vắn* và *đức hạnh* cả hai là những vật trang sức cho con người thêm tươi đẹp. Trí tuệ, tài năng chỉ có thể thành đạt đối

với những ai biết thuận theo *Lẽ Phải*, tôn trọng *Sự Thật* (chân lý), và người đức hạnh thì không bao giờ chỉ biết có mình, không bao giờ làm hại tha nhân, không bao giờ lợi dụng lòng tốt của bất cứ ai. Xã hội hiện tại chẳng thiếu gì những phần tử trá hình, giả nhân nghĩa, giả đạo đức, bề ngoài đáng vẻ đẹp đẽ, nhưng trong tâm địa thì lại xấu xa, độc ác; họ là những con vật mang hình ảnh nhân dạng. Đừng thấy đồ ngỡ chín. Muốn hiểu con người có chân đạo đức hay không, ta cần phải gần họ, sống bên họ, để hiểu họ. Ta không thể nhẹ dạ đặt tin tưởng một cách dễ dãi vào bất cứ một ai, nếu ta chưa hiểu rõ người ấy, để khỏi mang lấy hối hận về sau. Nói tóm, sự sống về tinh thần gồm có hai mặt *học vấn* và *đức hạnh*. Tuy nhiên, ngoài các môn học ngoài đời như về triết học, khoa học v.v.. ta còn cần có học Phật, mới mong đạt tới đích *giác ngộ* và *giải thoát* toàn triệt. Đây là những đảm bảo tốt đẹp cho cuộc sống của con người, ở hiện tại và tương lai.

“Hãy tinh tiến để tự giải thoát!”

3. Giá Trị Con Người

Đạo Phật với nguồn giáo lý cao diệu, bao hàm về cả ba phương diện: *tình cảm, lý trí và hành xử*, là đạo lấy CON NGƯỜI (Nhân Bản) làm cứu cánh và đối tượng chính để phục vụ và triển khai, bằng cách dạy cho con người thoát mọi ràng buộc khổ đau mê tối của nhân giới, tâm giới và nhiên giới; đồng thời đặt con người trước trách nhiệm của chính mình: Cuộc đời hay hay dở là do con người “Tự tác tự thụ”; chẳng có thần thánh nào can thiệp hay thưởng phạt cả. Đức Phật dạy: “*Mọi người đều là những vị Phật trong tương lai, vì mọi người đều có Phật tính (Buddha) và có khả năng thành Phật*”. Con người chỉ cần làm hiển lộ được Phật tính (chân lý) ấy, tức sẽ thành Phật.

Đạo Phật rất gần gũi với con người, và là đạo của con người, của xã hội loài người. Trong kinh Hoa Nghiêm (Avatamsaka sutra) chép: “*Con người là hơn cả, vì có thể thực hiện được mọi sự tốt đẹp ở đời*”. Đạo Phật xác quyết rằng: Con người là một trong các sinh động vật, như có tình cảm trong sáng, tư tưởng linh hoạt, hành động quả cảm, mặc dầu con người cũng mang trong mình bao thú tính = dục vọng, làm lỡ, tội ác..., nhưng nếu xét theo khả năng và giá trị đặc biệt của nó thì, trong tất cả các loài, con người đủ điều kiện trở thành ưu việt. “*Hoàn cảnh con người không quá khổ như địa ngục, không quá vui như thiên đường, và không ngu si như các loài thú vật*”. Vì vậy, *giá trị con người trong đạo Phật* bao giờ cũng được đề cao, và được nhìn nhận là một chủng loại có đặc tính vạn năng.

a. Con Người Là Hơn Cả

Trong tất cả các loài, con người là hơn cả. Nhà bác học Pháp Alexis CARREL (giải Nobel 1912) viết trong cuốn *L’Homme, cet inconnu* =

“...Ta không biết rõ giới hạn của con người trong không gian là chừng nào. Song ta có lý do để tin rằng con người vượt ra ngoài cái xác thân. Hình như mỗi chúng ta lớn rộng hơn cái xác thân này nhiều”. Tuy nhiên, nếu đứng trong phạm vi loài người để nhận xét thì, về phương diện tổ chức cơ thể, con người có đầy đủ đức tướng của bậc trượng phu; Con người có một dáng vóc uy nghiêm, đĩnh đạc; nói năng linh lợi; đi, đứng, nằm, ngồi khoan thai, nhất cử nhất động đều hợp với tư cách đặc thù của nó, không dữ tợn, hình thù không xù xì như các loài muôn thú...; về phương diện sinh hoạt tâm linh, con người vẫn giàu khả năng tính hơn muôn loài – *Con người là sáng tạo* – Vì, 1. Bản thể con người bản lai sáng suốt; 2. Con người là trung điểm của mọi vấn đề. Mọi vấn đề do con người phát sinh và đều phát sinh vì con người. “*Con người là thước đo vạn vật = l’homme est la mesure de toute chose*”. Con người với những đức tính như:

Đạo Đức thanh khiết,

Ý chí tự cường, tự lập.

Chỉ bấy nhiêu sự thể đủ nâng cao giá trị và địa vị con người vượt trên và ngoài tất cả. Có những đặc tính ấy con người sẽ dễ dàng tiến hóa trên nấc thang tu chứng, để tự giải phóng mình thoát khỏi mọi tù hãm về tâm lý, tình cảm sâu kín...; đồng thời ý thức rõ được những hoàn cảnh phức tạp bao phủ chung quanh, để tự thắng trong tiến thắng vinh quang.

Trên lý thuyết cũng như trên thực tế, ảnh hưởng của xã hội hôm nay và ngày mai có được tốt đẹp hay không là do con người tự quyết định lấy:

Con người Thiện thì xã hội tốt đẹp;

Con người Ác sẽ tạo cho xã hội xấu xa, đồ nát.

“Đời sống con người vui tươi hay đau khổ, đều do con người tự quyết định và tạo lập lấy” – Mahaparinibbanasutta –

Chúng ta hãy mạnh dạn cải tạo đời sống mình, và cùng đứng cả dậy để tự cứu và cứu lấy giống nòi, cứu nhân loại. Chỉ có con người can đảm mới làm nổi công việc vĩ đại ấy. Công cuộc tự cứu mình và giải thoát đời đời hỏi nơi con người phải có: đó là tinh thần vô ngã, vị tha, NIETZSCHE, một triết học gia Đức, nổi danh ở hậu bán thế kỷ XIX, đã nói: “*Bạn hãy trở thành người, mà bạn phải trở thành*”. Nhà đạo học kiêm tư tưởng gia Ấn Độ Swami VIVEKANANDA cũng nói: “*Con người cao cả hơn các loài vật, hơn các vị thiên thần. Con người cao quý hơn cả. Ngay đến các vị thiên thần cũng phải giáng sinh làm người mới mong chứng đạo giải thoát. Chỉ có con người mới đạt được sự hoàn toàn giác ngộ*”. _ Con người khôn, sáng hơn các loài vật (*Nhân vi vạn vật chí linh*).

Giá trị con người quả là siêu việt hơn muôn loài...

b. Nhưng Phải Là Con Người Với Đầy Đủ Ý Nghĩa Của Nó

Đã biết con người là giá trị hơn cả, thì con người đừng bao giờ làm *phá sản* những khả năng sẵn có, phải luôn luôn nhớ: ta là người hằng sống trên mặt đất. Ta phải làm một việc gì hữu ích cho đời. Nếu không, cũng đừng bao giờ có ý niệm làm tổn thương đến tính mệnh, tài sản, danh dự của bất cứ ai trên cõi đời này. Không được như vậy, thì dù rằng con người ấy vẫn mang hình thể người, nhưng kỳ thực cái cốt cách trong con người họ đã mất đi tự bao giờ mà không còn là con người nữa. Aldous HUXLEY (1894 – 1963) đã phải thốt lên lời than vãn là: “*Người ta xin chúng ta một điều là*” “*Trở nên người*”. *Một người mà ta nên nhớ, là không phải thần linh cũng không phải quỷ sứ*”.

Đạo Phật rất kính trọng con người và từng khuyên con người hãy tự tiến lên, đừng bao giờ lùi xuống. “*Một phen mất thân người, muôn kiếp khó trở lại* = Nhất thất nhân thân, vạn kiếp nan phục”. Đáng thương biết bao cho những ai thường giống ruồi chạy theo dục vọng ảo huyền, mê man trong trường danh lợi... tự dất mình xuống hố sâu vực thẳm, chẳng tìm được lối ra! Khi nào một con người bắt đầu tự khinh mình, thì con đường trụy lạc của họ cũng bắt đầu. Đối với một quốc gia cũng thế. Trách vụ trước tiên là ta đừng tự khinh mình, vì muốn tiến thẳng, ta phải tự tin ở ta. Con người là trung điểm của xã hội loài người. Tất cả hoạt động, tác động hiện có trong xã hội đều do con người quyết định. Nếu từ xưa đến nay, con người đều hiểu rằng: “*Ta là người. Ta là một phần tử trong xã hội loài người, cũng sinh sống trên trái đất, cùng có một giá trị như nhau, và có sự quan hệ mật thiết với nhau về mọi mặt. Ta phải dạy bảo nhau, giúp đỡ nhau. Ta đem những tư tưởng sáng kiến của ta tạo thành những khí cụ phá rừng núi, khai khẩn hầm mỏ, điền địa, đem lại nguồn kinh tế sung túc cho xã hội. Ta chế tạo nhiều máy móc tối tân, để thay thế cho sức người bớt nặng nhọc, được hưởng sung sướng tự do..., nếu hiểu thế thì đâu còn nạn giai cấp đấu tranh, đâu còn lao tù khổ sở, đâu còn khí giới nguyên tử, khinh khí để giết hại, khiến cho sự chết chóc điêu linh quá sức tưởng tượng như ngày nay, mà vẫn cứ dám khoác màu áo: Dân chủ, Nhân Quyền, Hòa Bình, Tự Do, Hạnh Phúc?*”

Con người là khí cụ sắc bén, rất “*lợi*” và cũng rất “*hại*”. Sự ích lợi (sẽ) trông thấy chỉ khi nào con người biết rèn luyện tâm trí, như: *hiểu biết nghĩa vụ tôn trọng sự thật* (chân lý) *sáng suốt hành động*. Nhưng sự tác hại của con người cũng sẽ rất ghê gớm, khi mà con người chỉ sống (bung bít) trong những bức tường thành kiến, *tập quán, di truyền hủ bại*, đam mê thuốc xái, cờ bạc, rượu chè, chơi bời phung phí: đó là những người sống đời không lý tưởng, mục đích.

Giáo lý đạo Phật là dạy cho con người nhiều phương pháp làm người, và chỉ có đạo lý *Từ Bi, trí tuệ, bình đẳng, giải thoát và tự chủ* mới xóa bỏ được mọi mê tối, khổ đau của cuộc đời phiền tạp, nhiều nhương này.

c. Giá Trị Đặc Biệt Của Con Người Trong Xã Hội Loài Người

Giá trị con người là hơn muôn loài. Trong các kinh điển đức Phật từng nhắc đi nhắc lại nhiều lần câu: “Ta là Phật đã thành. Chúng sinh là Phật sẽ thành” – Kinh Phạm Võng.

Đề ra ngoài những giáo lý uyên áo, ở đây, ta chỉ xét nội câu nói trên cũng đủ diễn tả hết mọi khía cạnh giá trị và địa vị đặc biệt của con người nhưng con người lên ngang hàng với chư Phật. Sự bình đẳng tuyệt đối của đạo Phật là ở đó, chứ không như các tôn giáo khác, chỉ biết đặc tôn vị giáo chủ duy nhất mà mình thờ, ngoài ra không muốn cho một ai được ngang hàng với địa vị ấy. Họ cố ý dìm con người xuống, không muốn cho con người tiến lên. Quan niệm của đạo Phật rộng rãi hơn, đức Phật dạy: “*Con người là hơn cả = nhân thị tối thắng!*” Có con người là có tất cả. Muốn cải tiến xã hội, trước hết phải cải thiện con người. “*Đời chỉ đáng sống nếu người ta có được một lý tưởng, nghĩa là có những ưu tư khác với chăm lo ăn cho ngon, uống cho thỏa và thụ hưởng cho nhiều lạc thú*”.

Tư tưởng, ý chí và hành động của con người quyết định hết thảy. Con người tốt hay xấu, giàu hay nghèo, sang hay hèn, ngu tối hoặc thông minh, và xã hội có mở mang hay thoái hóa, nguyên nhân chính vẫn là con người. Chỉ e con người có làm chủ được mình hay không? – “*Muốn làm chủ được thời cuộc, phải làm chủ được người chung quanh. Muốn làm chủ người chung quanh, phải làm chủ lấy chính mình*”. Thực ra, đời sống phức tạp trong xã hội không đáng kể; đáng kể là, khi con người có biết điều khiển xã hội phức tạp hay không. Nếu con người biết cách điều khiển cuộc sống mình, mọi việc sẽ tốt đẹp, khác nào như đọt sóng trên sông ngòi, chỉ một cơn gió lốc thổi ào ạt cũng đủ đánh tan tất cả đọt sóng nhỏ làm thành làn sóng vĩ đại cuộn cuộn chảy về biển cả. Cũng như thế, nếu con người tách rời cuộc sống mình ra khỏi phạm vi xã hội loài người thì cuộc sống ấy quả là vô nghĩa, không đáng kể. Và như thế, con người ấy đã tự chối bỏ giá trị cũng như địa vị cao quý của mình trong cuộc sống hằng ngày... Giá trị nhân bản đích thực có tính cách vĩnh cửu, chỉ có thể biểu lộ ở những con người mang ý nghĩa toàn vẹn của nó. Đạo Phật khuyên chúng ta hãy tự quên mình để được yêu vũ trụ rộng lớn, mà đạo lý “vô ngã, vị tha” là động cơ thúc đẩy con người dũng tiến trong công cuộc phụng sự nhân loại, phụng sự chúng sinh. *Nên nhớ*: sự biểu hiện cùng tận của lẽ sống là ở chỗ hoạt động minh động và phát triển con người toàn vẹn. Hãy vương lên và làm việc.

Đó là giá trị đặc biệt của con người trong xã hội loài người.

Bộ Kinh cổ nhất trong các bộ kinh thuộc Bà La Môn giáo có ở Ấn Độ.

Quan điểm của tôn giáo này giống với Cơ Đốc giáo: một bên thờ *Brahma*, vị chúa tể càn khôn, và một bên thờ *Thiên Chúa*. Tuy danh xưng có khác, nhưng trên ý nghĩa là một.

Tội Tổ Tông (Pêche Originel) là tín điều căn bản của Tôn giáo này.

Vì sự tôn trọng *tự do tín ngưỡng* đối với các tôn giáo bạn, trong mục này, tôi chỉ nêu những nét chính, được rút ra từ Thánh kinh; không ngoài mục đích tìm hiểu sự *cắt nghĩa* cái vũ trụ nguyên sơ của tôn giáo này.

PASTEUR, nhà bác học Pháp cuối thế kỷ XVIII, đã chứng minh một cách chắc chắn rằng: không có sinh vật nào bằng *tự dung* mà có được. Sự tự sinh sản (generation spontanée) là một điều không có trong vũ trụ.

Ngũ Hành: Kim, Mộc, Thủy, Hỏa, Thổ.

Bốn tượng: Lão âm, Thiếu âm, Lão dương, Thiếu dương.

Thành: nghĩa là *thực*. Người ta muốn thành tựu công việc gì, trước hết, mình phải thành thật với mình, có thành thật mới mong *tiến hóa* tức đã có nghĩa là *đi lên*.

Tam cương: Vua tôi, cha con, chồng vợ. Ngũ thường: Nhân, Nghĩa, Lễ, Trí, Tín.

Trong Đạo Đức Kinh (Tao The Ching) chép: “Đạo khả đạo, phi thường đạo. Danh khả danh, phi thường danh”. (Đạo còn có thể gọi là đạo, thì không phải là chính đạo. Danh mà còn gọi là danh, thì vẫn chưa phải là chính danh).

Trong các thời đạ Tùy (589 – 618) Đường (618 – 907) và thời Ngũ Đại (Lương, Đường, Tấn, Hán, Chu) từ 907 – 960...

Theo PICHTA (1762 – 1814), cái bản ngã đã tạo ra vũ trụ, trong một quá trình với 3 bậc: 1. “Trước hết, cái tôi, tự nhận nó là một cái tôi. 2. “Đồng thời cái tôi tạo ra những cái không phải tôi. 3. Sau hết, nó đặt rõ những giới hạn giữa hai thế giới ấy”.

NIETZSCHE (1844 – 1900), một triết gia Đức, đã quả quyết: “Thượng Đế chết từ lâu rồi”. Đây là một tuyên ngôn táo bạo và ngộ nghĩnh nhất từ xưa đến nay chưa một triết nhân nào dùng tới.

LAMARCK (1744 – 1829) tuyên bố: “Sở dĩ những sinh vật biến thể vì đã phải thích nghi với ngoại cảnh”. Ví dụ: Sóng trong Sa mạc nên giống Lạc đà chịu được sức nóng. Ông nói: “Bộ phận nào người ta dùng đến nhiều thì nở nang, còn bộ phận dùng ít thì tự tiêu”.

DARWIN (1731 – 1802) nói: “Vạn vật sở dĩ biến hóa, không phải vì ảnh hưởng của cảnh vật mà vì tranh đấu để sinh tồn”.

Thuyết này gồm 3 trạng thái:

a.Trạng Trạng Thái Thần Học (état Théologique) tức thời kỳ con người dựa vào thần thoại để cắt nghĩa vũ trụ.

b.Trạng Thái Siêu Hình, (état métaphysique), thời kỳ ý thức con người đã vượt lên chỗ trừu tượng, nhằm thay đổi hẳn những gì có tính cách thần thoại thuộc trạng thái trước.

c.Trạng Thái Thực Nghiệm (état positif) tức là trạng thái khoa học.

Lịch sử hàng hải quốc tế xác nhận: từ thời tối cổ vùng Viễn Đông và Thái Bình Dương đã là nơi có sự buôn bán phồn thịnh hàng hải rồi. Người Trung Hoa đã biết sử dụng địa bàn từ thời tiền sử khoảng XXX thế kỷ tr TL; hơn nữa, một phần phía nam Trung Hoa được đặt trong vùng ảnh hưởng gió mùa định kỳ. (Rất có thể) vào năm 1398 tr TL một người Trung Hoa tên Chien-Ho đã tiếp xúc với các phần đảo rải rác hoặc đã đặt chân lên vùng đất California, thuộc nước Mỹ. Chúng ta cũng cần chú ý là kỹ nghệ đóng thuyền viễn dương của Trung Hoa. Từ xưa loại thuyền buồm Trung Hoa vẫn được nổi tiếng với thế giới. Năm 414 Tây lịch, *thiền Sư Pháp Hiển. Fa Hsien* – (Trung Hoa) đã dùng thuyền viễn dương rất đồ sộ chở được trên 200 người từ Java về Quảng Châu thuộc tỉnh Quảng thuộc tỉnh Quảng Đông. Mà mãi đến năm 1492 Christophe Colomb mới đặt chân lên đất Mỹ. Không phải đợi đến thời thiền sư Pháp Hiển mới có sự thông thương bằng đường biển giữa Ấn Độ Dương với biển Trung Hoa. Sự thương mại bằng biển cổ thời giữa Địa Trung Hải, biển Baltique và Hắc Hải ở Âu Châu không có gió mùa mà còn được phát triển mạnh, hưởng hồ các nước lớn trong hệ thống gió mùa Ấn Độ Dương mà lại không thể phát triển được thương mại thì thực là phi lý, và lẽ dĩ nhiên là hệ thống gió mùa định kỳ đã đóng góp rất mạnh mẽ vào chương trình đi về một cách rất chính xác, giúp cho các thương nhân đỡ sức lao động, và do đó thuyền có thể rất lớn, chở nặng được.

Người Ấn Độ ngay từ hồi còn định cư ở lưu vực Indus, phía tây bắc Ấn Độ, đã có truyền thống thương mại hàng hải thuộc biển A Rập với các nước Âu Châu rồi. Khoảng 300 năm tr TL, dưới triều đại Maurya, nước Magadha, đại đế Chandragupta trị vì một vương quốc rộng nhất thời bấy giờ. Đến đời cháu đích tôn của đại đế, là thánh quân Asoka (268 – 282 tr TL), sự vinh quang của triều đại Maurya lên đến tuyệt đỉnh, biên cương được mở rộng thêm. Chính vì quan niệm mở mang bờ cõi, vua Asoka đã xua quân đánh chiếm xứ Kalinga, gây nên một cuộc huyết chiến vô cùng thảm khốc mà về sau này, chính vua (Aska) đã phải công khai sám hối. Hồi xâm lược Kalinga, vua Asoka chưa theo giáo pháp của Phật. Nhưng sau khi đã qui y Tam bảo (Phật-Pháp-Tăng) rồi thì vua mới thật tình hối hận và cố gắng trở nên thánh thiện. Sự kiện này được ghi rõ trong một tấm bia: “... *Tất cả nỗi thống khổ về nạn binh đao đã làm cho trăm phải nặng lòng lo ngại. Dù cho số người bị sát hại đọa đày trong việc xâm chiếm xứ Kalinga nhiều đến thế mấy cũng không thể sánh bằng sự đau khổ của trăm...*

Trăm mong cho tất cả chúng sinh đều biết tự chủ thân tâm, là lành lánh ác. Đối với trăm, sự thắng trận cao cả hơn hết là sự thắng trận của chính Pháp...

Cuộc thắng trận của chính pháp là một thắng trận của toàn thể...

Kim ngôn này được khắc lên mặt đá để cho ngày sau con cháu của trẫm sẽ không còn nghĩ đến những cuộc thắng trận khác nữa, và chúng nó phải làm thế nào để thắng nổi trận giặc lòng...”

Khi thánh quân Asoka cho khắc bia này thì xứ Kalinga đã bị tiêu diệt mất mười vạn và bị lưu đày mười lăm vạn quân, đây là chưa kể số thường dân bị sát hại, chết oan, cửa nhà đổ nát, cháy rụi. Đây là ta chưa kể số quân bị chết, bị thương, bị bắt làm tù binh và thường dân bị chết oan về phía vua Asoka (Magadha).

Vào buổi ấy, có phong trào di dân rất rộng, từ xứ Kalinga sang phương đông và xuống phương nam. Có một số rất đông đi thuyền đi tới đảo Ấn-Hoa. Ta cũng nên nhớ rằng, vào khoảng hai thế kỷ cuối cùng trước kỷ nguyên Tây lịch, có một biển cô lớn xảy ra ở Ấn Độ. Đó là con đường thương mại vàng bị cắt đứt; từ trước, Ấn Độ vẫn mua vàng tại Tây Bá Lợi Á. Các đoàn lữ hành vận tải vẫn thường dùng con đường Bactriane để thông thương bị các phong trào quân chúng ở Trung Á nổi dậy ngăn chặn con đường thương mại này. Ấn Độ đành phải quay sang Tây phương để mua vàng, thuộc thế giới La Mã. Người Ấn mua các đồng tiền vàng về rồi nấu cho chảy ra để sử dụng theo ý mình; Do đó, hoàng đế Vespasien ngăn cản, không cho vàng chảy ra ngoài quốc nữa. Ấn Độ liền quay sang “Kim thổ” tức là sang bán đảo Ấn-Hoa. Như ta biết là kỹ thuật hàng hải viễn dương lúc ấy đã rất thuận tiện. Gió mùa đã được sử dụng. Các con đường buôn viễn dương có thể chở được 700 hành khách đã thấy xuất hiện trên các hải đảo rồi. Và, làn sóng di dân có khuynh hướng lan rộng rõ rệt mỗi ngày dồn về phía Đông mạnh hơn, bằng hai ngã đường bộ và đường thủy; Phía bắc Ấn Độ, “con đường tơ lụa” sang tới Trung Hoa là con đường chính mà các nước thuộc vùng Thượng Huyền, vùng Trung Á và Địa Trung Hải buôn bán với Viễn Đông, thuộc Trung Hoa. Con đường này lại hay có nạn bị cướp, thường được các nước có truyền thống văn minh bản xứ lâu đời và hiếu chiến sử dụng. Còn con đường về phương Nam thông với Nam Á là con đường biển. Đường biển có lợi là có thể chở được nhiều hàng, nhiều nước ngọt, lương thực và người trên những con thuyền lớn. Hơn nữa, con đường biển nhờ có hệ thống gió mùa định kỳ nên khách hàng có thể yên trí tính toán chương trình nhất định ngày đi về rất được chính xác. Còn một điều này nữa cũng cần đề ý, đó là các dân tộc sử dụng “con đường tơ lụa” hay có tính bảo tồn bản chất văn hóa Ấn Độ; nhưng nếu sử dụng con đường này để đưa văn minh vào các nước Đông Nam Á Châu thì kết quả mong đợi rất khác xa với kết quả thu được ở những nước do đường biển đưa tới. Những nước phía Đông Nam Á Châu chịu ảnh hưởng bản chất *Indonésien* nhiều hơn là *Mongolique*. Do đó, văn minh Ấn Độ thâm nhập vùng Đông Nam Á Châu có vẻ nhộn nhịp hơn.

Phong trào di cư của người Ấn Độ về phía Đông Nam Á có thể bắt đầu từ thời vua Asoka, nhưng chỉ lẻ tẻ và nhiều đợt, phong trào trở thành rầm rộ thì vào khoảng đầu kỷ nguyên Tây lịch. Các phong trào này dùng đường biển nhiều hơn là đường bộ.

Kim Tinh ta quen gọi là Sao Hôm (Etoile du berger) hay Sao Mai (Etoile du Matin) cũng là một.

Còi, chỉ cho các hình thể rất nhỏ như điện tử, nguyên tử và hạch tử (Electron, Atome et Noyau) tức là căn nguyên của vật chất – *lời chú của người viết.*

Theo các nhà địa chất học (Géologie) khảo sát những thời kỳ biến chuyển của địa cầu, đã công bố: khoáng vật có trước tiên, tiếp đến là thảo mộc, rồi mới đến súc vật và loài người – loài người xuất hiện trên địa cầu vào thời kỳ Đệ Tam Thạch Hệ (Époque Tertiaire). Địa cầu được chia làm 5 thời kỳ:

- Thời Kỳ Thái Cổ.
- Thời Kỳ Địa Chất Thứ Nhất.
- Thời Kỳ Địa Chất Thứ Hai.
- Thời Kỳ Địa Chất Thứ Ba.
- Thời Kỳ Địa Chất Thứ Tư.

Mỗi thời kỳ có những lịch sử khác nhau. Và do sự khảo sát của các nhà vạn vật học (Sciences naturelles) về những thời kỳ biến chuyển của vạn vật, đã công bố: Sự hiện diện của chúng trên địa cầu là do những chất khí hóa, như: “thán khí” (Carbone), “khinh khí” (Hydrogène), “đạm khí” (Azote), “đưỡng khí” (Oxygène) và các “sinh tế bào” (Cellule vivante) kết hợp tạo thành. DARWIN nói “Khi chưa có con người chỉ có “*Hạ đẳng vật*” (những cây cỏ nhỏ và các loài côn trùng rất bé...) dần dần tiến lên “*Trung đẳng vật*” là những thực vật (cây cối) và động vật như con Vích, con rái cá và loài khỉ; qua thời kỳ này thì tiến tới “*Thượng đẳng vật*” (vạn vật đã lớn, một số ít loài khỉ già đã thoát xác ra hình người, rồi sinh hóa mãi ra...

Đoạn văn trên đây là phóng tác theo cuốn “*Tinh Thần Khoa Học*” của Thái A, do Tân Việt xb.

Mới đây nhà khoa học phát kiến: Quả đất đi 30 cây số ngàn một giây từ đông qua tây, còn chiều nam bắc đứng nguyên.

BOILEAU, một lý luận gia Pháp, thế kỷ XVII, cũng nói câu tương tự:

“Ce que l'on conçoit bien s'énonce clairement.

Et les mots pour le dire arrivent aisément”.

Xin xem định nghĩa chữ PHÁP trong phần chú thích ở Chương Một “Đạo Phật là gì?”

Chữ trong kinh Hoa Nghiêm: Nhất tức nhất, nhất tức nhất thiết, nhất thiết tức nhất, nhất thiết tức nhất thiết.

Nhân Minh Học là một trong năm môn học căn bản của đạo Phật.

Tam Chi Luận gồm có:

a. Tôn: Tôn chỉ; hay đề giải, tức vấn đề sẽ được đem ra bàn giải.

b. Nhân: nguyên nhân, lý do, tức nguyên lý của sự vật.

c. Dụ: những dẫn chứng để chứng minh cho vấn đề (mà ta) đã xác định là đúng.

Riêng mục này, ở đây chỉ trình bày khái quát, muốn rõ hơn xin xem Nhân Sinh Quan.

Một nghìn cõi Tiểu thiên hợp lại thành một cõi Trung thiên ($1.000 \times 1.000 = 1.000.000$ thế giới nhỏ), và một nghìn cõi Trung thiên hợp lại thành ra cõi Đại thiên ($1.000.000 \times 1.000 = 1.000.000.000$ thế giới nhỏ). Cũng gọi là Tam thiên đại thiên thế giới – Trisàkarasramakakàsahasro lokadhàtuh – *ghi chú của người viết*.

Tuệ Quang – Nguồn Sáng Mới.

Xin xem lại *Vấn Đề Nhân Thức*.

Nhược thử hữu tác bỉ hữu

Nhược thử sinh tác bỉ sinh

Nhược thử vô tác bỉ vô

Nhược thử diệt tác bỉ diệt.

Bát Nhã Tâm Kinh có câu:

Thị chư pháp không tướng, bất sinh, bất diệt, bất tăng, bất giảm...

“Không” = Sùnyatà”, chữ Không ở đây là chỉ cái “thể” vô hình, vô sắc của vũ trụ, chứ không phải là không có gì...

Chữ “Không” này ở đây xin đọc giả hiểu và coi như một phương pháp tỷ giảo, dẫn chứng, chứ chưa hẳn là bàn về triết lý của “Không” – *ghi chú của người viết*.

Nguyên văn chữ Hán:

Tác hữu sa trần hữu

Vi không nhất thiết không

Hữu không như thủy nguyệt.

Vật trước thị không không.

Bản dịch 4 câu thơ trên trích dẫn của Phan Kế Bính trong “Nam Hải Dị Nhân Liệt Truyện” trang 126. Có truyền thuyết cho rằng tôn giả Huyền Quang, đời Trần, dịch.

Chữ *Tâm* mà ta bàn đến ở đây không phải là “*Chân Tâm*” (l’Être infini) mà nó chỉ là “*Vọng Tâm*” (tâm sinh diệt: conscience inconnaissable). Tâm chia ra *tâm vương* (cittarāya) (chủ động) và *tâm sở* (caittas) (bị động), chữ “tâm” *chữ tâm không viết hoa* – chỉ là một bộ phận nhỏ trong cái Bản Thể (Chân Tâm) như trong Duy Thức Học đã giảng rõ.

“Không trực” tức có nghĩa là tâm không bị vướng mắc ở một chỗ nào cả.

“Đại Ngã Thể” ví như một thân cây, có đủ các cành, lá, hoa, quả, (tức chỉ cái bản thể vũ trụ gồm chứa đựng tất cả tinh thần lẫn vật chất). Những cành lá hoa quả không ngoài thân cây mà có. Nói khác, tất cả vạn sự vạn vật ở trong thế gian đều từ trong Bản Thể ấy mà xuất hiện, nó bao hàm khắp pháp giới, hư không giới.

Kinh Mahāsīhanādasuttam XII giải thích về bốn loài như sau:

a. *Noãn sinh*, là những loài hữu tình nào phá vỡ trứng, mà sinh.

b. *Thai sinh*, là những loài hữu tình nào phá màng da mỏng che chỗ kín mà sinh.

c. *Thấp sinh*, là những loài hữu tình nào sinh ra từ cá thối, từ xác chết thối, từ cháo cơm thối, hay trong hồ nước dơ hay trong ao nước nhớp.

d. *Hoá sinh*, chư thiên, các chúng sinh ở địa ngục, một số thuộc loài người và một số thuộc đọa xứ.

Chữ “Kiếp” (Calpa) có nghĩa là một thời gian (temps) trong đó lại chia làm 3 thời kỳ: Tiểu, Trung, Đại. Một Tiểu kiếp có 16.800.000 năm, hai mươi tiểu kiếp là một Trung kiếp (16.800.000 x 20): 336 triệu năm. Bốn Trung kiếp là một Đại kiếp (336 x 4): 1.344.000.000 (một nghìn ba trăm bốn mươi tư triệu năm).

Nhà Khoa học nói: “Rien ne se crée, rien ne se perd”.

Xin xem lại *Vũ Trụ Luận*

Nguyên văn Pali:

Amasmīm sati idam hoti imas uppada idam uppajjati...

Chân Như là gì? Chân Như không phải là một vật thể ở ngoài chúng ta, nó cũng không đối tượng với giác quan. Giác quan cũng ở trong sự tác động của “Chân Như”.

Chân Như———Vạn Hữu

Vạn Hữu———Chân Như

Chân Như tác động một cách thân nhiên (vô tri) do sự cọ xát giữa tâm lý và vật thể, nên nói rằng: Mê và Ngộ – Chân Như là một sự tác động không ngừng, nếu tác động theo “*dòng Mê*” là Vô Minh và đau khổ; nếu theo “*dòng Tịnh*” thì trong sạch sáng suốt.

Ta hãy hiểu sự kiện (Chân Như và Vô Minh) như sau:

– *Tùy Duyên Bất Biến*: giai đoạn chưa cải tạo.

– *Bất Biến Tùy Duyên*: giai đoạn đã cải tạo.

Thí dụ: Nước (Bản Thể) đem pha các màu xanh, đỏ... nhưng tính “*ướt*” của nước vẫn không biến đổi (*Bất Biến*); các màu xanh, đỏ... là *Tùy Duyên*.

Nhưng làm thế nào để theo dòng *Tịnh*? Ta cần phải nhờ có lý trí tự chủ.

Nghĩa là, phải biết các công năng tác động của Chân Như; gồm có hai tính cách:

a. *Thô Tướng Phân* (vật chất to lớn)

b. *Tế Tướng Phần* (tính thần và vật chất vi tế)

Trong sự tác động của Chân Như, *lý trí là lập nhất* và cùng với tế tướng phần thể nhập (S'identifier) thì gọi là Phật giác ngộ; nếu trái lại là Vô Minh vọng kiến của chúng sinh. *Nhưng Vô Minh do đâu mà có?*

Trong kinh giải thích: Vô Minh là khởi đầu của Chân Như, của Bản Thể.

– Chân Như là hoàn toàn *Tĩnh*.

– Vô Minh là hoàn toàn *Động*.

Vô Minh là vô thủy hữu chung, sự khởi niệm của Vô Minh chỉ tương đối với thời gian; Chân Như là tự tác động phát khởi Vô Minh. Ví dụ: Chân Như là mặt nước, gió làm nước thành sóng, mặc dù nó *Tĩnh*, nhưng vẫn có tính chất *Động*. Nếu nước không có tính chất thành sóng thì gió cũng không thể làm nước thành sóng được.

Tĩnh và *Động* là hai tính cách có trong “Nước”. Cũng như Chân Như và Vô Minh là hai tính cách có ở trong “Bản Thể”.

Đối tượng với chúng sinh vọng kiến mà nói là Vô Minh; nhưng Vô Minh với Chân Như chỉ là một Thể không sai khác.

– Vô Minh là: vô thủy; Chân Như; vô chung.

– Vô Minh là: Hữu chung; Chân Như; vô chung.

Nói rằng *Vô Minh* là *vô thủy* vì Vô Minh là “trạng thái”, những sự tác động sai lầm của nhân duyên sinh, chung quanh một vòng tròn biến hóa cùng thể gian vô cùng mãi mãi không tìm đâu được cái nghĩa đầu tiên của Vô Minh – Động là một tác động của Chân Như cho đến Tĩnh và Vô Minh cũng ở trong Chân Như. *Vô Minh Hữu Chung* – Vì nhân duyên sinh có thể chấm dứt được. Nói một cách khác, khi nào biến hóa nhân duyên không tác động nữa thì “Vô Minh” hết.

Chữ “Trời” ở đây không có nghĩa chỉ ông trời như nhiều người ngộ nhận. Trời, ta nên hiểu như là không gian, là hoàn cảnh, là người – con người với đầy đủ ý nghĩa của nó.

Tứ Đại: “đất”: xương, thịt... “nước”: máu, đờm, rãi... “lửa”: khí nóng...

“gió”: hơi thở...

“Trời” theo đạo Phật, chỉ là những nhân vật có phúc báo hơn các loài khác, sống ở một thế giới tương đối có những phong cảnh đẹp, khí hậu lành, con người sống lâu... song vẫn phải luân hồi (samsàna) sinh tử, nếu không chịu tu và thực hành “Tam Qui, Ngũ Giới, Thập Thiện”.

28 cõi trời

Dục – giới (Kàmadhàtuh) có 6 cõi:

1. Tứ-thiên-vương có 4 ông vua và nhiều thần dân ở 4 mặt trên lưng chừng núi Tu – Di.

2. Tam – thập – tam – thiên – đế (Đao – lợi) có 33 ông vua và nhiều thần dân ở đỉnh núi Tu – Di.

3. Tứ – diệm – ma

4. Đâu – xuất – đà

5. Lạc – biến – hóa

6. Tha – hóa – tự – tại

(4 cõi trời này ở hư – không, cùng các loài trời ở Sắc – giới và Vô – sắc – giới).

(xem Surangama – sutra)

Sắc – giới (Rupadhàtuh) có 18 cõi:

Chia làm 4 tầng Thiên – thiên là:

1. Sơ – thiên

2. Nhị – thiên

3. Tam – thiên

4. Tứ – thiên

1. Sơ – thiên có 3 cõi: Phạm chúng, Phạm – phụ và Đại- phạm (Brahma).

2. Nhị – thiên có 3 cõi: Thiệu – quang, Vô – lượng – quang, Âm – quang.

3. Tam – thiên có 3 cõi: Thiệu – tịnh, Vô – lượng – tịnh và Biến – tịnh.

4. Tứ – thiên có 4 cõi: Vô – vân, Phúc – sinh, Quảng – phổ, Vô – tướng.

5. A – la – hán có 5 cõi: Ở chung với Đệ – tứ – thiên: Vô – phiền, Vô – nhiệt, Thiện – kiến, Thiện – hiện, và Sắc – cứu – kính.

(5 cõi trời này của các vị tu Tiểu thừa sinh lên đây để tu cho thành A – la – hán và Bích – chi – Phật).

Vô – sắc – giới (Arùpyadhàtuh) có 4 cõi:

1. Không – vô – biên – xứ, nơi chỉ có sức thiên – định rộng không.

2. Thức – vô – biên – xứ, nơi có thần lực.

3. Vô – sở – hữu – xứ, nơi chẳng dùng gì cả.

4. Phi – tướng, Phi – phi – tướng – xứ, nơi còn một chút vọng tưởng hình như không, hình như có.

GHI CHÚ: Bản đồ này phỏng theo trong kinh viết ra.

Khoa học nói: La loi de l'évolution de l'universel.

Những gì là Ngũ uẩn (Pàñchaskhandha)?

1. Sắc (Rùpa) : hình thể và sắc chất (các hiện tượng vật lý)

2. Thọ (Védanà) : cảm giác (các cảm giác sinh lý)

3. Tưởng (Samjñà) : tưởng tượng (các khái niệm)

4. Hành (Samhàra) : hành động (các tác động ý chí)

Đối tượng bị nhận thức.

5. Thức (Vijnàna) : nhận thức (các tác động nhận thức)

chủ thể năng nhận thức.

M.ii 310 giải thích Gandhabba là loài hữu tình vào trong bào thai... loài hữu tình sắp sửa nhập thai (tatrùpaka satta).- Chú thích của dịch giải.

Trích Trung Bộ Kinh (Majjhima Nikaya), Tập 1. Mahatānāsankhāyasuttam XXXVIII, trang 265 – 266a do Tỳ Khuru Th. Minh Châu dịch –

1. tiền tài; 2. sắc đẹp; 3. danh vọng; 4. ăn uống; 5. ngủ nghỉ.

Loi de causalité

Khi con người chết, tức cái “Nghiệp” (Karma) rời khỏi thân thể và theo luật tương ứng (Loi d’affinité) sẽ bị hút vào một cái thai khác, giống như Oxygène hút Hydorgène. Khoa học thì nói: “Pas de matière sans mouvement: không vật chất nào mà không chuyển động” – Vì là vật chất nên chuyển biến vô thường (Impermanence) và tất nhiên nó phải bị thay đổi hình sắc luôn. Mà thay đổi tức có nghĩa là “luân hồi”.

– Hoặc: phiền não.

– Nghiệp: hành nghiệp, thức nghiệp.

– Khổ: khổ não.

Mười Hai Nhân Duyên

Hoặc 1. Vô minh

Nghiệp 2. Hành

2 chi nhân quá khứ

Khổ 3. Thức

4. Danh sắc

5. Lục nhập

6. Xúc

7. Thụ

5 chi quả hiện tại

(7 lớp nhân quả ở đời trước và đời này)

Hoặc 8. Ái

9. Thủ

Nghiệp 10. Hữu

3 chi nhân hiện tại

Khổ 11. Sinh

12. Lão tử

2 chi quả vị lai

(5 lớp nhân quả ở đời này và đời sau).

M.I.II.209 nói rằng garu nghĩa là bhàrika, nặng nề, gánh nặng, theo một cách miến cưỡng.

Kinh dẫn thượng, trang 261 – 266A, Tỳ khuru Th. Minh Châu dịch.

Vô ngã tướng, vô nhân tướng, vô chúng sanh tướng – Kinh Kim Cương.

Chữ “cho” theo Phạm ngữ gọi là Dhànam (Bố Thí) gồm có:

a. Tài thí, bố thí tài (tiền của, cơm áo, thuốc thang...)

b. Pháp Thí, bố thí pháp (nói pháp an lạc, giải thoát cho chúng sinh)

c. Vô Úy Thí, (cứu giúp người trong cảnh hoạn nạn, lo sợ... mà mình không sợ bị tai họa...)

Kinh Ưu Bà Tắc.

Nous ignorons où se trouvent exactement ses frontières spatiales et temporelles. Nous avons des raisons de croire que la personnalité s'étend hors du continuum physique. Il semble que chacun de nous soit beaucoup plus vaste et plus diffus que son corps – Sách dẫn thượng, trang 312 – Bản chữ Việt của Thanh Vân, in trong cuốn Đạo Phật.

ARISTOTE nói: “L’homme est un animal raisonnable: người là một sinh vật có lý tính”.

---o0o---

Phần Thứ Ba - Thực Chất Đạo Phật

*Hết thấy thế gian pháp
đều là Phật pháp.*

Vimalakirti sùtra

Chương Một - Đạo Phật, Nguồn Văn Hóa Sinh Động...

Đạo Phật có sứ mệnh đem ánh sáng của *Trí Tuệ* và *Tình Thương* đến với muôn loài chúng sanh.

Ánh sáng của tinh tú, của mặt trời, mặt trăng giúp cho con người thoát khỏi cảnh tối tăm mờ mẫm.

Ánh sáng của chính pháp Trí Tuệ và Tình Thương tạo cho con người sống an vui tự tại, biết thương yêu tất cả mà không gây khổ đau cho nhau *Trí Tuệ* và *Tình thương* là hai cốt tủy của đạo Phật. Nên văn hóa Nhân Bản của đạo Phật được thể hiện trọn vẹn trên hai tiêu chuẩn ấy.

Nội dung của nguồn giáo lý đạo Phật được xây dựng trên nền tảng nhân bản hết sức thực tại và uyển chuyển. Vì vậy, nói tới “Nhân Bản” tức là nói tới đạo Phật. *Một Đạo Phật Sinh Động Của Nguồn Văn Hóa Nhân Bản Đích Thực. Đạo Phật là một thực tại sinh hoạt tinh thần và vật chất hiện hữu trong cuộc đời, là hướng tính, lối sống, lẽ sống... của con người muôn loài vạn vật. Do đó, đạo Phật chú trọng lấy Tình Thương làm động tâm sử thế, lấy Trí Tuệ làm ngọn đuốc soi đường cho con người hướng về chính đạo.*

Trên hai nghìn rưỡi năm lịch sử truyền bá, nguồn văn hóa đạo Phật luôn luôn phát triển với không-thời gian, hòa hợp chặt chẽ với cuộc sống từng thời đại - *Một nền văn hóa thực tại, quán thông vũ trụ nhân sinh, lấy con người làm đối tượng để giải quyết những việc của con người; lấy nhân tính làm cơ sở kiến thiết một Xã hội người công bằng và hợp lý; thừa nhận giá trị trí thức và khả năng sáng tạo của con người, và khuyên con người thương yêu tất cả, làm việc cho tất cả...* Con người trong đạo Phật là con người dễ hòa nhập “tiểu ngã” của mình làm một với “đại ngã” rộng lớn của vũ trụ vạn hữu. Không có Cái Này thì chẳng có Cái Kia, cũng như Cái Này có thì Cái Kia có: cả hai. Hiểu được tiểu ngã cũng chính là hiểu được đại ngã khám phá được chính nội tại nơi ta, là thấy được toàn thể vũ trụ. Cho nên đức Phật ân cần khuyên con người:

“Hãy tự mình thấp đuốc lên mà đi!”

Hãy im lặng là rất sống, rất sáng!

Hãy đem lòng mình đối diện với hồn của lịch sử!

“Mỗi sâu thẳm, mỗi khổ đau đều bắt rễ bén mầm trong cái tôi tâm, tham lam, ác độc, thù hận, nghi kỵ, thấp hèn sợ sệt của con người cả. Con người đang xô đẩy nhau vào cái nghiệp chướng cuộn loại khổ đau để rồi phiêu lưu trong cuộc luân hồi phiền não vô tận.

"Sao không cứu lấy họ?"

“Sao không đưa họ đến Thắng Địa?”

“Không ai cứu nổi họ đâu! Chỉ có họ tự cứu lấy mình. Không thần thánh nào cứu nổi nhân loại hết. Chỉ có nhân loại tự cứu lấy mình thôi. Con người làm thần thánh lấy chính mình và làm thần thánh lấy vũ trụ. Chỉ có con người mới thực hiện được mọi sự tốt đẹp của mình trong vũ trụ mà thôi”.

Con người có toàn quyền định đoạt cuộc sống của chính mình. Trước hết con người phải gột rửa tâm hồn cho trong sạch, biết nhóm lên ngọn lửa thương yêu, tin tưởng, và vui sống, không còn mang thành kiến phân biệt chủng tộc, màu da, tiếng nói, quốc gia hùng cường hay nhược tiểu để tất cả cùng kiến tạo một xã hội người văn minh tốt đẹp hơn.

Con người là một chủng loại trung giới nối liền Phật giới với chúng sanh giới, nên con người có đầy đủ đủ kiện để tự giải thoát mình và giải phóng đời.

Để đạt được mục tiêu cao cả ấy, con người cần hiểu và thực chứng bốn nguyên lý.

1. Nhân sinh là khổ (Khổ Đế)

2. Những nguyên nhân gây ra sự khổ (Tập Đế)

3. Chấm dứt sự khổ (giải thoát) (Diệt Đế)

4. Phương pháp triệt tiêu sự khổ (Đạo đế) 65

Hai đế: Khổ, Tập thuộc về nhân quả thế gian.

Hai đế: Diệt, Đạo là nhân quả xuất thế gian.

Đó là bài thuyết pháp đầu tiên của đức Phật tại vườn hoa Lộc Uyển để hình thành ngôi Tam Bảo: Phật – Pháp - Tăng.

Đó cũng là nguyên nhân để Phật lý hội đủ điều kiện thành lập một nền văn hóa Nhân Bản Toàn Diện, gồm hai phần:

a. *Phần Nội Dung* là Tam tạng thánh điển và những chứng lý được trình bày trong đó hết sức minh bạch.

b. *Phần Hình Thức* mà ta thường thấy ở đạo Phật ngày nay là các chùa, tháp, lễ nghi v.v... Tất cả những thứ đó chỉ là phương tiện (tạo không khí) đưa con người *trở về* với Phật tính sẵn có của mỗi chúng sinh. Mà nói tới văn hóa tức phải đề cập ba mặt: Nghệ Thuật, Học Thuật, Kỹ thuật.

*** Về Nghệ Thuật:** Do sự rung cảm suy tư của người nghệ sĩ đã sáng tạo ra những công trình nghệ thuật, và được người đời đồng cảm nhìn nhận, nên những công trình nghệ thuật đó trở thành “dấu ấn tinh thần của các thời đại”. Riêng về nghệ thuật thuộc các tôn giáo thì chẳng có vị giáo chủ nào nói tới. Nhưng chính cuộc sống và những điều truyền dạy của các Ngài đã là những tác phẩm tuyệt mỹ rồi vậy. Thế nên mỗi tôn giáo đều có những nét nghệ thuật độc đáo khác nhau, do những rung cảm suy tư của các tín đồ nghệ sĩ hướng về tôn giáo mình tạo ra. Thế nên có nền nghệ thuật mang đặc tính tôn giáo qua các thời đại.

Đạo Phật vốn mang bản chất bao dung, trí tuệ và khai phóng nên đã không thành lập hội thánh giáo quyền duy nhất, mà chỉ khuyến lập những giáo đoàn của con người tự tu tự giác (đi) vào đời giáo hóa chúng sanh bằng những cơ duyên sẵn có của chúng sanh “Tự tu Tự giác”.

Chính vì vậy những kiến trúc thờ tự của Phật giáo không mang một sắc thái duy nhất, mà là đã đa dạng thuận theo với sự thờ phụng của các nước mà đạo Phật truyền vào. Các chùa cảnh vùng Nam Á chịu ảnh hưởng của văn

minh Ấn Độ, thì vẫn giữ kiểu cách vòm cao tháp tròn. Còn các nước Á Đông lại giữ dáng vẻ văn minh Trung Hoa mái cong tháp vuông.

Những nét chung khi nói đến chùa là phải nói tới cảnh. Cảnh và chùa tuy hai mà một. Chính chùa cảnh là công trình phối hợp giữa thiên nhiên và nhân tạo khiến cho người đặt chân tới nơi đó đều có chung một cảm nhận như thấy tâm hồn mình được thanh thoát, tự tại.

Hình ảnh đức Phật thì tượng mạo phải là tượng mạo cao đẹp nhất mà người bản địa cảm nhận. Thế nên xét về phong độ của Phật lại mang tính cách thống nhất, dù ngồi, nằm hay đứng trong tượng Phật đều toát lên vẻ an nhiên thoải mái thoát tục, nhất là nụ cười đọng trên môi, chỉ có thể gọi đó là nụ cười Phật, dịu hiền, hoan hỷ, thanh thoát.

Ở bất kỳ nơi đâu các nghệ sĩ Phật giáo cũng để lại cho đời những pho tượng Phật siêu thoát, những cảnh chùa thoát tục. Để rồi những tiếng chuông ngân dài như những đợt sóng hải triều theo nhau nổi lên rồi ngân xa chìm xuống. Như tiếng gọi vô thường giữa cảnh giới vô biên.

Văn chương thi ca Phật Giáo vốn đa dạng, phong phú, nhưng nét chung ở đâu lúc nào cũng mang nội dung gợi ý cho con người nhận rõ thân phận của mình, tự chủ, tự do bước trên con đường thoát khổ.

Tóm lại, những đường, nét, hình dáng, âm sắc, thơ, văn Phật giáo đều có những điểm chung là từ bi, trí tuệ, và giải thoát, có thể nói [Nghệ Thuật Đạo Phật Không Chỉ Là những Nét Sáng Bén Của Rung Cảm, Suy Tư Của Con Người Không Thôi Mà... Còn Vương Lên Mục Đích Cao Đẹp Là, Thăng Hóa Con Người, Đổi Mới Cuộc Đời.](#)

*** Về Học Thuật:** Với một nhận thức quan tổng hợp rộng lớn, với một căn bản tự do tư tưởng và trên hai thiên niên kỷ tồn tại, đạo Phật không lúc nào ngừng phát triển để mãi mãi xứng đáng là nguồn Văn Hóa Nhân Bản Đích Thực, vĩ Đại, với mục đích phục vụ con người và xây dựng một cuộc sống An Lành, Hạnh phúc ở ngay cõi đời “ngũ trược ác thế này”.

Kinh Pháp Hoa, phẩm Thí Dụ, đức Phật dạy: *“Tam giới vô an do như hỏa trạch”* (ba cõi không an ví như nhà cháy...). Hiện nay nhân loại đang sống trong “thời đại nhiễu nhương” tâm tư con người bị giằng xé bởi những mâu thuẫn của cuộc đời: kiếp sống thì khổ đau cơ cực, kiến thức sai lầm, tâm địa xấu xa, con người ác độc, và cuộc đời lại quá ngắn ngủi... Đó là những sự thật hiển nhiên bày ra trước mắt mỗi người: *“Nỗi khổ đau của chúng sanh là nỗi khổ đau của mình”*.

Do Đó, nền tảng Học Thuật của đạo Phật là dạy cho con người thực hành ba yếu lý cơ bản (Tín-Hành-Nguyện) để gây nhân lành sẽ hái quả tốt Trước hết là phải có đức *“Tín”* vững chắc: Tin đức Phật là bậc Thầy Sáng suốt. Tin đạo Phật là đạo Giác Ngộ Giải Thoát, có công năng *đưa* (chuyên chở) chúng

sanh từ bến **Mê** (khổ não, tối tăm lầm lạc) tới bờ **Giác** (được tự tại an vui). Thứ nữa “**Hành**”, làm tất cả mọi việc (không luận là việc lớn hay nhỏ) khi xét thấy hữu ích cho cuộc đời, cho chúng sanh, không trái với lẽ phải, không gây ra oan nghiệt làm hại người tổn vật, Sau cùng là phát “**Nguyện**” lớn cứu độ hết thảy chúng sanh.

Là những tâm hồn lớn, muốn thực hiện hạnh nguyện Bồ Tát “cứu thế độ sinh” (mà) điều tiên quyết đòi hỏi ở người đó: là lòng phải rộng, trí phải sáng, phải tự **chết** đi những thói hư tật xấu như: tính ghen ghét, ngu dốt, ích kỷ, dối trá, hận thù, tự cao tự đại... để **tái sinh** một con người mới: Con người thánh thiện - sống bằng – tâm - hồn Phật - một cuộc sống đẹp như bông sen (sinh u nê bất nhiễm u nê) mới có đủ Thắng Nghĩa để làm những công việc hữu ích cho đạo và đời.

Phần Tinh Hoa Của Đạo Phật Lưu Trú Trong Ba Đại Tạng Kinh, Một Nền Văn Hóa Nhân Bản Thực Tại Đã Hướng Dẫn Cho Gần Một Phần Tư Nhân Loại Sống An Vui Và Biết Thương Yêu Nhau Hơn.

*** Về Kỹ Thuật:** Khoa học kỹ thuật vốn là kết quả của công phu “suy tư thực nghiệm” của con người. Sau khi thành đạo bên gốc Bồ Đề, lần đầu tiên, đức Phật long trọng tuyên bố với thế gian: “**Tất cả chúng sanh đều có Phật tính**” Cũng lần đầu tiên ấy, thật vô tiền khoáng hậu, đức Phật đã giải thích những lẽ huyền bí về “vũ trụ vạn hữu” một cách tinh tường quán triệt. Ngài nói: Trong cõi Sa bà có tam thiên đại thiên thế giới, cũng gọi là “**Thập phương vi trần thế giới**” Và đã mở ra **Con Đường Sáng** cho nhân loại chúng sanh đi theo. Những nhà thiên văn học hiện đại cũng thừa nhận: trong vũ trụ không chỉ riêng có thế giới chúng ta ở, mà có hàng hà sa số thế giới, Khoa học tìm được năng lực tiềm ẩn trong vạn vật - **Chính năng lực chuyển động không ngừng mới giữ cho vạn vật thành hình phát triển mà khỏi phải bị triệt tiêu** - Đây là lúc các nhà trí thức quan tâm nhiều tới luận chứng của đạo Phật, vì đức Phật quả quyết rằng: trong mỗi loài mỗi vật đều có phần năng lực tiềm ẩn, đó là Phật tính. Khoa học ngày nay đã gặp đạo Phật ở những điểm chung, như chúng ta thấy. Tuy nhiên khoa học chưa thể theo kịp cái “biết” của đấng Giác Ngộ Viên Mãn, Đây cũng là điều để lưu ý các nhà khoa học kỹ thuật cần nghiên cứu những cái Thật, Cao, Đẹp ở đạo Phật để bồi bổ cho kiến thức khoa học thêm giàu có, sáng, đẹp.

Chúng tôi tinh tưởng văn minh nhân loại ngày nay với tinh thần gặp gỡ giữa khoa học và Phật học (rất có thể) còn tiến xa hơn nữa trên ngành kỹ thuật, để tạo dựng một cuộc sống văn minh cho con người mỗi ngày thêm hoàn thiện.

Với một tinh thần cởi mở, bao dung và truyền cảm hết sức màu nhiệm, đượm sắc thái **hiếu sinh, hiếu hòa và giải thoát**, nên đạo Phật truyền vào

quốc gia nào cũng được quần chúng nhân dân ở quốc gia đó nhiệt liệt hoan nghênh, tin tưởng cổ vũ và phụng sự. Ngoài các nước *Á Đông*, đạo Phật đang trên đà phát triển tại các nước Âu Mỹ và khắp toàn thế giới. Những tư tưởng gia, những nhà bác học hiện đại cuối thế kỷ XX đã bày tỏ sự tán đồng thuyết lý “*Từ Bi, Trí Tuệ và Tự Chủ*” rất nhân bản của đạo Giác Ngộ, và lấy làm cảm kích nguyện nghiên cứu, học hỏi nguồn giáo lý vô thượng của đạo Phật, chỉ vì *tinh thần giáo lý ấy không bao giờ trái với sự việc nào, bất cứ ở đâu, hạng người nào, khi họ hướng đến chân lý.*

Trong Khi Con Người Thời Đại Đang Khao Khát Tìm Hiểu Sự Thật – nghĩa - sống - của - cuộc - đời - Đạo Phật Chính Là Chất Liệu Cho Con Người Tìm Hiểu Nghĩa Sống Cuộc Đời. Đạo Phật Truyền Tới Đâu Cũng Dung Hợp Được Với Dân Tộc Tính, Dân Tộc Tình, Dân Tộc Trí Của Các Nước Tiếp Nhận Để Làm Giàu, Làm Mới Cho Con Người Và Cuộc Đời.

Với tư tưởng cao đẹp ấy mà Nguồn văn hóa đạo Phật đã thấm sâu trong tim, óc con người, từng thời đại, làm thỏa mãn những nhu cầu khát vọng tâm linh của nhân loại trí thức ngày nay.

Đạo Phật vốn không tự đóng khung, nên không bị thoái hóa, do đó, xứng đáng tiêu biểu cho *nền văn hóa thực tại, bao dung, toàn thiện của nhân loại ở hiện tại và tương lai, vì tự bản thân đạo Phật đã viên mãn Văn-hóa-tính rồi vậy.*

Đạo Phật, Nguồn Văn Hóa sinh Động Của Nhân Loại

---o0o---

Chương Hai - Sức mạnh của Đạo Phật thể hiện trong ba đức tính: Đại Bi-Đại-Trí-Đại Hùng, một đạo có ảnh hưởng lớn đã thấm sâu vào Đời sống dân tộc Việt.

Hoa sen (tượng trưng Đạo Phật) sinh trưởng ở trong bùn mà không nhiễm bùn. Đạo Phật xuất hiện ngay ở cõi đời ngũ trược này để làm đẹp cho cuộc đời. Đó là sức mạnh tinh thần của đạo Phật đã thể hiện trong cuộc sống con người từ hơn hai thiên niên kỷ nay và mãi mãi. Khi ta mở trang sử vàng son của đạo Phật và xét định giá trị đích thực của nó, kể từ khi đạo Phật truyền bá trên trái đất và riêng tại Việt Nam: sự hiện diện của đạo Phật đã có hai mươi thế kỷ, trải qua nhiều thăng trầm biến thiên lịch sử (đạo Phật đã cùng với dân tộc Việt cùng chung cảnh ngộ) gặp khi biến, đạo Phật bị chìm đi cùng với vận nước nổi trên, nhưng chỉ như cơn gió để quét đi những rác rưởi cặn bã xấu xa. cũng có những thời kỳ đạo Phật cực thịnh, như hai triều đại Lý - Trần (Thế kỷ XI – XIV) cũng chính là lúc quốc gia Việt Nam hùng

manh, Chân tình thần đạo Phật quả đã thấm sâu đậm trong đời sống toàn thể quốc dân. Đạo Phật do đó đã trở thành một *Đạo Phật Việt nam*, nên dù cho có gặp những thời gian mưa nắng thì đạo Phật bao giờ cũng vẫn là đạo Phật của quần chúng Việt Nam.

Nói đến sức mạnh tinh thần là nói đến nội dung nguồn giáo lý cao diệu trong Ba Đại Tạng Kinh to lớn của đạo Phật. Sức mạnh ấy được hiển lộ qua ba đức tính: *Đại Bi, Đại Trí, Đại Hùng*.

1. Đại Bi: Là lòng tương yêu rộng lớn và sáng suốt. Là sự tôn trọng sự sống và quyền sống của hết thảy chúng sanh. Lòng thương yêu ấy được biểu thị qua đức Từ bi, lòng vị tha, những đức tính trong sáng mà mọi người, mỗi người cần ghi nhớ và thực hành. Trong sự trau dồi đức hạnh đạo Phật khuyên con người diệt trừ mọi thói hư, nét xấu, như phiền não, thù hận, ganh ghét, tham lam, ích kỷ, và tự phụ. Không lợi dụng lòng tốt của người. Chỉ biết tận tâm phục vụ cho công ích, bằng tình thương ngay thẳng, không hạn cuộc ở thời gian, phương sở. Cuộc đời vốn dĩ đã phức tạp, khổ đau, kiếp sống con người thì ngắn ngủi và đầy bất trắc. Chúng ta hãy thương yêu nhau, xin đừng bao giờ làm khổ nhau... Vì mỗi con người đều đáng thương và cần được phụng sự. *Từ Bi* là yếu tố căn bản làm *khuôn mẫu sống* cho con người và cuộc đời vậy.

Đây là một lòng thương yêu chân chánh.

2. Đại Trí: Là tâm trí trong sáng. Nhưng thế nào là trong sáng? - Dựa trên những lý giải của đạo Phật để nhận thức, tìm hiểu sự vật một cách chính xác hòng chuyên hóa sự vật ấy. Như *tin* vào giáo lý của đức Phật đã dẫn giải trong kinh là chân lý, rồi nương theo đó để thực hành mới mong *chứng* ngộ chân lý (đạt đạo quả Bồ Đề). Nhờ có trí tuệ mà con người có những cái nhìn, thấy và *hiểu* rõ sự thật, lẽ sống muôn mặt của cuộc đời: căn cứ trên hai tiêu chuẩn:

a. Lấy sự giác ngộ viên mãn làm đối tượng chính của cuộc sống con người.

b. Lấy giải thoát mọi phiền não, khổ đau làm mục đích tối thượng.

Thì đó gọi là thực hiện bát nhã trí - *Trí sáng tròn đầy*.

3. Đại Hùng: Là sự biểu tượng của ý chí và hành động. Nhưng phải là hành động trong minh động, khế lý và khế cơ. Hành động minh động là hành động bao giờ cũng kèm theo bằng tấm lòng nhiệt thành với một khối óc sáng, một nghị lực quả cảm, và luôn tỏ ra mình là *Người - chữ người viết hoa* có một ý chí cao thượng, biết làm, dám làm, làm cho kỳ được. Đây gọi là *Đại Hùng*.

Ở đời, không có gì là khó. Khi xưa, đức Thích Ca Mâu Ni sau phút ngộ đạo bên gốc Bồ Đề rồi do tình thương yêu (đại bi) trí sáng suốt (đại trí) và lòng quả cảm (đại hùng) nên Ngài đã tự nguyện dấn thân vào đời để hóa độ chúng sanh. Đức Phật đã chu du khắp xứ Ấn Độ, cứu cho hết thầy... Đạo Phật là ánh sáng mặt trời buổi giữa trưa làm ấm áp những tâm hồn cóng lạnh, khổ đau, đem an vui, hạnh phúc đến cho muôn loài vạn vật, và do đó, đã gây được niềm Tin Tưởng nơi con người.

Bằng vào sức mạnh tinh thần, đạo Phật mỗi ngày thêm phát triển lớn mạnh, sáng, đẹp.

Nói tắt, lý thuyết và thực hành của đạo Phật là Như Thật.

Sức mạnh của đạo Phật là sức mạnh của toàn thể. Bởi sức mạnh tinh thần ấy *lấy Con người (Nhân Bản)* làm cứu cánh để xây dựng một *xã hội người văn minh, giác ngộ và giải thoát*. Ảnh hưởng của xã hội *tốt* hay *xấu* là do sự điều hành của con người - *Chỉ có con người mới làm chủ cuộc sống của chính mình*. Cho nên, giá trị con người trong đạo Phật là căn cứ trên việc làm và sự tu chứng trên công hạnh: “Biết thực là làm được. Làm những việc khó làm. Biết những điều khó biết” Sức mạnh tinh thần ấy thể hiện trong ba đức tính: *Đại Bi, Đại Trí, Đại Hùng*, một sức mạnh vạn năng. Có thể nói đây là mục tiêu hướng thượng của con người, và là Nguồn Sống làm nở hoa cuộc đời.

- Một “*Đạo*” hợp tình, hợp lý, hợp cảnh và hợp thời...

---o0o---

Chương Ba - Những Đóng Góp To Lớn Của Đạo Phật Cho Dân Tộc Và Nhân Loại

Không thể chối được rằng một tôn giáo có trên hai nghìn năm trăm năm mà lại không đóng góp gì trong cuộc sống cho con người. Cũng không thể từ chối được rằng một tôn giáo đã vào với dân tộc Việt từ hai nghìn năm, đã thăng trầm cùng với vận nước lâu đời như vậy mà không đóng góp gì trong cuộc sống dân tộc.

Phải nhận rằng đạo Phật, là một biện chứng giải quyết những vấn đề suy tư của tâm thức con người và là một biện chứng cách mạng toàn triệt về mặt xã hội đối với nhân loại. Đạo Phật đã xuất hiện trong một thực tại suy tư đa diện phồn tạp của nền văn minh Ấn Độ, xuất hiện để dung hòa toàn bộ các trào lưu tư tưởng đối nghịch đương thời, xuất hiện để san bằng những ngăn cách xã hội giữa các đẳng cấp *Tăng lữ, Cai trị, Thương nhân và Tiệt dân*.

Rồi, từ những căn bản đó, đạo Phật đã duỗi dài nguyên lý vào cuộc sống của con người khắp các nơi cho tới ngày nay và mãi mãi... Trong dòng vận động lịch sử dân tộc Việt, đạo Phật đã là chất liệu thiết yếu để kết thành nền văn minh tiêu biểu cho toàn bộ tinh hoa văn hóa của vùng Á Châu thảo mộc. Đạo Phật lại còn là một trong những nhân duyên chính cho cuộc Cách Mạng Tự Chủ của Việt Nam vào thế kỷ thứ 9 thứ 10. Và cụ thể hơn hết, trong năm 1963, đạo Phật đã thắp lên những ánh lửa thiêng liêng soi sáng cho thời đại chúng ta.

---o0o---

Đạo Phật Với Vấn Đề Chính Trị

Sinh hoạt của đạo Phật trong những năm qua, đã đặt cho đồng bào cũng như chính Phật tử mỗi bần khoản lớn là: *Đạo Phật có phải là một thực thể chính trị hay không?* Chưa có trả lời thỏa đáng được câu hỏi ấy thì không những đồng bào nghi ngại, mà chính Phật tử cũng không thoải mái và tin tưởng vào những đóng góp của mình trong đại cuộc dân tộc.

Một tôn giáo đúng nghĩa, có giáo chủ, có giáo lý, có giáo hội, đương nhiên đã can thiệp vào cuộc sống xã hội thì, dù muốn dù không, cũng đã trở thành một thực thể chính trị rồi. Chỉ khác một điều tôn giáo đó đã can thiệp vào sinh hoạt xã hội qua thể chính trị nào? Thế cai trị, thế cách mạng hay thế văn hóa?

Với đạo Phật, vị giáo chủ đã được xưng tụng là “*Thiên, nhân sư*”, tức là thầy của chư thiên và loài người. *Đức Phật là bậc thầy, là người chỉ đạo, là nhà văn hóa hướng dẫn, chứ không phải là nhà thống trị, dù là cai trị thiên quốc hay nhân gian, dù thống trị tinh thần hay tổ chức.* Vì giáo lý có ghi rõ: đạo Phật chỉ giúp cho con người tự giác ngộ chứ không buộc tín đồ phải tin theo bất cứ một giáo điều nào. Với bản chất đó, đạo Phật đã trở thành vô cùng phóng khoáng, tự tại. Tuy có tăng sĩ vượt hình thái sinh hoạt thường nhân, có vị truyền thừa, nhưng giáo quyền không đặt thành vấn đề, và hành đạo không đặt ở trung ương mà đặt ở đại chúng. Giáo luật tuy rất khắt khe, nhưng thi hành giáo luật là ở đại chúng và từng môn phái, có những bản sắc riêng - đại chúng đây được hiểu là đa số tăng sĩ ở chung một tu viện hoặc một sơn môn – Nói rộng ra, đối với toàn thể Phật tử, thì ý lực của toàn thể Phật tử có tính quyết định vận mệnh giáo hội và thể cách sinh hoạt của đạo Phật.

Chính vì đặc tính ấy, đạo Phật đã tùy thời, tùy thế, tùy cảnh, trải ra hòa nhập với nếp sống quần chúng, hoặc tụ lại thành các thế lực quyết định vận mệnh từng thời đại. Tuy tán tụ, nhưng vẫn không mất tính cách trường tồn vì các tu sĩ vẫn còn đó, vẫn là một thực thể đại biểu cho truyền thống của đức Phật, vẫn duy trì địa vị của “ông thầy” đối với các vua chúa cũng như quần chúng. Tuy được lợi thế, được độc tôn trong các triều đại Asoka (Ấn Độ), Tùy - Đường (Trung Hoa), Lý - Trần (Việt Nam); nhưng đạo Phật không lợi dụng ưu thế để nắm quyền thống trị, cũng như không dựa vào thế lực thống trị để truyền đạo; và nhất là không để biến thành công cụ cho phe thống trị mở mang đế quốc.

Đạo Phật do đó, đối với các nước Á Đông là đạo chung của mọi tầng lớp người trong xã hội, là đạo của mọi dân tộc, không phân biệt đế quốc, hay thuộc quốc. Riêng ở Việt Nam, đạo Phật đã hòa nhập với bản chất dân tộc như một thực thể bất khả phân. Dân tộc thịnh, đạo Phật thịnh. Dân tộc suy, đạo Phật suy. Chính vì vậy, (mà) đạo Phật đã trở thành một thế lực cách mạng của dân tộc suốt nghìn năm lệ thuộc Trung Hoa, đã hội tụ được lòng người mở mùa Tự Chủ và Thống Nhất cho xứ sở, vào các đời Ngô - Đinh - Tiền Lê và nhất là hai triều đại Lý - Trần.

Sau ngót một trăm năm lệ thuộc Pháp, đạo Phật đã chìm đi cùng với chủ quyền dân tộc. Cho tới ngày gần đây, sau khi bị các thế lực quốc tế chèn ép, đạo Phật đã trỗi dậy cùng với dân tộc, hủy bỏ chế độ tài, và quyết tâm theo đuổi công cuộc phục hồi Chủ Quyền Quốc Gia. Những thành công, thất bại đều mang một ý nghĩa: *Đạo Phật tại Việt Nam đang là một thực thể cách mạng của dân tộc*. Đã là thực thể cách mạng tất nhiên phải vận động cách mạng; mà các cuộc vận động như vậy đương nhiên là những sinh hoạt chính trị rồi. Không riêng gì ở Việt Nam, mà ở trên toàn thế giới, đạo Phật vẫn đang ứng hợp với thời đại, vẫn củng cố tổ chức, thống nhất hành động, để góp phần kiến tạo an bình cho thế giới.

Nhưng, bản chất của đạo Phật và quá trình lịch sử đã bảo chứng rằng: đạo Phật, dù có xây dựng được một thế lực ưu thắng, cũng không bao giờ trở thành lớp người thống trị, mà luôn luôn giữ vai trò *hướng dẫn* của nhà văn hóa, tức là làm chính trị theo phương pháp của một thực thể văn hóa. Đó cũng là vai trò của các tôn giáo thời xưa và của những nhà văn hóa thời nay vậy.

Đạo Phật Với Vấn Đề Văn Hóa

Nếu tôn giáo là văn hóa, và được hiểu theo nghĩa làm sáng - mới - đẹp cho chính bản thân và cuộc đời, thì đó là tùy ở bản chất của mỗi tôn giáo. Nếu một tôn giáo nào đó có khả năng cung ứng cho con người về nhu cầu thăng hóa những giá trị sáng - mới - đẹp thì tôn giáo đó, không còn đủ khả năng hướng dẫn nhận thức con người, bị con người vượt bỏ, thì tôn giáo đó không còn mang nổi sứ mệnh văn hóa trường cửu nữa. Tuy nhiên, tôn giáo đó vẫn được nhìn nhận là một thể lực văn hóa của một gian đoạn lịch sử nào đó.

Như vậy, tôn giáo đã là một thể lực văn hóa trong lịch sử, nhưng còn việc tôn giáo có thể là một thực thể văn hóa miên viễn hay không thì đó lại là vấn đề khác.

Vì tôn giáo là một thể lực văn hóa, để hạn chế thể quyền thống trị, để thỏa đáp nhu cầu siêu linh của tâm thức con người, nên các tôn giáo đã xuất hiện. Xuất hiện dưới thời bộ lạc bằng tính cách đa thần, mà đại diện là lớp phù thủy. Xuất hiện dưới thời quốc gia, bằng cách độc thần mà đại diện là các tôn giáo duy thần và siêu thần ngày nay.

Trong thời kỳ xã hội chuyển từ bộ lạc sang quốc gia, tư tưởng con người tư đa thần tiến lên độc thần thì quả thực các tôn giáo đã là một thể lực thăng hoa: là văn hóa đúng nghĩa. Suốt thời tư tưởng độc thần trỗi lên nhận thức của con người, thì mọi sinh hoạt từ tâm linh xã hội tới nghệ thuật, học thuật, và kỹ thuật nữa, đều do các tôn giáo duy thần hướng dẫn. Trong khi các tôn giáo duy thần nắm trò thể lực văn hóa, vừa kiểm soát thể quyền thống trị, vừa hướng dẫn sinh hoạt văn hóa của nhân loại, thì cũng là lúc các tôn giáo đó bị biến thành đối tượng của các tư tưởng văn hóa có khuynh hướng vượt bỏ mọi ràng buộc của thần quyền. Do đó các tôn giáo vừa phải bảo thủ tính chất văn hóa của mình để ứng phó với các thể lực văn hóa mới. Sự kiện này đã làm cho nguồn sinh động của văn hóa nhân loại cuộn cuộn dâng lên không ngừng.

Hiện nay nguồn tư tưởng của nhân loại giác ngộ đang cố gắng vươn lên và thể chứng cho bằng được giá trị Nhân Chủ đích thực của mình. Nhận thức nhân chủ này hiện là mối nguy cơ cho các tôn giáo duy thần. Vì, trên bản chất duy thần, không còn phù hợp với bản chất nhân chủ nữa. Con người hiện tại đang tích cực để thể chứng giá trị nhân chủ trên khắp mặt sinh hoạt:
tâm tư, xã hội và vụ trụ.

Như vậy có nghĩa là các tôn giáo độc thần đã sắp hoàn toàn mất vai trò hướng dẫn văn hóa nhân loại rồi?

Câu hỏi này cũng được đặt ra với đạo Phật, liệu rồi đây đạo Phật có cùng chung số phận như các tôn giáo duy thần hay không?

Xét về bản chất thì, đạo Phật là đạo của *Con Người Giác Ngộ*. Vì con người có đủ điều kiện và khả năng để thành Phật, còn các sinh chủng khác cho tới thần linh, chư thiên, đều chưa thể thành Phật được. Với bản chất này, đạo Phật đã mang giá trị Nhân Bản đúng nghĩa rồi vậy. Nhận thức nhân bản không phải là một nhận thức chủ quan duy tâm, cũng không phải là nhận thức khách quan duy vật, mà là nhận một thức toàn diện, đi từ tâm tư tự giác, ứng dụng vào thực tế xã hội có tổ chức, để vượt lên siêu việt giải thoát. Đạo Phật là một tôn giáo, *giác ngộ* và *giải thoát*, nên có thể trở thành một thực thể văn hóa của thời đại ngày nay.

Một trở ngại khác đã được đặt ra cho đạo Phật, là vì đạo Phật đã xuất hiện trên hai nghìn năm trăm năm, và suốt thời kỳ truyền đạo ở khắp nơi, đạo Phật đã *vì phải* dung hợp với các hình thái sinh hoạt đa thần, độc thần của quan niệm đại chúng, nên phần nào đã mang một hình thái tôn giáo với những lớp vỏ do các quan niệm từng thời đại bồi bọc. Tuy bản chất giác ngộ và giải thoát con người vẫn còn đó, vẫn là nội dung linh động, đích thực của đạo Phật, vẫn là một thực tại văn hóa tiềm ẩn, nhưng để khơi lòng văn hóa đó, những Phật tử suy nghĩ hiện tại, cần phải cố gắng, can đảm, uyển chuyển, phá bỏ những hình thái của lớp vỏ nặng nề để đạo Phật giữ vững căn cơ nhân bản sinh động hiển hiện trong dòng văn hóa nhân loại.

Đạo Phật đang đi lên trong sự đi lên của dòng vận động văn hóa nhân loại.

---o0o---

Đạo Phật Với Vấn Đề Dân Tộc

Đạo Phật đã thể nhập vào Việt Nam hai mươi thế kỷ - thể nhập bằng ý niệm *hiếu sinh*, *hiếu hòa* và *giải thoát*. Đạo Phật không những chỉ có khả năng dung hợp các thuyết lý và nếp sống khác biệt để chuyển các thuyết lý và nếp sống đó vào một nền văn minh Nhân Bản Toàn Diện, mà chính còn là nền tảng nhận thức tạo dựng cho nền văn minh Đại Việt thêm phong phú, sáng, đẹp. Do đó, cuộc sống của dân tộc mặc nhiên hay ý thức đã sống theo chiều hướng *giác ngộ* và *giải thoát* của tinh thần đạo Phật.

Nếu có một sức mạnh tinh thần nào đó làm cho dân tộc Việt bền vững đến ngày nay, thì sức mạnh ấy chính là sức mạnh của ánh sáng *Từ bi* và *Trí tuệ* của đạo Phật vậy.

Trong quá khứ cũng như trong hiện tại, những trang sử vàng son của đạo Phật, qua các triều đại Việt Nam, lúc thịnh đạt cũng như buổi suy vi, người Phật tử nhất định không bao giờ có thể đi ngược lại sức mạnh tinh thần truyền thống ấy.

Xét về lượng số, thì đạo Phật Việt Nam là sự phối kết của tám mươi lăm phần trăm dân số toàn quốc.

Xét về thời gian, đạo Phật đã gắn liền với dân tộc Việt từ hai thiên niên kỷ, tạo cho dân tộc một tinh thần tự chủ bền vững.

Nếu cùng nhìn dân tộc qua sự hiện diện về lượng số và thời gian, thì *đạo Phật* và *dân tộc* tuy hai mà một. Dân tộc và đạo Phật đã gắn kết với nhau đến nỗi chỉ còn là hai danh từ thể hiện của một thực thể duy nhất. Sự tồn vong của dân tộc chính là sự tồn vong của đạo Phật và, ngược lại, sự tồn vong của đạo Phật cũng chính là sự tồn vong của dân tộc.

Từ nhận thức ấy, nếu ai trong chúng ta, hoặc vô tình hay cố ý, làm suy nhược tinh thần dân tộc tức là làm suy nhược đạo Phật, và làm suy nhược đạo Phật cũng chính là làm suy nhược dân tộc. Nên mọi hành vi làm suy nhược đạo Phật và dân tộc nhất định kẻ đó có tội với lịch sử dân tộc và đạo Pháp.

Sự thật đạo Phật hôm qua chính là sự thật của dân tộc. Những mưu đồ và hành động đàn áp đạo Phật mới đây đã phát xuất từ những ý thức ý hệ bạo hành, do những hình thái sinh hoạt ngoại nhập hoàn toàn đi ngược lại tinh thần dân tộc. Chính những độc tố này đã phá hoại cơ thể, tinh thần dân tộc.

Quê hương thân yêu của chúng ta nhất định không thể là nơi để cho các thế lực phi nhân bản, phi dân tộc giày xéo, khuynh loát. Đất nước Việt Nam không thể là địa bàn thí nghiệm của bất cứ một thế lực nào – vì dân tộc ta đã quá đau khổ, đất nước ta đã quá điêu tàn.

Niềm đau khổ quằn quại của đại đa số người Việt hôm nay, chính là niềm đau khổ của Phật giáo đồ Việt Nam. Và nếu có một ý niệm *giải phóng cuộc đời*, *giải thoát tâm tư*, thì ý niệm ấy chính là ý niệm của dân tộc Việt Nam.

Không chấp nhận ý niệm ấy cũng chính là phản bội dân tộc rồi, chứ đừng nói gì tới những hình thái của những dị thuyết đang lẩn chìm trong dân tộc.

Phật giáo đồ Việt Nam không bao giờ khép kín, nhưng chỉ dung hòa và điều hợp với những ý thức hệ nào *không phản bội con người, không phản bội dân tộc, không phản bội thăng hóa, không phản bội đất nước*. Cũng chính là ý nghĩa ấy, những dị thuyết có thâm ý phá vỡ *nhân tính và tinh thần dân tộc* sẽ không được dân tộc chấp nhận. Mọi ý niệm về đất nước này, Dân tộc này, phải tùy thuộc vào Văn Hóa Dân Tộc – vì văn hóa dân tộc qua thời gian tựu thành, đã dung hợp các nguồn văn hóa dị biệt, để xây dựng một nền Văn hóa tổng hợp “*Tam Giáo Đông Nguyên*” ở thế kỷ thứ XI – XIV. Đó là công cuộc *HÓA GIẢI* của dân tộc ta đã hoàn thành một cách vẻ vang!

Dân tộc Việt Nam nhất định tồn tại cùng với giải đất thân yêu này. Và sức mạnh của văn hóa dân tộc vẫn mãi mãi hiện diện trong mọi sinh hoạt quốc gia và trong mọi giai đoạn lịch sử.

Chúng tôi thấp hương cầu nguyện cho *tình tự dân tộc* mãi được nở hoa.

---o0o---

Đạo Phật Với Thực Tại Thế Giới

Đạo Phật được coi như một tôn giáo siêu tổ chức. Từ nguyên thủy, căn bản của đạo đã rộng rãi, không nhằm buộc ai phải tin theo bất cứ một giáo điều nào, mà chỉ cốt hướng dẫn con người trên con đường giác ngộ. Với bản chất đó, đạo Phật đã không tách biệt ra thành một đoàn thể cùng lý tưởng biệt lập, mà lại luôn luôn dung hợp với các luồng tư tưởng khác, rồi lấy đức *Từ Bi* và *Trí Tuệ* để hướng dẫn con người, *cùng* hoặc *khác* lý tưởng, đến chỗ giác ngộ thực tại và chân lý nghĩa cuộc đời. Trong khi truyền bá, đạo Phật (tuyệt nhiên) không dùng phương pháp bạo hành, mua chuộc, hay ý thế của chính trị để truyền đạo, mà chỉ dùng phương pháp thấm nhuần kiên nhẫn của văn hóa mà thôi. Chính điểm này đã làm cho đạo Phật trở thành một tôn giáo chung của nhân loại.

Mọi nỗ lực của nhân loại tiến bộ từ xưa đến nay, đều cố gắng tiêu diệt ngu tối, tiêu hủy những chướng ngại mê muội đã ngăn cản sự thể hiện giá trị nhân văn đích thực của con người. Đạo Phật quả là nơi chung tụ mọi nỗ lực rột ráo đó của nhân loại. Như lịch sử đã chứng minh: tại các nước Á Đông, mọi nền đạo học, thần học thật hết sức phong phú, nhưng cho đến nay dần

dần tan biến đi để còn lại một đạo Phật tồn tại và đại diện cho Đông Phương trong thực tại sinh hoạt thế giới hiện đại.

Đạo Phật đã ứng thân trong khắp các thời đại, dùng ngay những hình thức và phương pháp của các thời đại để khai quang những ngu tối của từng thời đại đó.

Đạo Phật là một đạo giác ngộ giữa những suy tư mê muội ở thời đại mà tà giáo, ngoại đạo chiếm địa vị độc tôn. Bao nhiêu tôn giáo khác đang đi lần đến độ hóa thân để cùng thể nhập chân lý, thể nhập vào nguồn đạo lớn: *GIÁC NGỘ*. Đạo Phật còn đó, còn vững bền trong tâm khảm của mỗi người và mỗi thời đại.

Thời đại chúng ta đang đứng trong đầu trường ý thức hệ. Đạo Phật đang là hiện thân của giác ngộ để *chuyển hóa* những ý thức hệ mê tối. Tất nhiên trong khi đứng trước các ý thức hệ hiện thời, đạo Phật đã kinh qua nhiều thử thách, nhiều gạn lọc để giúp cho *người tỉnh* cũng như *người mê* cùng tìm cho mình một lối ứng thân thích hợp với thời đại mới.

Chính vì vậy mà những thử thách trước mắt chẳng đáng kể gì so với dòng tiềm lực vô biên của đạo Phật cả.

Đạo Phật sẽ giải quyết những tranh chấp tư tưởng và tranh chấp quyền lợi của thời đại chúng ta.

Trên mặt tư tưởng, con người đã và đang vượt bỏ các quan niệm *thần hóa siêu nhiên và vật hóa nhân loại*, để mong đưa nhau tới *Địa Vị Nhân Chủ* đích thực của mình. Đạo Phật, trên bản chất, vốn chủ trì tất cả qui về *Con Người Giác Ngộ*, nên có thể thỏa đáp được đòi hỏi chung cho nhân loại hiện tại và vị lai.

Đạo Phật sẽ từ chỗ làm giảm sự căng thẳng giữa các lý tưởng duy thần, duy vật, tiến đến chỗ cùng với mọi con người giác ngộ chuyển đổi thân phận toàn thể nhân loại đi vào cõi An Lạc chung.

Đó là công cuộc hiện đại hóa Phật Pháp của thời đại chúng ta.

Kết Luận

Các bạn thân mến!

Qua những trang trên, bạn đã đọc chúng tôi dưới nhiều hình thức, những tư tưởng chính... Theo sự phân loại trong cuốn sách, trước hết là Phần Mở Đầu (*Tìm hiểu đạo Phật*), tức trình bày đại quan về đạo Phật là gì?

PHẬT, theo nghĩa phổ thông, là chỉ đấng đã hoàn toàn giác ngộ - **GIÁO**, là những “lời dạy tốt lành” do đấng Giác Ngộ thuyết giảng để khai ngộ sự mê lầm, đau khổ cho chúng sinh. Do đây bạn có thể thức cảm giá trị thực của đạo Phật qua những nét chính:

a. Mở rộng cõi lòng...

b. Đưa sinh linh tới ánh sáng chân lý.

c. Xây dựng một xã hội người văn minh, giác ngộ và giải thoát.

Tiếp theo là Phần Thứ Nhất (Lịch Sử Khái Luận) gồm ba chương:

1. Nguyên lý sáng lập đạo Phật.

2. Đức Phật Thích Ca Mâu Ni.

3. Lịch Sử truyền bá.

Nói về phương diện lịch sử thì, đạo Phật có từ hơn hai thiên niên kỷ, bắt nguồn từ Á Đông và hiện nay đang trên đà phát triển tại các quốc gia Âu Mỹ và khắp toàn thế giới. Có thể nói rằng đạo Phật là “đạo” của mọi người, của muôn loài, không phân màu da, tiếng nói và chủng tộc, là đạo chung của nhân loại, chúng sinh. Trong phần này tôi chỉ lược dẫn tiến trình của đạo Phật từ khai nguyên đến hiện đại, nghĩa là từ khi Ánh Sáng Chính Pháp bắt đầu truyền đi các ngã... Đại cương trong đó đề ra những nét lớn như:

- Đức Phật dẫn sinh xuống cõi Sa bà với mục đích gì (?...)

- Sự ích lợi của đạo Phật xưa và nay.

- Đạo Phật và nền văn hóa, văn minh nhân loại.

Qua Phần Thứ Hai, tức phần “Triết học đại quan”, chia làm hai chương:

1. Đạo Phật là tôn giáo hay triết học?

2. Vũ trụ quan (quan niệm của các Tôn giáo, Đạo học, Triết học, Khoa học và của đạo Phật). Phần Vũ Trụ Quan chia làm ba tiểu mục: a) Vấn đề nhận thức; b) Vũ trụ luận; c) Nhân sinh quan.

Sau hết là Phần Thứ Ba (Thực chất đạo Phật) gồm ba chương:

1. Đạo Phật, nguồn văn hóa sinh động.

2. Sức mạnh của đạo Phật thể hiện trong ba đức tính: Đại bi, Đại trí, Đại hùng, một đạo học có ảnh hưởng lớn đã thấm sâu vào đời sống dân tộc Việt.

3. Những đóng góp to lớn của đạo Phật cho dân tộc và nhân loại.

Để có một ý niệm đúng, ở đây tôi chỉ trình bày những dữ kiện, còn phân phê bình xin nhường quyền bạn đọc tự nhận định. Tuy nhiên, có điều cần thưa trước là, nội dung cuốn sách không đi sâu vào kinh điển của mỗi Tôn giáo, Học thuyết mà chỉ tổng luận những nét đại cương, rồi lấy đó làm đối tượng, tỷ giáo cũng như tìm hiểu những cái Thật (Chân: Levrai), Hay (Thiện: Le Bien), Đẹp (Mỹ: Le Beau) của mỗi hệ phái, tư tưởng. Mặc dù đây mới chỉ là những nhận định sơ quát, nhưng nó cũng sẽ giúp bạn có một khái niệm chính xác vấn đề.

Với quan niệm đạo Phật, khi nhìn vũ trụ, con người và vạn hữu, đã khẳng định: Tất cả hiện tượng trong vũ trụ chỉ là do các yếu tố Nhân duyên sinh giả hợp tạo thành. Mà Bản Thể các “Pháp” thì bất biến (không sinh, không diệt, không thêm, không bớt = “Pháp Nhĩ Như Thị”). Nó vô thủy, vô chung... Nhưng ta cần phân biệt: Nguyên nhân nào đã cấu tạo nên vũ trụ vạn hữu? – Tâm ư! - Vật ư! – Thiên nhiên ư! Không. Tất cả “sự sự, vật vật” hiện hữu trên cõi đời này đều bắt nguồn từ “Nghiệp cảm duyên khởi”⁶⁶ Nghĩa là:

“Cái Này có thì Cái Kia có

Cái Này sinh thì Cái Kia sinh

Cái Này không thì Cái Kia không

Cái Này diệt thì Cái Kia diệt”

- Majjhimanikaya –

Do đó, đạo Phật đã nhìn sự vật một cách tinh tường, toàn triệt qua lăng kính không - thời gian với chiều sâu của vấn đề là: “Chư hành vô thường; Chư pháp vô ngã; Niết bàn tịch tĩnh”⁶⁷. Và như bạn đã thấy, đạo Phật là Chân Lý, Đạo của ánh sáng Trí Tuệ và Tình Thương, một đạo hằng đề cao giá trị Con Người, lấy Con Người làm mục thước cho tất cả. Đó là một Nhân Bản thuyết toàn diện, tuyệt đối. Cho nên, giá trị và địa vị con người trong đạo Phật là bình đẳng giữa Phật và chúng sinh. Vì mọi con người đều có Phật tính đều có thể thành Phật.

Hoa Sen là tượng trưng đạo Phật, ở trong bùn mà không nhiễm bùn. Cũng thế, thấy đời là nơi đau khổ, tối tăm, nên đạo Phật đã xuất hiện ở đời để giác ngộ và giải thoát *cho con người; nhưng chỉ hiệu nghiệm khi nào con người biết áp dụng và thực hành.*

Xin cầu chúc bạn lòng bình yên, trí sáng suốt và thực chứng Sự, Lý giải thoát.

Người viết.

Những ý kiến của học giả và nhà văn trong nước đã có những nhận định về cuốn PHẬT HỌC TINH HOA, Một Tổng Hợp Đạo Lý.

Người đọc

THẠCH TRUNG GIẢ

Những sách khảo về Phật Giáo của ta trong khoảng thời gian nửa thế kỷ trở lại đây có thể chia làm hai loại.

Một là do những học giả như Phạm Quỳnh, Trần Trọng Kim, Phan Văn Hùm.

Hai là do những nhà tu hành như Mật Thể, Giải Ngạn, Minh Châu, Trí Quang, Nhất Hạnh, Thiện Hoa, Tuệ Sỹ.

Mấy quyển của học giả Trần Trọng Kim tuy không sâu xa nhưng cũng có ích phần nào, còn quyển của Phan Văn Hùm nhan đề Phật Giáo Triết Học đã làm cho những thức giả bất bình vì ông đã không nghiên cứu thẳng vào kinh điển nên mô phỏng nặng nề về bộ Đại Cương Triết Học Phật Giáo của học giả Trung Hoa Trương Duy Kiêu. Bộ này cũng được Thích Đạo Quang dịch ra tiếng Việt từ hơn mười năm nay nhưng trước khi bản dịch ra đời thì đã có người, hình như Thượng tọa Mật Thể, vạch ra sự mô phỏng kia trên một tờ báo Phật học hồi đó.

Đem đối chiếu, người ta thấy Phan Văn Hùm đã vay mượn từ đầu đến cuối bộ sách của Trương Duy Kiêu nhưng ở họ Trương rõ ràng bao nhiêu thì sang họ Phan lại tối nghĩa bấy nhiêu vì rút bớt nhiều đoạn giải thích khúc chiết.

Nếu không làm đến mức Phan Văn Hùm thì nhiều người cũng chấp nối đầu ngô mình sở những công trình nghiên cứu của học giả đồng tây về những vấn đề cao siêu tế nhị mà lại để lời đuôi dốt nát về Phật học sơ đẳng, chẳng khác nào những phu nhân chưa có cơ bản toán học đã dám bàn đến lý thuyết của Einstein trong những cuộc đấu hót ở sa lông, như nhà văn hào Maurois đã ghi nhận.

Đạo Phật là vô ngã mà khảo về đạo Phật với tinh thần thấp kém và tối đen nhất vì đối người đối mình thì quả là một sự nguy hiểm. Tôi bái phục những vị sư cổ lỗ già nua cả đời chỉ đọc tụng một quyển kinh, không biết đi phi cơ phản lực siêu thanh qua rừng tam tạng kinh điển, nhưng tôi ghê sợ loại học giả kể trên.

Bởi thế cho nên đến bây giờ, tôi vẫn tín nhiệm nhiều ở công trình những bậc tu hành, hoặc cao sâu hoặc phổ thông nhưng bao giờ cũng rút ra từ sự nghiên cứu đứng đắn. Nói thế tôi vẫn hy vọng rằng sẽ có những tác phẩm giá trị ở giới học giả, nhưng đó là ở thì vị lai.

Bây giờ lại một bộ sách thuộc loại đáng tin cậy mới ra đời.

Đó là cuốn Phật Học Tinh Hoa của Thượng Tọa Đức Nhuận.

Cách bố cục của bộ sách thực linh động vì vượt ra khỏi hình thức bình thường mà tuân theo luật diễn tiến, đưa người đọc dần dần vào chỗ chuyên môn vi tế của vấn đề, tức là từ dễ đến khó, nên rất hấp dẫn đối với nhiều trình độ.

Bộ sách gồm có ba phần chính thêm phần mở đầu và phần phụ lục.

Phần mở đầu trình bày tổng quan về đạo Phật là định nghĩa Phật Giáo rồi đưa ra những nét chính: Mở rộng cõi lòng; Đưa sinh linh tới ánh sáng chân lý; Xây dựng một Xã hội người văn minh giác ngộ và giải thoát về phương diện luân lý, về khả năng trí thức, về giá trị thực hành. Tóm lại, tác giả muốn nêu cao hai yếu tố *thiện, chân* hay *bi, trí* của Phật giáo vậy.

Phần thứ nhất, sau phần mở đầu, là Lịch Sử Khái Luận gồm có ba chương nói về Nguyên lý sáng lập đạo Phật, Đức Phật Thích Ca Mâu Ni, Lịch sử truyền bá đạo Phật. Với một sự kiên nhẫn phi thường, tác giả đã sưu tầm những tài liệu về hình thể địa dư nước Ấn Độ, về hoàn cảnh xã hội với mây mặt nhân chủng, kinh tế, chính trị, văn hóa và từ tượng siêu nhiên tức đại cương về Những tư trào Ấn Độ trước khi Đức Phật ra đời.

Nhưng ta hơi tiếc rằng những tài liệu về nhân chủng thì công phu mà chưa làm nổi bật được những yếu tố nảy sinh do sự tương giao giữa hai nền văn minh của dân tộc Aryen và dân tộc Dravidien. Chính những yếu tố này đã tạo nên hay đã làm duyên cho đạo Phật. Nhưng ta hy vọng rằng tác phẩm này còn tái bản và được bồi bổ.

Chương II ngót hai chục trang gồm cả đời Đức Phật, Chương III già năm chục trang bao quát cả Lịch sử truyền bá đạo Phật mấy ngàn năm với những tài liệu chính xác.

Phần thứ hai được coi là trọng tâm của tác phẩm vì đi vào chỗ thâm mật của vấn đề với số trang dồi dào nhất so với mọi phần kia. Chương thứ nhất đặt vấn đề: Đạo Phật không hẳn là triết học? Lời giải gồm ba điều: 1/ Đạo Phật không hẳn là một tôn giáo. 2/ Nhưng đạo Phật không chỉ là triết học. 3/ Hãy trả lại tinh thần đạo Phật.

Tại sao vậy?

“Đức Phật thường đả phá những gì hình thức. Mà tôn giáo lại hay sinh ra hình thức. Đức Phật cũng không muốn đạo Ngài là một triết học. Bởi triết học chỉ quanh quẩn trong những phương tiện tìm hiểu, lý giải hơn thực hành, thực nghiệm”.

Đó là Thượng tọa tổng kết khi đã thuyết minh tường tận.

Đến đây chúng tôi cũng muốn bàn thêm đôi điều. Là việc phân biệt tôn giáo với triết học đưa tới vấn đề đạo nọ đạo kia, là một tôn giáo hay triết học chỉ nảy ra với người Tây phương và những học giả chịu ảnh hưởng Tây phương. Bên Tây phương tôn giáo là tín

ngưỡng của trái tim, triết học là quan niệm của lý trí bởi thế cho nên cuộc hôn phối ép uổng giữa tín lý Cơ đốc với triết học Hy Lạp thành nên thần học Trung Cổ đã tan vỡ với những chấn động khắp Âu Châu mà chứng tích bi thương nhất là bộ Tư Tưởng Lục của Pascal gào thét lên như cuồng nộ sự đối tượng của trái tim đối với lý trí. Nhưng bên Đông phương không có hiện tượng này. Đạo Phật, đạo Lão vừa là tôn giáo vừa là triết học tức là những nền đạo học mà tín ngưỡng không ngược với triết lý, là tín ngưỡng được soi sáng bởi trí tuệ và lẽ sống để thực hành. Nhà thần học Cơ đốc Saint Anselme nói rằng: *“Ta tin để mà hiểu” (Je crois pour comprendre)* nhưng Đức Phật lại dạy rằng:

“Đừng tin điều gì do ta tưởng tượng ra lại nghĩ rằng một vị tối linh đã khai thị cho ta. Nhưng, chỉ tin tưởng cái gì mà chính các người đã từng trải, kinh nghiệm và nhận là đúng...” (P.H.T.H, trang 51)

Vậy ta có thể diễn lại lời Đức Phật bằng các đảo ngược lời Saint Anselme như sau: *“Ta hiểu để mà tin”*.

Và Thượng tọa Đức Nhuận đã chỉ lý khi gọi những kẻ xét phiến diện về đạo Phật là những anh mù sờ voi.

Chương II của phần hai là Vũ Trụ Quan, đối với các tôn giáo như Cơ - đốc giáo, Bà - la - môn giáo, các nền Đạo học như Khổng, Lão, các nền triết học, khoa học với đạo Phật. Có thể coi chương này đi vào chỗ thâm mật và gồm mấy chương ở bên trong vì đi từ Nhận Thức Luận đến Vũ Trụ Luận, Nhân Sinh Quan gồm nhiều mục ở trên trong.

Những vấn đề lỏm chớm gai góc nhất là lẽ Sắc, Không và Duy Tâm đã được bàn đến những luận cứ tế nhị uyển chuyển mà chúng tôi không dám tóm tắt sẽ làm sai lạc ý tác giả mà độc giả chúng ta mỗi người nên trực tiếp với cuốn Phật Học Tinh Hoa để thưởng thức.

Chương III của phần thứ ba nhan đề: Những đóng góp của đạo Phật cho dân tộc và nhân loại gồm bốn tiêu đề mục: Đạo Phật với vấn đề chính trị; đạo Phật với vấn đề văn hóa; đạo Phật với vấn đề dân tộc; đạo Phật với thực tại thế giới. Ta được thấy những lời quan trọng *phản ánh* cho quan niệm của Phật giáo Việt Nam chứ không phải riêng cá nhân Thượng tọa.

“Một tôn giáo đúng nghĩa, có giáo chủ, có giáo lý, có giáo hội, đương nhiên đã can thiệp vào cuộc sống xã hội, thì dù muốn dù không cũng đã trở thành một thực thể chính trị rồi. Chỉ khác một điều tôn giáo đó đã can thiệp vào Sinh Hoạt xã hội qua thể chính trị nào? Thể cai trị, thể cách mạng hay thể văn hóa”.

Những lời nói cách trang sau giải đáp và chứng minh bằng sự thực hiển nhiên:

“Tuy được lợi thế, được độc tôn trong các triều đại Asoka (Ấn Độ), Đường (Trung Hoa), Lý - Trần (Việt Nam) nhưng đạo Phật không lợi dụng ưu thế để nắm quyền thống trị, cũng như không dựa vào thế lực chính trị để truyền đạo, và nhất là không để biến thành công cụ cho phe thống trị mở mang đế quốc.

Đạo Phật do đó, đối với các nước Á Đông là đạo chung của mọi tầng lớp người trong xã hội, là đạo của mọi dân tộc, không phân biệt đế quốc hay thuộc quốc. Riêng ở Việt Nam, đạo Phật đã hòa với bản chất dân tộc như một thực thể bất khả phân. Dân tộc thịnh, đạo Phật thịnh. Dân tộc suy, đạo Phật suy.

Chính vì vậy, mà đạo Phật đã trở thành một thể lực cách mạng của dân tộc suốt nghìn năm lệ thuộc Trung Hoa, đã hội tụ được lòng người, mở mùa Tự Chủ và thống nhất cho xứ sở, vào các đời Đinh – Lê – Lý - Trần”.

Ngoài ra, tác giả còn *tiên tri* về tương lai Phật giáo đối với thế giới:

“Trong khi truyền bá, đạo Phật tuyệt nhiên không dùng phương pháp bạo hành, mua chuộc hay ý thể của chính trị để truyền đạo, mà chỉ dùng phương pháp thấm nhuần kiên nhẫn của văn hóa mà thôi. Chính điều này đã làm cho đạo Phật trở thành một tôn giáo chung của nhân loại”.

Chúng tôi xin góp lời với Thượng tọa, Chúa Giê Su đã dạy rằng:

“Mọi kẻ cầm kiếm ắt chết vì kiếm” - Vậy thì một tôn giáo sử dụng phương pháp bạo hành sẽ phải tiêu diệt vì chính phương pháp của mình, và một giáo gieo rắc trong tình thương mới tồn tại và phát triển lâu dài. Một tôn giáo dùng phương pháp bạo hành mà chưa tiêu diệt thì sự sống của nó cũng chỉ là sự sống của con quỷ nhập tràng.

---o0o---

KẾT LUẬN

Là công trình của một nhà tu hành? Hay một học giả? Hay một thi nhân?

Bộ Phật Học Tinh Hoa này quả là của cả ba, vì Thượng tọa Đức Nhuận đã viết với thâm nhập của người sống đạo, với óc hệ thống của nhà nghiên cứu và cũng với niềm rung cảm dạt dào.

Tác giả đã cho ta theo dõi cuộc sinh thành và phát triển của đạo Phật qua lịch sử, vừa chiêm ngưỡng những đường nét chính của tòa kiến trúc hùng vĩ, lại đưa vào mây chốn thâm cung nghi ngút hương thiêng. Sau đó lại đưa ta lên tháp cao bao quát viễn đồ bao la của Phật giáo đối với thế giới: là *một tổng hợp đạo lý*, nó bao dung tất cả, vượt lên trên gào thét của hận thù.

Bộ Phật Học Tinh Hoa đi vào những vấn đề sâu xa tế nhị mà không khô khan rắc rối, lời văn vừa chính xác vừa nhẹ nhàng hợp với mọi lứa tuổi, từ những nhà nghiên cứu khắc khổ đến những bạn trẻ muốn được có trong tay một cuốn chỉ nam chắc chắn và duyên dáng về Phật học.

Tập san NGÔN NGỮ

... Mặc dầu tiếp nhận sự vật theo vô thường vô ngã, đạo Phật không phải là một đạo bi quan yếm thế. Cùng lúc với sự đề cao con người, Phật giáo đã đề cao một giá trị bình đẳng ứng dụng cho tất cả mọi người ở khắp mọi nơi. Đó có lẽ là tinh hoa cao quý của Phật học mà người viết đã có ý muốn nhấn mạnh và kín đáo dùng làm chủ đề cho tác phẩm này.

... Chúng tôi không ngần ngại bầu cho Phật Học Tinh Hoa là cuốn sách biên khảo về Phật giáo có giá trị nhất trong năm 1961 (...) Trong giai đoạn khó khăn hiện tại, chúng ta rất cần tới sự góp mặt của những tác phẩm cùng loại.

PHONG GIAO

Tin Sách, năm thứ hai, bộ II, tháng 10 – 11 và 12. 1961.

---o0o---

HẾT

1 Vimalakirtri - sutra

2 La Pensée Bouddhique

3 Nhân thị tối thắng, năng sinh nhất thiết chư thiện pháp cố.

4 Nguyên bản chữ Hán: Như tam thế chư Phật, thuyết pháp chi nghi thức, ngã kim diệt như thị, thuyết vô phân biệt pháp.

5 Trong pháp số gọi là “Tứ Vô Lượng Tâm”:

a-Từ: Maitri, là lòng thương yêu rộng lớn và làm sự “ban vui, cứu khổ” cho tất cả, không phân kẻ oán, người thân.

b- Bi: Karunà, là sự tôn trọng mạng sống, sự sống và quyền sống hết thảy chúng sinh, đó là sự thể hiện trọn vẹn đức hiếu sinh...

c-Hỷ: Mudità, Nghĩa là hoan hỷ, vui vẻ, không oán giận, thù ghét và làm hại chúng sinh.

d-Xả: Upeksà, xa lìa hết mọi phiền não xấu ác, tâm lượng thì trong sáng, bao dung, tha thứ...

6 Trong kinh Lăng Nghiêm có câu:

Tương thử thâm tâm phụng trần sát

Thị tác danh vi báo Phật ân

Tạm dịch:

Ai, trong suốt cuộc đời biết đem thân tâm làm việc phụng sự chúng sinh, tức người đó đã báo đáp được phần nào trong muôn một ân sâu chur Phật.

7 Tứ Nhiếp Pháp: tức Bốn pháp môn đối trị ở đời. Hay nói cách khác là: Bốn phương pháp cư xử thông thường mà người ta cần phải áp dụng nó trong những môi trường sinh hoạt tập thể, thường gọi là xã hội văn minh.

a) *Bồ thí (Dāna)*: là sự tương trợ, cứu giúp người về mặt vật chất cũng như về tinh thần, một cách không vụ lợi.

b) *Ái Ngữ (Peiyavādita)*: là lời nói hợp lý. Tức lời nói không giận hờn, đặt điều, xu nịnh, dèm pha, mà chỉ nói những lời chân chính, hòa ái.

c) *Lợi Hành (Arthacarya)*: làm tất cả những

d) *Đồng Sự (Samānārthata)*: Phục dịch công vụ công việc gì xét thấy hữu ích cho tự thể, tha nhân, và cho cuộc đời.. Ai nấy nên đem hết tài năng mình, đúng với nghĩa của nó.

8 Lục Hòa: Sáu phép “hòa ái” nhằm xây dựng m g cho tất cả những ai muốn sống một nếp sống văn minh, tiến bộ:

a) *Thân Hòa Đồng Trụ*: cùng sinh sống trong một gia đình (nói riêng), một quốc gia (nói chung), mọi người nên có sự thương yêu, bao bọc cho nhau.

b) *Khẩu Hòa Vô Tranh*: Không cãi mắng nhau, mà chỉ nên nói những lời khiêm cung, hòa ái, để tạo bầu sinh khí đầm ấm trong gia đình và ngoài xã hội.

c) *Ý Hòa Đồng Duyệt*: Tâm, ý thì luôn luôn trong sáng, vui vẻ...

d) *Kiến Hòa Đồng Giải*: Có những sáng kiến gì cùng đem ra thảo luận, trao đổi và sách tiển cho nhau, để ai nấy cùng lĩnh hội.

e) *Giới Hòa Đồng Tu*: Cùng a cải cùng nhau chung hưởng, và quân phân một cách đồng đều, không có kẻ nhiều, người ít, là mầm tôn trọng một kỷ luật chung.

g) *Lợi Hòa Đồng Quân*: Có củ mống phát sinh sự bất hòa.

Vậy “Lục Hòa” là khuôn thước giúp cho con người xây dựng một cuộc sống an vui, tự tại ở ngay trên cõi đời này, chứ chẳng phải tìm thiên đường ảo vọng ở một nơi xa xôi nào khác...

9 Pháp (Dharmas): Tức chỉ cho muôn sự muôn vật (tous les êtres) ở thế gian, gồm có con người và các loài hữu tình, vô tình, như côn trùng, thảo mộc và mọi sự kiện, sự vật, đều gọi là Pháp cả. Tuy nhiên, Pháp nào cũng do nhân duyên sinh.

Định nghĩa theo phương pháp cổ điển thì Pháp là tất cả “khuôn phép”, nó bao hàm mọi vật, cụ thể hay trừu tượng, và như trong Duy Thức Học (Vijñānavada) nói: “nhậm trì tự tánh quý sinh vật giải”; mỗi Pháp đều có đặc tính riêng (Khiến ta không nhận thức lầm lẫn các hình thái và tướng trạng của chúng, giữa Cái Đây và Cái Kia).

Y theo định nghĩa này, thì cái không cũng là một Pháp, bởi cái Không cũng có đặc tính của nó (Khiến ta có ra được khái niệm về cái Không là khác với cái Có).

Chữ Không ở đây xin hiểu theo nghĩa bản thể luận trong học thuyết Bát Nhã (prajñāpāramitā), chứ không nên hiểu “Không” là trống không, không có gì, như lông rùa, sừng thỏ...

Còn nói theo Pháp Hoa (Sādharma pūdarikā) thì mỗi loài mỗi vật, “chúng” gồm có mười thứ, cũng gọi là Thập Như Thị:

1. *Như Thị Tướng: Hình sắc, tướng trạng của chúng là như thế.*

2. *Như Thị Tính: Đặc tính của chúng là như thế.*

3. *Như Thị Thể: Bản chất của chúng là như thế.*

4. *Như Thị Lực: Hoạt lực của chúng là như thế.*

5. *Như Thị Tác: Công năng, tác dụng của chúng là như thế.*

6. *Như Thị Nhân: Nguyên nhân của chúng là như thế.*

7. *Như Thị Duyên: Cách thức, duyên nghiệp của chúng là như thế.*

8. *Như Thị Quả: Kết quả của chúng là như thế.*

9. *Như Thị Báo: Ảnh hưởng, báo ứng của chúng là như thế.*

10. *Như Thị Bản Mạt Cứu Cánh: Nguồn gốc rốt ráo của chúng là như thế.*

Nói tóm lại, Pháp là chỉ các sự kiện, sự vật và vạn hữu (nghĩa như chữ vạn sự, vạn vật) trong vũ trụ. Mỗi Pháp đều có Tướng, Tính, Thể, Lực, Tác, Nhân, Duyên, Quả, Báo, Bản mạt cứu cánh... gọi theo từ ngữ Phật học là “Chư Pháp Thực Tướng = các Pháp thực tướng của chúng là như thế, nghĩa là “Vạn sự, vạn vật” (tức Nhất Thiết Pháp) Và, do đây mà, mọi lý luận, mọi quan niệm về Lẽ sống, Cách sống, Lối sống và Mọi sự sống trên đời, đạo Phật đều trình bày một cách chính xác, từ đại thể tới chi tiết của từng sự vật, hiện tượng – “Pháp Nhĩ Như Thị”, muôn vàn sự vật bản lai là như thế đó – Cũng như nói rằng đạo tức là đời, vì đạo cần phải gắn kết với cuộc đời để tồn tại và triển khai. Hay nói cách khác, đạo Phật là Nguồn Sống Của Mọi Sự Sống...

Thập Như Thị, theo đại sư Trí Khải, nhìn từ vị trí “tướng như thị”, ta có thể chứng nghiệm trong một niệm có ba nghìn pháp biến đổi. Đại sư cắt nghĩa trong trạng thái của một pháp trong “Thập pháp giới” chịu sự chi phối của luật hỗ tương nên biến thành $10 \times 10 = 100$ pháp. 100 pháp này tác dụng với 10 Như Thị $100 \times 10 = 1000$; 1000 Như Thị phối hợp với tam thế giới thành 3000 thế giới (1000×3000 thế giới). Con số 3000 có trong một niệm là con số biên cho sự định hình của các pháp trong vũ trụ bao la.

10 L’Inde dans le monde – Yves Petit – dutaillis, Ancien Directeur du Courrier des Indes et Manu Mulla, Ancien diplômée de l’Université de Bombay – Editions Payot, 1951.

L'Inde, un monde en transition – Beatrice Pitney Lamb – Editions Marabout Université – 1966.

- Ấn Độ Ngày Nay, Những Nét Đại Cương, ấn bản của Toà Tổng Lãnh sự Ấn Độ tại Sài Gòn, 1970.

11 Nhân chủng Dravidien: có rất nhiều vi chủng. Có một số người trước đây có ý kiến là nhân loại không có nhân chủng Dravidien. Nhưng ngày nay người ta đã công nhận có. Nhân chủng Dravidien là một trong 7 Nhân chủng chính là:

a/ Indo-Aryens: Là những người có khuôn mặt bầu dục, mắt lớn và đậm, da trắng, tóc nhiều, thân hình lớn và cân đối. Những người này lai giống rất nhiều.

b/ Dravidiens: Là những người có nước da sậm, vóc người tầm thước, mắt đậm hay đen, mũi rộng, đầu dài, tóc thường quăn.

c/ Mongoloïdes: Là những người có nước da vàng nhạt, mặt phẳng, mắt xếch và thường hay có hai mí.

d/ Aryo: Dravidiens: Là những người có da nâu sáng (tối đen).

e/ Scytho – Dravidiens: Là những người có đặc tính thuộc loại đầu tròn (brachycéphale), da thường sậm.

f/ Mongolo – Dravidiens: Là kết quả của sự hợp chủng giữa các người Aryo – Dravidiens và Mongoloïdes. Họ có thân hình trung bình, da sậm, mũi rộng.

g/ Turco – Iraniens: Là những người có thân hình lớn và khỏe, da trắng hơi ngả sang màu vàng đồng, mắt nâu hay sậm, mũi dài và nhỏ (có vẻ giống các người Sémités).

12 Ngũ Hà: 5 nhánh sông Jhelam, Chenab, Ravi, Béas và Satlédj hợp lại với sông chính Indus thuộc phía tây bắc Ấn Độ.

Người ta được biết sông Nile ở Phi Châu đã tạo thành nơi định cư rất trù phú của nền văn minh Ai Cập giữa lòng sa mạc Phi Châu. Sông Tigre và Euphrate ở Trung Đông cũng đã tạo nên văn minh Lưỡng Hà (Mosopotamie) trong lòng sa mạc Trung Đông. Hệ thống sông Indus cũng tương tự như vậy.

13 Tìm hiểu thêm.

Đi sâu vào lịch sử ta thấy, Ấn Độ tuy là một nước lớn, dân số đông, nhưng lại chia thành nhiều tiểu quốc, Mỗi tiểu quốc có một cơ quan hành chính riêng. Đây cũng là sự thiệt thòi, yếu kém về mặt tinh thần cũng như về mặt vật chất của một quốc gia! Hiện tượng này xảy ra trước thời đức Phật xuất thế. Nhưng sau đó, một cuộc vận động cách mạng xã hội bùng nổ (cuộc cách mạng xã hội này xảy ra sau thời đức Phật) và tiếp theo là giai đoạn ổn định và thống nhất của quốc gia Ấn Độ, qua các triều đại Maurya – Kushna – Gupta... từ thế kỷ thứ II TTL đến thế kỷ V TL. Sang đầu thế kỷ thứ V thì

Ấn Độ bị quân Hung Nô (Huns) chiếm đóng và đặt nền thống trị. Năm 121 lại bị Mông Cổ xâm chiếm. Và, sau đó là sự hiện diện của người Anh vào năm 1600, cho đến năm 1876 thì Anh cai trị toàn cõi Ấn Độ. Rồi, qua nhiều cuộc vận động đòi quyền sống và giành độc lập của phong trào dân nhân Ấn, dưới sự lãnh đạo sáng suốt, bền gan và khôn khéo của thánh Mahandas Kkaramchand GHANDHI (1869-1948), mãi đến 15-8-1947, đế quốc Anh mới thực sự chịu trao trả chủ quyền lại cho người Ấn, nhưng lại bắt Ấn phải đứng trong khối liên hiệp Anh. Thêm vào đó nạn phân chia đẳng cấp (truyền kiếp) cũng là một yếu tố làm chậm bước tiến thủ của một quốc gia không ít!... Chế độ đế chế và phong kiến thuở xưa, mọi quyền bính đều do nhà vua và bọn quan lại “truyền tử nhược tôn” nắm giữ. Người dân chỉ biết phục tòng. Hoàn cảnh xã hội và chính trị của nước Ấn Độ ngày nay đã hoàn toàn đổi mới.

Vào khoảng 1960, Ấn Độ kiểm soát hoàn toàn giải đất từ chân núi Himalaya và đảm nhiệm luôn chính trị đối ngoại (politique extérieure) cho nước Bhuton. Vào năm 1950, chế độ Rana của nước Népal sụp đổ. Sau nước này được đặt trong vòng ảnh hưởng của Ấn Độ.

() Histoire del'Inde et la civilization indienne – Jacques Dupuis – Editions Petite Bibliothèque Payot – No 35 – 1963.

() Liên bang Ấn Độ gồm 17 tiểu bang và 10 khu vực thuộc chính quyền trung ương, 17 tiểu bang là: Andhra, Pradesh, Assam, Bihar, Gujarat, Haryana, Jammu và Kashmir, Kerala, Madhya, Prasthan, Tamil, Nadu, Uttar Pradesh và West, Bengal. Các khu vực thuộc chính quyền trung ương là: Andaman và Nicobar Islands, Delhi, Chandigarh, Dadra và Nagar Haveli, Goa, Daman và Diu, Himachal Pradesh, Laccadive, Minicoy và Amindivi quần đảo, Manipur, Pondichery và Tripura.

14 Hiến pháp Cộng hòa Ấn Độ công nhận tiếng Hindi là ngôn ngữ chính thức của liên bang, (được nói và hiểu hầu hết trong các vùng; đồng thời cũng thừa nhận những ngôn ngữ thuộc mỗi vùng, xếp theo số dân sử dụng ngôn ngữ đó, Telegu, Bengali, Marathi, Tamil, Urdu, Gujarati, Kannada, Malayalam, Ariya, Punjabi, Assamese, Kanjamiri, Sindhi và Sanskrit)

15 Thánh kinh là thứ hợp soạn, sáng tác tập thể.

¹⁶ Chữ trong kinh Pháp Hoa (Suddhamapundarika): Thế tôn, duy dĩ nhất đại sự nhân duyên cố, xuất hiện ư thế.

¹⁷ Những niên đại đức Phật đản sinh theo các thuyết: 1023, 685, 624, 623, 566, 563, 561, 559, 557, 487 trước tây lịch, theo Việt Nam Phật Giáo Sử Luận, trang 31.

Ở Việt Nam, đạo Phật từ khởi thủy cho đến ngày nay vẫn thường kỷ niệm trong những ngày:

-
- 8 tháng 4 đức Phật đản sinh
 - 8 –2–xuất gia
 - 8 –12–thành đạo
 - 15–2–niết bàn

Theo sử Trung Hoa ghi chép: Đức Phật đản sinh vào đời Chu Linh Vương trước kỷ nguyên khoảng 557 năm đồng thời với đức Khổng Tử.

Nước ta thuở xưa bị Bắc thuộc hàng nghìn năm; sự ảnh hưởng về tôn giáo, chính trị, văn hóa là những tập quán cố hữu, mà Đạo Phật Việt Nam hiện tại chưa thể một sớm một chiều xóa bỏ những ngày lễ trên, khi đã in sâu trong lòng những người con Phật kính yêu.

¹⁸ Những tiếng riêng trong sách này đều được tôn trọng tính chất đặc biệt của chúng, trừ những chữ nào Việt hóa hoàn toàn, như tiếng Phật THÍCH CA MÂU NI. Ngoài ra, chúng tôi không phiên âm những chữ ấy, như người Trung Hoa đã phiên âm từ chữ Sanskrit (Phạn) ra chữ Hán

¹⁹ Mahaprajâpati Gautami là vợ lẽ của vua Suddhodana. Không biết tục lệ này có tự bao giờ: hai giòng họ Cakya và Koli đời đời thông gia với nhau. Vua Suddhodana cũng y theo tục lệ ấy mà lấy hai chị em con vua Anucakya nước Koki, là Mahamaya và Mahaprajapati Gautami.

²⁰ Công nương Yasôddhara, cũng gọi là Gopa, là em cô cậu với thái tử, và là con của bà Amita và vương tước Suprabuddha.

²¹ Kinh Ariyapariyesanasuttam XXVI trang 163 chép: “...Sau một thời gian, khi ta còn trẻ, niên thiếu, tóc đen nhánh, đầy đủ huyết khí của tuổi thanh xuân, trong thời vàng son cuộc đời, mặc dầu cha mẹ không bằng lòng, nước mắt đầy mặt thân khóc, ta cạo bỏ râu tóc, đắp áo cà sa, xuất gia, từ bỏ gia đình, sống không gia đình. Ta xuất gia như vậy, kẻ đi tìm cái gì chí thiện, tìm cầu vô thượng tối thắng đạo lộ, hướng đến tịch tịnh”

²² Có thuyết nói: Thái tử, 19 tuổi xuất gia, 30 tuổi thành đạo. Nhưng nay, căn cứ theo bộ Trường A Hàm (Digha Nikaya) quyển IV trong đại tạng kinh Phật giáo, thì Ngài xuất gia 29 tuổi.

²³ 1. Ájnàta Kaundinya (Kiều Trần Như), 2. Asvajit (A Thấp Bà), 3. Bhadrîka (Bạt Đề), 4. Dasabala Kâsyapa (Thập Lực Ca Diếp), 5. Mahânâman (Ma Ha Nan).

²⁴ Từ đây gọi ngài là Bồ tát mà không gọi là thái tử nữa.

²⁵ Juvénal cũng nói câu tương tự: “Mans sa-na-in corpore sano=“Một tâm hồn trong sạch trong một thân thể tráng kiện”

²⁶ Nay đôi là Sarnath

²⁷ Trong cuốn “Triết Học Phật Giáo”, trang 42, Phan Văn Hùm có viết về cây bồ đề như sau:

“Cây Pippala, sau người ta gọi là Boddhidruma nghĩa là cây giác ngộ (Bodhi, ta đọc là bồ đề, nghĩa là giác ngộ. Drumá nghĩa là cây). Còn chỗ đất ấy gọi là Bodhimanda, nghĩa là: Trường giác ngộ.

“Năm 623 sau kỷ nguyên, thầy Hsan Tsang (Huyền Trang) qua Ấn Độ có tả cảnh cây Boddhidruma như sau: “Cây bồ đề này ở gần con sông Nairanjana. Đứng trong thành Ràjagriha trông thấy nó ở 15 dặm ngoài xa. Cội cây trắng xóa, lá xanh ngời”.

“Trong khoảng tiền thế kỷ XIX một người Anh, tên là Cunningham, có đến xem cây bồ đề, bảo rằng: “Cây Bodhi trứ danh ấy hiện nay vẫn còn, mà nó xơ xác rất mực: một cội to còn xanh tươi, có ba cành quay về hướng tây, còn mấy cành kia đã tróc sạch vỏ và rụng rồi. Cây ấy có lẽ thường đổi thay, trồng đi trồng lại nhiều lần, bởi vì cây pippala hiện nay đứng trên một cái giàn cao ít nữa là “30 pieds” trên cuộc đất chung quanh”.

Ông Oldenberg, người Đức, tác giả quyển *Lịch Sử Đức Phật*, bảo rằng năm 1976 cây boddhiruma bị bão, tróc gốc mất. (Arochael, Reports 1, 5 p 110 note, nouvelle édition)

²⁸ Trích kinh dẫn thượng, trang 167–172, trong bộ Najjhina Nikaya–tỳ khuu Th. Minh Châu dịch

²⁹ Lịch sử ghi – Trong thời gian mới xuất gia, thái tử đã tham học với các đạo sĩ trứ danh như các ông: Bhagava, Aralakàlama, Udraka Ramaputta, nhưng xét thấy tư tưởng triết lý của các vị này chưa được siêu thoát nên Ngài đã tự tìm cho mình một lối đi... Và, sau khi giác ngộ, lần đầu tiên “chuyển pháp luân” tại vườn Lộc Uyển, thuộc nước Bàrànasi, đức Phật thuyết giảng về bốn chân lý (Catuariyasacca): Khổ, Tập, Diệt, Đạo để độ 5 pháp hữu đồng tu với Ngài trước đó là các ông: Ajnàta Kaudinya, Àsavjit, Bhadrìka, Mahànàman, Dásbala Kàsyap. Ngôi Tam Bảo có từ đây=Phật (Buddha) là Phật bảo, Pháp (Dharma) là Pháp bảo, Tăng (Sangha) là Tăng bảo. Cũng tại nơi đây, đức Phật còn độ cho trưởng lão Yasas và song thân của ông làm cư sĩ, gọi là Phật tử tại gia. Nam giới gọi là Upàsaka (Ưu Bà Tắc), Nữ gọi là Upàsika (Ưu Bà Di).

Đức Phật và đệ tử vân du các nơi để hóa đạo. Trước hết, ngài đến nước Magadha gặp 3 anh em ông Kàsyapa, thuộc hệ phái Bà La Môn giáo. Được ngài thuyết pháp cho nghe, lấy làm hoan hỷ nên cả 3 ông đã cải giáo quy y theo Phật. Đồng thời 1000 đệ tử của các ông cũng được Ngài hóa độ. Do đó, giáo đoàn của đức Phật mỗi ngày thêm bành trướng. Vua Bimbisàra (Tần Bà Sa La) của nước Magadha thì hết lòng sùng kính đức Phật nên đã cho xây Trúc Lâm Tịnh Xá (Venuvana Vihàra) ở núi Ghridhrakuta để cúng dường đức Phật làm nơi an trú thuyết pháp. Cũng tại Tịnh Xá này, đức Phật đã độ cho 3 ông: Sàriputra (Xá Lợi Phất), Maudgalyvàyana (Mục Kiền Liên).

Mahakàsyapa (Đại Ca Diếp) và đồng thời 250 đệ tử của ông Sàriputra và Maudgalyàyana cũng xin gia nhập tăng chúng. Từ đây đệ tử của đức Phật đã tăng lên 1250 vị.

Lúc trở về kinh thành Kapilavastu thăm lần đầu, kể từ khi xuất gia tới sau ngày thành đạo, đức Phật đã hóa độ cho cả hoàng gia, trong đó phụ hoàng Suddhodana, Nanda (người em khác mẹ). Anada, Devadatta và Anurudha (cả 3 đều là em họ)...

Sau đó, đức Phật đến Rajagrha (Vương Xá Thành) hóa đạo cho vua Prasenajit (Ba Tụ Nặc), thái tử Jita (Kỳ Đà) và trưởng giả Sudatta (Tu Đạt Đa) thuộc nước Kosala; sau ông này phát nguyện xây dựng Kỳ Viên Tịnh Xá (Jitavana Vihàra) để cúng dường đức Phật. Ngoài ra, vua nước Vesali cũng xây dựng một Đại Lâm Tịnh Xá (Mahàvana Vihàra) và thành lập 2 giảng đường=1) Mragàramàtuh Pràsada); 2) Kùtàgàrasàla để dâng cúng Phật. Nhưng 2 tịnh xá Venuvana Vihàra và jetavane Vihàra là nơi đức Phật đình trụ thuyết pháp nhiều hơn cả.

Sau 5 năm đức Phật thành đạo, thì phụ vương Ngài băng hà, chính phi Mahapajapati (kế mẫu đức Phật) và công chúa Jasoddhara cũng được độ cho xuất gia làm bhiksuni. Khi nói tứ chúng tức là chỉ cho bốn giới đệ tử: Tỳ khuru, tỳ khuru ni, ưu bà tắc và ưu bà di.

Hàng đệ tử xuất sắc của đức Phật thì nhiều nhưng 10 có tên dưới đây là trứ danh hơn cả; trong kinh gọi là Thập đại đệ tử:

1. Đại Ca Diếp (Kasyapa) tôn giả, bậc tu định đệ nhất.
2. Xá Lị Phất (Sariputra) tôn giả, trí tuệ đệ nhất.
3. Mục Kiền Liên (Maudgalyàyana) tôn giả, thần thông đệ nhất.
4. Ca Chiên Diên (Kàtyàyana) tôn giả, nghị luận đệ nhất.
(4 vị này thuộc giai cấp Bràhmanah (Bà La Môn giáo).
5. A Nan Đà (Ananda) tôn giả, đa văn đệ nhất.
6. A Nâu Lô Đà (Anusuddha) tôn giả, thiên nhãn đệ nhất.
7. La Hầu la (Rahula) tôn giả, mật hạnh đệ nhất.
(3 vị này xuất thân từ giai cấp Ksatriya–hoàng tộc)
8. Tu Bồ Đề (Subhùti) tôn giả, Thiên định đệ nhất.
9. Phú Lô La (Purna) tôn giả, biện tài đệ nhất.
(2 vị này thuộc giai cấp Vaisya, giai cấp bình dân...)
10. Ưu Ba Li (Upàli) tôn giả, trì luật đệ nhất.
(vị này từ giai cấp Sùdra, giai cấp tiện dân, vốn đời làm nô lệ!)

Các đệ tử tại gia hộ trì chánh pháp về nam giới, có vua Bimbisàra và vua Ajàtasatru thuộc nước Magadha; vua Prasenajit của nước Kosala. Nữ giới có Videhi, Srimàla và vợ ông Tu Đạt là Sujàtā v.v...

Người đệ tử cuối cùng, trước giờ đức Phật Niết Bàn, đượ hóa độ là ông Tu Đạt Đà La (Sudhadra), 120 tuổi, thuộc Bà La Môn giáo.

³⁰ Cách khoảng 600 năm sau đức Phật niết bàn, Bồ tát Long Thọ (Nagarjuna) hệ thống hóa tư tưởng Bát Nhã, đưa ra thuyết lý “*Không*” nhằm xuyên dương giáo lý Trung Đạo.

Trong *Tam Luận Tông* (Madhyamika) Bồ tát đề ra 8 cái Không (Bát Bất):

“Bất sinh, diệt bất diệt.

‘Bất thường, diệt bất đoạn.

‘Bất Nhất, diệt bất nhị.

‘Bất lai, diệt bất khứ.

Nguyên văn chữ Phạm:

Anirodham anutpàdam.

Annucikedam ásàsvatam.

Anekàrtham ananàrtham.

Anàgamam anirgamam.”

Theo thuyết “Bát Bất” trên đây, ta thấy: Vạn pháp do các nhân duyên hội ngộ mà sinh, nên gọi là *bất sinh*. Khi nhân duyên tán thì vạn pháp phải hủy diệt; nhưng đã không sinh thì làm gì có diệt, vì thế gọi là *bất diệt*. Và vạn pháp do nhân duyên sinh tất nhiên không tránh khỏi sự đổi thay, gọi là *bất thường*, vì vạn pháp không thật có nên cũng chẳng có gì là đoạn, nên gọi là bất đoạn. Vạn pháp sinh khởi chẳng giống nhau, như mộng mạ và cây lúa, không phải là một, nên gọi là *bất nhất*. Nhưng cây lúa là do mộng mạ mà thành, nên gọi là *bất dị*. Vạn pháp vốn không thật có, nên gọi là *bất lai, bất khứ*. Theo quan niệm mê chấp của thế gian, người ta cho rằng vạn pháp có sinh, có diệt, có thường, có đoạn, có một, có khác, có lại, có đi...

Vì muốn khai thị cho thế nhân, nên Bồ tát Long Thọ đã dùng tám thứ không là: không sinh, không diệt, không thường, không đoạn, không một, không khác, không lại, không đi để đả phá những nhận thức sai lầm của thế tục, tức phá bỏ triệt để các chấp tướng, chứ không phải phủ nhận cái “Thực Tướng Vô Tướng” của các pháp. Đây là lối dùng không môn để đi vào thực tướng Trung Đạo vậy.

Nền tảng Biện Chứng Pháp của Bồ tát Long Thọ là nguyên lý nhân duyên và ngay từ đó ta đã thấy triết lý “Không” đưa tới chân lý Trung Đạo.

Ở đầu cuốn Trung Luận, chép:

“Nhân duyên sở sinh pháp

Ngã thuyết tức thị KHÔNG

Diệt danh vi GIẢ danh

Thị danh TRUNG đạo nghĩa”

Vì tính của các pháp là “Không”, chẳng phải vì lý do này hay lý do khác mà nó lại như thế. Chỉ vì tự tính của nó bao giờ cũng vẫn như thế (Pháp nhĩ như thị: Dharmata). Lập thuyết của Tam Luận Tông về chữ “Không” dẫn tới chân lý “trùng trùng duyên khởi” và “một là tất cả”, “tất cả là một” sự sự vô ngại pháp giới của tông phái Hoa Nghiêm...

³¹ Ngũ uẩn (Skandha) gồm có 5: Sắc (cơ thể của con người) (thuộc vật chất), Thụ (cảm giác), Tưởng (trí thức), Hành Tâm tư), Thức (nhận thức) (thuộc tinh thần).

1. Sắc Uẩn (Rupaskandha) chia làm 5 căn, 5 cảnh (sắc, thanh, hương, vị, xúc) và vô biểu sắc.

a. Sắc là đối tượng của *nhãn căn*, gồm có 2 loại: 1. Hiển Sắc như: xanh, vàng, đỏ, đỏ tím, đỏ lợt, biếc, màu lục, vàng sẫm, trắng, ánh sáng, tối, mây, khói, mù (sương) v.v... 2. Hình sắc: Vuông, tròn, dài, ngắn, cao, thấp, thẳng, cong, v.v...

b. Thanh là đối tượng của *nhĩ căn*, chia làm 2: động vật tính (âm thanh: trong, đục, trầm, bổng, cao, thấp, chìm, khản... và vô động vật tính: như khả giải (hữu tình danh) và bất khả giải (phi hữu tình danh).

c. Hương là đối tượng của *tỷ căn* như: ngọt, hảo hương, ác hương, phương hương (mùi thơm)...

d. Xúc là đối tượng của *thân căn*, như cứng, ướt, ẩm, động hoạt tính (trơn tru), sáp tính (sần sùi), trọng tính, khinh tính, lạnh, đói và khát v.v...

2. Thụ Uẩn (Vedanaskandha): cảm giác, lĩnh thụ v.v...

3. Tưởng Uẩn (Samjnaskandha): Các khái niệm, tưởng tượng phân biệt sự vui (lạc thụ), buồn (khổ thụ), không vui không buồn (xả thụ) v.v...

4. Hành Uẩn (Samkarandha): Tất cả trạng thái, thái độ sinh hoạt của tinh thần (có tất cả 51 “hành” chia làm 5 loại):

a. Tâm Sở Biến Hành: 5

b. Tâm Sở Biệt Cảnh: 5

c. Tâm Sở Thiện: 11

d. Tâm Sở Bất Thiện: 26

e. Tâm Sở Bất Định: 4

5. Thức Uẩn (Vijnanaskandha): Nhận thức, phân biệt v.v...

³² Xem tiếp phần Nhân Sinh Quan.

³³ Xem đạo Phật là gì?

³⁴ Có chỗ nói đức Phật diệt độ được 4 tháng mới mở Đại Hội Kết Tập.

³⁵ Tỳ khưu (Bhiksuh), Tỳ khưu ni (Bhiksuni), Thức xoa ma na (Sikkhamàna), Sa di (Sràmanerah), Sa di ni (Sràmanerikà), Ưu bà tặc (Upasakah) Ưu bà di (Upasikà).

³⁶ Về danh mục của 10 điều luật trên, muốn rõ hơn xin xem:

-
- Luật Tứ Phần q.54, phẩm Thất Bách Tập Pháp Tỳ Ni. (ĐTK, Luật bộ, tập 212, trang 968)
 - Luật Thiện Kiến q.1, phẩm Bạt Xà Tử (ĐTK, Luật bộ, tập 214, trang 677).
 - Luật Thập Tụng q.60, 61, phẩm Ngũ Bách Tì Khuru Kết Tập Tam Tạng và phẩm Thất Bách Tì Khuru Tập Diệt Ác Pháp ĐTK, Luật bộ, tập 213, các trang 450 – 542, 453 – 456).

Ở đây, chúng tôi chỉ lược lấy ý chính mà không đi sâu vào chi tiết.

³⁷ A. **ĐẠI CHỨNG BỘ** (Mahasanghikàh):

I.Nhất Thiết Bộ (Ekavyahàrikàh)

Thuyết Xuất Thế Bộ (Lokottaravàdinàh)

Kế Dận Bộ (Kaukutikàh)

II.Đa Văn Bộ (Bàhusrutiyàh)

III.Thuyết Giả Bộ (Prajnàptivàdinah)

IV.Chế Đa Văn Bộ (Jetavanियàh)

Tây Sơn Trụ Bộ (Aparásaiyàh)

Bắc Sơn Trụ Bộ (Uttarásailàh)

B. **THƯỢNG TỌA BỘ** (Sthavathàh):

I.Tuyết Sơn Bộ (Haimavathàh)

II.Độc Tử Bộ (Vàtsipoutriyàh)

III.Pháp Thượng Bộ (Dharmottaràh)

Hiền Vũ Bộ (Bhadrayaniyàh)

Chính Lượng Bộ (Sànnagarikàh)

Mật Lâm Sơn Bộ (Sàmagarikayah)

IV.Hóa Địa Bộ (Mahisàsakàh)

V.Pháp Tạng Bộ (Dhamaguptàh)

VI.Âm Quang Bộ (Kàsyapiyàh)

VII.Kinh Lượng Bộ (Sautràntikàh)

Trong 20 bộ phái trên, theo Ngài Huyền Trang (Hsan Tsang 600 – 664), đời Đường, Trung Hoa, dịch bộ Di Bộ Tôn Luân Luận thì, cách Phật Niết bàn chừng 100 – 200 năm, ĐÀI CHỨNG BỘ, lần thứ: chia ra Nhất Thiết Bộ, Thuyết Nhất Thế Bộ, Kế Dận Bộ, Lần thứ 2: Đa Văn Bộ, Lần thứ 3: chia ra Thuyết Giả Bộ, Lần thứ 4: chia ra Chế Đa Văn Bộ, Tây Sơn Trụ Bộ, Bắc Sơn Trụ Bộ; tức là một bộ phái căn bản, chia thành 8 bộ phái chi mật. Về THƯỢNG TỌA BỘ, lần thứ nhất: chia ra Thuyết Nhất Thiết Hữu Bộ (cũng gọi là Tuyết Sơn Bộ). Lần thứ 2: từ Hữu Bộ chia ra Độc Tử Bộ, Lần thứ 3: từ Độc Tử Bộ chia ra làm 4 bộ: Pháp Thượng Bộ, Hiền Vũ Bộ (có chỗ gọi là Hiền Hữu Bộ), Chính Lượng Bộ, Mật Lâm Sơn Bộ, Lần thứ 4: Hóa Địa Bộ. Lần thứ 5: từ Hóa Địa Bộ chia ra Pháp Tạng Bộ. Lần thứ 6: Từ Hữu Bộ chia

ra Âm Quang Bộ. Lần thứ 7: cũng từ Hữu Bộ chia ra Kinh Lượng Bộ; ấy là một bộ phái căn bản chia ra 10 bộ phái chi nhánh.

Sau khi THƯỢNG TỌA BỘ chia ra Thuyết Nhất Thiết Hữu Bộ rồi, thì thế lực có phần nào yếu kém, phải rời ra ở Tuyết Sơn, nên cũng gọi TUYẾT SƠN BỘ. Tổng cộng cả bộ phái căn bản lẫn chi mạng của Đại Chúng Bộ và Thượng Tọa Bộ, thành 20 bộ phái, như đã ghi ở trên.

³⁸ Thời Luận (số đặc biệt kỷ niệm năm 2500 lịch sử Phật giáo).

³⁹ Cả thầy có đến 12 lần kết tập. Nhưng sáu lần kia có tính cách địa phương, chẳng qua do Giáo Hội Tăng Già của mỗi xứ họp nhau lại ở một chùa viện nào đó rồi cùng nhau chỉnh đốn Tam Tạng và phiên dịch ra chữ của mỗi quốc gia, như Miến Điện, Thái Lan, Kampuchia, Ai Lao, Trung Hoa, Nhật Bản v.v... nên những lần ấy không được gọi là chính thức.

⁴⁰ Năm Thời Thuyết Pháp.

Theo Ngài đại sư Trí Khá thì đức Phật thuyết pháp chia là 5 thời kỳ:

1. Thời kỳ Hoa Nghiêm (Avatamsaka). – Sau khi mới thành đạo, đức Phật dùng tuệ nhãn nhìn thấy rõ tâm địa các vị đại Bồ tát và các bậc căn trí thượng thừa đã thuần thực, nên Phật nói kinh Hoa Nghiêm để giáo hóa và điều ngự họ. Trong số đó cũng có những hàng tiểu căn nghe, nhưng lại chẳng hiểu đức Phật nói gì cả.

2. Thời kỳ A Hàm (Agamas). - Thời kỳ đức Phật nói kinh “Tứ A Hàm”:

- Dirghagamsa sutra (Trường A Hàm)
- Madhyamàgamas sutra (Trung A Hàm)
- Ekottarikàgamas sùtra (Tăng Nhất A Hàm)
- Samyaktàgamas sùtra (Tập A Hàm) và
- Khudhana sùtra (Tiểu A Hàm) (Tập Tạng) thì gọi là “Ngũ A Hàm”. Bộ kinh này đầu tiên đức Phật giảng tại vườn hoa Lộc Uyển (Sarnath), nên sau này còn gọi là Thời kỳ Lộc Uyển, vì căn cơ của các hàng Thanh văn còn thấp kém nên Phật nói Pháp “Tứ Diệu Đế” (Catuariyasaca = Khổ, Tập, Diệt, Đạo); diễn giảng trong 4 bộ kinh A Hàm, để giáo huấn các bậc sơ cơ Tiểu Thừa.

3. Thời kỳ Phương Đẳng (Vaipulya). – “Phương Đẳng” có nghĩa là thời kỳ thuyết giáo chung cho hết thầy chúng sinh, gồm 4 giáo TẠNG – THÔNG - BIỆT – VIÊN. Về thời kỳ này, đức Phật nói kinh Vimalakirti (Duy Ma Cật) để giáo hóa các bậc Tiểu Căn, rằng giáo pháp thuộc Nhị Thừa giáo chưa phải là chỗ rốt ráo, cùng tột, đã vội cho là đủ, tức Phật có ý quở trách để họ tự biết hối mà ham mộ giáo lý Thượng Thừa.

- Tạng Giáo, tức Tam Tạng Thánh Giáo.
- Thông Giáo, tức có nghĩa là đức Phật thuyết pháp cho mọi hạng người đều nghe. Hàng đệ tử căn cơ ám độn khi nghe giáo pháp ấy thì “thông” vào Tạng

Giáo; bậc căn trí sáng láng, nghe giáo pháp ấy rồi thì được “thông” vào Biệt Giáo và Viên Giáo, nên gọi là Thông Giáo.

- Biệt Giáo, tức là đức Phật nói phép cho hàng Bồ tát, khác với Tạng Giáo, Thông Giáo kể trên và Viên Giáo sau này, nên gọi là Biệt Giáo.

- Viên Giáo, Đức Phật đối với các bậc Bồ tát có căn trí thông tuệ mà nói ra pháp cao siêu, mâu nhiệm, dạy đủ Viên, Đốn, cho nên gọi là Viên Giáo.

(Trong 4 Giáo trên, TẠNG, THÔNG BIỆT, là 3 giáo thuộc về Quyền Giáo, VIÊN giáo thuộc về Thật Giáo).

⁴¹ Câu này ý nói: Chân lý chỉ có một – chân lý là chân lý – ta không thể mô tả nó trên giấy tờ chữ nghĩa, cũng không thể đem Cái Đây, Cái Kia làm tỷ dụ. Chỉ khi nào con người trực giác mới thấu hiểu mà thôi.

- Kinh Văn Thù chép lời đức Phật (khẳng định): “Suốt 49 năm Như Lai chưa từng nói một lời. Một lời, là pháp chân thực thường nhiên, không thể diễn nói được, và Như Lai ở trong trạng thái vô sinh, không từ đâu đến và không đi về đâu...”

Đứng trên lập trường bản thể để xác định: “Như Lai chưa nói một lời”. Nhưng đứng về hiện tượng giới, ta thấy đức Phật Thích Ca, bằng thân hình loài người, đi tu, đắc đạo và nói pháp, giáo hóa chúng sinh trong 49 năm (Kinh điển Tiểu Thừa nói đức Phật thuyết pháp 45 năm), trụ thế 80 năm, rồi nhập Niết Bàn. Nói khác, là con người, hễ có sinh ra là có chết đi. Thì ứng thân Thích Ca bằng thân hình loài người cũng đã chết, cách nay 2515 – 1971. Nhưng Pháp thân Phật (Như Lai) không chết – vì, Như Lai không từ đâu đến và không đi về đâu (... tòng vô sở lai, diệc vô sở khứ, cố danh Như Lai - Đức Phật, từ bản thể hiện ra hiện tượng nhưng vẫn không rời bản thể, siêu xuất cả hai mặt mới gọi là Như Lai.)

⁴² **Giáo:** những lời dạy của Phật là Như Thật, đúng chân lý.

Lý: lý giải chân lý.

Hành: thực hành phương pháp thực hiện chân lý.

Quả: thể hiện chân lý.

⁴³ Tính, Tướng của các Pháp khác nhau:

- **Tính** (Svabhàva) là thể tính.

- **Tướng** (Laksana) là sự tướng.

Ví dụ: Chất ướt của nước là tính, Sóng là sự tướng.

⁴⁴ Bảng phân phối mục lục này dựa theo cuốn tư Tưởng Phật Giáo và bài Phật Giáo Nam Phương (Vạn Hạnh số X. tháng 2, 1966).

⁴⁵ Chữ “TÂM”, hiểu theo nghĩa rộng, tức chỉ cho Bản Thể Chân Không Diệu Hữu của vũ trụ vạn hữu...

⁴⁶ TAM QUI: Qui y Phật, qui y Pháp, qui y Tăng.

⁴⁷ NGŨ GIỚI: không sát sinh, không trộm cướp, không tà dâm, không nói dối, không uống rượu.

⁴⁸ THẬP THIÊN: không giết hại chúng sinh, không trộm cướp, không tà dâm, không nói những lời ác xấu, thêu dệt, dèm pha, hung bạo, không tham, không giận, không si mê.

⁴⁹ Tứ Diệu Đế: Catuariasacca

1. Khổ Diệu Đế (Dukkha Ariyasacca): Sự khổ ở đời.

2. Tập Diệu Đế (Samudayat Ariyasacca): Nguyên nhân sự khổ.

3. Diệt Diệu Đế (Nirodha Ariyasacca): Sự khổ tiêu diệt (giải thoát: Apavaryah).

4. Đạo Diệu Đế (Maggā Ariyasacca): Phương pháp diệt trừ nguyên nhân sự khổ gồm Tám Con Đường Chính (Bát Chính Đạo Ayàstaniga Màrgamāni):

1. Samyagdrstih : thấy biết chân chính.

2. Samyaksamkalpah : suy nghĩ chân chính.

3. Samyagavàk : lời nói chân chính.

4. Samyagājivàh : nghề nghiệp chân chính.

5. Samyagvyàyāmāh : đời sống chân chính.

6. Samyaksmr̥tih : siêng năng chân chính.

7. Samyaksmr̥tih : nhớ tưởng chân chính.

8. Samyaksamādhih : định tâm chân chính.

⁵⁰ THẬP NHỊ NHÂN DUYÊN = Dvāda'sāngah pr̥tiyasamutpādah.

(xin xem mục Nhân Sinh Quan)

⁵¹ LỤC ĐỘ:

1. Dānapāramita : Bố Thí.

2. Silapāramita : Trì Giới.

3. Ksāntipāramita : Nhẫn Nhục.

4. Viryāpāramita : Tinh Tấn.

5. Dhyānapāratkita : Thiền Định.

6. Prajnāpāramita : Trí Tuệ.

⁵² VẠN HẠNH: làm mọi việc tốt lành có ích lợi cho bản thân và cho chúng sinh.

⁵³ Phật giáo tuy là một tôn giáo nhưng không có tính cách thần khải, thần quyền – chú thích của người viết.

⁵⁴ Trí Quang - Lịch Sử Truyền Bá Phật Giáo, trang VIII

⁵⁵ Những hội nghị trên đều có phái đoàn đại diện Đạo Phật.

⁵⁶ Luôn thể, tôi xin trích lược đoạn chính bài diễn văn của Tổng Thống Ấn Độ, đọc trước Đại Hội Phật Giáo Thế kỷ VII, họp tại Sarnath từ 27 – 11

“... Thật không có gì ý nghĩa và thích hợp đến 4 – 12 – 1964, để công hiến quý vị độc giả cùng thưởng lãm. hơn kỳ hội nghị lần này tại vườn Lộc Uyển

(Sarnath), truyền thống bốn chân lý (Khổ, Tập, Diệt, Đạo) cho nhân loại. Đây là lần đầu tiên, một người Ấn Độ đã điều ngự được lòng sùng bái của nhân loại mà không cần đến một mũi tên, một ngọn dáo.

“Tôi tin tưởng rằng với kỳ hội nghị này đức Phật đã truyền giảng tại nơi đây, tượng trưng bởi “pháp luân” mà chính phủ Ấn Độ đã thành kính chọn làm quốc kỳ của mình, sẽ ngày càng sáng rõ hầu làm ngọn đuốc dẫn dắt nhân loại đang quờ quạng trong bóng tối dày đặc của tham, sân, si, đến Hòa Bình thịnh vượng.

“Đức Phật là lý tưởng của nhân loại, là một Người hoàn toàn nhất trong tất cả loài người từ cổ chí kim. Ngài là biểu tượng của những gì thanh cao, sáng suốt và tươi đẹp nhất hiện có ở thế gian.

“GIÁO LÝ CỦA NGÀI LÀ KẾT TINH TẤT CẢ NHỮNG GÌ GỌI LÀ TINH HOA CỦA LOÀI NGƯỜI, NHỮNG GÌ NGÀI DẠY LÀ NHỮNG LỜI NÓI VỀ SỰ THẬT, VỀ VỮ TRỤ VÀ VỀ CON NGƯỜI.

.....

“tôi còn nhớ một người bạn của tôi, đại hiền triết Bertrand RUSSELL, của Anh Quốc, đã có lần tuyên bố: “Đạo Phật hấp dẫn tôi chính vì khía cạnh thực tế (pragmatic), tự do và khoan dung của nó. Nếu tôi cần theo một tôn giáo, tôi sẽ chọn đạo Phật”. Tôi cũng còn nhớ câu chuyện Thủ tướng Anh Winston CHURCHILL kể cho tôi nghe về ảnh hưởng tốt đẹp của bức tượng Phật của ông trong thời đại nhị thế chiến. Ông cho biết là suốt thời kỳ lãnh đạo cuộc chiến tranh chống lại Hitler, bức tượng Phật gia bảo để trên bàn trước mắt ông, đã đem lại cho ông không biết bao nhiêu là an lạc và can đảm. Một tôn giáo như thế, với một vị giáo chủ như thế, nhất định sẽ điều phục nhân loại để kiến tạo Hòa Bình và xây dựng một thế an lạc Từ Bi...”

⁵⁷ Trích trong bản chương trình nghị sự giới thiệu sơ lược đạo Phật của Đại Hội Liên Đoàn Phật Tử Châu Âu, họp tại Berlin, 9 – 1992- Tạp chí Lotus Blatter 8/92.

⁵⁸ “... vào cuối thời mạt pháp, đạo Phật sẽ phục hoạt trở lại” – Kinh Bảo Tích -

⁵⁹ Dưới đây xin trình bày sơ lược về *Ngũ Minh Học* của đạo Phật để chứng minh cho điều quyết đoán kia.

1. *Sabdavidya* (Thanh Minh): môn học về *sinh ngữ* để các dân tộc dễ cảm thông và hiểu nhau.
2. *Haluvidyà* (Nhân Minh): môn học cách thức *luận lý* để tìm hiểu sự thật (chân lý).
3. *Adhyàtmavidyà* (Nội Minh): môn học về *giáo lý*, những vấn đề thuộc hữu hình, vô hình; tôn giáo, triết học...

4. *Cikitsàvidyà* (Y Phương Minh): môn học về y khoa để cứu chữa cho những người bị đau ốm, tật nguyền.

5. *Silpakarmasthànavidyà* (Công Xảo Minh): môn học về các kỹ thuật, khoa học...

Như trên, cho ta thấy, đạo Phật không chỉ hạn cuộc trong Phạm vi tôn giáo, triết học, mà bao gồm cả các ngành Nghệ Thuật, Học Thuật và Kỹ Thuật nữa.

⁶⁰ Kinh *Tăng Nhất A Hàm* (Ànguttaranikàya) tập XXVIII chép: Người có sáng kiến đầu tiên tạc hình tượng đức Phật là vua Ưu Điền, ngay khi đức Phật còn tại thế.

Nhân khi đức Phật đương thuyết pháp ở cõi trời Đao Lợi (Traystrimsah), nhà vua cảm thấy vắng bóng Người đức hạnh thì nhớ tưởng mới cho triệu Kỳ Hủ Yết Ma Thiên Vương đến để tạc hình tượng đức Phật, và quả nhiên, ông đã tạc tượng Phật *giống như thật*, chỉ không có tiếng nói và không cử động mà thôi.

Sau những ngày đi hóa đạo trở về, đức Phật thấy hình tượng Ngài và hiểu sự thành kính của vua, đức Phật liền thụ ký và truyền rằng: *“Khi ta tịch diệt rồi, hình tượng ta là hình tượng trung hoàn toàn cho đức từ bi, trí tuệ của ta, không khác lúc ta tại thế. Trong đời mai sau, nếu có thiện nam, tín nữ nào chiêm ngưỡng hình tượng ta nên lấy đó làm gương mẫu cho đời sống cao cả, trong sáng của mình. Các đệ tử, hãy tinh tiến để tự giải thoát!”*

⁶¹ Trích kinh dẫn thượng, trang D134A-135, trong bộ *Majjhima Nikaya*, tập 1, tỳ khuru Th. Minh Châu dịch, Tu thư Đại học Vạn Hạnh xuất bản, 1973.

⁶² Tây phương cũng nói câu tượng tự: “Văn hóa là cái gì còn lại, khi người ta đã quên hết những điều học tập=La culture est ce qui reste, quand on a oublié”.

⁶³ Karl JASPERS.

⁶⁴ Đạo diệt khổ tức là Chính Đạo, ngoài ra không còn đạo nào khác nữa—
Kinh Di Giáo

65 Xem Tứ Diệu Đế và Bát Chánh Đạo

⁶⁶ Xin coi lại phần Vũ Trụ Luận

⁶⁷ Tam Pháp Ấn